

ARKIV
FÖR
NORDISK FILOLOGI

UTGIVET UNDER MEDVÄRKAN AV

ERIK BRATE	GUSTAF CEDERSCHIÖLD	HJALMAR FALK
MARIUS HÆGSTAD	FINNUR JÓNSSON	KRISTIAN KÅLUND
ADOLF NOREEN	LUDV. F. A. WIMMER	

GENOM

AXEL KOCK.

TRETTIOANDRA BANDET.

NY FÖLJD.
TJUGOÅTTONDE BANDET.

C. W. K. GLEERUP.
LUND.

OTTO HARRASSOWITZ.
LEIPZIG.

LUND 1916.

Innehåll.

Hugo Gering, Altnordische sprichwörter und sprichwörtliche redensarten	1
Karel Vrátný, Enthält das Stockholmer Homilienbuch durchweg Übersetzungen?	31
Nat. Beckman, Studier till västgöotalagarnas historia	49
XV. Till frågan om ändelsevokalerna. S. 49. — XVI. Ett syntaktiskt kriterium. S. 61.	
Björn M. Olsen, Hávamál v. 155 (Bugge)	71
L. Fr. Löffler. Till Hávamáls strof 155	83
Elof Hellquist, Anmälan av "Östgöotalagens 1300-talsfragment utgifna jämte inledning af Emil Olson"	114
Elof Hellquist, Anmälan av "J. Th. Bureus, den svenska grammatikens fader, utarbetad af Hjalmar Lindroth"	118
Emil Olson, Anmälan av "Amund B. Larsen og Gerhard Stoltz, Bergens bymål"	122
Erik Brate, Anmälan av "E. Classen, Vowel Alliteration in the Old Germanic Languages"	125

Emil Olson, Textkritiska studier över den fornsvenska Flores och Blanzeflor	129 (och 225)
I. Förhållandet mellan handskrifterna. S. 132.	
Axel Kock, Undersökningar i fornnordisk grammatik	176
I. Växlingen <i>Sig-</i> : <i>Siug-</i> i fornnordiska personnamn. S. 176. — II. Till frågan om den urnordiska brytningen. S. 183. — III. Till frågan om behandlingen av urgermanskt <i>hw</i> i de fornnordiska språken. S. 187. — Exkurs. Övergick långt <i>a</i> -ljud under samnordisk (tidig särpräklig) tid ljudlagsenligt till långt <i>o</i> -ljud, när ett <i>u</i> -ljud omedelbart följde? S. 193.	
Johs. Brøndum-Nielsen, Korrigerende bemærkninger til "Ordenes Død m. m."	200

Elof Hellquist, Anmälan av "Altgermanische Religionsgeschichte von Karl Helm. Erster Band"	204
Hjalmar Lindroth, Anmälan av "Sämunds Edda. Översatt från isländskan av Erik Brate"	218
Ernst A. Kock, Anmälan av "Beowulf mit ausführlichem Glossar, herausgegeben von Moritz Heyne. Zehnte Auflage, bearbeitet von Levin L. Schücking"	222
Ernst A. Kock. Anmälan av "Beowulf, en fornengelsk hjälte-dikt, översatt av R. Wickberg"	223

Emil Olson, Textkritiska studier över den fornsvenska Flores och Blanzeflor	(129 och) 225
II. Några enskilda textställen. S. 225.	

John Loewenthal, Drei Etymologien	267
---	-----

1. An. *hamla* "Ruderband". S. 267. — 2. An. *hyrja hurdir* "an die Tür pochen". S. 267. — 3. An. *leiptir* "eine Delphinart". S. 268.

John Loewenthal, Istvaevönes und Hilleviönes	269
--	-----

John Loewenthal, Zur germanischen Wortkunde	270
---	-----

1. ahd. *mago*. S. 270. — 2. an. *epli*. S. 270. — 3. an. *osp*. S. 271. — 4. an. *mōsurr*. S. 272. — 5. an. *hlynr*. S. 272. — 6. mnd. *vleder*. S. 273. — 7. ags. *cén*. S. 273. — 8. an. *eik*. S. 273. — 9. an. *ikorni*. S. 274. — 10. ahd. *amsala*. S. 275. — 11. ags. *agu*. S. 276. — 12. an. *lux*. S. 276. — 13. got. *silubr*. S. 276. — 14. got. *saiwala*. S. 277. — 15. ahd. *hamustra*. S. 278. — 16. as. *hröt*. S. 278. — 17. ahd. *hamustra*. S. 278. — 18. an. *arta*. S. 279. — 19. got. *reiks*. S. 279. — 20. an. *hunang*. S. 279. — 21. got. *milip*. S. 281. — 22. an. *ōndurr*. S. 282. — 23. got. *bugjan*. S. 282. — 24. got. *ahjan*. S. 282. — 25. an. *fingr*. S. 283. — 26. an. *marr*. S. 283. — 27. an. *drasill*. S. 283. — 28. got. *hunds*. S. 284. — 29. ahd. *kazza*. S. 284. — 30. ags. *þung*. S. 285. — 31. *Mars Thincsus*. S. 285. — 32. an. *taufr*. S. 285. — 33. ags. *teafor*. S. 286. — 34. germ. *Alcis*. S. 286. — 35. an. *kyndill*. S. 288. — 36. got. *tundjan*. S. 289. — 37. an. *Embla*. S. 290. — 38. an. *Astr*. S. 290. — 39. got. *fani*. S. 291. — 40. an. *ver*. S. 292. — 41. got. *saiws*. S. 292. — 42. nisl. *lind*. S. 293. — 43. an. *hasl*. S. 294. — 44. mnd. *kanc*. S. 295. — 45. an. *ōndr*. S. 295. — 46. afr. *bāken*. S. 296. — 47. an. *miōðr*. S. 297. — 48. got. *drigkan*. S. 298. — 49. germ. *Nerthus*. S. 299.

Birger Nerman, Torgny lagman.....	302
L. Fr. Löffler, Håvamål 53, 1—3.....	316
Elis Wadstein, Förklaringar till gammalsvenska texter.....	322
Elof Hellquist, Anmälan av "Walhall, Studien über germanischen Jenseitsglauben von Gustav Neckel".....	337
Erik Brate, Genmäle.....	346
Hjalmar Lindroth, Svar.....	350
B. Erichsen, Bibliografi for 1914.....	352

Rättelser.

Läs s. 180 r. 2 nfr.: *Sygy* — s. 182 r. 17: *Syctrig* — s. 188 r. 7: framför — s. 195 r. 18: med *ö-ljud*.

Altnordische sprichwörter und sprichwörtliche redensarten.

Eine nachlese zu Ark. 80, 61 ff., 170 ff.

Seit jahren habe ich mir bei der lectüre die in den altnordischen quellen überlieferten sprichwörter und sprichwörtlichen redensarten notiert, die ich nach schlagwörtern geordnet zusammenstellen wollte, war jedoch noch nicht zum abschluss gelangt, da ich möglichste vollständigkeit erstrebte. Nachdem nun Finnur Jónsson seine sehr dankenswerte sammlung veröffentlicht hat, hat es keinen zweck mehr, von meinem material dasjenige, was bei ihm fehlt, noch länger zurückzuhalten. Ich gebe im folgenden unter A weitere belege zu den von ihm aufgenommenen sprichwörtern. (gelegentlich auch eine von ihm abweichende erklärung), unter B alle, die er — z. t. gewiss absichtlich — ausgelassen hat. Ob ein ausspruch wirklich ein im volke umlaufendes sprichwort war, kann ja mitunter zweifelhaft sein: mit sicherheit kann man es nur behaupten, wenn es mehrfach bezeugt oder in den schriftwerken ausdrücklich als sprichwort bezeichnet ist. Dies geschieht überaus häufig, meist in typischer weise, und ich habe es für nicht überflüssig erachtet, nachstehend eine vollständige liste dieser stereotypen formeln zu geben. Des bequemeren citierens wegen sind diejenigen sprichwörter, die bei Finnur unter einem schlagwort vereinigt sind, durch a. b. c. . . . unterschieden worden. Den schluss der liste (nr. 83—87) bilden die eigentümlichen, auch auf niederdeutschem boden sehr verbreiteten aussprüche, die einer person oder einem tier (seltener einem als belebt gedachten gerät) in den mund gelegt sind und meist durch

den widerspruch zwischen dem gesagten und den umständen, die zu der äusserung anlass gaben, humoristisch wirken sollen.

Der ganze reichthum an sprichwörtern, den die altnordische literatur birgt, ist übrigens durch Finnur und mich meines erachtens noch lange nicht ausgeschöpft.

þat er forn orðskviðr, at .. FJ 67^e. 435^a (Fljótsd., Hrafnk.). B 57.

þat er forn orðskviðr ok er sannr: FJ 3.

forn orðskviðr kemr til, at .. FJ 154^a.

honum sannaðiz forn orðskviðr, at .. A 22^b.

5 (Aron) *hugsar á fornann orðskvið, at ..* FJ 321° (Bps).

minniz nú margr á fornann orðskvið, at .. FJ 309^a.

sannaði Rafn fornann orðskvið, at .. FJ 256.

gegnir orðskvið fornum: FJ 86^a (Karlamm.).

þat kemr at gemlum orðskvið, at .. FJ 137^b (Þorl. þ.).

10 (bróðir Jón) *svaraði engu meira en vanaligum orðskvið, at ..* FJ 71.

hér kemr fram sá orðskviðr sem sagðr er, at .. FJ 250.

kom á þá leið sem orðskviðr (orðsviðr maðr v. l.) segir at .. FJ 444.

sá er annarr orðskviðr, at .. FJ 98 (Flat.).

menn kendu ok orðskvið þann, at .. FJ 200^b.

15 *er sá orðskviðr þaðan er margir hafa, at ..* FJ 204^a (Fms. II).

ek vil sanna orðskvið þann sem mælt er, at .. A 482^c.

orðskviðr talar, at .. FJ 475.

þat er fornt mál, at .. FJ 43 (Glúma). 61 (O. Tr. 310). 62^c (Grett.). 110^c (Fas. II). 145^a (Mork.). 198^c (Fljótsd.). 410. 463^a (Mork.). B 120.

fornkveðit orð er, at .. FJ 85^b.

20 *fornt orðtak er, at ..* A 458^b.

þat er ok forn málshátt með oss sem opt reyniz,
at .. FJ 491^a (Fms. II).

þat er ok forn siðr, at .. FJ 463^a (Hkr.).

mun sá orðskviðr hér sannaz, at .. FJ 348.

hitt er nú ráð .. at sanna et fornkveðna, at ...
FJ 494 (Fridþ. 49. 75).

25 *satt er [þat] et fornkveðna:* FJ 91 (Hkr. II, Flat. II). 142^c (Gísl.). 197^a. 237. 302. 380^b (Flóam.). 482^c (Grett.).

sannaz et formæltta, at .. FJ 4.

sannaz (sannaz hér, mun sannaz, hér mun sannaz, þat mun sannaz) et formæltta, at .. FJ 15^c. 74 (Fms. IV). 102^f. 271. 301. 319 (Fas. III). A 62^c. 283. 321^e.

sannat hefir Kjartan orðskviðinn, at .. FJ 164.

þá sannaðiz et fornkveðna mál, at .. FJ 218^d (Fms. IV).

30 *almælit sannaðiz þat, at ..* FJ 283.

fekk hann þat sannreynt sem mælt er, at .. FJ 7^a.

sannaz (sannaðiz þá, hafði hér sannaz, sannaðiz þá hér) þat sem (er) mælt er, at .. FJ 318 (Hms.). 148. 171. 196^b (Nj. 99, 9). 198^f. 218^d (Sturl.). 318 (Hms.).

mun (mun nú, mun hér) þat sannaz sem mælt (sagt) er, at .. FJ 16^b. 43 (Bps.). 198^k (Fms. VIII, 418). 217^d (Part.). A 250. B 71 (Fms. IV). 73. 140.

er satt (er þat satt, satt er þat, þat er satt, þat er jafnan satt, mun þat satt) sem (er, at) mælt (sagt) er, at .. FJ 27^b. 34 (Fagrsk.). 102^d. 142^c (Høens.). 157^a. 204^c. 223. 244^b. 247. 254^b. 269^c. 304 (Hrólf s. Gautr.). 314^b (Vápnf.). 333^b. 361^a. 380^b (Sturl.). 384^c (Høens.). 418^e. 421^c. 427^b. 428. 430 (Mág.). 436^a. 461^e. 461^g. 468 (Fas. III). 489^b. 491^a (Grett.). A 191. 491^a. B 111. 138.

35 *hón myndi þat sanna sem mælt er, at ..* FJ 82^a.

þat er satt, at .. FJ 254^a. 389^a. 403^a.

satt er flest þat er fornkveðit er, at . . FJ 91
(Hrafnk.).

þat er þó satt at segja, at . . FJ 373^b.

margir hafa sannat, at . . FJ 383.

40 *þat sonnuðu þeir sem opt verðr mælt, at . . B 28.*

er þat satt er menn mæla, at . . FJ 34 (Mork.).

satt er þat er oss er opt sagt konum, at . . B 71.

kømr (k. hér, k. nú, k. þar, k. opt, k. mér, kom) at
því sem mælt er, at . . FJ 20. 22^a (Gunnl.). 22^b. 119.

120^b. 141 (Grett.). 145^a (Fóstbr.). 204^a. 207. 218^a (Icel. s.).

264 (Sverr.). 275 (Hallfr., þjal.). 290^o (Ark. III, 165).

314^b (Fljótsd.). 318 (Fljótsd.). 384^c Fóstbr.). 402^a. 447.

455^a. 462 (þorst. stang.). 463^b. 489^a (Laxd.). B 74.

nú kømr at því sem opt er mælt, at . . A 380.

45 *hér mun koma at því sem mælt er at . . FJ 275*

(Flóv.). 481^b (Grett.). B 48.

nú kom þar sem mælt er, at . . A 463^a (Stjórn).

hér kømr nú at því með okkr sem mælt er, at . .

B 135.

þat kømr fram (kom þat fram, þá kom þat fram) sem
mælt er, at . . FJ 321^d (Vatnsd.). 458^d (Hallfr.). B 86.

hón lét at því koma sem mælt er, at . . FJ 104^a
(Hard. Grímk.).

50 *hér ferr (hefir oss nú farit) sem mælt er, at . . FJ*
153^a. A 98 (Kon. s. 180).

fór (þá f., f. þar, hér f., svá f., f. honum, f. henni)
sem mælt er, at . . FJ 22^a (Bær.). 117. 177^b. 275

(Karlam.). A 275 (Hrólf s. Gautr.).

mun hér fara (mun oss f., mun hér svá f., mun hér f.
með okkr) sem mælt er, at . . FJ 66. 132 (Orkn.). A 463^a

(Fms. II). B 117.

opt er (þat er, svá er) mælt, at (er) . . FJ 2. 123^a.

196^b (Njála 42, 9). 248. 311. 322^b. 380^a (Bps). 441.

469^d. A 34. 468.

nú er (þat er, svá er, varð þá, varð honum þá) sem mælt er, at . . FJ 132 (Mírm.). 137^a. 249^b. 275 (Vqls.). 314^b (Þorst. Síðuh.). 390 (Karlám.). 411^a (Njála 544). 435^b. 489^a (Hkr II). A 61 (Hrólfis s. Gautr.). 194^a (Sverr.). 218^a (Hkr. I). B 11.

55 *var þetta (þó var, þat var, hér var) sem mælt er, at . .* FJ 216. 314^b (Fms. IV). 428 (Mírm.). 458^a (Hkr., Fms. IV).

nú er svá orðit sem mælt er, at . . FJ 196^b (Njála 134, 3).

þá var sem opt er mælt, at . . A 218^a (Hkr. III).

hér mun vera sem opt er mælt, at . . FJ 458^c.

er þat með ykkur er mælt er, at . . FJ 123^b.

60 *því mæla menn svá, at . .* FJ 204^b (Fms. X).

er þat ok talat, at . . FJ 395^b.

hygg at því sem mælt er, at . . FJ 200^a.

þess vænti ek sem mælt er, at . . FJ 434.

er enn sem fyrr, at . . FJ 104^f (Þíðr.).

65 *þar varð sem víða annarsstaðar, at . .* FJ 115.

kann þat opt verða, at . . B 100.

var þá sem opt kann verða, at . . FJ 286.

kom þat þar fram sem mjök opt þykkir verða, at . .
A 217^a.

nú fór svá mǫrgum, at . . FJ 197^b (Grett.). 408.

70 *nú fór sem mik varði, at . .* FJ 198^c (Hæns.).

rétt þykkir mér þér fara sem klárnum: FJ 213.

fylliz þat hér, at . . A 151 (Ævent.).

mun hér þat sýnaz, at . . FJ 128.

fór þar sem víða eru dæmi til, at . . FJ 231 (Grett.).

75 *svá verðr flestum gefit, at . .* FJ 110^a.

svá er bóndum gefit, at . . B 102.

þat munu þér heyrt hafa, at . . B 127.

þat er fornra manna mál, at . . FJ 61 (O. Tr. 1853).

svá er sagt af fornum mǫnnum, at . . FJ 61 (Flat.).

- 80 þat hafa vitrir mælt, at . . B 67.
 þat má finnaz á fornum bóokum, at . . B 72.
 þat þykkiz ek sét hafa í ritningum, at . . B 96.
 — kvað kerling — FJ 208^a. 208^b. 212.
 — kvað gylta — FJ 228.
 85 — kvað refr — FJ 327^d.
 — kvað selr — FJ 350.
 — kvað reka — FJ 332.

A. Weitere belege zu Finnur Jónssons sammlung.

auga (nr. 22^b). — Das nur aus Vøls. saga belegte sprichwort: *unir auga meðan á sér* findet sich auch Ævent. 86¹¹. Vgl. ferner Vøls. rímur IV, 33 (Rímnasafn 1, 336): *unir við, meðan upp á sér, | augu á bauga Nonnu.*

— (nr. 22^c). — Für das sprichwort: *verkir í veik augu* citiert FJ nur Kálunds sammlung. Es steht mit geringer abweichung auch Fóstbr. saga (ed. K. Gíslason) 64²³ (= Flat. 2, 155²): *ekki er sá heill er í augun verkir.*

bak (nr. 25^b). — Das sprichwort: *berr er hverr á bakinu nema sér bróður eigi* (Grett. c. 82, 13) steht auch Njála c. 152, 5. Vgl. Saxo (ed. Holder) 135¹⁹: *nudum habere tergum fraternitatis inòpem*; Peder Låle nr. 395: *fraternitatis orbatus est pro nudo reputatus (bar ær brodherløss man).*

bernska (nr. 34). — Vgl. Haralds s. harðr. c. 24 (Fms. 6, 195²³): *bráðgeð verða ungmenni* u. Möbius zu Málsh. kv. 14¹.

bíða (nr. 37^c). — Vgl. Möbius zu Málsh. kv. 6⁷.

biðja (nr. 38^a). — Vgl. Sólarlj. 28⁴: *alls án æ verðr sá er enskis biðr.*

bót (nr. 47). — Das nur aus Kálunds sammlung citierte sprichwort: *bót liggir til hvers hlutar* steht mit geringer

abweichung (*bætr liggja til alls*) in der Hálfd. s. Eyst. c. 3 (Fas. 3, 522¹⁴).

brek (nr. 53). — Vgl. Bósa s. ed. Jiriczek 15²: *Konungr segir þá, at þat færi eigi illa, at sá hefði brek er beiðiz.*

búa (nr. 60^b). — FJ belegt aus Karlam. 8¹ das sprichwort: *er gott um öruggt at búa.* Vgl. dazu Fms. 2, 194¹⁶ (= Flat. 1, 420⁸): *er um heilt best at búa,* und unten nr. 168^a.

býsn (nr. 61). — Zu den von FJ beigebrachten belegen füge hinzu Hrólfs s. Gautr. c. 30 (Fas. 3, 172⁸): *býsn skal til batnaðar;* Fms. 5, 199⁷: *hann (Ólafr konungr) kvað býsna skyldu til batnaðar.*

bpl (nr. 62^c). — Zu FJ's belegen ist hinzuzufügen Ól. s. helga c. 267 (Flat. 2, 336²⁷): *svá skal bpl bæta at biða annat meira.*

dalr (nr. 64). — Das aus Laxd. (c. 37, 42) citierte sprichwort steht auch Heimskr. 2, 209²⁹: *má þér þá eigi undarligt þykkja, þótt dalr mæti hólí.*

deyja (nr. 67^a). — Das sprichwort *eitt sinn skal hverr deyja* findet sich auch Vqls. c. 18 (Olsens ausg. 43¹⁴) und Ævent. 17²⁰⁶.

fall (nr. 98). — Weitere belege sind: Sverris s. c. 30 (Konunga s. 37³²); ebda c. 177 (180³⁸). Vgl. auch Ól. s. helga c. 29 (Heimskr. 2, 37¹⁴ fg.): *'fell ek nú, segir konungr. þá segir Hrani: 'eigi felltu, konungr! nú festir þú fætr á landi'. Konungr hló við ok mælti: 'vera má svá, ef guð vill'; Saxo (ed. Holder) 132¹⁴: ille (Ericus) sibi in lapsu faustum ominatus eventum, tenui principio meliores augurabatur exitus affuturos.*

feigr (nr. 104^a). — Ein weiterer beleg findet sich Sverris s. c. 47 (Fms. 8, 117⁷).

forlög (nr. 120^c). — In etwas abweichender fassung liest man dasselbe sprichwort auch Reykd. c. 6⁴³: *verðr hverr sínum forlögum at fylgja.*

garðr (nr. 140). — Das sprichwort *garðr er granna sættir* steht auch Gulap. § 82 (NgL. 1, 40).

grafa (nr. 151). — Das sprichwort *sér grefr grøf þótt grafi* belegt FJ nur aus der Samsonar saga fagra. Vgl. aber auch Ól. s. helga, viðrauk. B (Fms. 5, 168¹²): *hans (Ólafs) óvinir týnduz ok fellu í þá grøf er þeir höfðu honum ætlat*; Ól. s. Tr. c. 198 (Fms. 2, 141²⁴): *sú en sama snara eða gildra hefir fallit á yðr sjálfu sem þér egnduð þörum*; ebda c. 225 (2, 222¹⁸): *optliga fyrirfara þeir sjálfum sér í þeim snörum er þeir hugðu þörum*; ferner Ævent. 89⁹²: *hverr tekr þat at sér sem hann veitir þörum*. Gehört zum internationalen wandergut, vgl. z. b. Müllenhoff-Scherer, Denkm. XXVII, 2, 53: *effodit foveam vir iniquus et incidit illam*.

happ (nr. 163). — Das nur aus Eyrb. (c. 10, 5) citierte sprichwort: *sá skal hafa happ er hlotit hefir* steht auch Heimskr. 3, 178²: *skyldi . . . sá hafa happ er hlotit hafði*. Vgl. ferner Ól. s. helga c. 60 (Fms. 4, 110¹³): *konungr segir, at þat skyldi þá hverr hafa sem fengit hafði*, u. ebda c. 169 (5, 14²²): *munu nú hafa hvárir sem fengit hafa*.

heill (nr. 168^a). — Das nur aus Laxd. (c. 46, 27) belegte sprichwort: *er um heilt best at binda* steht auch in der Hák. s. herðibr. c. 9 (Fms. 7, 263¹²). — Vgl. auch oben unter *búa*.

hvaptr (nr. 191). — Zu den belegen FJ's ist nachzutragen þorst. s. Vík. c. 16 (Fas. 2, 429²): *gott er at hafa tvá hvaptana ok sitt með hvárum mæla*.

hætta (nr. 194^a; vgl. auch Ark. 30, 217). — Weitere belege sind Bjarn. s. Hitd. (ed. Boer) 8²: *hefir sá er hættir*; Sverris s. c. 66 (Konungas. 79¹²): *sá hefir er hættir*; und Hrólfs s. kraka c. 47 (Fas. 1, 96¹⁷): *hefir sá eigi jafnan sem ekki hættir*.

hætta (nr. 195). — Für das sprichwort: *tveir [kostir] eru í hættu hverri* liefert einen 3. beleg die Kjalnes. s. c.

8 (Ísl. sögur II², 423¹). Fritznerns ergänzung ist selbstverständlich richtig.

hogg (nr. 196^b). — Zu dem dreimal in der Njála überlieferten sprichwort: *skamma stund verðr hönd hoggvi fegin* vgl. Saxo (ed. Holder) 137²⁶: *nec diu manum ictu exhilarari solere*. S. auch Rosenberg, Nordb. aandsliv 1, 245.

— (nr. 196^d). — Das sprichwort: *ýmsir eiga hogg í (annars) garði* wird nur aus Njála (c. 38, 24) citiert. Vgl. dazu Grett. c. 42, 1: (*Þorbjörn oxnamegin*) *kvez vilja, at ýmsir ætti hogg í annars garði*, und Málsh. kv. 6⁵: *ýmsir bjóða þörum fár*.

hönd (nr. 197^a). — Das sprichwort: *sjálfs er hönd hollust* wird nur aus Glúma (c. 4⁴⁷) belegt. Es steht auch Heimskr. 2, 344¹⁰ (= Fms. 4, 346²⁹).

— (nr. 197^b). — Das sprichwort: *gjörn er hönd á venju* steht mit geringer abweichung (*fús verðr hönd á venju*) auch in einer (unechten) vísa der Njála (Gíslasons ausg. c. 77⁸⁸).

illr (nr. 198^f). — Zu dem sprichworte: *fátt er svá illt, at einugi dugi* vermisse ich den hinweis auf Háv. 133⁴: (*esat maðr*) *svá illr, at einugi dugi*.

— (nr. 198ⁱ). — Das sprichwort: *frest er á illu best* belegt FJ nur aus Kálunds sammlung. Es findet sich auch in der fassung: *frest eru ills bost* in der Hrólfs s. Gautr. c. 19 (Fas. 3, 124¹⁷), im Eymund. þ. c. 11 (Fms. 5, 294²⁹ = Flat. 2, 132¹⁷) und mit geringer abweichung (*frest eru bpls best*) in der Herv. s. c. 11 (Bugges ausg. s. 244¹). Vgl. auch B 40.

karl (nr. 204^e). — Das sprichwort: *mart er þat í húsi karls er ei er í konungs ranni*, das FJ nur aus der Mágus s. (Gunnl. Þórðarsons ausg. c. 73⁷) citiert, steht auch Gísla s. (ed. Gíslason 80⁴): *þó er þat mart í karlshúsi at ei er í konungsgarði*, und in der Hrólfs s. Gautr. c. 25 (Fas. 3, 155²⁶): *opt er þat í karls húsi er eigi er í konungs*.

kona (nr. 217^a). — Zu den belegen für das sprichwort: *eru opt (jafnan) kold kvenna ráð* ist hinzuzufügen Homil. (Stockh.) 13³⁴: *kom þat þar fram, sem mjök opt þykkir verða, at kold eru kvenna ráð.*

konungr (nr. 218^a). — Vgl. auch Sigurð. s. þogla 11⁵: *maðrinn skyldi meirr lifa til frægðar en langæðis.*

— (nr. 218^a). — Zu den belegen für das sprichwort: *morg eru konungs eyru* füge hinzu Ól. s. Tr. c. 82 (Heimskr. 1, 404⁷) und Harald. s. harðr. c. 69 (Heimskr. 3, 173¹⁶).

lágr (nr. 231). — Das sprichwort: *enn lægri verðr at lúta* steht auch Flat. 3, 352¹³.

leikr (nr. 245^a). — Zu dem sprichwort: *svá er leikr hverr sem heiman er gorr* (Fóstbr. s. ed. Gíslason s. 52¹) gewährt die fassung der Hauksbók (379¹³ = Fóstbr. 72²⁹) die variante: *svá er leikr hverr sem byrjaðr er.*

liðr (nr. 248). — Zu dem sprichwort: *liðar verðr sá at leita er lítit sax hefir* (Vápnf. c. 8 = Austfirð. s. 44¹⁴) biëtet die Hervarar saga (Bugges ausg. s. 248¹⁰) eine interessante, mit einem zusatz versehene variante, die den sinn verändert: *liðs verðr sá at leita er lítit sax hefir ok mjök er fáfróðr.* Augenscheinlich liegt hier (wie in FJ's nr. 67^c, wo der schlussatz schwerlich eine jüngere zutat ist) ein ljóðaháttur-helmingr vor: *liðs verðr at leita | sás lítit sax hefir* (DA + BC) || *ok fáfróðr er mjök* (CB).

lífjof (nr. 250). — Das nur aus der Sigurð. s. þogla (45¹⁶) belegte sprichwort: *fáir lanna lífgjof sem vert er* steht in etwas abweichender fassung auch in der Magn. s. berf. c. 33 (Fms. 7, 65²³): *margir launa illu lífgjofina eða engu.*

líkr (nr. 253). — Zu dem sprichworte: *mart er öðru líkt* (Grett. c. 16, 10) vgl. Ól. s. helg. c. 82 (Fms. 4, 175⁸): *fátt er svá einhverra hluta, at örvænt sé at finniz annat þvilíkt* und Sig. s. Jórs. c. 51 (Fms. 7, 169¹³): *hann*

(*Haraldr gilli*) sagði ekki eitt svá ágætt, at eigi mætti verða annat slíkt.

margr (nr. 275). — Zu den belegen für das sprichwort: *ekki má við margnum* füge hinzu Hrólfs s. Gautr. c. 29 (Fas. 3, 170¹⁵) und Bær. s. c. 23 (Forns. Sudrl. 110¹⁸): *mátti hann (Bæringr) ekki við marginum um síðir*.

mikill (nr. 280^b). — Das aus einer lausavísa des Óttarr svarti (Skjaldedigtn. B 275) belegte sprichwort: *mær (mjór) er mikils vísir* steht auch in meinen *Ævintýri* 87²⁶³.

móðurbróðir (nr. 283). — Das nur aus der Harð. s. Grímk. c. 10 (Ísl. s. II², 29¹⁹) citierte sprichwort: *móðurbræðrum verða menn líkastir* findet sich auch in der Páls s. bisk. c. 8 (Bps. 1, 134¹⁵).

óframr (nr. 304). — Zu den belegen für das sprichwort: *aptans biðr óframs sök* füge hinzu Griplur 3, 13 (Rímnasafn 1, 372): *aptans biður ófróm sekt*.

ófreistat (nr. 305). — Dasselbe sprichwort findet sich auch Sigurð. s. þøgla 23²⁰.

ósvinnr (nr. 218 = 403^c). — Zu den belegen für das sprichwort: *eptir koma ósvinnum manni ráð í hug* ist nachzutragen Hrólfs s. kraka c. 46 (Fas. 1, 94²⁹).

ráð (nr. 321e). — Es fehlt die variante: *sitt ráð tekr hverr er í svorfin ferr* (Fms. 4, 147⁷).

reip (nr. 331). — Die redensart: *hér er við ramman reip at draga* findet sich auch in der Hrólfs s. kraka c. 1 (Fas. 1, 4¹⁶), Vatnsd. c. 44 (Forns. 75⁴) und Kjalnes. s. c. 3 (Ísl. s. II², 408⁹).

reyna (nr. 333^b). — Zu dem sprichworte: *lengi skal manninn reyna* (Grett. c. 20, 6) vgl. noch Sig. s. Jórs. c. 42 (Fms. 7, 158⁴): *seint má reyna mennina hvílikir eru*.

ríkr (nr. 334^a). — Zu dem sprichworte: *jafnan segir enn ríkrí ráð* vgl. Sólarlj. 36⁴: *sá ræð er ríkr var*.

sekr (nr. 348). — Zu dem sprichworte: *fár gengr sekr*

af sjálfs dómi, das aus der Guðm. s. c. 22 (Bps. 2, 45²⁹) belegt ist, vgl. Málsh. kv. 10⁵: *engi of dæmir sjálfan sik.*

sjá (nr. 358^a). — Zu den belegen für das sprichwort: *eigi má við þllu sjá* füge hinzu Grett. c. 81, 8: *ekki má fyrir þllu sjá* und Gunn. p. Keldugn. 47²⁸: *ekki verðr (nú) við þllu sét.*

skip (nr. 365^b = 7^b). — Das sprichwort: *muna far allt í sundi* (Sig. sk. 52⁹) übersetzt FJ 'ikke vil skibet helt være i vandet (o: helt sunket)' und unter 7^b: 'skibet er næppe forlist i sundet (vandet)'. Ich halte diese übersetzung für falsch, da sie dem ganzen zusammenhange (Brynhild weisagt ja kommendes unheil) widerspricht. Überdies ist *sund* nicht ohne weiteres so viel wie *vatn*, seine ursprüngliche bedeutung ist 'schiffbares wasser' (eigntl. 'wasser in dem gegenstände schwimmen können'). Brynhild will also sagen: 'euer fahrzeug ist noch nicht völlig in sicherem fahrwasser' (ist noch nicht den drohenden klippen oder sandbänken entronnen' und meine übersetzung (Die Edda s. 235): "noch habt ihr das boot nicht im hafen geborgen" hat, wie ich meine, dem sinne nach das richtige getroffen.

skjöldr (nr. 368). — Zu der redensart: *tveim skjöldum lék ek aldri* in der 10. lausavísa des Eyvindr skálda-spillir (Skjaldedigtn. B 64) vermisst man den hinweis auf Atlam. 70⁴: *lék hón tveim skjöldum.*

spá (nr. 380^a). — Zu den belegen für das sprichwort: *spá er spaks geta* 'die vermutung eines klugen mannes ist so gut wie eine weissagung' (*spá* ist prädicat) ist nachzutragen Jómssv. s. c. 48 (Fms. 11, 154¹⁴) und Saxo ed. Holder 150⁴⁰: *augurem esse sapientis animum.*

tjara (nr. 409). — Das sprichwort: *engi tekr sá í tjöruna*, *er eigi loði við* belegt FJ nur aus der Tómass. (538¹⁰). Mit geringer abweichung findet es sich auch in der ausführlicheren Magnús s. helga c. 8 (Icel. sagas 1, 245⁶): *hverr er í tjöruna tekr, saurgaz af henni.* Es gehört na-

türlich zu dem internationalen wandergut, vgl. z. b. Seiler nr. 148 (Zeitschr. f. deutsche philol. 45, 266).

úlfr (nr. 418e). — Das bekannte sprichwort: *þar er mér úlfs ván er ek eyru sék* ist nur aus den Fáfniismál (35⁴) belegt. Es findet sich ausserdem in der Völs. saga c. 20 (M. Olsens ausg. 46²⁰): *þar er mér úlfsins ván er ek eyrun sá* und in der Finnb. s. 23²: *þaðan er mér úlfs ván er ek eyrun sék*. Auch dieses sprichwort ist nicht auf nordischem boden gewachsen; vgl. z. b. Müllenhoff-Scherer, Denkm. XXVII, 2, 84: *inde lupi speres caudam cum videris aures*.

vagn (nr. 428). — Zu den belegen für das sprichwort: *gott er heilum vagni heim at aka* ist nachzutragen Har. s. hardr. c. 8 (Fms. 6, 151¹²) und Sverriss. c. 76 (Fms. 8, 186²⁰). Vgl. auch. dän.: *thet ær gott ath age hiem meth en hell woghen* (Kalkar, Ordb. 2, 198^b).

vara (nr. 436^a). — Das sprichwort: *marga hendir þat er minst varir* ('unverhofft kommt oft') belegt FJ nur aus Orkn. s. c. 36 (Icel. sagas 1, 55²⁷). Es findet sich in ähnlicher fassung ferner Ragn. s. loðbr. c. 15 (M. Olsens ausg. 158²⁵) in einer vísa: *þat verðr mjök morgu sinni er minst varir (varit cod.) sjálfan*; Sólarlj. 8⁴: *margun þat sækir er minst of varir*; Málsh. kv. 25⁶: *nú verðr sumt þats mangi varir*.

vinr (nr. 458^a). — Zu den belegen für das sprichwort: *í þorf skal vinar neyta* füge hinzu Sverris s. c. 162 (Fms. 8, 399¹⁷).

víti (nr. 462). — Das sprichwort: *engi lætr sér annars víti at varnaði verða* steht auch Gøngu-Hrólfis s. c. 33 (Fas. 3, 340²⁰).

vittr (nr. 463^a). — Das von FJ nur aus der Heimskr. (3, 114²⁰) belegte sprichwort: *enn vittrari vægir* findet sich auch Ól. s. Tr. c. 161 (Fms. 2, 33²⁶) in der fassung: *jafnan vægir enn vittrari*. Vgl. ferner die umkehrung Stjórn 544²⁸: *sjaldan vægir enn verri*.

yfirbót (nr. 468). — Ein weiterer beleg für das sprichwort: *yfirbætr eru (liggja) til alls* ist Bjarnar s. Hitd. (ed. Boer) 24²⁰.

þræll (nr. 482^c). — Den belegen für das sprichwort: *illt er at eiga þræl at einkavin* ist hinzuzufügen Konungsskuggsjá (1848) 97°. Vgl. auch Edd. min. XIV, 6°: *illr er Óðinn at einkavin*, das unter die mythol. sprichwörter (s. 207) hätte aufgenommen werden sollen.

æfi (nr. 485^c). — Ein weiterer beleg für das sprichwort: *mart verðr (skipaz) á manns æfinni* findet sich Sig. s. Jórs. c. 42 (Fms. 7, 156¹⁷): *mart kann skipaz á manns æfinni*.

öl (nr. 491^a). — Das sprichwort: *öl er annarr maðr* steht auch Hrólfs s. Gautr. c. 9 (Fas. 3, 85¹²).

— (nr. 491^b). — Zu der vorschrift der Hóvamöl (83¹): *við eld skal öl drekka* vgl. auch Ól. s. Tr. c. 133 (Fms. 1, 266²): *í þann tíma var títt at drekka öl við eld*; Ól. s. helga c. 58 (Fms. 4, 108³): *við elda skyldi þá öl drekka*.

örn (nr. 494). — Das sprichwort: *öndverðir skulu ernir klóaz* findet sich in lat. übersetzung auch bei Saxo (Holders ausg. 60²⁰): *certamina prima fronte gerunt aquilae*.

B. Bei Finnur Jónsson fehlende sprichwörter.

afglapi. — 1. *ómæt eru afglapa orð*: Laxd. c. 85, 6. 'eines toren worte haben kein gewicht'.

ágæti. — 2. *hefir hvern til síns ágætis nokkut*: Njála c. 77, 25.

'jeder leistet etwas, dessen er sich rühmen kann' (iron.). Die unechte vísa (Njála ed. K. Gíslason c. 77⁸²) gibt dasselbe sprichwort in poetischer form: *hefir hvern dreyrgra darra | dómreynir til síns ágætis*.

árflóð. — 3. *jafnan verðr, at árflóð ('aflóð' cod.) stakar*: Málsh. kv. 26¹.

'auf das anschwellen des wassers folgt immer das sinken (auf flut folgt ebbe). (?)

auga. — 4. *margra manna augu verða féskjálg*: Bandam. (1850) 17¹³.

'vieler menschen augen schielen nach dem gelde'.

5. *hann ann henni sem augum í höfði sér*: Njála c. 135, 8.

'jemd lieben wie die augen in seinem kopfe'.

bíta. — 6. *ekki bítr þat er í belg legg.*

Das sprichwort ('was man in den sack steckt, kann nicht beissen') ist nur neuisländisch belegt (Guðm. Jónsson 64²⁹; Müller zu Saxo 234¹), aber sein alter bezeugt Saxos übersetzung: *neque enim mordendi potens est, quem vastus occupaverit follis*.

björn. — 7. *acri cane occupandus est ursus*: Saxo ed. Holder 155²⁶.

'Zur bärenjagd gehören scharfe hunde'.

blindr. — 8. *óðfúss mundi blindr at sjá*: Málsh. kv. 5⁴.

'gern möchte der blinde sehen können'.

bogi. — 9. *brevis arcus subito spiculum jactit*: Saxo ed. Holder 300¹⁶.

'auch ein kleiner bogen vermag einen pfeil zu entsenden'.

bóndi. — 10. *bóndi á híbýlum at ráða*: Þórð. s. hr. 47²⁰.

'der mann soll im hause die herrschaft haben'.

bót. — 11. *þá er bótin næst, er þólit er hæst*: Heil. manna s. I, 445¹¹.

'wenn die not am grössten, ist die hülfe am nächsten'.

Vgl. *býsna* (FJ nr. 61).

bragð. — 12. *ýmsir verða brogðum fegnir*: Svarfd. c. 19¹²³ (in einer vísa).

'bald kann sich der eine seiner tat freuen, bald der andere (das glück wechselt)'.

Vgl. auch die str. des Ólafr hvítaskáld (Kon. sögur

374¹¹): *virðendr munu verða | vápnglyms Finna ymsir | . . . brögðum fegnir.*

byrðr. — 13. *menn hafa slíkar byrðar sem þeir brjóta sér.*

'jeder muss die bürde tragen, die er sich selber auflädt'.

Zu erschliessen aus Þjóðólfr Arnórsson, Sexst. 24^{5.8} (Skjaldedigtn. B 344):

sverðs hafa slíkar byrðar . . .

hljótendr es sér brjóta.

þól. — 14. *sá er eigi líkr þól at bera, er eigi má bíða:* Hrólfs s. Gautr. (ed. Detter) 5¹⁸.

'wer nicht fähig ist leid zu erdulden, hat auch nicht den mut einem anderen leid anzutun'.

daudi. — 15. *engi má fyrir dauðanum öruggir vera: öllum kemr hann á kné:* Alex. 132¹⁵.

'vor dem tode ist niemand sicher' ('gegen den tod ist kein kraut gewachsen').

deyja. — 16. *deyr engi optarr en um sinn:* Illuga s. Gríð. c. 4 (Fas. 3, 655¹⁰).

'der mensch kann nur einmal sterben'.

17. *betra er at deyja dýrliga en lifa við skpm:* Flóv. c. 25 (Forns. Suðrl. 166³⁰).

'ehrenvoll sterben ist besser als mit schande zu leben'.

Vgl. FJ nr. 167 und Sigurð. s. þogla 57¹⁸:

er frægð meiri at falla með drengskap en flýja undan.

draumr. — 18. *ekki er mark at draumum:* Sturl. ed. Kálund I, 523¹⁷.

'träume sind bedeutungslos'.

dreki. — 19. *drekarnir rísa opt á sporð:* Málsh. kv. 5⁶.

'auch die schlangen sind oft im stande sich auf ihrem schwanze aufzurichten'.

drer. — 20. *varla sýniz allt sem er*

ýtum þeim, er bægir drer: Málsh. kv. 17^{1.2}.

'wer den star hat, dem erscheint vieles anders als es ist'. (?) s. K. Gíslason, Eftirl. skr. II, 140 fg.

dýrð. — 21. *dýrðin kann eigi deýja*: Alex. 116⁵.

'der ruhm ist unvergänglich'.

Vgl. unten nr. 39. 42.

einangr. — 22. *margir verða vaskir í einangrinum*: Eyrb. c. 18, 17.

'die not macht manchen zum helden'.

Der zusatz der saga: *þóat lítt sé vaskir þess í milli* war kaum sprichwörtlich.

einn. — 23. *einum þykkir daufligt saman*: Málsh. kv. 5².

'der einsame fühlt sich unglücklich'.

24. *fátt segir frá einum*: Sigurð. s. þogla 36⁴.

'von einem einzelnen erzählt niemand etwas'.

eyrir. — 25. *ljósir aurar verða at langum trega*: Sólarlj. 34⁴.

'gold verursacht langen kummer'.

faðir. — 26. *hverr mun mér þá trúr, ef faðirinn bregz?* Hallfr. c. 5 (Forns. 90¹⁶).

'von wem kann man treue erwarten, wenn der eigene vater versagt?' Etwas abweichend Fms. 2, 11¹⁷.

fáðæmi. — 27. *fáðæmi verða í flestum stoðum goldin grimmligu*: Sólarlj. 14¹.

'schwere sünden muss man meist schwer büßen'.

fagræli. — 28. *margr mæli þá fagrt er hann hyggr flátt*: Alex. 102¹⁵.

'mancher braucht gleissende worte, wenn er böses im schilde führt'.

Vgl. Hóv. 91³: *þá vér fegrst mælum, es vér fláust hyggjum*; Homil. (Stockh.) 142¹⁷: *mæla [skal] eigi þar fagrt er maðr hyggr flátt*; Hugsv. 85³: *opt sá fagrt mæli er hefr flátt hugat*.

fár (adj.). — 29. *litlu verr at ek ráða fá*: Málsh. kv. 13⁴.

'es ist wenig daran gelegen (es kümmert mich wenig), dass ich nur über eine geringe habe verfüge'.

Vgl. das neuisl. sprichwort: *fár er verri, þótt fátæk sé* 'ein mensch ist deswegen nicht weniger wert, weil er arm ist' (Aarb. 1888 s. 335).

fastorðr. — 30. *fastorðr skyli fyrða vesa þengill:* Sighvatr, Bersögl. 10⁶ (Skjaldedigtn. B 237).

'ein könig soll sein wort halten'.

fé. — 31. *njóta skal fjárins meðan kostr er:* Magnús s. góða c. 7 (Fms. 6, 15¹³).

'brauche dein geld solange es dir vergönnt ist'.

32. *hverr maðr er eptir fénu metinn:* Ævent. 85 A⁴⁸.

'je grösser das gut, desto höher das ansehen'.

feigd. — 33. *koma mun til mín feigðin, hvar sem ek em staddr:* Njála c. 68, 6.

'überall kann mich der tod erreichen'.

fitna. — 34. *sjalðan fitnar enn fallni.*

'der tote wird nicht mehr fett'.

Nur neuisländ. belegt (Müller zu Saxo 233²³), aber als alt erwiesen durch Saxos übersetzung: *raro pinguescet qui cadit.*

fjara. — 35. *verða menn þeirs uppi fjarar:* Málsh. kv. 19⁴.

'es gibt leute, die sich zur zeit der ebbe zu lange auf dem strande aufhalten (und von der zurückkehrenden flut überrascht werden)'.

flesk. — 36. *feitt flesk fell þér í ketil, ef þú kant at súpa:* Knytl. c. 103 (Fms. 11, 348⁹).

'wem ein stück speck in den kessel fiel, soll sich beeilen es zu essen'.

flótti. — 37. *í flótta er fall verst:* Sverris s. c. 42 (Konunga s. 50³³).

'am schimpflichsten ist es auf der flucht zu fallen'.

Vgl. ebenda c. 151 (Konunga s. 154²⁶): *fá þeir menn aldri orðstír. er í flotta falla.*

fóstri. — 38. *þetra er leifa fóstra góðan þan son illan:* Runeninschrift von Kirk Michael (Man); s. Bugge, Aarb. 1899 s. 243.

'es ist besser einen tüchtigen pflegesohn zu hinterlassen, als einen untauglichen sohn'.

frami. — 39. *framinn kann eigi deyja:* Alex. 97³¹.
'der ruhm ist unvergänglich'.

Vgl. nr. 21. 42.

frest. — 40. *morgu svara frestin:* Bósa s. ed. Jiriczek 30²⁰.

'aufschub ist ebenso viel wert wie manches andere' (bringt oft nutzen).

Vgl. FJ nr. 198'.

froskr. — 41. *œpa kann í mörum froskr:* Málsh. kv. 5⁸.

'der frosch muss im sumpfe quaken'. — Unisländisch.

frægð. — 42. *frægðin mun eigi fara í mold (má eigi fyrfaraz):* Alex. 97³⁰. 116⁵.

'der ruhm ist unvergänglich'.

Vgl. nr. 21. 39.

fyla. — 43. *skal ek fá þér fylu er þú fær mér fola:* Gísl. c. 15, 17.

'gibst du mir ein fohlen, gebe ich dir ein füllen' (ich vergelte gleiches mit gleichem).

fylkir. — 44. *fúss brýtr fylkir eisu fens:* Hátt. 26¹.

'ein fürst spendet bereitwillig vom golde'.

gafi. — 45. *fregna eigum langt til gafa:* Málsh. kv. 6².

'von spitzbuben hört man am liebsten nur aus weiter ferne'. (?)

Vgl. FJ nr. 384^c.

gamall. — 46. *gamall sem steinabrá:* Hrólfs s. Gautr. c. 1 (Fas. 3, 61⁴).

'alt wie eine steinerne brücke'.

Sicher eine sprichwörtliche redensart; vgl. dän. *gammel som mosset paa bro* (S. Bauditz, Hjortholm s. 1).

gaman. — 47. *flestir henda at nökkvi gaman*: Málsh. kv. 1⁶.

'an irgend etwas hat jeder seinen spass' (jeder hat irgend eine liebhaberei).

gestr. — 48. *guð elr gesti*: Jóns s. bisk. c. 37 (Bps. I, 247³⁶).

'die gäste versieht gott mit speise' (was man zur speisung eines fremden aufwendet, wird von gott zurückerstattet).

— 49. *ganga skal, skala gestr vesa ey í einum stað*: Hóv 35^{1,2}.

'ein gast soll sich bei dem wirte nicht zu lange aufhalten, sondern bei zeiten fortgehen'.

Gehört zum internationalen wandergut. Vgl. z. b. dän. *en tre dages gæst stinker* (Feilberg, Ordb. I, 451^b, 32).

gjöf. — 50. *ills manns verða aldri grandalausar gjöfir*: Gautr. s. c. 1 (Fas. 3, 9⁷, in einer vísa).

'eines geizigen mannes geschenke haben immer irgend einen fehler'.

gott. — 51. *sæll er sá er gott gørir*: Sólarlj. 49⁸.

'wer rechtschaffen handelt, ist glücklich'.

hafa. Vgl. **happ** (FJ nr. 163).

hálf. — 52. *hálf es öld hvar*: Hóv. 53⁴.

'vollkommen ist nichts'.

harmr. — 53. *monnum verðr harmr síns léttara, ef um er talat*: Sigurð. s. Jórs. c. 19 (Fms. 7, 105²⁵).

'der schmerz wird gemildert, wenn man sich darüber aussprechen kann'.

heimr. — 54. *heimi heyrik sagt at snúi*: Málsh. kv. 24³.

'die welt ändert sich' (alles ist veränderlich).

heljarmadr. — 55. *illt er at fáz við heljarmanninn*: Grett. c. 59, 18.

'mit einem bösewicht soll man sich nicht einlassen'.

heri. — 56. *illt er at fylgja þeim manni, er hera hjarta hefir í brjósti*: Ól. s. Tr. c. 173 (Fms. 2, 68⁸).

'ein mann mit einem hasenherzen ist ein schlechter kamerad'.

hjón. — 57. *hús skal hjóna fá*: Hungrv. c. 1, 11 (Bps. I, 60¹⁷).

'zu einem hause gehören bewohner'

hugga. — 58. *hugga skal þanns harm hefr beðit*: Málsh. kv. 28⁷.

'der unglückliche bedarf des trostes'.

hundr. — 59. *óvant er at brjóta (v. l. brytja) mat fyrir hund ok hrafn*: Sverr. s. c. 79 (Konunga s. 94¹⁸).

'was hunde und raben fressen sollen, braucht nicht sorgfältig zerlegt zu werden'.

hygginn. — 60. *eigi spillir hyggins hjali*: Málsh. kv. 15⁷.

'eines weisen wort hat bestand'.

hyggja. — 61. *at fá verðr of vandliga hugat*: Hálfð. s. Eyst. c. 5 (Fas. 3, 526¹).

'noch nie ist eine sache zu sorgfältig erwogen worden'.

hønd. — 62. *margr kyssir á þá hønd, er hann vildi gjarna, at af væri*: Sverr. s. c. 85 (Konunga s. 99²⁴).

'mancher küsst die hand, die er am liebsten abgehauen sähe'.

Vgl. ebenda c. 91 (Konunga s. 104³⁵): *margr lýtr sá nú hendinni, er hann vildi gjarna, at af væri*.

hørund. — 63. *hørundar hungur tælir hølda opt*: Sólarlj. 50¹.

'sinnliche begierden verführen viele'.

illr. — 64. *illa mun illum líka*: Gøngu-Hrólfis s. c. 27 (Fas. 3, 314¹⁵).

'mit schlechten menschen nimmt es ein schlechtes ende'.

Vgl. auch Máguss. c. 12 (Forns. Suðrl. 22¹⁶): *er þess ván at illum fari illa*.

65. *má varla illt varaz nema viti*: NgL 2, 63³.

'vor einer gefahr, die man nicht kennt, kann man sich nicht schützen'.

jarl. — 66. *ungan skal jarlinn herða*: Bósa s. ed. Jiriczek 23¹⁷.

Das sprichwort, das unverfänglich erscheinen könnte ('ein edelgeborner jüngling muss frühzeitig abgehärtet werden') hat a. a. o. obscönen sinn (*jarl* = membrum virile).

jörð. — 67. *hamingjusamligra er at berjaz á sinni jörðu, en á annarra*: Eymundar þ. c. 5 (Fms. 5, 275¹⁵).

'man kämpft mit mehr glück auf dem eigenen boden als auf fremdem'.

kápa. — 68. *opt eru vaskar hendr undir vándri kápu*.

'in einem schlechten mantel stecken oft starke arme'.

Nur neuisländ. belegt (Müller zu Saxo 285¹²; Guðm. Jónsson 257⁸), aber als alt erwiesen durch Saxos übersetzung: *vili interdum amiculo validae subsunt manus*.

klæðlauss. — 69. *klæðlausum er bezt at leika*: Ævent. 22¹⁶³.

'wer keine kleider anhat, bewegt sich am ungezwungensten' (a. o. o. mit dem nebensinne: 'wer nichts hat, kann auch nichts verlieren').

kollóttr. — 70. Die redensart *ryskjaz við kollóttan* 'mit einem kahlhöpfigen raufen' (einem kahlkopf haare ausreissen) war sicherlich sprichwörtlich. Vgl. Sturl. ed. Kálund II, 260²⁹: *þar mundi eigi þykkjaz við kollóttan at ryskjaz* und Ævint. 22¹⁶³: *man bræðrum gott þykkja at ryskjaz hér við kollóttan*. Vgl. auch Wolframs Parz. 1²⁶.

kona. — 71. *þar er lítit til vits at taka, sem vér erum konur*: Þorst. þ. stang. (Austfirð. 78¹⁶).

'frauen haben wenig verstand'.

Vgl. Fms. 4, 132¹⁷: *mun þat hér sannaz, sem mælt er til vár kvenna, at vér lítum jafnan skjótt á þat er til beri, en af lítilli vizku eða hyggjandi*.

72. *fátt er vandara at stilla en skap konunnar*: Mírm. c. 4 (Ridd. sögur ed. Kölbing 146¹³).

'mit keinem ist schwerer auszukommen als mit launischen weibern'.

73. *eigi má konum trúa*: Part. 30²⁰.

'den weibern ist nicht zu trauen'.

konungr. — 74. *mikit er konungs ríkit ok mikil er konungs gipta*: Áns. s. bogsv. c. 7 (Fas. 2, 354²³).

'eines königs macht und glück sind gross'.

75. *æx konungsins er langskept*: Magn. s. góða c. 50 (Fms. 6, 114⁷).

'eines königs axt hat einen langen schaft' (seine macht reicht weit).

kveða. — 76. *helzti mjök's at flestu kveðit*: Málsh. kv. 28⁸.

'über vieles macht man zu viel worte'.

kýli. — 77. *nú greiptu á kýlinu því er ek hugða at fyrir löngu myndi springa*: Sigurð. s. Jórs. c. 26 (Fms. 7, 121¹³).

'nun berührtest du die beule die schon lange zum platzen reif war' (nun hast du den wunden punkt getroffen).

lánardröttinn. — 78. *er heit lánardröttins ást*: Hallfr. c. 10 (Forns. 111¹⁴).

'heiss ist die liebe zum lehnherrn'.

laukr. — 79. *kveða lítit lauki gæft til auka*: Haraldr hardr., Laus. 15⁷ (Skjalded. B 330).

'der lauch braucht nur wenig nahrung zu seinem wachstum' (und diese muss man ihm entziehen, wenn er zu hoch aufschliessen will).

lauss. — 80. *létt er lauss at fara*: Sólarlj. 37⁶.

'wer nicht gefesselt ist, vermag sich frei zu bewegen'.

líða. — 81. *vel hefir sá er þat líða lætr*: Málsh. kv. 6⁷.

'der ist wohl daran, der etwas ruhig anzusehn vermag'
(seinen gleichmut bewahrt).

lif. — 82. *lífsins skal fyrst gætu*: Heimskr. 1, 351¹¹.

'vor allem muss man sein leben zu retten suchen'.

Vgl. FJ nr. 102^c. 110^a. 249^b.

litit. — 83. *raun litit kœnz opt á þrefa*: Málsh. kv. 4².

'über unbedeutende dinge entsteht oft ein grosses gerede'.

lofðungr. — 84. *ráð á lofðungr lýða lengr*: Hátt. 26⁷.

'dem fürsten gebührt die herrschaft über sein volk'.

lopt. — 85. *bregðr at þeim er heldr á lopt*: Málsh. kv. 14².

'dem emporstrebenden ist das glück hold'. (?)

lostverk. — 86. *létt eru lostverk*: Homil. (Stockh.) 24¹⁶.

'was der mensch gerne tut, das fällt ihm nicht schwer'.

lúta. — 87. *ek lýt opt at litlu*: Grett. c. 59, 15.

'ich bücke mich oft um eine kleinigkeit aufzuheben'
(man soll auch das, was geringen wert hat, nicht verachten;
wer den pfennig nicht ehrt, ist des talers nicht wert).

Vgl. FJ nr. 265.

lygi. — 88. *aptr hverfr lygi þá er sonnu mætir*.
Hrafns s. Sveinbj. c. 1 (Bps. I, 639⁴).

'an der wahrheit wird die lüge zu schanden'.

málmr. — 89. *litla hríð skínn bjartr málmr í móð-
ugri hirzlu*: Hirdskrá c. 28 (NgL 2, 419⁶).

'in staubiger kiste wird das glänzendste metall blind'.
Dasselbe besagt das an derselben stelle citierte sprichwort:
skjótt spilliz dāmgóðr drykkir í óreinu keraldí.

minni. — 90. *mun ráð at taka et minna, ef eigi fær
et meira*: Haralds s. harðr. c. 8 (Fms. 6, 148¹⁷).

'man muss sich mit dem kleinen begnügen, wenn man
das grosse nicht erlangen kann'.

móðir. — 91. *móðir er barni þøzt*: Grett. c. 17, 6
(in einer vísa).

'am liebeichsten gegen das kind ist die mutter'.

mundangshóf. — 92. *allmjótt er mundangshófit*: N yere landsl. 4, 17 (NgL 2, 62²⁰).

'die mittelstrasse ist äusserst schmal' (mass zu halten ist schwer).

munúð. — 93. *munúðar ríki hefir margan tregat*: Sóljarlj. 10¹.

'sinnliche begierden haben manchem kummer gebracht'.

nám. — 94. *nám kennir fleira en náttúra*: Parc. c. 1 (Ridd. sög. 4¹⁶).

'durch unterweisung lernt man mehr als durch angeborene fähigkeiten'.

naud. — 95. *nauð gærir neppa kosti*: Norweg. runen-
ged. 8 (Wimmer, Runenschr. 278).

'not lässt nicht zeit langé zu wählen'.

naudsyn. — 96. *þröngvandi nauðsyn verðr logum ríktari*: Guðm. s. bisk. c. 50 (Bps. 2, 95³⁸).

'not kennt kein gebot'.

nærr. — 97. *þá er þegar nærr, er af er enn harð-
asti*: Ól. s. Tr. c. 200 (Fms. 2, 146⁶).

'man ist des erfolges schon sicherer, wenn die grösste schwierigkeit beseitigt ist'.

oddr. — 98. *oddar gæra jarli megin*: Málsh. kv. 6³.

'die waffen verleihen dem kriegler seine kraft'.

ófeigr — 99. *ekki kemr ófeigum í hel*: Svrr. s. c. 47 (Fms. 8, 117⁷).

'wem das schicksal nicht den tod bestimmt hat, den kann niemand umbringen'.

Vgl. FJ nr. 104⁹. 301.

orð. — 100. *þeir menn lifa langan aldr er með orðum eru vegnir*: Njála c. 146, 5.

'leute, denen man den tod androht, leben oft sehr lange'.

óvinr. — 101. *aldri er óvænt, hvar óvinum mætir*: Reykd. c. 26³⁸ (Ísl. forns. 2, 129).

'man muss immer darauf gefasst sein, auf feinde zu stossen'.

Vgl. Hóv. 1⁴: *óvist es, hvar óvinir sitja á fleti fyrir.*

ráð. — 102. *þat ráð, er þá er nýjast, þat er þá öllum kærst:* Ól. s. helga c. 205 (Heimskr. 2, 457⁷).

'der neueste rat scheint allen (näml. allen die keine eigene meinung haben) der beste'.

rauðr. — 103. *eigi vissa ek, at ek ætta stafnbúann bæði rauðan ok ragan:* Heimskr. 1, 440¹².

Die alliterierende verbindung *rauðr ok ragr* war gewiss sprichwörtlich. Misstrauen gegen das rote haar ist uralt. Vgl. z. b. Ruodl. 5, 451: *non tibi sit rufus unquam specialis amicus*; das deutsche sprichwort: 'rote haare und el-lernholz wachsen nie auf gutem boden' (dän. røde haar og elletræ gror paa sur bund; norweg. rødt hår å furuskog trives ej på god jord). Der typische schurke der dän. märchen (ridder Rød) hat roten bart und rote haare; der teufel und Judas Ischarioth werden auf mittelalterlichen gemälden gerne als rothaarig dargestellt; der fuchs ist in der tier-fabel und im tierepos wegen seiner roten haare zu dem falschen tiere geworden usw. usw.

renna. — 104. *ekki mun þat duga: renna ok aptr at sjá:* Hálfð. s. Eyst. c. 21 (Fas. 3, 551²²).

'auf der flucht sich umzusehen, ist gefährlich'.

reyna. — 105. *fundit mun þat er reynt er lengr:* Málsh. kv. 17⁴.

'sorgfältige nachforschung führt zum ziel'.

ryðr. — 106. *etall ryðr fyrirkæmr þorðu járn:* Alex. 132¹³.

'rost zerstört sogar das harte eisen'.

sannr. — 107. *seint er satt at spyrja:* Heimskr. 2, 246¹⁹.

'die wahrheit zu erfahren ist schwierig'.

seinn. — 108. *flest (allt) er seinna en segir*: Gøngu-Hrólf s. c. 38 (Fas. 3, 363²²); Hálfð. s. Eyst. c. 3 (Fas. 3, 523²³).

'leichter gesagt als getan'.

109. *kómz, þóat seint fari*: Njála c. 44, 27.

'man kommt zum ziel, wenn man auch langsam sich bewegt'.

sjón. — 110. *sjón er sögu ríkari*: Áns s. bogsv. c. 4 (Fas. 2, 342¹²); Heimskr. 2, 398²¹; þórarinn loft., Tøgdr. 3^r (Skjaldedigtn. B 298).

'über selbstgeschenes kann man richtiger urteilen als über dinge, die man nur vom hörensagen kennt'.

skemtan. — 111. *þat er þöðrum skemtan er þöðrum er angr*: Mág. (1858) 175²⁰.

'dem einen eine lust, dem anderen eine last'.

sker. — 112. *vant er at sigla milli skers ok báru*: Ól. s. Tryggv. c. 235 (Fms. 2, 268¹⁰).

'es ist gefährlich zwischen klippe u. brandung zu segeln'.

stefna. — 113. *allr dagr til (at) stefnu*: Gulap. § 35 (NgL 1, 21¹²); § 91 (1, 45⁸); § 216 (1, 86¹⁶); Jónsb. Ub. § 26 (4, 271¹⁵).

'solange der tag währt (vom aufgang bis zum untergang der sonne) kann eine (rechtsgiltige) ladung vorgenommen werden'. Sprichwörtl. wohl in dem sinne: 'der ganze tag muss zur arbeit ausgenutzt werden'.

stilling. — 114. *öllum hlutum skal stilling fylgja*: Sverr. s. c. 95 (Konungas. 109²⁷).

'mässigung ist in allen dingen gut'.

svefja. — 115. *gørir sá betr er annan svefr*: Málsh. kv. 28².

'es ist besser einen andern zu beschwichtigen (als ihn aufzureizen)'.

sýnaz. — 116. *varla sýnaz allt sem er*: Málsh. kv. 17¹.

'viele dinge scheinen anders als sie sind' (der schein trügt).

synd. — 117. *forn synd gærir nýja skömm*: Bær. c. 21 (Forns. Sudrl. 108¹²).

'alte sünde bringt neue schande'.

Aus dem auslande entlehnt; vgl. Seiler nr. 204 (Zs. f. d. philol. 45, 277. 289).

118. *sætar syndir verða at sárum bótum*: Sólarlj. 68⁴.

'auf die süsse sünde folgt die schmerzliche busse'.

Vgl. dän.: 'efter den søde kløe kommer den sure svie' und FJ nr. 212.

tré. — 119. *sæt epli falla af sætu tré*: Sigurð. s. þogla 5¹⁶.

'ein guter baum trägt gute frucht'.

Vgl. FJ nr. 219.

tréfoðr. — 120. *þess manns ráð gengr á tréfoðum, er margir hlutir ganga illa*: Randólfs þ. c. 6 (Fms. 5, 347¹⁷).

'törichte pläne haben hölzerne füsse'.

tryggð. — 121. *þeir hafa verr er tryggðum slitu*: Málsh. kv. 3².

'treubruch bringt schande'.

tveir. — 122. *sáttargørð er ætluð tveim*: Málsh. kv. 10².

'zu einem vergleiche gehören zwei'.

úlfr. — 123. *illt's við úlf at ylfað*: Hildir Hrólfss. nefju (Skjaldedigtn. B 27).

'unter wölfen soll man nicht selber zum wolfe werden'.

Das umgekehrte lehrt das deutsche sprichwort: 'mit den wölfen muss man heulen'.

ungr. — 124. *engi er allr i senn ungr ok gamall*: Hirdskrá § 25 (NgL 2, 414⁸).

'ein junger hat nie die erfahrung des gereiften mannes'.

vammalauss. — 125. *gott er vammalausum vera*: Sólarlj. 30⁶.

'glücklich ist der schuldlose'.

vándr. — 126. *vant er við vándum at sjá*: Hrafnk. c. 6 (Austfirð. s. 124¹⁰).

'es ist schwer sich vor bösen menschen zu hüten'.

vandræði. — 127. *sá er skyldr at leysa annars vandræði er at spyrr:* þorl. þ. jarl. c. 3 (Fms. 3, 94³).

'wer sich nach dem missgeschick eines andern erkundigt, hat auch die pflicht ihm zu helfen' (weil man sonst annimmt, dass er nicht aus wirklicher teilnahme, sondern nur aus neugierde gefragt hat).

verða. — 128. *veitkak vist hvat verða kann:* Málsh. kv. 28³.

'niemand kann in die zukunft sehen'.

verk. — 129. *sinna verka nýtr seggja hverr:* Sól-arlj. 49¹.

'jeder arbeiter ist seines lohnes wert'.

vil (ok dul). — 130. *vil ok dul tælir virða sonu þá er fíkjaz á fé:* Sól-arlj. 34¹.

'gier und selbstbetrug betört die habstüchtigen'.

Die verbindung *vil ok dul* ist formelhaft; vgl. Hallfr. vandr., Erfidr. 27⁸ (Skjaldedigt. B. 156): *vætta virða drótins | vil's mest ok dul festum*; Guþr. II 40²: *fyr dul ok vil (er) drósar reiði*; Sn. E. II, 22³: *dul vættir ok vil, at lina muni erfíði ok vil.*

vín. — 131. *margan steln vín víti:* Sigrdr. 29⁴.

'der wein beraubt manchen der besinnung'.

vinátta. — 132. *váskeyt er annars vinátta ok eptirgerð, þóat alskýld sé:* Býlag II, § 6 (NgL 2, 197³); Hirdskrá § 4 (NgL 2, 395⁷).

'selbst von denen die dazu verpflichtet wären, soll man nicht freundschaft und sorge für das seelenheil eines andern erwarten'.

vinfengi. — 133. *vinfengin eru misjöfn:* Málsh. kv. 21⁶.

'die freundschaften sind von ungleichem werte'.

vinr. — 134. *fágætr er góðr vinr:* Ævent. 91²⁷.

'gute freunde sind selten'.

vinskapr. — 135. *fyrniz vinskapr sem fundir*: Ól. s. Tr. c. 203 (Fms. 2, 162¹⁶).

'wenn man einen freund nicht öfter besucht, nimmt die freundschaft ab'.

Vgl. H6v. 119⁴ fg.

prisvar. — 136. *hvert mál verðr til skila fært, ef prisvar er reynt*: Egils þ. Hallss. c. 3 (Fms. 5, 324²¹).

'wenn man etwas zu einem guten ende führen will, muss man es dreimal versuchen' (aller guten dinge sind drei).

þorf. — 137. *mart's þats þorf þear*: Reginsm. 10².

'die not erzwingt manches'.

ætt. — 138. *hvatvetna dregr i sína ætt*: Parc. c. 1 (Ridd. sögur 4¹⁹).

'wie die vorfahren, so die nachkommen' ('der apfel fällt nicht weit vom stamm').

ððlingr. — 139. *ððlingr skyldi einkar roskr*: Málsh. kv. 5⁷.

'ein fürst soll sich durch tapferkeit auszeichnen'.

ðfundarfé. — 140. *afgjarnt verðr ðfundarfé*: Áns s. bogsv. c. 3 (Fas. 2, 332¹⁷).

'durch gewalttätigkeit erworbenes gut hat das bestreben wieder zu verschwinden' (unrecht gut gedeihet nicht).

ðnn. — 141. *allir eru i ðnn nýtir*: Ketils s. hængs c. 1 (Fas. 2, 110⁴).

'bei der (heu-)arbeit muss jeder die hand rühren'.

ðrvendr, ðrvendi. — 142. *smá verða jafnan ðrvendra manna hogg*: Fóstbr. c. 9 (Flat. 2, 212¹⁹).

'linkischer männer hiebe sind unwirksam'.

143. *fjörneppr trez undir ðrvendi*: þormóðr Kolbr., Lausav. 5¹ (Skjaldedigtn. B 261).

'wer sterben soll, unterliegt auch einem linkischen gegner'.

ðrlog. — 144. *eigi má víð ðrlog bæggaz*: Ólafr hvít. (Konunga s. 356³⁴).

'dem schicksal kann niemand widerstehen'.

Vgl. Ingjaldr Geirmundarson (Sturl. ed. Kålund 2, 98¹):
fár má . . . frægr aldralagi bæggja.

Kiel.

Hugo Gering.

Enthält das Stockholmer Homilienbuch durchweg Übersetzungen?

Es zählt nicht zu den letzten Vorzügen der "Geschichte der norwegisch-isländischen Literatur" von Eugen Mogk (2. Aufl., Strassburg 1904), dass der Verfasser hie und da Winke giebt, wo auf dem Gebiete der norweg.-isländ. Literatur noch zu arbeiten wäre. Eine solche Andeutung findet man beim § 337, wo von den Homilienbüchern die Rede ist. In einer Anmerkung, betreffend das bekannte Stockholmer Homilienbuch (S. 897 Anm. 1), sagt dort Mogk: "Eine Arbeit über die Quellen der Homilien ist ein dringendes Bedürfnis". Seine Worte haben mich aufgemuntert solche Arbeit zu versuchen, und wenn die Redaktion des Arkivs erlaubt, will ich in der nächsten Zeit den Erfolg meiner diesbezüglichen Untersuchungen der Öffentlichkeit vorlegen. Unterdessen möchte ich aber kurz die allgemeine Frage beantworten, ob das Stockh. Homilienbuch nur aus Übersetzungen lateinischer Vorlagen besteht, oder aber ob es neben Übersetzungen auch selbstständige Arbeiten aufzuweisen habe. Denn nur in dieser Weise kann man die Frage aufstellen, da es keinem Zweifel unterliegt, dass wir es in unserem Homiliar wenigstens teilweise mit Übersetzungen zu tun haben, deren lateinische Vorlagen schon Wisén in der Vorrede zu seiner Ausgabe des Stockholmer Homilienbuches (Lund 1872, S. XVII) festgestellt hat, wobei er aber glaubte auch den ganzen übrigen Inhalt des Homiliars für blosse Übersetzungsarbeit erklären zu dürfen.

"Innehållet i membranen", sagt er (Vorrede S. I.—II), "utgöres af homilier och hela boken är tvifvelsutän en mer eller mindre parafraserande öfversättning af latinska urskrifter."

Finnur Jónsson ist derselben Meinung. In seinem Buche "Den islandske litteraturs historie tilligemed den oldnorske" (København 1907), welches wahrscheinlich seine derzeit letzten literarhistorischen Ansichten wiedergibt, äussert er sich S. 363 folgendermassen: "Der haves en samling af prædikener eller homilier i den berømte gamle Stockholms-homiliebog; . . . det er en temlig systemløs samling, altsammen oversættelser".

Nicht anders scheint Mogk zu urteilen. Die *norwegische Homiliebók* besprechend, sagt er (Gesch. der norw.-isl. Liter.² S. 896 f.), dieselbe sei "eine von drei Schreibern hergestellte AM. Handschrift, deren grösserer Teil altnorwegische Homilien enthält. Diese sind durchweg Übersetzungen". Und etwas weiter sagt er von den Homilien der *Stockholmer oder isländischen Homiliebók*: "Es sind Homilien, die sich teilweise mit den norwegischen decken und wie diese direkt oder indirekt auf Beda, das Karolingische Homiliar des Paulus Diaconus (Pseudo-Alcuin) u. a. mittelalterliche Sammlungen zurückgehen". Es liegt also der Schluss nahe, dass auch Mogk das Stockh. Homilienbuch für eine Sammlung lauter Übersetzungen aus dem Lateinischen hält.

Ich meinerseits halte das nicht für eine so ausgemachte Sache. Und zu allererst, keiner von den drei eben genannten Gelehrten führt für seine so allgemein gehaltene Behauptung irgend einen Grund an. Ja, Finnur Jónsson entkräftet, soweit ich verstehen kann, seine Äusserung über das isländ. Homilienbuch durch das, was er kurz zuvor von dem norweg. Homilienbuch gesagt hatte. "Det er et stort spørsmål", heisst es S. 362, "om der overhovedet har existeret nogle selvstændige eller originale prædikener. En sådan fin-

des dog ialfald i Norge, hvor kirken som bygning (o: den norske stavkirke) lægges til grund og dens enkelte dele udlægges symbolsk". Finnur Jónsson kann mit diesen Worten nur den "In dedicatione templi sermo" meinen, der in der Unger'schen Ausgabe des altnorwegischen Homilienbuches (AM 619, 4:o) S. 131—136 abgedruckt ist. Nun aber befindet sich dieselbe Predigt sowohl in dem Stockholmer Homilienbuche S. 98.32—103.9 als auch in der allerdings nur als Fragment erhaltenen aber weit älteren isländischen AM Handschrift 237 fol. (Herausgeg. z. B. von Þorvaldur Bjarnarson in Leifar fornra kristinna fræða íslenzkra S. 162.1—165.5). Wir hätten da also im Stockh. Homilienbuch nach Finnur Jónssons Dafürhalten wenigstens eine selbständige Predigt, sei schon dieselbe norwegischen oder isländischen Ursprunges. Da sie aber in ihrer ältesten Fassung in einer isländischen Handschrift vorkommt, dürfen wir sie mit Recht für isländisch halten. Man könnte vielleicht gegen diese meine Behauptung als Grund anführen, dass die fragliche Predigt nur auf die norwegische Holzkirche passt, und vielleicht eben dieser Gedanke hat den isländischen Literaturhistoriker veranlasst diese Predigt für eine ursprünglich norwegische Arbeit zu erklären. Aber "Stabkirchen" hat es gewiss auch auf Island gegeben, und zwar auch recht grosse Kirchen. Man lese nur folgende zwei Stellen, die eine aus der Hungrvaka, die andere aus der Laxdæla. Hungrvaka (Biskupa sögur I, S. 81) erzählt: "Á tveim skipum kómu út stórviðir, þeir er Klængur biskup lét höggva í Noregi til kirkju þeirrar, er hann lét gjöra í Skálaholti, er at öllu var vöndut fram yfir hvert hús annat, þeirra er á Íslandi váru gjör, bæði at viðum ok smíði." Und Laxdæla (Reykjavík 1895, Kap. 74, S. 231): "Þat sama sumar setr Þorkell fram skip sitt ok býr til Noregs . . . Þorkell lýsir því, at hann ætlar at sækja sér kirkjuvið, ok siglir þegar á haf, er hann var búinn . . . þá sat Óláfr konungur í Þrándheimi . . . þann

vetr lét Óláfr konungr gera kirkju í bænum af viði; var þat stofnat allmiklit mustari ok vandat alt til. Um várit var víðr sá til skips fluttr, er konungr gaf þorkatli; var sá víðr bæði mikill og góðr". Und die Kirche, welche þorkell zu bauen beabsichtigte, sollte gross sein, denn wir lesen weiter: "þat var einn morgin snemma, at konungr gekk út við fá menn; hann sá mann uppi á kirkju þeirri, er í smíð var þar í bænum . . . S. 232: Konungr kendi manninn; var þar þorkell Eyjólfsson ok lagði mál við öll en stærstu tré, bæði bita ok staflægjur ok uppstöðutré. Konungr sneri þegar þangat til ok mælti: "Hvat er nú, þorkell, ætlar þú hér eftir at semja kirkjuvið þann er þú flytr til Íslands"? Þorkell svarar: "Satt er þat, herra". Der Bau kam später allerdings nicht zu Stande, aber die Absicht ist dagewesen, und man kann aus dieser Erzählung schliessen, dass auf Island grosse Holzkirchen nicht mangelten, und dass man infolgedessen auch dort Gelegenheit hatte, die "Stabkirche" zu betrachten und symbolische Deutungen ihrer einzelnen Teile auszusinnen. Was mich anbelangt, so halte allerdings auch ich diese Predigt für eine heimische Arbeit, da sie eben nur mit der nordischen Holzkirche vereinbar ist, ihren Grundgedanken aber, und auch verschiedene Einzelheiten glaube ich doch in verschiedenen lateinischen Quellen zu finden, besonders im I. Buche der "Gemma animæ" von Honorius Augustodunensis (MI 172, 1103 ff.)¹⁾. Man vergleiche damit das, was ich über diese Predigt im Arkiv XXIX S. 171 f. geschrieben habe. Ich erlaube mir an dieser Stelle zu bemerken, dass "Honorius Augustodunensis" keineswegs, wie Finnur Jónsson (Den isl. litt. historie S. 363) meint, "en bekendt middelalderlig geistlig, Honorius fra Autun" ist, sondern eine bisjetzt ziemlich dunkle Persönlichkeit, vielleicht ein irischer Klausner ("Schottenmönch") irgendwo in der

¹⁾ So bezeichne ich hier und im Folgenden die lateinische Patrologie von Migne. Die erste Zahl giebt den Band, die zweite die Spalte an.

deutschen Donaugegend, der in der 1. Hälfte des 12. Jahrhunderts lebte (Vgl. Endres, *Honorius Augustodunensis*, Kempten und München 1906).

Doch nach meiner Überzeugung ist die eben erwähnte Rede keineswegs die einzige originale Arbeit im Stockh. Homilienbuche. Dasselbe enthält im ganzen 56 Stücke, die nicht alle als Reden oder Homilien bezeichnet werden können, da einige darunter Gebete oder sonstige Erzeugnisse erbaulichen Inhaltes sind, ohne geistliche Reden zu sein. Dabei sind die Stücke S. 2.16–26 und 4.3–20, 71.14–79.8, 79.9–82.2 und 186.31–187.23, 98.32–104.21, 143.12–145.25 und 150.12–151.8, 145.26–148.7, 175.25–176.31 und 201.3–207.36, inhaltlich als Einheiten gezählt. Soweit es mir nun gelungen ist, die lateinischen Vorlagen des Stockh. Homiliars sicherzustellen, kann ich von diesen 56 Stücken nur 16 ihrem ganzen oder fast ganzen Inhalt nach für wirkliche, mehr oder weniger treue Übersetzungen erklären. Es sind das folgende Stücke: S. 33.1–35.9 (*Oratio domini*), 50.1–53.35 (*Alia sermonis*), 54.1–56.29 (*Circumcisio domini*. *Attadagr*), 56.30–60.37 (*Apparicio domini*), 70.19–71.13 (*Oratio. Passio domini*), 86.11–88.25 (*In passione domini*), 88.26–92.32 (*De sancto Michaelae et omnium angelorum*), 127.11–134.27 (*Nativitas sancte marie*), 143.12–145.25 und 150.12–151.8 (ohne Überschrift), 175.25–176.31 und 201.3–207.36 (ohne Überschrift: von der Auffindung der Reliquien des heil. Stephanus und einigen, bei ihnen gewirkten Wundern), 183.1–184.37 (ohne Überschrift: auf das Fest der unschuld. Kinder), 185.1–186.30 (ohne Überschrift: auf das Fest der Beschneidung des Herrn), 187.24–191.31 (ohne Überschrift: von dem Wunder in Kana), 193.1–194.13 (ohne Überschrift: auf die Kirchen- oder Altarsweihe), 200.25–201.2 (ohne Überschrift: eine Notiz von den Verwandten unseres Herrn), 215.18–219.2 (ohne Überschrift: auf die Geburt des Herrn). Aber auch unter diesen Stücken zeigen einige eine so freie

Behandlung der lateinischen Vorlage, dass man dem Übersetzer ziemlich viel Selbstständigkeit zuerkennen muss.

Es giebt dann einige, etwa 6—8, meistens kürzere Stücke, für welche ich keine lateinische Vorlage gefunden habe und zugleich in Zweifel bin, ob ich in denselben originale Arbeiten erblicken darf. *Alle übrigen Stücke halte ich für mehr oder weniger selbstständige Arbeiten.*

Und es hält wirklich schwer, den isländischen Priestern jener Zeit jede homiletische Selbstständigkeit abzusprechen. Diese Männer haben viel gelesen und wahrscheinlich auch viel gehört. Manche unter ihnen haben im Auslande studiert, vielleicht fremde Klöster und Kirchen besucht, dort vieles vernommen, vieles ihrem Gedächtnisse eingepägt, manches vielleicht auch abgeschrieben oder sich angemerkt. Es war ihnen geläufig (ausser den eigentlichen theologischen) eine Menge von verschiedenen kleinen Kenntnissen, wie sie auch uns, heutigen Priestern, vielfach geläufig sind, z. B. verschiedene liturgische Erklärungen, symbolische Deutungen, viele Schriftstellen und Stellen aus den Kirchenvätern oder anderen kirchlichen Schriftstellern, aus dem Brevier und dem Messbuch, lauter Dinge, die man liest oder hört, die man dann gelegentlich reproducieren kann, ohne immer angeben zu können, wo man eben dies oder jenes gelesen oder gehört hat. Mit solchen Gedanken und Kenntnissen können wir unsere Ansprachen und Predigten durchweben und ausschmücken, ohne dass unsere Rede dadurch aufhört eine selbstständige Arbeit zu sein. Das gleiche kann, und in noch grösserem Masse, auch von den Priestern jener Zeit gelten, deren Bücher- und überhaupt Quellenvorrat mehr beschränkt war, aber eben infolgedessen in ihrem Gedächtnisse tiefere Spuren hinterlassen konnte. Es waren unter diesen Priestern Männer, wie jener Ingimundr, Onkel des späteren Bischofes Guðmundr von Hólar, der nach Norwegen reisend seine Bücherkiste als seinen kostbarsten Schatz mit sich führte.

Und als er beim Schiffbruche seine Kiste vermisste, "þá þótte honum hart um höggvast, því at þá var farit ynde hans er békurnar vóro farnar" (Biskup. sög. I, 423). Solche Priester waren vertraut mit den Schriften eines Hieronymus, eines Augustinus, Gregorius, Isidorus, Beda, Alcuin, Strabo, Petrus Comestor, Honorius Augustodunensis und anderer, sie lasen und benutzten fleissig das Homiliare des Paulus Diaconus ¹⁾, kannten den Physiologus und verschiedene lateinische Heiligenlegenden, und selbst die Klassiker waren ihnen nicht fremd, wie das Beispiel des nachherigen Bischofes von Skálholt, Klængr, beweist, der sich als angehender Priester eine Rüge seines Bischofes, Jóns von Hólar († 1121) zugezogen hatte, weil er den "*Ovidius epistolarum*" las (Bisk. sögur I, 165). Unter den Priestern dieser Zeit sind sehr wahrscheinlich jene unbekanntenen Männer zu suchen, die uns in den "klassischen" Sagas ein so dauerndes und rühmliches Denkmal ihrer schriftstellerischen Begabung und der echt isländischen Sprache hinterlassen haben, jene Männer, von welchen, wie Finnur Jónsson sagt (a. a. O. S. 225), um das Jahr 1200 ausgezeichnete Bischofssagen geschrieben wurden — und da möchte man so ohne weiteres glauben, diese Männer hätten keine Lust verspürt, selbstständig, mit eigenen Worten zu dem Volke zu reden, oder sie wären unvermögend gewesen dies zu thun? Von dem obenerwähnten Bischof Jón von Hólar erzählt seine Saga (Bisk. sög. I, 164 f.), dass er sich sehr angelegen sein liess, das Volk über die christlichen Pflichten und Lebensweise zu belehren. "Enn helgi Jón biskup", lesen wir dort, "lagði ríkt við þat, sem síðan hefir haldizt: at menn skyldu sækja til tíða . . . en bauð prestinum at segja optliga þá hluti, er þeir þyrftu at vita. Hann bauð mönnum at hafa hversdagliga háttu sem kristnum mönnum sómir, en þat er at sækja hvern dag, síð ok

¹⁾ Auch Paulus Warnefriedi genannt. In der Migne'schen Ausgabe (Ml 95): Pauli Winfridi Diaconi homiliaris.

snemma, kross eða kirkju ok flytja þar fram bænir sínar með athuga . . . Hann bauð hverjum manni at kunna *pater noster* ok *credo in deum*, ok minnst sjö sinnum tíða sinna á hverjum degi, en sýngja skylduliga hvert kveld, áðr hann sofnáði: *credo in deum* [ok] *pater noster*". Man vergleiche damit im Stockh. Homiliare z. B. das Stück S. 109.5—111.20 und man wird fast glauben mögen, dieses Stück sei entweder vom Bischof Jón selbst oder in seinem Auftrage verfasst worden.

Natürlich konnten und wollten die heimischen geistlichen Redner keine rednerische Dichtungen vortragen. Sie wollten und mussten das gläubige Volk vor allem über die Glaubens- und Sittenlehre aufklären und demselben die Beweggründe und Mittel zur Betätigung eines wahrhaft christlichen Lebenswandels einschärfen, ohne auf tiefe Spekulationen einzugehen, die keinen Zweck gehabt hätten. Nichtsdestoweniger finden wir doch hie und da einzelne theologische Untersuchungen, sogar mit einer gewissen polemischen Färbung, wie z. B. in dem Stücke S. 111.21—121.25. Mehr Freiheit hatten sie auf dem Gebiete der symbolischen Deutungen und liturgischer Erklärungen, und es scheint, dass sie sich mit Vorliebe auf diesem Felde bewegten, ohne doch dabei verschiedene lateinische Muster aus dem Gesichte zu verlieren; so z. B. in dem "Postola mal" (S. 15.13—19.33) und besonders in dem "Kirkio dags mal" (S. 98.32—103.9).

Die Selbstständigkeit, die ich den nordischen Homileten zuschreibe, offenbart sich allerdings auf eine ziemlich mannigfaltige Weise. Bei einer ganzen Reihe von Stücken kann man sie ganz treffend mit denselben Worten charakterisieren, mit welchen sich Finnur Jónsson (a. a. O. S. 310) über die schriftstellerische Tätigkeit des Snorre Sturlusons ausdrückt. Er schreibt dort: "Snorres fremgangsmáde har vistnok været den, at han på ethvert punkt selv afgjorde "hvad og hvorledes", men han har benyttet skrivere og dikteret dem, eller,

hvor der kunde optages længere stykker uforandrede fra de brugte kilder, ladet dem afskrive disse ordret. Derfra stammer de ordrette overensstemmelser med andre værker . . . Men Snorres ånd har præget det hele og hans er værket ligefuldt helt fra først til sidst." Auch die Verfasser jener Stücke im Stockh. Homiliare, die nicht Übersetzungen genannt werden können, haben ihre Quellen gehabt und dieselben vielfach benutzt, natürlich, ohne sie, wenigstens gewöhnlich, zu nennen. Aber sie verleiben solche fremden Texte ihrer Arbeit gewöhnlich auf eine ganz natürliche, ungezwungene Weise ein und benutzen sie meistens ziemlich frei, so dass die Rede doch ein Erzeugnis ihres eigenen Geistes bleibt. So z. B. in der Rede "De sancta cruce" (S. 37.4—38.18), nachdem der Prediger verschiedene symbolische Deutungen der Kreuzesfigur dargelegt hatte, macht er einen echt gregorianischen Übergang: "Aber was hilft uns die Bedeutungen des Kreuzes mit Worten zu erklären, wenn wir sie dann durch unsere Werke verachten? Denn so sprach der Herr im Evangelium: Wer sein Kreuz nicht auf sich nimmt, und mir nachfolget, ist meiner nicht wert. Der nimmt sein Kreuz auf sich und folgt Christo nach, wer durch Leiden in seine Fusstapfen tritt, wie es die Heiligen getan haben. "A tva vega" setzt er nun S. 38.23—38 mit Gregorius fort, "megom ver bera cross drottens annan a licam en annan i hugscote" usw. (Homil. XXXII in evang. Ml 76, 1234). Dies ist doch eine Entlehnung, die sich in die übrige Rede ganz glatt hineinfügt, ohne ihre Originalität zu verletzen. Ein ähnliches Beispiel bietet die Rede S. 138.1 ff., wo der Prediger (141.22—39) aus der XI. Homilie Gregors des Gross. in Ezechielem (Ml 76, 905 ff.) geschöpft hat, und die Rede S. 208.1—215.17, wo auf S. 209 die Zeilen 3—28 dem ersten Buche der Dialogen desselben Kirchenvaters (Ml 77, 317 ff.) entnommen sind. Natürlich werden auch andere Quellen benutzt, aber meistens kürzer als die eben erwähnten Bei-

spiele aus den Werken Gregors des Grossen. Ziemlich oft kommen Reminiscenzen aus Alcuin (*De virtutibus et vitiis liber*, Ml 101) und aus dem *Homiliare Pauli Diaconi* vor, in welchem auch alle Homilien Gregors "in evangelia" enthalten sind.

In einigen Fällen, und zwar in den Stücken 39.19—45.31, 82.3—86.10, 92.33—98.31 und 219.3—220.30 verfährt der Prediger in der Weise, dass er zuerst eine lateinische Vorlage, teilweise recht frei, übersetzt, dann aber mit eigenen Erwägungen, Ermahnungen oder Erklärungen und dergleichen weiter fortfährt.

So ist in den bezüglichen Stücken das Stück 39.19—41.29 in freier Übersetzung dem Beda, 82.3—84.7 meistens dem Beda und Ambrosius Audbertus, 92.33—94.13 dem Augustinus, 219.3—27 dem Isidorus (?) im *Homiliare Pauli Diaconi* entnommen. In den Predigten "Resurrectio domini" S. 71.14—79.8 und "A ioladagin" S. 161.7—170.6 ist der Anfang und Schluss eigene Arbeit, der mittlere Teil aber Übersetzung aus Gregorius, in dieser Rede S. 162.15—168.35, in jener S. 75.16—77.7. Eine ähnliche Erscheinung haben wir in dem Stücke "Nativitas sancti Johannis baptiste", wo ungefähr die ersten drei Viertel der Rede eine vielfach selbstständige Arbeit (doch auf Grund des Evangeliums) darstellen, das letzte Viertel aber (S. 13.36—15.12) aus einer unechten Rede Augustins (Ml 39, 2113 ff.) verarbeitet ist. Die Predigt s. 39.19—45.31 (*A allra heilagra messu. Omnium sanctorum*) ist dadurch besonders interessant, dass sie neben dem aus Beda frei übersetzten oder vielmehr verarbeiteten Grundstock zwei selbstständige Fortsetzungen aufweist. Die erste (S. 41.29—43.18) findet man auch in dem altnorwegisch. Homilienbuch (S. 187.2—188.23), die andere nur im Stockholmer (S. 43.18—45.31). Die erste schliesst ganz passend mit den Worten: "Ef vér haldom a þessa lunnð (wie eben erklärt worden) hotíþ allra heilagra. þa mōno þeir lata ser

sóma at vesa arnendr orer a dóms dege við guð." An diesen ganz natürlichen Schluss-satz hat ein späterer Abschreiber eine weitere Fortsetzung angeknüpft, die sich schon mit seinen Anfangsworten als eine neue Arbeit verrät: "Þat vilec lata fylgia mále míno es mer þycker eoss hialpvænlegast vera oc mestr leifar víser til paradísar vistar". Und nachdem er eine Reihe von christlichen Lebensregeln und einige Bewegungsgründe zu ihrer Befolgung dargelegt hat, schliesst er wiederum mit den Schlussworten der ersten Fortsetzung: "En ef vér hældom a þessa lund allra heilagra hotþ. þa muno þeir láta sér sóma at vera arnendr orer a dómsdege við guð. Nu scolom vér þipia" usw.

Sehr beachtenswert ist die zweite Allerheiligenrede (A allra heilagra messu dag sermon, S. 151.9—161.6). Auch hier, wie in der vorerwähnten Predigt, ist Beda's Rede zu Grunde gelegt, aber wie eine Skizze, die dann der nordische Verarbeiter weit und breit ausführt, und besonders mit zwei sprachlich köstlichen Exkursen, über Job und den Antichrist, ausschmückt. Man kann mit Recht sagen, dass in dieser Rede die eigene Arbeit die lateinische Vorlage vollständig überwuchert und ihr an einer Stelle vorsätzlich gewisse nordische Färbung verleiht. Es heisst nämlich bei der Aufzählung verschiedener Heiligenklassen, denen dieses Fest geweiht ist: "Conungar helger hafa oc eignatse dag þenna með guði. Þeir er heriat góto himinríki oc unnit af gups misconn bápi með licamlegom vopnom oc andlegom . . . svasem dauid gerpi conungr. eþa constantínus . . . osvallyd rex eþa edmundr eþa oláfr er til síþar oc friþar barþisc i norvegi oc lannzlaga rétttra oc marger aþrir helger conungar (S. 159.3—13)".

Als bloss compilerische Arbeiten ercheinen drei Stücke: S. 121.26—127.10 (ohne Überschrift), wo die Ceremonien der h. Messe hauptsächlich auf Grund der Gemma animæ von Honorius Augustodunensis (Ml 172) erklärt werden, und

zwar so, dass das bei Honorius zerstreute Materiale gesammelt und geordnet wurde; S. 170.10—175.24 (ohne Überschrift), wo die Leidensgeschichte des Herrn erzählt wird, aber nicht auf Grund eines bestimmten Evangeliums, sondern harmonistisch, wobei aus dem Matthäusevangelium 44 Verse, aus Markus sicher nur ein Vers, aus Lukas 33 und aus Johannes 66 Verse benutzt wurden; endlich S. 191.32—192.37 (ohne Überschrift), eine Sammlung christlicher Lebensregeln, die fast alle auch in den "Sermones ad fratres in eremo" enthalten sind, welche Augustinus zugeschrieben wurden und Ml 40 abgedruckt sind. Es ist möglich, dass hier auch andere Augustinus beigelegten Reden (z. B. Ml 39, 2244—45) manche guten Ratschläge geliefert haben. Eine heimische Quelle hat kompilatorisch ausgenutzt und die Ausbeute durch einige hübschen Zutaten erweitert die Rede, welche "Assumptio sancte marie" überschrieben ist (S. 4.21—10.13). Hier ist vielfach aus der isländischen Mariusaga geschöpft worden, und zwar meistens wörtlich. Die benutzten Stücke der Mariusaga folgen sich nach den Seiten der Unger'schen Ausgabe in dieser Ordnung: 2.12—13, 1.20—2.2, 14.16—15.2, 20.19—21, 20.27—21.2, 43.2—24, 47.13—19, 49.10—17, 43.24—44.23 (= Stockh. Homil. 4.24—6.26), 50.17—19, 51.6—22, 57.9—11, 51.25—27, 51.23—25, 57.13—17 (= St. H. 8.2—22), 61.13—62.6 (= St. Hom. 8.32—9.10). Eine kompilierte Rede scheint zu sein auch die Predigt "In capite ieiunij" S. 61.1—64.16, wo viele Gewährsmänner citiert werden, und ein ziemlich langes Stück aus Alcuin (61.26—62.11), ohne ihn aber zu nennen, herangezogen ist. Aber die Einteilung der Rede und die Durchführung ist wahrscheinlich selbstständig, was auch von der Predigt "Assumptio sancte Marie" gilt.

Schon oben habe ich erwähnt, dass in der Predigt über die Symbolik der "Stabkirche" (Kirkio dags mal S. 98.32—103.9) viele Gedanken dem Honorius Augustodunensis (und wahrscheinlich auch Beda und Augustin) entlehnt sind; der

nordische Homilet hat sie aber weiter gesponnen und nach ihrem Muster andere symbolische Erklärungen erfunden. Etwas ähnliches findet man in der schönen Predigt auf die Aposteltage (Postola mal, S. 15.13—19.33). Das Gedanken-gerippe und der Gedankengang rührt zweifelsohne von dem heimischen Prediger her. Er hat aber dieses Gerippe sinnreich mit verschiedenen Stellen aus den Kirchenvätern oder aus den Evangelien bekleidet und an zwei Stellen fremde Gedanken weiter ausgearbeitet. Nachdem er die Namen der Apostel gedeutet hat, erklärt er, wie die Gläubigen die Bedeutung dieser Namen an sich bewerkstelligen sollen. Der Gedanke ist entweder aus dem Homiliare Pauli Diaconi oder direkt aus Beda geschöpft, doch die lateinische Vorlage berücksichtigt nur vier Apostelnamen (Petrus, Andreas, Jacobus, Johannes), die isländische Predigt dagegen hat den Gedanken an allen zwölf durchgeführt (17.15—18.8). Gleich darauf spricht er von den 12 Pforten der himmlischen Stadt, über welchen die Namen der 12 Apostel geschrieben sind (Apoc. 21), und erklärt sie allegorisch. Den Gedanken hat er wiederum aus dem Homiliare Pauli Diaconi genommen (Dominica in Septuagesima), hat ihn aber selbstständig verarbeitet. Die lateinische Homilie bezieht sich auf die Parabel von den Arbeitern auf dem Weinberge, und es heisst dort: "Has autem horarum sive ætatum distinctiones illæ quoque illius templi portæ significare videntur, de quibus in Apocalypsi Ioannes Apostolus ait: Ab oriente portæ tres etc. . . . In hoc templum pueri et infantes et primo mane et per portas orientis ingrediuntur; adolescentes autem intrant hora tertia et per angustas difficilesque magis portas aquilonis. Intrant autem per portas australes iuvenes et senes . . . Per portas vero occidentales non solum decrepiti senes ingrediuntur verum etiam quicumque in qualibet ætate ad bonum per poenitentiam convertuntur". Man sieht, der Gedanke ist hier, aber die isländische Predigt hat ihn vertieft und zugleich ein wenig umgestaltet.

So auch die ganze Rede S. 180.11—182.37 (am Feste des Evangelisten Johannes) entwickelt sich, wenigstens sehr wahrscheinlich, aus einem ziemlich langen Passus Gregors des Grossen über die vier apokalyptischen Tiere als Symbole der vier Evangelisten in IV. Homilie des I. Buches der Homilien in Ezechielem (MI 76, 815), die Entwicklung hat aber wiederum den Charakter selbstbewusster Arbeit, wengleich hie und da noch verschiedene Gedanken aus anderen Quellen (Honorius Augustod., Physiologus) herangezogen werden.

Endlich haben wir einige Stücke, die unter Stimmung einer bestimmten Lektüre oder unter dem Einflusse gewisser Gewohnheiten der Zeit entstanden zu sein scheinen. Ich meine hiemit einige Reden, die durch ihren Inhalt für die Fastenzeit bestimmt sind, und das öffentliche Sündenbekenntnis samt dem Glaubensbekenntnisse, wie sie auf der S. 145.26—150.11 abgedruckt sind. Solchen Bekenntnissen begegnet man oft in der homiletischen Literatur des 11. u. 12. Jahrhunderts, und jedem Prediger war es leicht solche Formeln zu verfassen, um sie beim Gottesdienste dem Volke vorzusprechen, welches sie im Geiste begleitete. Zu den "Fastenreden" gehören z. B. Stücke S. 104.22—109.5, 111.21—121.25, 134.28—137.38, 138.1—143.11, von welchen die zwei letzten allerdings für das Fest Mariæ Verkündigung (25. März) bestimmt sind, aber weil dieses Fest meistens in die Zeit der vierzigstägigen Fasten fällt, wenigstens teilweise den Charakter der fastzeitlichen Predigten tragen. Alle diese Reden scheinen unter dem Einflusse ähnlicher Reden verfasst zu sein, welche in grosser Anzahl unter den dem Augustinus zugeschriebenen Predigten vorkommen, die in MI 39 u. 40 als Appendices zu finden sind. Diese Predigten (Sermones) waren den isländischen Geistlichen ganz sicher bekannt, denn Stücke und Reminiscenzen aus ihnen kommen auch im Stockh. Homilienbuche vor, wie z. B. in der Rede "In cena domini" S. 64.17—66.21. Da nun in den obenerwähnten

isländischen Reden dieselbe Stimmung herrscht wie in den lateinischen, ohne dass die isländischen für Übersetzungen oder Nachahmungen der lateinischen erklärt werden könnten, kann man annehmen, dass die nordischen Homileten unter dem Einflusse oder vielmehr unter der Stimmung ihrer lateinischen Lektüre gearbeitet, dabei aber ihre Unabhängigkeit bewahrt haben.

Wie man sieht, habe ich versucht, die Stücke, welche nicht ihrem ganzen Inhalt nach wenn auch noch so freie Übersetzungen sind, nach der Weise, wie sie zu stande gekommen sind, in einige mehr oder weniger scharf abgegrenzte Gruppen einzuteilen, ohne dabei auf Vollständigkeit Anspruch zu machen und ohne auf alle Einzelheiten einzugehen. So hätte ich z. B. gewiss noch die sprachlich schöne und ganz bestimmt selbstständig ausgearbeitete Rede "De sancte spiritu" (S. 22.11—25.9) oder die mosaikartig aus fremden Quellen gesammelte Predigt am Feste des h. Stephanus (S. 176.32—180.10) erwähnen können.

Was aber doch eine besondere Erwähnung verdient, ist die kräftige, echt isländische Sprache, die sich besonders in einigen von jenen Stücken geltend macht, die man als selbstständige Arbeiten anerkennen muss. Wohl ist die Sprache fast überall fließend, weit entfernt von dem späteren "gelehrten Stil", und mutet den Leser recht heimisch an, so dass man auch bei den übersetzten Stücken beinahe ihren lateinischen Ursprung vergisst; aber in einigen Reden erinnert sie auffallend an die Sprache der besten isländischen Sagas. Ich erblicke eben in diesem Umstande einen Beweis mehr, dass in dem Stockholmer Homilienbuche mehr eigene Arbeit anzunehmen ist, als die im Eingange dieser Abhandlung erwähnten Literarhistoriker meinen. Und ich bedauere wirklich, dass man in die isländischen Lesebücher neben Probestücken aus den Sagas nicht auch Proben aus dem Stockh. Homiliare mitnimmt, denn manche Stücke wür-

den, was die Sprache anbelangt, den Vergleich mit den klassischen Sagas ganz rühmlich bestehen. Als Beispiele führe ich an die schon früher erwähnte Predigt "Nativitas sancti Johannis baptiste" (S. 10.24—15.12), die allerdings nur in ihrem mittleren Teil wirkliche Selbstständigkeit aufweist, dann "De sancte spiritu" (S. 22.11—25.9), in der Predigt auf die Kirchweihe (S. 92.33—98.31) die selbstständige Fortsetzung der augustinischen Vorlage, besonders auf S. 94.35—98.32, die zweite Rede am Feste Mariä Verkündigung (S. 138.1—143.11) und ganz besonders die zweite Allerheiligenpredigt (S. 151.9—161.5).

Man wird mir vielleicht nicht verübeln, wenn ich einige, nur ganz kurze Beispiele anführe. Aus der Predigt "Nativitas s. Joh. baptiste": þesse típende fáro víða oc þótte ællom mikils umb vert. Var of þat típreótt hvern sveinn sia meonde verða fyr sér. þa tekr zakarias af gipt ens helga anda at yrkia. Benedictus dominus deus israel. Joan magnþese síþan sem vón var of þann er enn helge ande stýrþe . . . (S. 11.32 ff.). Und weiter: Mæren rennr þa til móþor sinnar. oc leítar ráþs under hana hvers bipia skylde. En þapan kom et mesta oráþ. þess scaldu bipia qvaf hon at þer sé fúrt hófop ioans baptiste a diske. Mæren kýss þetta sem móþer hennar hafþe fyrer hana lagt. kom þat þar fram sem miok oft þyker verða. at kollid ero qvenna róp. Var ioan fyr þessa soþ af lifi tekenn (S. 13.29 ff.). Hier haben wir zugleich den ältesten Beleg für das Sprichwort "Köld ero kvenna róp" (Vgl. Finnur Jónssons Abhandl. "Oldislandske ordsprog og talemåder" im Arkiv XXX S. 103).

Aus der Rede "De sancte spiritu": En nv gingo þeir þegar a stráete út oc þangat es þeir só fiolmennz vera. oc tóco þa at mæla a allar tungur . . . Vip þat brá síþan allre alþýþo. oc reóddo umb hui mikil svá dirfþ eða malsnild var gefen ófroþom monnom. at þui er vér hvggþom qvoþo þeir oc galverskom. (S. 23.18 ff.). Enge maþr mon sva matvíss

vera at hann mege iafnfúss til síns dögurpar of vera. sem þeir vöro fúser fra at ganga. oc leiða lýþenn gupe til handa fra diofols vilia. Oc kom þat fram sem mælt er at létt ero lostverc (S. 24.13 ff.). Dieses Sprichwort fehlt bei Finnur Jónsson a. a. O. Man merke auch das *of* bei vera.

Aus der Predigt auf die Kirchweihe: Fiándi com til fundar víþ dróttin várn. en dominus noster spurði hvapan hann være comenn. hann sagði. qvatse hafa farit of allan heím oc leítat at færa afleiþess atferþer manna (S. 95.6 ff.). Und später (S. 97.27 ff.): satán svaraði. Eige þykce mér mioc til reýnnt. hué þolinmóþliga hann myni bera. meþan hann es heill siálfr. sa þykcer elldr enn heftastr es a siólfom liggr. es flestom oc ósárara þó næcqi enn bæþi frænda dáþi eþa sva fiárscaþi heldr en hitt ef siálfr hefer all mikcla qvæl a sér. (Vgl. Finnur Jónsson a. a. O. S. 79). Bemerkenswert ist in dieser Predigt auch die sagamässige Phrase "Nu scal þar til máls taca es mest fylger en þesso er nú es mælt áþr . . . er enn helge iób es" (S. 96.27–28) und der Übergang aus indirekter Rede in direkte (S. 97.10–12) "þa com enn fiórþe til fundar víþ iób. oc sagði. at þar es søner hans oc dótr sáto at bopi. þa com hrægg oc felldi ofan hús a þa. oc fárosc þa þa öll bærn þín".

In der Rede auf das Fest Mariä Verkündigung mache ich aufmerksam auf die Redeweise "mæla eige þer fagrt er maþr hyggr flátt (S. 142.17.18), die auch S. 69.34.35 vorkommt (mælom eige þa fagrt er ver hyggiom flátt) und an die Hóvamöl (Bugge 91) erinnert:

þa fegrst mælom,
es flást hyggjom.

þat tæler horska huge (Finn. Jónss. Ausg. Halle (1888).

Aus der zweiten Allerheiligenrede endlich erwähne ich die Phrasen "hann (Job) hefer allt gott af þer . . . bæþi metorþ mikil oc morþ fiár . . . (S. 153.25.26) und "aðám frændi várr sa maþr er guþ scapþi fyrstan i heím þenna" (S. 154.30.31.),

dann die Alliteration in den Zeilen S. 157.33—158.1: þar fylger oc oft litilláete. oc hlýpni falyndino. hógvære oc hreinfliþi trúfesti oc tárfeiling. staffesti hugscotz oc stiórnr atferpar. gepfesti og gasemi. oc er þat mikil gótsca allt saman. En tvefalldleikinom fylger mart illt slóþþ oc sárlifi lygi oc lausung oc lester marger scoþon. oc scialsemi oc skeítun. optlega gríalp oc galeyþi. gleþi ofallin. gildingr oc gepþeyþi grand er þat andar. —

Einigemale begegnen uns im Stockh. Homilienbuche gewisse Ungenauigkeiten und Mängel. So wird z. B. in dieser letztgenannten Allerheiligenpredigt gleich im Eingange dem Kaiser Domitianus jene grausame Todesart zugeteilt, womit einst die Parther die Habgier eines Marcus L. Crassus bestraft haben. Und später wird von den Leiden Jobs erzählt, der Satan habe ihn zuerst mit dem Aussatze geschlagen, dann seine Kinder getötet und ihn endlich aller seiner Habe beraubt, während der Text der Vulgata umgekehrte Ordnung hat. Die Rede "In capite ieiunij" (S. 61.1—64.16) hat einen dogmatisch unrichtigen Schluss: "þessa hlute veþte oss síalfr gróþþare heimsenns sa er meþ fæþor oc syni oc helgom anda liver oc riker of allar alder", und in der Predigt auf das Fest Mariä Verkündigung (S. 134.28—137.38) wird erzählt, dass die Engel, über der Bekehrung eines Sünders frohlockend, "Gloria in excelsis deo et in terra pax hominibus bonæ voluntatis" singen — lauter Dinge, die man in einer lateinischen Vorlage schwerlich finden würde und die wiederum für die Selbstständigkeit mancher Teile des Stockholmer Homilienbuches sprechen.

Man ziehe noch die Herzlichkeit und den lebhaften rednerischen Verkehr in Betracht, die sich oft gerade in jenen Stücken offenbaren, die ich für originale Arbeiten halte, man erwäge die Phrase "Licams loste a þesso lande es hafþr í róþom a miþil manna at gamne svasem ofdrykia í norvege. Eþa capp miþil manna. þat es gratanda es allt

miklom gráte", und ich glaube, man wird mir beistimmen dürfen, dass wir es im Stockholmer Homilienbuche neben Übersetzungen, die überdies in einigen Fällen vielmehr Verarbeitungen als Übersetzungen sind, auch mit viel eigener Arbeit und mit vielen selbstständigen Erzeugnissen der nordischen Homileten zu tun haben.

Prag, im Oktober 1913.

Karel Vrátný.

Studier till västgöotalagarnas historia.

XV. Till frågan om ändelsevokalerna.

I vår tids språkhistoriska forskning är det två principer, som framför allt göra sig gällande. Den ena är det allt strängare kravet på materialets fakticitet, den andra det allt konsekventare genomförandet av principen att bakom källornas skrivna bokstäver söka det talade språkets levande ljud eller ännu rättare de psykiska inflytelser, som framkallat de företeelser av olika slag, som man studerar.

De två principerna komma nog ibland i konflikt. Såsom fakta föreligga ju för oss blott den gångna tidens skriftliga minnesmärken. Rekonstruktionen av talet blir en hypotes och väcker som sådan alltid en viss (inom behöriga gränser berättigad) skepsis. Emellertid är en sådan rekonstruktion nödvändig. På ett visst stadium måste den inträda, det gäller huvudsakligen att välja den tidpunkten rätt, att börja konstruktionen, då tillräckligt material föreligger.

Av dessa skäl dristar jag nu efter ett par årtiondens tvekan framlägga en del funderingar av principiell art rörande språket i VGL. De grunda sig icke på några nya excerpter ur lagarna, detta bl. a. av det skäl, att jag sedan

länge haft kännedom om att åtminstone två forskare varit sysselsatta med sådana excerpt. De grunda sig mest på min kännedom om hembygdens dialekt och mina föregående studier rörande västgötaurkundernas proveniens.

Det förefaller mig, som om man vid bedömandet av frågan om *a* och *æ* såsom ändelsevokal i västgötaurkunderna bort bestämdare besvara frågan: Vilka ljudvärden få vi förut-sätta för dessa bokstäver? I själva verket är den saken icke fullt så enkel, som den kan se ut.

Jag skall börja med *æ*. Jag förmodar, att mången med mig vid första genomgången av VGL I funnit det så där tämligen självklart, att *æ* betecknade en "schwa-vokal", en vokal med talorganet ungefär i indifferensläge, en sådan vokal, som man fonetiskt plägar beteckna med *ə*. Åt detta håll pekar ju obestriddligen *æ*-typens flitiga användande som s. k. svarabhaktivokal. Så vitt jag förstått Kock rätt, så har detta i Akc. I, 136 ff. varit hans mening. Han förklarar där fenomenet på följande sätt: "Antager man nu, att denna akcent (= levis) uppkom ungefär samtidigt med nedskrivandet av dessa manuskript (våra landskapslagar), så är saken klar. *A*-ljudet i en stavelse med levis försvagas icke. Då de i äldre västgöotalagen och i flere andra av de äldsta urkunderna i mängd förekommande försvagningarna, såsom *halda-haldæ*, *klocka-klockæ*, skedde, kan således levis ännu icke ha funnits. Men uppkom den ungefär vid samma tid, som dessa urkunder skrevos, så inses, varför de till hälften genomförda försvagningarna icke fullföljdes. Genom levis konserverande kraft bibehöllos i ändelserna de *a*-ljud, som ännu icke försvagats, och genom analogien med dessa återfördes de till *æ*-ljud redan övergångna *a*-ljuden" (a. st. s. 146). Jag minnes ännu den entusiasm, varmed jag mottog denna förklaring, då den först mötte mig. Den föreföll så oändligt slående. Typen *æ* betecknade, då den stod för etymologiskt väntat *a*, likasåväl,

som då den betecknade svarabhakti, vårt välkända *æ*. Och på detta sätt kunde jag hoppas att få ett organiskt sammanhang till stånd mellan min hemorts dialekt och landskapets lagspråk, vilket förut just på grund av de underliga ändelsevokalerna förefallit mig betänkligt svårt ¹).

Emellertid har forskningen, som bekant, icke stannat vid denna förklaring, och jag måste själv rätt snart övergiva den. Jag skall icke upptaga alla de skäl, som numera från metodisk synpunkt kunna anföras mot teorien. Jag skall blott anföras analogien från vokalbalansen. Följande tidens utveckling har ju farit synnerligen våldsamt fram med det system, som framkallats av vokalbalansen. Men en och annan rest står dock kvar, jag erinrar om det vanliga skol-exemplet *Gudi: gårde*. Och i det hela är väl något sådant att vänta, då det gäller en så föga avlägsen period som denna. Det borde ha kunnat lyckas bättre, än hittills skett, att göra klart, vilka *a*-ljud, som regelrätt, ljudlagsenligt, skulle varit *æ*, resp. *æ*, och av dessa borde något ha kommit att isolera sig från analogiinflytelserna och stå kvar till vår tid. Men något sådant har mig veterligt icke låtit sig uppvisa. Kock övergav redan i Fsv. Ljudlära, s. 331 följ. sin teori i dess ursprungliga form, då han framhöll, att något s. k. återställande av *a* icke förekommit utan "i de flesta bygder av de landskap, från vilka rspr. utgått, hade *a* aldrig försvagats." För mig såsom närmast intresserad för

¹) Lektor Beckman har väl rätt i att jag i den 1878 utgivna skriften Svensk akcent I ansåg, att ändelsevokalen *æ* i *klockæ* etc. i VGL. I representerade schwa-vokalen eller ett denna nära liggande ljud (vid denna tid hade jag för övrigt ännu icke iakttagit växlingen *a*: *æ* enligt vokalharmonien i fornsvenskan). Men att jag sedan många år insett, att det av ändelsevokalen *a* utvecklade ljud, som betecknas med *æ*, (åtminstone under vissa förhållanden) i fsv. skrifter var icke schwa-vokalen, utan till sin kvalitet låg rotstavelsens *ä*-ljud nära, framgår redan t. ex. av min skrift Fsv. ljudlära I, 134 f.; denna skrift utgavs 1882. Att detta länge varit min mening, har för övrigt lektor Beckman helt visst icke velat bestrida.

Västgöotalagarna var dock icke denna formulering av svaret på frågan fullt tillfredsställande, ty inom Västgöotalagarnas giltighetsområde var Dalsland det enda *e*-målsområdet. Det var ju icke rimligt, att våra lagar samt och synnerligen skrivits där. A priori var det ju troligare, att de skrivits inom landskapets centrala delar, och bestämda tecken tydde på att den ena huvudhandskriften (B 59) härrörde från trakten vid Skara, den andra (B 58) väl snarare från trakten vid Lödöse. Ingentdera trakten har *e*-mål.

Det gällde då att söka belysa frågan med målets egen ljudlära. Jag tror mig kunna i huvudsak säga, hur svagtoniga stavelsers vokaler utvecklats i den centrala västgötskan, som ju måste antagas vara den närmaste nu levande släktingen till lagarnas språk. I stavelser med levis — i kompositionsfog ofta även i svagare stavelse — har alltid *a* bibehållit sig¹⁾. Däremot ha övriga vokaler, *u*, *o*, *i*, *e*, alla övergått till *ə*. Denna ljudlag är ju rätt lätt att förstå. *A* är den sonoraste av vokalerna. Den har däri haft ett skydd; de mindre sonora däremot ha samtliga försvagats till *ə*. Som exempel på försvagningen kunna ju först anföras pluralerna på ursprungligt *-or*, vilka vi västgötar (förr även de bildade bland oss) låta sluta på *-er*. Några andra exempel äro: *gå i körke* kyrktagas, givetvis gammal oblik form *kyrkio*; *körkeharre*, kyrkoherde, *åka lätte åka* (med arbetsåkdon) utan lass, säkerligen gammal dat. n. på *-o*; adj. av typen *krokötter*, fsv. *krokoter*; *kronapark*; *i förstona*, fsv. *i förstone*; möjligen hör även hit en genitivform på *-əs* av kvinnonamn på *a*, t. ex. *Tildəs*, som kan vara den bekanta genitiven med dubbel genitivändelse *-os*²⁾. Gamla kortstaviga ord ha samma utveckling. Ex. *hovə*, *foretrə*; *Gate*, ortn., äldre *Gatw*. Däremot bibehålles *a*, i t. ex. *färatalj* färtalj.

¹⁾ De av Kock a. st. från andra språk anförda exemplen på att *a* först försvagats, äga ju icke lika stor betydelse.

²⁾ Åtskilliga skånska analogier hos Billing, Landsm. X, 2, 49 f.

Grundväsentlig för min syn på den föreliggande frågan är den omständigheten, att *-o*, *-u* och *-i* i Västgöotalagarna icke försvagats. Antager man, att *æ* verkligen betecknar ett försvagat *a*, en vokal med tunga och läppar i indifferensläge, så kommer man att få för västgötskan postulera följande kroklinjiga utveckling: först hade vi vid litteraturens begynnelse en försvagningsperiod, då blott den sonoraste vokalen försvagades, medan de mindre sonora bibehölls. Därefter följde en period, då spåren av denna första försvagning fullständigt utplånades. Härpå följde en tredje period, under vilken försvagning åter inträdde, men denna följde den rakt motsatta ordningen, nu var det de mindre sonora vokaler, som försvagades, medan *a* skyddades av sin sonoritet. Denna sistnämnda period kan bestämmas till slutet av medeltiden, ty redan Skara stifts kyrkliga jordebok av 1540 har (vid sidan av nyss citerade *Gatw*) former som *kyrkies*. Man torde erkänna, att denna utveckling a priori är skäligen osannolik, och det är alltså skäligen osannolikt, att *æ* i ändelser med äldre *a* i Västergötland betecknar *æ*¹⁾.

Icke heller det närmast liggande antagandet, att *æ* skulle vara identiskt med språkets övriga *æ*-ljud, vill låta sig genomföra. Noreen framhåller nämligen, *Aschw. Gr.*, § 147, att ursprungligt *æ* i atona och trycksvagt sammansättningsled får en annan utveckling, än som (samtidigt) träffar det genom vokalharmoni, resp. vokalbalans uppkomna. Vad beträffar de dialekter, inom vilkas äldre urkunder vokalharmoni skulle kunna iakttagas, så har ju *-a* regelbundet återställts,

¹⁾ Att *æ* betecknar en vokal i indifferensläge *æ*, antages av Hultman Hälsingel. § 84 uttryckligen för hans urkund. Motsättningen är emellertid blott skenbar. HL har gällt för ett område, inom vilket långtgående försvagningar, ja, bortfall av ändelsevokaler inträtt. Under sådana förhållanden är man naturligtvis fullt berättigad att för hans, för övrigt yngre, urkund räkna med möjligheten, att en dylik försvagning befann sig i sin begynnelse. I Västergötland var *-a* enrådande vid 1300-talets slut, att döma av en serie diplom, som jag har under tryckning i Västergötlands fornminnesfören:s Tidskr. (1915).

medan ursprungligt, jag vore frestad säga verkligt æ, i svagton övergått till e.

Härav synes mig framgå, att åtminstone det æ, som konstaterats såsom följd av vokalharmoni, icke kan vara identiskt med i språket för övrigt förekommande æ-ljud ¹⁾. Då det icke heller kan vara æ, så återstår väl blott möjligheten, att det varit ett mellanting mellan a och ä.

Därefter skall jag upptaga frågan, vad a-typen kan betyda. Härvid bör man erinra sig, att för en naiv fonetisk uppfattning bokstavsnamnet alltid spelar en mycket väsentlig roll. Exempel härpå ha vi som bekant redan under runperioden. Då namnet på den gamla *ansus*-runan i språkets utveckling fick en form, som började på o, så antog runan även ljudvärdet o. På samma sätt resoneras ännu den dag i dag i Stockholm, då folk utan språkstudier talar om bokstaven ä. Som namn på denna bokstav använda stockholmarna det ljud, som hos dem förekommer framför r, t. ex. i *här* och *kär*, Lyttkens-Wulff æ. Då en känd nordisk språkman antog namnformen *Läffler*, så hörde man stockholmarna undra, om han verkligen ville uttala *Læffler* ²⁾. Och under provkandidaters lektioner har jag upplevat ganska lustiga episoder, då en provkandidat från Västergötland, Skåne eller en ort med liknande uttal av e och ä sökt för sin klass reda dithörande förhållanden, därvid han och klassen inte kunnat komma i kontakt, emedan de menat alldeles olika saker med sitt ä.

Vokalerna i det latinska alfabetet ha ju icke andra namn än vokalen själv, uttalad fristående. Äldre belägg

¹⁾ Rörande vokalbalansen står det ju något annorlunda. Denna lever kvar i dialekter i olika former: å: a; a: æ o. s. v.

²⁾ En liknande tankegång kan nog även spåras hos verkliga språkmän av rang. Danell har (*Xenia Lidéniana*, s. 50) funnit det "lustigt nog", att Hof betecknar a i *hatt* som "obscurum", och från nutida fonetisk synpunkt är det egendomligt. Men Hof har säkerligen med "a clarum" icke menat något annat än det æ, som kommer fram, då man "stavar och lägger ihop" m. a. o. det, som utgör bokstavsnamn.

från Sverge saknas, men man torde icke ha skäl att antaga, att det här varit annorlunda än t. ex. på Island, där vi i den första grammatiska avhandlingen i Snorra Edda få besked i saken ¹⁾. Men den som fristående uttalade vokalen måste enligt nordiska uttalsanalogier bli lång, jfr Noreen Aschw. Gr. § 87. Därav måste slutas, att den följde den långa vokalens utveckling, vilken, som allbekant är, företedde en successiv glidning åt det ljud till, som vi nu kalla *å*. Hur långt på denna väg ljudet nått vid den tid, då VGL I skrevs, är icke lätt att avgöra; ingenting hindrar, att ett ganska drygt stycke väg var tillryggalagt.

Är detta riktigt, så blev *a* en mycket dålig beteckning för den korta vokalen, som i stam och ändelse troligen hade ett uttal, snarlikt vårt *a* i *hatt*. Här förelåg tydligen en möjlighet till oreda i skriften.

Dessa förhållanden skulle emellertid icke kunna tillfredsställande förklara de fenomen, vi här behandla. Hade det blott varit det starkt avvikande ljudet hos *a*-et i ändelser, som vållat förvirringen, så borde vi ha haft lika eller ungefär lika stor frekvens av *æ*-skrivningar i rotstavelser med etymologiskt kort *a*. Men detta är som bekant ingalunda förhållandet. Företeelsen behöver emellertid icke förklaras rent fonetiskt, det är mycket möjligt, ja, troligt, att grafiska förhållanden, skrivvanor, som hämtats från annat håll, även inverkat.

Det har ofta påpekats, att den västgötska laglitteraturen företer likheter i språk och skrift med den äldre norska litteraturen. I nr II av dessa studier har jag förut påpekat, att en del dylika företeelser kunna förklaras, om jag så får säga personhistoriskt, genom de förbindelser med Norge, som lagman Eskil hade. Nu frågas: Har icke även Danmark

¹⁾ Böjda former av bokstavsnamn förekomma dels där, dels i den s. k. Rimbegla, nu med titeln *Alfræði islendzk II* under utgivning av Kålund och mig.

kunnat inverka på ett gränsområde? Utan tvivel måste frågan besvaras jakande. Västergötlands förbindelse med grannlandet i söder var säkerligen mycket livlig. Emellertid möter här den svårigheten, att de drag, som vi pläga anse typiskt danska, icke gjorde sig gällande i de närmaste gränsprovinsernas språk, skånskan och halländskan. Emellertid hade Västergötland förbindelser även med andra danska bygder än det närliggande Halland. Det har lyckats mig att delvis uppvisa dessa förhållanden, som nog ha vikt även för vår fråga.

Jag har på annat håll ¹⁾ visat, att Margareta Fredkullas till den danska konungafamiljen övergångna arvegods haft en mycket stor betydelse. Och jag har även sökt anföra skäl för antagandet, att dessa arvegods till största delen legat i Västergötland. Vår huvudkälla, Valdemar II:s jordebok, nämner visserligen blott ett par hithörande gårdar, men vi veta av Saxo, Valdemar I:s officiöse historiegraf, att man redan på hans tid inom ledande danska kretsar fann de svenska domänerna leda till åtskilliga obehagliga förvecklingar; vi få väl då antaga, att en successiv avveckling skett under tiden nära före jordebokens dagar, såsom vi delvis kunna konstatera rörande vissa i Östergötland belägna gods, vilka överlämnats till Herr Knut av Reval, Valdemars naturlige son, den ofta omtalade Herr Svantepolks fader. Nu är det ganska säkert, att de danska konungarnas och prinsarnas ombud gävo anledning till förhandlingar, där västgötsk och dansk rätt kommo att beröra sig med varandra, vi ha till och med hos Saxo en skenbart motsäggande uppgift, att Knut Magnusson först sålde och sedan efter ett par år "såg till" sina svenska gods, som förträffligt förklaras ur västgötarättens föreskrifter om pantsättning av fastighet under köps form (VGL I, Jb 6). Men det är knappt troligt, att de danska furstarnas ombud redan nu hade skriftliga källor

¹⁾ Personhistorisk Tidskrift 1912, s. 1 ff.

för sin lagkunskap. Viktigare för vår uppgift bliva dessa förhållanden genom sina efterverkningar. Statsklokt folk hade arrangerat ett giftermål mellan konung Erik Eriksson och Katarina Sunesdotter, vilket, om det skänkt, en tronföljare, skulle givit denne arvsanspråk på både Sverkersättens, Eriksättens och Folkungaättens gods och makt samt därtill fina danska förbindelser. Emellertid blev äktenskapet barnlöst, drottningen ingick i Gudhems kloster, och detta hade dels genom hennes testamente, dels genom andra (okända) gåvor mycket avsevärda domäner på Själland och Möen. Vi känna en del av de besvärliga åtgärder, som klostret fick företaga för att hävda sin ställning som godsägare i Danmark ¹⁾. En icke bestyrkt men tämligen självklar sådan var att taga kännedom om den numera skriftligt avfattade rätt, efter vilken uppkomna tvister skulle behandlas. Det kan under sådana förhållanden icke anses vara något djärvt antagande, att en del danska handskrifter, särskilt laghandskrifter, cirkulerat i Västergötland och påverkat uppfattningen hos provinsens skrivkunniga personer direkt inom, indirekt utom klostren ²⁾.

Vad beträffar ljudutvecklingen i nuvarande Danmark, så veta vi ju, att den där inträdda vokalförsvagningen i ändelser har en mycket betydande ålder, den är styrkt redan från 1100-talet ³⁾. Och den stående beteckningen för de försvagade ändelsevokalerna är i den litteratur, som vi numera ha kvar, regelbundet *æ*. Det är en litteratur med denna stavning, vi få tänka oss, om vi vilja antaga, att västgötarna vid 1200-talets mitt läste danska böcker. Även i norska urkunder mötte *æ*, i ord där vokalharmonien krävde det. Om vi därefter fråga oss, hur man läste, så kan svaret

¹⁾ Hall, Västergötlands Fornminnesförenings Tidskrift 1901, s. 44 ff.

²⁾ Dominikanerna i Skara stodo i livlig förbindelse med danska ordensbröder; se Stephens, Brottstycken av en dominikanernas . . . capitelbok, Kbhvn 1852. Här saknas dock belägg för nationalspråkens användande.

³⁾ Noreen, Gesch. d. nord. Spr.³ § 161 a.

icke bliva mer än ett. Ord, som i sin helhet föreföllo främmande, läste man naturligtvis tämligen efter bokstaven. Men sådana ord, som blott genom en enstaka bokstav skilde sig från svenskan, läste man naturligtvis på svenskt sätt. Erfarenheter i den vägen äro lätta att göra för den, som i våra dagar har att undervisa i t. ex. dansk-norska.

Efter detta få vi tänka oss läget så. Västgötaskrivaren från c. 1250 uttalade bokstaven *a*, då den var fristående, ganska nära som *å*, och han uppfattade den *å*-liknande vokalen som bokstavens egentliga ljudvärde. I jämförelse med detta föreföllo alla ändelse-*a*:n tämligen starkt färgade av *ä* (*æ*). Denna *ä*-färg var i vissa ordgrupper genom vokalharmonisk inflytelse märkbart stegrad. Från sin danska och delvis norska lektyr hade han en del ordbilder, där *æ* i skrift motsvarade hans uttals *a*. De ord, i vilka det bjöd emot att skriva *a*, mötte honom här ofta eller alltid skrivna med *æ*. Det kan under sådana förhållanden ingalunda förvåna, att skrivsedden blev en smula förvirrad. Snarare må det kunna anses förvånande, att man genom ett sådant virrvarr kunnat på statistisk väg få fram en del principer. Men viktigast är, att försöken att genom växlande fonetiska tendenser slutgiltigt förklara de återstående fallen äro dömda att misslyckas, då det är icke fonetiken utan (i varje fall till största delen) de ortografiska förebilderna, som vållat oredan.

Min teori är uppgjord utan hänsyn till förhållandena i Västergötland, men den kan mutatis mutandis användas även på andra håll. Om *æ* i västgötarkunder betecknar ett ljud, likt *a* i *hatt*, så kan det i Uppland och Södermanland mycket väl beteckna det ännu mer *ä*-liknande ljud, som där på många håll användes för ändelsernas *a*, och det kan i urkunder från Östergötlands *e*-målsområde mycket väl beteckna en schva-vokal, om *e*-målet visar sig vara av så hög ålder, som denna uppfattning kräver.

Exkurs I.

Om å-judets uppkomst.

Det förut framställda torde innebära förpliktelse för mig att säga några ord om min uppfattning av frågan om övergången $\bar{a} > \bar{a}$ i vårt språk. För dateringen av denna övergång ha vi som bekant ingen annan hållpunkt än de skrivningar med o för gammalt \bar{a} eller aa för gammalt \bar{o} , som i enstaka fall förekomma i litteraturen. Att dessa bevisa, vad man ansett dem bevisa, skall jag ingalunda bestrida. Däremot vill jag framhålla, att man ingalunda av deras uteblivande får draga några slutsatser. Som jag redan 1895 efter J. Storm och A. B. Larsen framhållit¹⁾, tyckes ett samband ha funnits emellan de olika vokalförskjutningarna, så att o befunnit sig i utveckling mot ω , på samma gång a fortskridit i samma riktning mot \bar{a} , ehuru på avstånd. Därav följer, att a mycket väl kan tänkas ha intagit en plats, som något århundrade förut tillkommit o , utan att detta kunde ge anledning till någon förväxling av bokstavstecknen. För en sådan inträdde förutsättningar först i och med de korta rotstavelsernas förlängning. Då uppkommo ett par nya ljud, som kunde stå fritt: ett förlängt äldre \bar{o} , ett förlängt äldre \bar{a} , vilka voro olika de ljud, som motsvarade de gamla långa \bar{o} - och \bar{a} -ljuden. Emellertid torde blott på vissa håll kort \bar{o} ha vid förlängning antagit ett ljud, som i högre grad liknade \bar{a} . I det centrala Västergötland t. ex. skulle en person med dialekten som utgångspunkt ännu i dag icke finna någon anledning att vilja ortografiskt sammanblanda *son* och *sån* (av *så*)²⁾. Rimligare vore en förväxling av \bar{o} och \bar{a} . Förutsättningarna för framträdande av sådana skrivningar som *kaana* (*kona*), *vordha* (*vardha*) äro sålunda ganska ogynnsamma och förefinnas, rent fonetiskt sett, blott i vissa delar av Sverge. Mitt antagande, att övergången $\bar{a} > \bar{a}$ småningom börjat inträda redan på 1200-talet kan sålunda icke sägas stå i strid mot kända fakta.

Exkurs II.

Om *y*-typen i Siælina Tröst.

Det behöver icke sägas, att den uppfattning av frågan om ändelsevokaler i VGL I, som jag här framlagt, gör mig ganska

¹⁾ Arkiv XI, 176. Intressant belysning av detta förlopp lämnar Pip-ping Arkiv XXVII, 287 f.

²⁾ En rikhaltig samling material för bedömande av frågorna om utvecklingen av \bar{o} i Västergötland lämnas av Sandström, Landsm. B. 6 (1912). Här må tilläggas: Det uttal av ordet *son*, som *sån*, vilket där anföres, kan jag naturligtvis på intet sätt bestrida, men det är icke allmänt. Min fader (f. i Vadsbo 1819, d. 1902 i Skånings härad) uttalade hela sitt liv ordet *son* med ett öppet o , som mycket starkt avvek från \bar{a} men ingalunda var centraldialektens \bar{o} -liknande ljud. Uttalet i fråga lancerades av ortografiska skäl vid Skara läroverk c. 1880, men torde i den bildade klassens uttal för övrigt redan vid den tiden ha varit mycket ovanligt. Sedan ovanstående skrevs, har jag haft tillfälle höra min fars och mina lärares uttal (i ordet *hovrätt*) av en yngre kamrat, en man på c. 40 år. Av intresse är, att han var son av en lärare i Skara.

skeptisk gent emot de växlande försök att såsom uttalsformer förklara en del skrivformer i andra handskrifter, som vi möta i olika monografier och annan litteratur. Att upptaga någon direkt polemik är mig dock motbjudande, särskilt som en del hithörande frågor äro under debatt mellan andra forskare. Jag skall här inskränka kritiken till ett beriktigande av en uppsats, som utgått från min egen hand.

I detta Arkiv VIII, 167 ff. har jag fått infört ett litet försök att bevisa, att ändelsevokalen *y* i Siælinna Tröst betecknar dels slutet (tidigare långt) *i*, dels (genom vokalharmoni uppkommet) *y*. Den uppgjorda statistiken, som hämtat material från 100 sidor i olika delar av handskriften, lämnar ett rätt tillfredsställande resultat. De undantag, som stå i strid mot uppställda regler, äro varken allt för många eller allt för tungt vägande.

Icke desto mindre betvivlar jag sedan många år den viktigaste slutsatsens riktighet. Min numera avlidna kamrat Adj. S. O. Zetterström framlade inom nord. seminariet i Uppsala kort efter uppsatsens framkomst en del kritiska anmärkningar, vilka icke omedelbart övertygade mig, men vilka kommo mig att tänka på saken en gång till.

Vad som därvid ingivit mig starka tvivel på riktigheten av min förklaring, är i främsta rummet en slående parallell i engelskan. I S. T. står *y* såsom tecken för etymologiskt *i* nästan blott i slutljud, t. ex. *glædhy*. Här är ju intet tvivel, att vi från början haft ett långt *i*, och min teori är sålunda på intet sätt betänklig ur den synpunkten. Men i slutet av ord ha vissa grafiska intressen tävlat med de fonetiska. Det är bekant, att man ännu i dag, då man betecknar "romerska siffror" med små bokstäver, gärna drar ned det sista *i* till ett *j*; man skriver sålunda hellre *ij* än *ii*. Det är tydligen liknande grafiska intressen, som i engelskan skapat den bekanta regel, efter vilken man i singular skriver *fly* men i pluralis *flies*.

Går man nu igenom mitt material med den försökshypotesen, att det varit en grafisk regel av denna art, som framkallat skrivningarna i S. T., så får man ungefär lika gott resultat, som om man arbetar med antagandet av två kvalitativt skilda *i*-ljud, vilka skrivaren på detta sätt velat antyda.

Med det anförda har jag naturligtvis icke på minsta sätt velat angripa teorien om långa ändelsevokaler efter kort rotstavelse; denna teori står sig nog. Men jag har velat ge ett exempel på att vi så lätt glömt att räkna med en del rent grafiska företeelser, som kunna bedraga oss. Och jag har funnit det mera tilltalande att därvid först välja exemplet från mitt eget arbete än från andras ¹⁾.

¹⁾ Sedan denna artikel avlämnats, har jag fått anledning ånyo upptaga en del frågor rörande språket i den sorgfälligt skrivna S. T. Jag har nämligen funnit, att Cod. L av Stadslagen (Arbogacodex) är skriven av samma hand. Jag hoppas därför i annat sammanhang få framlägga en del bidrag till denna språkforms karaktär och lokalisering.

XVI. Ett syntaktiskt kriterium.

Till de värdefullaste resultaten av Nygaards syntaktiska forskningar hör utan tvivel påvisandet av att ända från 1100-talet och genom hela medeltiden funnits två stilströmningar i den västnordiska prosan, en lärdd och en folklig stil. Saken blir så mycket intressantare, som den lärda stils egenheter, vilka i de flesta fall äro lika många latinismer, till stor del ännu i denna dag tillhöra de särmärken, som skilja den mera artificiella stilen, det typiska skriftspråket, "normalprosan", från den med talet närmare sammanhängande naturliga och folkliga stilen. De viktigaste särmärkena äro nämligen: rikare användning av vissa participalkonstruktioner, verbets *s*-form i rent passiv användning samt bruket av böjliga relativpronomina.

Genom detta påvisande har Nygaard bl. a. givit oss ett värdefullt hjälpmedel för vissa litteraturhistoriska frågors lösning. Den lärda stilen förutsätter i allmänhet andliga, "lärda", författare. Låt oss tillägga, lärda förf., som mer eller mindre tänkt på latin, innan de skrivit på modersmålet, ty vi finna även bland sådana texter, vilkas författare påtagligen läst mycket latin, skrifter, vilka syntaktiskt sett äro skrivna i rent folklig stil, exempelvis de efter tidens förhållanden verkligen lärda komputistiska texterna i Cod. 1812 4:o m. fl. i den s. k. Rimbegla. Stilskillnaden kan lära oss åtskilligt rörande resp. författares personer och arbetssätt.

På fornsvenskt område är ingen så omfattande undersökning ännu gjord, och den komme nog att ge ett vida magrare resultat, ty som vi alla veta, är det klint ställt med den rent nationella litteraturen i vår medeltid. Bortsett från lagarna, äga vi ju noga taget ingen prosalitteratur, som icke är mer eller mindre att hänföra under rubriken: översättningar och bearbetningar. Emellertid torde just på la-

garnas område en och annan skörd kunna inbärgas med de av Nygaard anskaffade redskapen.

En lag innehåller ju synnerligen ofta ett uttryck, i vilket en given förutsättning och dess rättsliga följd skola komma till uttryck. Vi ha redan två arbeten, som särskilt undersökt hithörande uttryckssätt, nämligen dels B. J:son Bergqvists "Studier öfver den konditionala satsfogningen i fornsvenskan" (1884), dels Ahlström, "Våra medeltidslagar. Studier i fornsvensk stilistik och prosarytmik" (1912). Med användande dels av dessa arbetens material, dels egna anteckningar kunna vi ge följande korta översikt över de viktigaste sätten för uttryckande av "förutsättningen" och rättsföljden.

a) Otivivelaktigt inhemsk är den ålderdomligt klingande formen med ren paratax, d. v. s. det uttryckssätt, där både förutsättningen och rättsföljden uttryckas med satser av den vanliga narrativa typen. Ex. *Barn þorþ kristnu, maþær husl; fyrra skal barn kristna æn man husla.* VGL I, Kb 14. Ett specialfall härav är det, då förutsättningen inledes med *nu*, varpå då efter vanliga ordföljdslagar följer omvänd ordföljd. Ex. *Nu kvapær han ne vip, þa skal sa sighia til sinom kærapshöþingæ.* VGL I, þb 6 pr. Denna form är säkerligen i princip nordisk, mycket vanlig redan i Gulatinglagen, men då den i ÖGL blifvit en stereotyp, som inleder varje stadgande, så är överensstämmelsen med det latinska *Item* alldeles slående och knappast tillfällig ¹⁾.

b) Otivivelaktigt inhemsk är även den form, då förutsättningen uttryckes med "frågeformad konditionalsats" ²⁾; i detta fall följer rättsföljden med form av en huvudsats, även den med omvänd ordföljd. Ex. *Skil sokn, valdi þer, sum flere æru* VGL I Kb 11. Detta är väl i äldre tid den vanligaste vändningen. Med föregående ingår den ibland ett egendom-

¹⁾ Liknande reflexion kan göras om *æn* i Själlandslagarna.

²⁾ Jfr Beckman, Svensk Språklära (1905), § 224.

ligt förbund, t. ex. *Konongær vil sær kono biþia; ær þæt utan konongrikis, þa skal mæn sina lata fara ok ærændi sit vraka.* VGL I Gb 1, som jag (ovan uppsats XI) trott mig kunna datera till år 1210. Principen är, såsom synes, att den stora huvudförutsättningen står som fristående huvudsats, en mera speciell, ävenledes betingande förutsättning som frågeformad konditionalsats. Fallet står icke enstaka i VGL I¹⁾, och bildningstypen har säkerligen varit levande under tiden för lagens redaktion; jfr särskilt det daterade fallet.

c) Relativt sällsynt, men utan allt tvivel av inhemskt ursprung är formen med inledande konjunktion *æn*, eller senare *um*. Ex. *Æn biskup skal taka, þa skal konongær alla landa at spyria, huarn þer vilia hava.* Rb 2, som synes härstamma från c. 1250²⁾.

d) Av i någon mån ovisst ursprung är *hvar* (*sum*). Detta förekommer i den ursprungliga texten av VGL I blott en enda gång Jb 19, § 1: *Hvar sum brytær up ren ok sten, han hetir i aþrum mannum ormylia.* Med tillägget *hældær* dessutom i Fb 11. Eljest börjar detta uttryck att visa sig i Brynolfs stadga (1281), till vilken vi återkomma. Schlyter för uttrycket till *hvar* = var och en; jfr da. *hver den som*, likaså Klockhoff, nedan anförda ställe. Men jämförelsen med det följande visar, att vi lika väl kunna tänka på frågeordet *hvar*, alltså etymologiskt "vem som"; jfr da. *hvo der*. Uttrycket torde inte ha varit synnerligen brukligt lagspråk, då vår lag först redigerades. I VGL II förekommer det på en hel del ställen, i yngre partier, t. ex. i Kb

¹⁾ Exempelsamling hos Bergqvist, Anf. arb. § 10, 1.

²⁾ Absolut sett är icke *æn* något allt för ovanligt ord i VGL I, se Pipping, Äldre Västgötalagens ordsfatt, Helsingfors 1913. Men i de flesta fall betecknar ordet en mera tillfällig biomständighet, icke huvudförutsättningen. Ex. *Hendir þæt sot a vægh . . , þa skal guþfaþir döpa . . i vatn, æn vatn ær til.* VGL I. Kb 1. Ofta användes så *æn* för omväxlings skull då två villkorssatser förekomma i perioden.

52, 53, 57, 65, 70. Detsamma är förhållandet med Fb. 45, 46, vilka icke ha motsvarighet i VGL I. Ex. *Hvar eig havir næt ællær garþa bygda, böte tua öre.* Förhållandena äro alltså snarlika dem, som vi behandla nedan, men de äro icke i och för sig bevisande ¹⁾).

e) Säkert av främmande ursprung äro en del fall, där förutsättningen inledes med det från början säkert frågande pron. *hwilikin.* Detta är det fall, som vi skola närmare skärskåda, då det synes brukbart såsom kriterium på lärt och sent ursprung för vissa partier av lagarna.

Vilken kan i vårt språk i likhet med varje frågeord användas för att inleda en "allmän relativsats ²⁾". En sådan sats är för det första universell, men den har, om vi vilja använda vanlig skolgrammatisk terminologi, koncessiv betydelse, m. a. o. den vindicerar sin universalitet mot en tänkt invändning. Man kan därför nästan alltid säga, att dess inledningsord är starkt betonat. Ex. *Vilken väg du går, så kommer du fram.* I denna betydelse och blott i den förekommer ordet i ÖGL, t. ex. Vap. 2; Gb 6, 1: *Nu hulikin sum hana fæstir, trolouar ælla giptir utan ræts giptamanns vilia,* som utgör en generalisering av förut meddelade liknande bestämmelser rörande prästen. Ibland förekomma tillägg, t. ex. *æ hulikin, hulikin heldær* o. s. v. Nu är som bekant ÖGL den bäst utvecklade typen för en fornlag, som utgör en bearbetning av de inhemska rättssedvänjorna och rättssatserna utan djupare spår av främmande påverkan.

Emellertid förekommer i lagarna ett "vilken", *hwilikin*, som icke gärna kan tolkas som koncessivt, resp. vindikativt, utan rätt och slätt betyder 'den som'. Detta är för vårt

¹⁾ Det kan påpekas, att vi redan i VGL I, Bb 12 ha *þæn sum* i denna betydelse. Likaså Fs 5, 1.

²⁾ Beckman, Svensk språklära, § 94, 218.

³⁾ Även i Jyske Lov förekommer *hwilk* i betydelsen "den, som", men icke synnerligen ofta. Ex. kap. XXCI, XXCVI; s. 132, 142 i Thorsens upplaga.

språkbruk främmande, och det har nog aldrig varit naturligt svenskt språk. De urkunder, där det förekommer, förefalla alla att vara starkt påverkade utifrån. Förebilden kan tänkas vara lågtysk ¹⁾, vilket man snarast finge antaga beträffande Bjärköarätten (här är denna typ ytterst vanlig) och Söderköpingsrätten, som här har en karakteristisk avvikelse från ÖGL. Den kan ibland tänkas vara latinsk, såsom då det gäller domprosten Andreas Ands skapelse, vår text av Upplandslagen. Det kan vara av intresse, att redan här den svenska bisatsen i huvudsak är fullt utbildad till sin form. Antingen skall bisatsen utmärkas med för huvudsatsen främmande ordföljd, t. ex. *Hwilikin þera þæt lataer, böte þre markær* Kon. 10, 2. Eller ock skall såsom bisatsmärke inskjutas ett *som*, t. ex. *Hwilikin præster sum sæter bonda utan kirkiu orætlíka*. Kkb 13 ²⁾.

Gå vi härifrån till VGL, så ha vi den fördelen, att exemplen äro samlade hos Klockhoff ³⁾. Det framgår, att *hwilikin* i denna användning är främmande för den ursprungliga VGL I, ja, ordet är i det hela enligt Pipping blott belagt en gång i denna text. Den nya konstruktionen börjar med Brynolfs stadga, varmed kan sammanhållas, att den ungefär samtidiga Skeningestadgan, redigerad av Brynolfs bror, också har ett exempel. Vi komma då till den viktiga frågan, om dessa och närstående svenska diplom äro att anse som svenska originaltexter eller som översättningar. Denna fråga har behandlats av Tunberg ⁴⁾. Hans utgångspunkt är den redan förut diskuterade dateringen av Alsnö-

¹⁾ Bland lätt tillgängliga lågtyska lagtexter erinrar jag om Visby Stads- och sjörätt, där man finner t. ex. *Welc man*. Det bör kanske direkt framhållas, att jag hela tiden avser den använda satsformen (formeln *quinque*). Själva ordets lånordskaraktär faller utom min nuvarande uppgift.

²⁾ Från den senare regeln torde arketyper ha haft ett undantag *E hwilikin (sum) faldær af þem* Mhb 44, där *som* saknas i E och Ångsöod.

³⁾ Relativsatsen i den äldre fornsvenskan, s. 30 ff.

⁴⁾ Hist. Tidskr. 1911, s. 8 f. separat.

stadgan, i vilken han finner en tydlig paleografiskt lätt förklarad felläsning av arketypens romerska siffror. Ur hans förutsättningar följer med nödvändighet, att en översättning skett, och detta på en tid, då själva datum redan var glömt. Tunberg finner troligt, att även Skeningestadgan och Brynolfs stadga äro översättningar. Däri kan han mycket väl ha rätt, men i avseende på dessa två sakna vi direkta skäl att antaga en översättning efteråt; här kunde föreliggga texter, som utarbetats och upplästs för de församlade vid samma tillfälle som den förlorade latinska urskriften.

Vårt förut gjorda påpekande skall lämna ett bidrag till frågan. Den upprepade förekomsten av *hwilikin*, som icke synes ha någon särskilt koncessiv-vindikativ betydelse, i viss mån även förekomsten av likbetydande *hwar* (*sum*) talar bestämt för att urkunden varit först "tänkt på latin" åtminstone.

I VGL II ha vi åtskilliga exempel på dels *hwar*, dels *hwilikin*. Kb 23 saknar motsvarighet i VGL I. Man kunde ju tänka sig, att stället varit endast uteglömt i vår enda handskrift, då ju eljes balkens nya partier äro tillagda vid slutet (från ungefär fl. 50). Det förekommande allmänt relativa, men knappast vindicerande *Huu inne will liggia i kirkiu* utgör ett indicium, om än ingalunda avgörande, för antagandet av sen tillkomst under utländsk inflytelse ¹⁾. I övrigt förekommer *hwilikin* "quicumque" i Kb blott på sådana ställen, som ostridigt influtit nya i VGL II, och detsamma gäller *hwar som*. I lekmanabalkarna är ordet sällsynt. Det förefinnes i Fb 7, en ny korrumperad omarbetning av motsvarande bestämmelser i VGL I. Likaledes förekommer det samma balk, flock 50, förbudet mot att bära kniv. Naturligtvis kan mycket väl en andlig ha biträtt vid redigerandet av detta stadgande. Lydekinushandskriften har här "frågeformad konditionalsats".

Som bekant finnas i VGL III (Liber Laurentii, quem

¹⁾ Detta ställe är förbisett av Klockhoff.

scripsit Lydekinus) en del flockar, som icke ha motsvarigheter i nu bevarade ostridiga lagtexter. Man har, som vi förut nämnt, antagit, att de varit fragment av en förlorad lagredaktion, men jag har (uppsats XII) funnit det troligare, att här föreligga blotta förslag, som kyrkliga myndigheter låtit utarbета, och som antecknats av Laurentius. För det senare alternativet talar förekomsten av *hwilikin* i nu behandlade betydelse, fl. 111 (om den som tager tjuf: *hulkin tima*); detta är dock icke starkt bevisande, då det kan tolkas vindikativt (närhelst). Säkrare är fl. 81: *hwolgin iarnblæsare ont iarn sæl, böte* o. s. v. Jag har tidigare velat antaga, att här föreläge excerpt ur någon Bjärköarätt; emellertid kan det mycket väl vara ett från kyrkligt håll utgåenget förslag, ty en hel del kyrkliga skatter utgingo i Västergötland, åtminstone vid medeltidens slut, i järn, vadan kyrkan hade fördel av att järnets kvalitet stod högt¹). Det tredje stället handlar om utländsk mans övergrepp på allmänning. Alldeles klart vindicerande är: *Dela mæn um jorð, hulkaund hun ær hælst til komin* 112. — I den del, som Schlyter kallar IV, förekommer en randanteckning (enl. Schlyters numera av Westman bestridda uppfattning skriven av en johannitermunk) *hulkin skrokwitne bæer . . , böte*, VGL IV 4. Parallellen i cod. K har *Hva sum*. Som målsägare betecknas biskopen, som ju mycket väl kan vara initiativtagare.

Vår undersökning kan sammanfattas sålunda. Användningen av *hwilikin* i betydelsen "den, som" är säkerligen icke äkta svensk; den tillhör en lärd stil, som har sina förutsättningar i utländska inflytelser. Vilka dessa inflytelser äro, kan dessvärre icke generellt avgöras, då både lågtyskan (*we, welk*) och latinet (*qui, quicunque*) kunna tänkas ha varit förebilder.

Med *hwilikin* är hvar väsentligen att jämnställa, ehuru

¹) Ödberg, Skara Stifts kyrkliga jordebok (utg. för Vgl:s fornminnesförenings räkning) 1899, särskilt partierna om Vadsbo härad.

möjligheten av inhemsk utveckling åtminstone för vissa fall här är större och grundbetydelsen delvis oviss.

I alla händelser ge de två orden i nu behandlade användning oss tillsammans ett syntaktiskt kriterium, med vars hjälp vi kunna spåra utländska inflytelser i vår laglitteratur. Huruvida man i det särskilda fallet har att tänka på latinska eller lågtyska inflytelser, torde i de flesta fall med tillräcklig tydlighet framgå av urkundens natur.

Efterskörd.

Till sist må några smärre tillägg och rättelser till de föregående uppsatserna meddelas.

Till Ark. XXVIII: 79.

Rörande fördelningen av skyldigheten att hålla led, kan jämföras stadslagens föreskrifter om Norrbro (BB 22), som förete slående analogier.

Till Ark. XXVIII: 85.

Den nämnda "Codex" är Codex Junstnianeus. Med sin korta beteckning förekommer den i Biskop Sveno Jakobis (den förste protestantiske Skarabiskopens) bouppteckning¹⁾. Ett par nya fragment av samma arbete ha påträffats av Collijn bland kammarrättens omslag²⁾.

Till Ark. XXVIII: 90 m. fl. st.:

I likhet med Schlyter och de flesta, som yttrat sig i frågan, har jag antagit, att en och samma person skrivit hela det parti, som Schlyter kallar VGL IV, dock med undantag av de helt små partier, som enligt Schlyter härröra från en johannitermunk. Noreen har i ett officiellt utlåtande mot mig anmärkt, att jag förbiset, att Westman framställt en från Schlyters avvikande mening. Noreen har också i den nya upplagan av Geschichte der nordischen Sprachen anslutit sig till Westman, som antager en särskild hand för det av mig, anf. st. s. 76 översatta stället. Är detta riktigt, så förlora vi ju den enda hållpunkten för identifierandet av skrivaren till VGL IV, ty det är ju de nämnda anteckningarnas innehåll, som givit både det vedertagna namnet "Vidhemsprästen" och dateringen till 1325.

Noreen har icke på något strängare sätt urgerat sin anmärkning, och det kan väl icke allt för mycket klandras, om en författare förbisett ett utan alla bevis mera i förbigående gjort paleografiskt påståande i en avhandling i statsrätt³⁾.

¹⁾ Västergötlands Fornminnesförenings Tidskrift 1891, s. 92.

²⁾ Collijn, Redogörelse för undersökn. ang. äldre arkivalieomslag, Stockholm (K. Bs handl.) 1914, s. 29.

³⁾ Sv. Rådets hist. s. 205.

Viktigare är emellertid frågan, om Westman har rätt. Han anför som sagt icke bevis, han talar blott i allmänna ordalag om "bestämda olikheter", och under sådana förhållanden framgår ju genast, att man har att välja mellan å ena sidan Schlyters omdöme, grundat på ett totalintryck, å andra sidan Westmans på samma sätt grundade omdöme. Jag hyser mycket stor respekt för Westmans rättshistoriska forskning, även för den del därav, som gått direkt till de handskrivna källorna. Och jag har icke förbisett, att Schlyter, då han utgav Västgötalagen, icke hade den väldiga handskriftskänedom, som han sedermera förvärvade. Men han hade dock, i motsats mot Westman, kopierat varje bokstav i B 59, och under sådana förhållanden må man ju vara benägen att tillmäta hans auktoritet ett större värde än Westmans.

Kastar man en blick på handskriften, så märker man lätt, att skriftens karaktär på det särskilt behandlade stället, anteckningarna om Vidhem (VGL IV, 13), företer en i ögonen fallande avvikelse från det övriga. Granskningen kan göras även på den fotolitografiska upplagan, som medtager nödiga delar av "Vidhemsprästens anteckningar". Närmare besett, tyckes denna framträdande olikhet i det första intrycket snarast tala för att Schlyter haft skäl för sin mening. Han kan nämligen icke gärna ha förbisett hela saken. Säkerligen har han grundat sitt omdöme även på en mera detaljerad undersökning av särskilda skrivtecken, än Westman gjort. Och det förefaller mig, som om, då en sådan skett, Schlyters åsikt skulle kunna uppehållas. Jag har konfererat om saken med min vän, Rektor Sam Jansson, som därvid kommit till samma åsikt. Jansson framhåller särskilt *g*-tecknets utseende samt själva "pennhållningen".

Att skriften på ett parti fått en något annan karaktär än den har i det hela, är icke svårt att förklara. Anteckningarna om Vidhems socken ha gjorts mer på slump, halvt för nöjes skull, medan det övriga, som det synes, skrevs på överordnades uppdrag och i varje fall med mer tanke på att man skulle lämna ifrån sig ett ordentligt arbete. Härtill kommer, att anteckningen skedde på utsidan av ett blad, som redan under 40 år tjänat som smutsblad på en sannolikt ganska flitigt använd bok.

Sammanhåller man allt detta, så torde man kunna vidhålla Schlyters mening. Därvid lämnar jag åsido den underordnade frågan om Johannitermunkens lilla andel.

Till Ark. XXVIII: 143 ff.

Min uppfattning av filiationsförhållandet mellan de olika redaktionerna av Västgötalagens konungalängd i resp. B 59, D 4 och Ups. (= Liber ecclesie upsalensis på riksarkivet) förutsätter delvis, att B 59 tidigt ägts av en officiell institution, som lånevägen eller på annat sätt hållit den tillgänglig för bl. a. ärkestolens skrivare. För denna teori kan jag numera anföra ytterligare ett stöd, kanske ett par.

I Schlyters noter till Ups. återges åtskilliga mellanradiga tillägg, som av yngre hand införts i den avtryckta handskriften. Undersöker man dessa tillägg närmare, så finner man lätt, att flertalet av dem hämtats från den konungalängd, som är införd i Cod. Holm. B 17 och efter denna tryckts bl. a. i Småstycken på fornsvenska s. 270 ff. B 17 åter är en landslag med Södermannalagens kyrkobalk, alltså troligen en sörmländsk handskrift, som representerar sörmländsk tradition. Förhållandet kan ju förklaras på annat sätt, men onekligen vore det en mycket enkel förklaring, att ärkebiskopen från suffraganstiften infordrat böcker, som kunde lända till komplettering av de historiska samlingar, som han lagt upp. Som bekant har den nämnda, om jag så vågar säga, sörmländska krönikan tillkommit vid 1333, sedan man fått in en avskrift av "Historia Norvegie".

Emellertid är ett bättre bevis att tillägga. Dipl. nr 2268 meddelar, att ärkebiskopen år 1320 från Nydala kloster vid ett besök där fått låna en bok "Ecclesiastica historia" (av Eusebius?) för att därur avskriwa en anteckning rörande gränserna mellan Linköpings och Växiö stift. Här ha vi alltså ett alldeles avgörande bevis för tillvaron av sådana låneförbindelser som vi förutsatt.

Till Ark. XXVIII: 150.

Ur Dipl. nr 240 har jag trott mig kunna delvis rekonstruera ett formulär för rågångars lagliga stadfästande, märkligt nog ett formulär, som synes ha bort stå på en plats (Jb 19), där samtliga handskrifter av VGL ha en lakun. Man kan ju gissa på att det ursprungliga formuläret ansetts innehålla någon *hepni* och därför uteslutits, utan att det lyckats få någon autentisk text att sätta i stället.

En rätt intressant parallell till det rekonstruerade formuläret möter i Valla-Liöts saga. Som bekant uppkomma i denna saga åtskilliga förvecklingar därför, att Valla-Liöt tillätit sig att på Mikaelisdagen företaga en juridisk förrättning. Själva förrättningen beskrives så ¹⁾:

Liótr skipti löndum þeirra bræðra; snær var fallin á landamerkin; hann skipti löndum, ok tekr síónhending i stein nokkurn, en ór steininum ok i ána ok ferr sva rétt fram, ok nam staðar við ána, ok skar þar up torfu eða iarðkross ok mælti: svá kann ek at gera landaskipti.

Överensstämmelsen är ju rätt stor. Vi ha nog spåren av ett samnordiskt formulär för dylik förrättning. Även enstaka ord ha mer eller mindre närsläktade paralleller. Mot diplomets *ganga* svarar ett isl. *merkiaganga*; det i vårt prov förekommande ordet *síónhending* är = östgötalagens *synrætta*. — Jag ser, att Söderwall upptager diplomets *haga* under *haghi* med den tveksamt angivna betydelsen "gränsmärke". Säkerligen hör den till det neutrala *hagh*, det i Västergötland' ojämförligt vanligaste ordet för gärdesgård.

¹⁾ Isl. fornsögur II, 166 (1881).

Det är ju rimligt, att en del av gränsen skyndsammast skulle fredas med sådana.

Ark. XXX, s. 12, r. 3, står 'tagit bort den del', läs: 'tagit bort byggnaderna på den del'.

Stockholm i december 1913.

Nat. Beckman.

Hávamál v. 155 (Bugge).

Efterslæt til afhandlingen om Hávamál i Arkiv XXXI.

Stedet er sidst behandlet af Löffler i hans afhandling 'Om några underarter av ljóðaháttur' i Studier i nord. filol. 5. bind, nr. 5 s. 33 fgg., hvor man vil finde en oversigt over tidligere tolkninger.

Der kan ikke være tvivl om, at *túnriða* egentlig betyder et væsen der sætter sig overskrævs på mønningen af et hus og "rider" derpå, d. v. s. slår løs på taget med hælene, ligesom en rytter slår med hælene ind mod hestens sider for at drive den frem¹⁾. En oplysende illustration til sagen frembyder fortællingen om gengangeren Glámr i Grettis saga Boer's udg. k. 32—35, navnlig k. 35, 9: *Ok er af mundi þriðjungur af nótt, heyrði Grettir út dunur miklar. Var þá farit upp á húsinn ok ríðit skálanum ok barit hælunum, svá at brakaði í hverju tré.* Jfr også Eyrb. Gerings udg. k. 34, 4 med Gerings note til stedet. Ordets sidste sammensætningsled *-riða* er altså nomen agentis af hunkön til verbet *ríða*, og det første sammensætningsled, *tún-*, som må tages

¹⁾ Jeg er i det væsentlige enig med Gering i hans oversættelse i Wörterbuch. Kun når han tilføjer, at disse ondskabsfulde, menneskefjendtlige væsener rider på taget "for at ødelægge det", nærer jeg betænkeligheder. Hensigten er vistnok snarere — som det fremgår af de følgende eksempler — at skræmme de under taget boende mennesker fra sans og samling (så at de løber ud og derved kommer i "tagrytterens" magt?).

i dette ords norske betydning, 'de en gårdsplads omgivende huse' ¹⁾), fungerer som objekt til det sidste led.

Væsentlig ensbetydende med *túnriða* er de andre sammensætninger med *-riða*: *kveldriða*, *myrkriða* og *trollriða*. Bagved alle disse ord ligger forestillingen om en trold eller troldlignende væsen, som "troldrider" ²⁾ mennesker eller menneskeboliger eller menneskers husdyr. De forskellige betegnelser viser kun, at man kan se disse ondskabsfulde væsener fra forskellige sider: *túnriða* antyder, at de rider på huse, *kveldriða* og *myrkriða*, at de arbejder om aftenen eller i mørket, og *trollriða*, at "den der rider" er en trold eller et troldlignende væsen.

I sig selv kan disse ord betegne både en virkelig trold og et menneske i troldeham. I det mindste er dette tilfældet med *kveldriða*, og analogien taler for, at det forholder sig på samme måde med *myrkriða*, der kun forekommer i Hárþ. v. 20 (brugt om virkelige troldkvinder). Om virkelige trolde bruges *kveldriða* i Hrímgærdarmál (H. Hv. Bugge v. 15⁶), og når Hallfrøðr i Óláfsdrápa v. 6 (Skjalded. I B s. 149) kalder ulvene for *kveldriðu stóð*, forudsætter dette betydningen '(virkelig) troldkvinde' for *kveldriða* (jfr også *kveldriðu hestr* = ulv hos Þórvaldr Hjaltason, Skjalded. I B s. 111). I Eyrþ. k. 16, 6 ser vi derimod, at Þorbjörn indstævner kvinden Geirríðr, fordi hun "er en *kveldriða*", der har troldredet hans søn Gunnlaugr og pådraget ham hans mystiske sygdom. Rigtignok viser det sig senere, at det er Katla, og ikke Geirríðr, som er den skyldige. Men dette rokker ikke ved den kendsgerning, at *kveldriða* på dette sted bruges om et menneskeligt væsen. Ordet *troll-*

¹⁾ Egentlig 'gårdspladsen med de omgivende huse', men kan bruges både om gårdspladsen og om husene.

²⁾ Jeg tillader mig at bruge dette nu forældede danske ord i denne sammenhæng. Participet *troldreden* er endnu brugeligt i dansk, se Dahl og Hammer, Dansk ordbog for folket, II s. 449a³.

riða, fem., som ikke må forveksles med *trollriði*, adj. ¹⁾, forekommer kun på et par steder i de gamle norske love ²⁾, bægge steder brugt om et menneskeligt væsen, men i følge sin sammensætning synes det også at kunne bruges om virkelige trolde.

Stedet i Eyrb. k. 16 giver en del oplysninger om en *kveldriða*'s væsen. At Katla virkelig har sat sig overskrævs på Gunnlaugs skuldre og redet på ham, antydes dels ved ordet *kveldriða* dels ved bemærkningen om, at hans skuldre var underløbne med blod, da man fandt ham om morgenen (k. 16, 5). Katastrofen indtræffer om aftenen (jfr. *kveldriða*). Gunnlaugr har tilbragt dagen hos Geirríðr i Mávalíð og vender derfra "sent om aftenen" (*er mjök leið á kveldit* k. 16, 1) tilbage til Fróðá, uagtet Geirríðr søger at holde ham tilbage og henvender til ham disse advarende ord: "*þat vilda ek, at þú færir eigi heim í kveld, því at margir eru marlíðendr, eru ok opt flogð í föggu skinni, en mér líz nú eigi sem hamingjusamligast á þik*". Når Geirríðr her taler om *marlíðendr* og *flogð í föggu skinni*, sigter hun åbenbart til Katla. Geirríðr antyder, at Katla kan forvandle sig til et *flögð* eller, hvad der er det samme, iklæde sig troldeham, og i denne skikkelse svæve hen over havet gennem luften (*marlíðandi*), hun er med andre ord en *hamhleypa*. Vi lærer heraf, at *kveldriða* og *hamhleypa* er beslægtede begreber ³⁾.

Til begrebet *hamhleypa* giver Hkr. Yngl. k. 7 den bedste illustration: *Óðinn skipti hómum; lá þá búkrinn sem sofinn eða dauðr, en hann var þá fugl eða dýr, fiskr eða ormr, ok fór á einni svípstund á fjarlæg lönd at sínum*

¹⁾ Eyrb. k. 34, 2: *yxn þeir, er þórólfr var ekinn á, urðu trollriða*; adjektivet betyder "troidreden" (*-riði* i passiv betydning).

²⁾ NgL. I s. 403²³ (som variant til *trollkona*) og II s. 308³ (jfr. 326 nederst).

³⁾ Jfr. Post. s. 914⁷: *kveldriður eða hamhleypur*.

erendum eða annarra manna. Jfr. Hkr. (FJ.) ÓT. k. 33 s. 316: *Haraldr konungr bauð kunnugum manni at fara í hamförum¹⁾ til Íslands . . . sá fór í hvals líki.* Oplysende er også Vatnsd. k. 12 (Forns. s. 22) sammenlignet med Landn., udg. 1843, s. 174 (Stb. k. 179, Hb. k. 145). Ingi-mundr sender to Finner til Island — ”i hamförum” følger Landn. til — disse lader sig indelukke i et hus og beder udtrykkelig om, at ingen må nævne deres navne; der ligger de så i 3 dage og fortæller derpå om deres oplevelser på Island. Af dette sted sammenlignet med stedet i Yngl. fremgår, at man har tænkt sig, at ”hamløberens” sjæl under heksefærden forlader hans virkelige legeme og tager midlertidig bopæl i den ham, han påtager sig. Grunden til, at Finnerne ikke må nævnes ved navn, er åbenbart den, at så tvinges sjælen til at vende tilbage til det virkelige legeme og så må færdens afbrydes. Noget lignende forekommer i Fóstbr. s. KG.’s udg. s. 96 og 97. Både Þórdís og Gríma viser en nat uro i sövne, men bæggens nærmeste forbyder at vække dem, fordi de i sövne plejer at få kundskab om ting, som de gerne vil vide. Da Þórdís vågner siger hun: ”*Viða hefi ek gondum rennt í nótt*”. Hun har altså været ude på *gandreid*, som vistnok er omtrent det samme som *hamfarar*. Hun må ikke vækkes, for så må hendes sjæl vende tilbage til legemet og den natlige udflugt forstyrres. Vi er her ved *hamhleypta*-forestillingens udspring. Der kan nemlig næppe være tvivl om, at den er et primitivt forsøg på at forklare sövnens og drømmens mysterium (jfr. *svefnfarar* = drømme).

De *túnriður*, som omtales i Hávam. v. 155, er åbenbart en slags *hamhleyptur*. De har hamme (versl. 6) og de flyver gennem luften (versl. 3, jfr. *marlíðendr* i Eyrb.).

¹⁾ Vistnok dat. plur. af hunkönsordet *hamfarar*, plur. tant. Fritznér henfører formen til *hamfar*, neutr., som forekommer i talemåden *fara hamfari* (uden præp. — jfr. Nygård’s syntaks § 110).

Sammenhængen taler for, at der er tale om mennesker, der flyver omkring i troldeham og har onde hensigter mod andre mennesker. Når Löffler mener, at der er tale om "forheksede mennesker", det vil da vel sige mennesker, som ved andres heksekunster eller ved *álog* uden egen skyld er forvandlede til *túnriður*, tror jeg dog ikke han har ret. Der synes tværtimod at være tale om mennesker, som med beråd hu og i ond hensigt har påtaget sig troldeham, således som Katla gör i Eyrb.

I versl. 6—7 skriver R *heim hama* og *heim huga* i to adskilte ord. Dette ændrer allerede den Arnamagnæanske udg. henholdsvis til *heimhama* og *heimhuga*. I sig selv kan dette ikke kaldes for nogen rettelse, for R skriver meget ofte et sammensat ord adskilt i sine to dele (jfr. Bugges udg., fortalen s. VI). Alligevel kan jeg i det hele taget slutte mig til Löfflers kritik af disse læsemåder og de på dem grundede tolkninger. De fører, som det synes, lige ud i det meningsløse. Ligeledes kan jeg lade mig nøje med at henvise til Löfflers kritik af rettelsen *heimhaga* for *heim huga*.

Löffler tror — og deri må man give ham ret — at der i dette vers, ligesom i de fleste andre vers i Ljóðatal, er tale om en hjælp, som den talende erklærer at kunne yde en eller anden ved sine tryllesange. Derimod synes han at være på vildspor, når han mener, at hjælpen her ydes til de i verset omtalte *trollriður* og består i, at disse forløses fra deres troldeham og igen antager deres menneskelige skikkelse. Vel er jeg enig med Löffler i, at sangeren ved sine trylleord tvinger "tunrytterne" til at forlade deres troldehamme og vende tilbage til deres menneskelige legemer. Men sangerens mening er ikke at gøre "tunrytterne" nogen tjeneste dermed, men tværtimod at standse dem i deres natlige færd, forpurre deres onde anslag, og derved at hjælpe de mennesker, som de truer med en overhængende fare.

Det må betegnes som et fortrin ved Löfflers tolkning, at den helt i gennem holder sig til den i R overleverede tekst, som lyder således:

<i>Þat kann ec íþ tíunda,</i>	<i>at þeir villir fara</i>
<i>ef ec se túnriþor</i>	<i>sinna heim hama,</i>
<i>leica lopti á:</i>	<i>sinna heim hoga".</i>
<i>ec sva vinc</i>	

Af versl. 4—7 giver han følgende oversættelse: Jag gör så (eller: jag uträttar det), att dessa förvildade varelser (nämligen *túnriður*, *es leika lopti á*) fara hem till sina [mänskliga] hamnar, hem till sina [mänskliga] själar.

De fleste udgivere forandrer *þeir villir* til *þær villar* for at få kongruens med *túnriður*. Löffler mener også, at hankönsformen *þeir* ikke kan forsvares, hvis den går på *túnriður*. Han foreslår derfor at henføre *þeir* til *villir* og opfatter dette ord som et substantiv eller substantiveret adjektiv i betydningen "förvildad varelse". Men ett substantiv *villr* findes ikke i sproget. Og at opfatte *villir* som ett substantiveret adjektiv går næppe an. I det mindste husker jeg for øjeblikket ikke noget eksempel på brugen af et substantiveret adjektiv i den ubestemte form med *sá* tilføjet som attribut¹). Demonstrativet forlanger ubetinget den bestemte form, også for det substantiverede adjektiv (jfr. Lokas. v. 44¹: *Hvat es þat et litla*, hvor der i følge sammenhængen godt kunde have stået *Hverr es sá enn litli*; Nygårds syntaks § 56, sml. § 48a). Dertil kommer, som vi senere skal se, at *villir* ikke uden tvang lader sig forklare anderledes end som hørende til prædikatet. "*þeir*" må altså opfattes som subjekt, og man kan ikke komme uden om den vanskelighed, der ligger i, at pronomenets hankönsform her

¹) I forbindelserne *þeir allir*, *báðir sjalfir* (Gering Wörterb. under *sá* CI, 1 s. 849a) fungerer *þeir* åbenbart som substantiv og *allir*, *báðir*, *sjalfir* som attribut; desuden har disse ord (*allir*, *báðir*, *sjalfir*) ikke nogen bestemt form.

henviser til hunkönsordet *túnriður*. Kan dette gå an? Jeg tror spørgsmålet bør besvares med ja. Löffler har selv påvist, at begreberne *túnriða*, *kveldriða*, *myrkríða*, *trollriða* ikke blot omfatter kvindelige, men også mandlige væsener. Dette fremgår klart af ærkebiskop Jóns Kristenret § 65 (NgL. II s. 385): *ef karlum æða konom værðr þat kært, at þau se troll æða fordæðor æða ríði manne eða búfé . . . þá skal hann eða hana flytja á sjó út . . . ok á konungr ok byskup hværn þæning fear hans*. Som man ser omfatter *hans* her bægge kön. Jfr. også kong Magnus Hákonssons nyere Gulatings Kristenret § 3 (NgL. II s. 308 og 326): *sá er kallar nokkorn mann trollriðu*, hvor *mann* er en fællesbetegnelse for mand og kvinde. Vi ser også, at de mandlige gengangere Glámr og Þórólfr bægifótr optræder som *túnriður* (rider på huse) henholdsvis i Grettis s. og Eyrb. På den anden side optræder kvinden Katla i Eyrb. som *kveldriða*. De beslægtede begreber *hamhleyppa* og *fordæða* omfatter også bægge kön. Til de mandlige *hamhleyppur* hører først og fremmest Odin (Hkr. Yngl. k. 7), dernæst også Kolr i Þorsteins s. Víkingssonar (Fornaldars. II s. 390) og Finnerne i Vatnsd., til de kvindelige Gunnhildr i Egils s. (FJ. Sagabibl. k. 59, 52 med F. Jónssons note til stedet) og Kerling i Gull-Þóris s. k. 14 (Kålunds udg. s. 28⁵). Om *fordæða* se det ovenfor anførte sted i Jóns Kristenret § 65 og ældre Gulatingslov § 196 (NgL. I s. 70): *þat er oc fullrettes orð ef maðr þrælar karlmann frialsan æða kallar hann troll æða fordæðo*. I Grett. Kh. 1853 k. 85 s. 188 kaldes Þorbjörn Öngull for *fordæða*¹⁾ og i Hákonar þáttur Hárekssonar 7. kap. (Fms. XI s. 435) tiltales en mandsperson med ordene *þolvuð fordæða*. Kvindelige *fordæður* omtales i Lokas. v. 32 og vistnok også i Sigdrmm. v. 26. Grunden til, at disse væsener fortrinsvis

¹⁾ I; Boers udg. k. 82, 31 udelades ordene *eða fordæðu*, som det synes med urette. De står i de bedste håndskrifter (se Boers note til stedet).

betegnes ved hunkönsord, turde være den til dem knyttede trolddom, idet al trolddom ansås for at være forbunden med en slags kvindagtighed (*ergi*). Jfr. Hkr. Yngl. k. 7 (FJ. s. 19): *En þessi fjölkyngi, er framíð er, fylgir svá mikil ergi, at eigi þótti karlmonnum skammlaust með at fara, ok var gyðjunum kend sú íþrótt*, og Lokas. v. 23—24 ¹⁾.

Når vi nu her i Hávam. møder hankönsformen *þeir* som henvisende til hunkönsordet *túnriður* i den foregående sætning, kan det kun forklares ved at antage, at digteren ved *túnriður* særlig har tænkt på dette begrebs mandlige repræsentanter. Og dertil kunde han have en skellig grund. Den person, der indføres som talende i Ljóðatal, er åbenbart et mandligt væsen (Odin?). Dette fremgår klart af v. 161 og 163. Der er på vort sted tale om en styrkeprøve mellem den talende og de i luften legende *túnriður*. Det er let at forstå, at digteren har ønsket at stille den talende overfor modstandere af hans eget — det stærke — kön. Derved blev først partiet lige og æren ved at sejre så meget desto større. Vi har altså her en ikke ganske usædvanlig, fra digterens standpunkt ret naturlig constructio ad synesin ²⁾. En rettelse af *þeir villir* til *þær villar*, skönt i og for sig ikke voldsom, synes altså ikke at være nødvendig.

Med hensyn til genitiverne *hama* og *huga* opstiller

¹⁾ Af en lignende grund betegnes fejge mandspersoner ofte ved hunkönsord som *skræfa*, *skauð*, *geit*, *bleyða*, *læra* o. fl. Af en anden art er *hetja*, *afæta*, og mandnavnene *Sturla*, *Órækja*.

²⁾ Jfr. Eyvindr skáldaspillir, Lausav. 1, Skjalded. I B s. 62: *Blóðþævar ... ens hvasa*; Björn Hitd., Lausav. 5, Skjalded. I B s. 278: *Eykyndill ... breksqm* (eller *Eykyndill orðsæl?*); Halldórr ókristni, Eiríksflokkur 2, Skjalded. I B s. 193: *sjau tögum skeiða ok einu* (for *einni* — ordet *skip* foresvæver digteren); Þórleifr skúma, Lausav., Skjalded. I B s. 111—112: *til hofuðs gørva beinbrot Búa, þol Sigvalda* (skjalden tænker paa hunkönsordet *kylfa* — jfr. dog om dette vers mine bemærkninger i min udg. af Den III. og IV. grammatiske afhandling i SnE. s. 263—264); *Karlamagnús saga* k. 11 s. 63²³: *sú skræfa vóx skjótt ok þróaðist, ok er hann var missaris gamall, gørðist hann undarlíga kyndugr*. Det sidste eksempel er nogenlunde ensartet med vort sted i Hávam.

Läffler to forklaringer. Enten styres de af *heim*, subst., i betydningen 'hjem' (neutr.); i så fald bör sætningen *fara heim sinna hama, sinna huga* oversættes: "fara till sina kroppars, sina själars hem", hvilket forklares nærmere ved "fara hem där deras (rätta) kroppar och själar dväljas". Denne tolkning er mulig, men den savner analogier. I det mindste husker jeg ikke noget eksempel på en sådan brug af *heim* med genitiv. Eller også styres genitiverne ligefrem, uden mellemed, af verbet *fara*; til støtte for denne tolkning henviser Läffler dels til *vitja* med gen., dels til udtrykket *fara ferðar sinnar*. I forbindelse med *fara* skal genitiverne betegne bevægelsens mål. Men selv om *vitja* styrer genitiv, beviser det ikke, at det samme er tilfældet med *fara*. Når man ser hen til, at *vitja* er afledet enten af verbet *vita*, som kan styre genitiv, eller, måske snarere, af substantivet *vit*, som regelmæssig styrer genitiv (*fara ehs. á vit*), vil man kun finde det naturligt, at *vitja* forbindes med genitiv. Om *fara* kan man ikke sige noget lignende. Bortset fra forbindelsen *fara ferðar* — eller *leiðar* — *sinnar*¹⁾, hvor genitiven ikke betegner bevægelsens mål, bruges *fara* aldrig med genitiv.

Läffler tror, at *hamr* her bruges om "tunrytterens" menneskelige legeme. Denne betydning af ordet er sjælden. Sædvanlig bruges det om den fremmede ved trolddomskunster påtagne skikkelse. Bortset fra udtrykket *skipta hómum*, hvor flertallet omfatter bægge skikkelser, både den naturlige og den påtagne, kender jeg kun ét sted, hvor *hamr*, dog vel at mærke i forbindelse med genitiven *manns*, bruges om den menneskelige skikkelse, og dette sted findes

¹⁾ Af disse to udtryk er *fara leiðar sinnar* sikkert det ældste. Genitiven har samme funktion som i Rígsþ. 2: *gekk hann meirr at þat miðrar brautar* (jfr. *viðs vegar*, Nygård, Syntaks § 141); den betegner vejen hen ad hvilken bevægelsen sker, styres altså egentlig ikke af *fara*, men er en bibestemmelse dertil. Efter dette udtryk som forbillede har man så ved en slags analogi dannet udtrykket *fara ferðar sinnar*.

i en kilde, der er oversat fra et fremmed sprog, nemlig i Strengleikar (Bisklarets ljóð) s. 31³⁶⁻³⁷ (*ok aldregi fenga ek hvíð né ró eða aftrkvámu í mannz ham*). Overalt hvor ordet forekommer i Eddakvadene bruges det om den påtagne skikkelse, også i Atlamál v. 19, hvor Kostbera i drømme mener at se Atle i örneham.

Ordet *hugr* betyder efter Löfflers mening 'sjæl' og bruges her om "tunrytterens" menneskelige sjæl. Således fortolket danner ordet en korrekt modsætning til *hamr* i den af Löffler antagne betydning. Men denne tolkning forudsætter, at dobbeltgængerens ikke blot har to legemer, det naturlige og det påtagne; men også to sjæle, den ene bøende i det menneskelige, den anden i det påtagne legeme. Dette strider imod alt hvad vi ved om en *hamhleypa's* væsen. Ovenfor har jeg vist, at stederne i Ynglinga saga, i Vatnsd. sammenlignet med Landn., og i Fóstbrœðrasaga taler for, at "hamløberen" kun har én sjæl, den menneskelige, som under heksefærden forlader hans menneskelige legeme og tager midlertidig bopæl i den fremmede ham.

Af alle de anførte grunde mener jeg, at Löfflers tolkning må opgives.

Når man læser sætningen *at þeir villir fara sinna heim hama, sinna heim huga*, kommer man uvilkårlig til at tænke på Hávam. v. 47²⁻³ *fór ek einn saman, þá varð ek villr vega*, på Sólarljóð v. 62³ *þeir váru villir vega*¹⁾, men dog navnlig på Egils saga (Sagabibl.) k. 57, 56 *svá at allar fari þær villar vega* (jfr. Konungs skuggsjá, Kria 1848, s. 121², Brenners udg. s. 146¹² *þá ferr þú þess eigi villr*). Med disse steder for øje vil man indse, at *villir* på vort sted ikke uden tvang kan adskilles fra *fara*, og genitiverne *hama*, *huga* ikke fra *villir*, med andre ord, at *villir* fungerer

¹⁾ I stedet for *varð*, *váru* kunde der på disse steder godt have stået henholdsvis *fór*, *fóru*.

som prædikatsnomen til *fara*, samt at genitiverne er afhængige af *villir*.

Hamr bruges her som sædvanlig om den påtagne skikkelse, troldehammen.

Ordet *hugr* er i en vis forstand en vox media. I Eddakvadene finder vi både *góðr hugr* i betydningen 'velvilje' (Háv. 117, Hym. v. 11) og *illr hugr* i betydningen 'uvilje, had, fjendtligt sind' (Hym. v. 9, Goðr. II v. 37). I Hyndluljóð v. 2 bruges *hugr* alene (i flertallet) i betydningen 'velvilje'. På vort sted synes ordet at betyde 'fjendtligt sind', 'fjendtlige anslag'. Det spiller her vistnok omtrent den samme rolle som *manna hugir* i tydingen af visse drømme, der forekommer i sagaerne. Når en mand drømmer, at han (eller hans nærmeste) angribes af ulve, betragtes det altid som tydende på *manna hugir*, d. v. s. at der er mennesker, der har ondt i sinde mod vedkommende og stræber ham efter livet¹). Til grund ligger, som det synes, den folketro, at den efterstræbendes "onde tanker" (*hugir*) bevirker, at hans sjæl påtager sig et vilddyrs skikkelse og i denne åbenbarer sig for den efterstræbte i drømme. Denne tro står åbenbart i forbindelse med fylgjetroen. Den skikkelse, der viste sig for den efterstræbte i drømme, antoges for at være den efterstræbendes fylgje. Dette fremgår f. eks. af Hrólfs s. Gautrekssonar, Fornaldar s. III s. 78^a: *þar sem sá varga, þat eru manna fylgjur*, og af Bjarnar s. Hitd. (Boer) k. 25 s. 51, hvor Björn drømmer, at 6 mænd (ikke ulve) angriber ham, og Þorbjörg tyder drømmen således: *manna fylgjur eru þat, er illan hug hafa á þér*. Jfr. også Sturl.³ II s. 57^b: *kvað þar fara óvina fylgjur*. Dog må

¹) Jfr. Hávardar saga k. 20 s. 46 (Atli drømmer, at 18 ulve angriber gården — *ok veit ek vist, at þat eru manna hugir*). Þórðar s. hreðu s. 37—38 (Þórðr drømmer, at han angribes af 18 ulve, *Kálfr bóndi kvað vera úfriðvænligt, "ok eru þetta manna hugir"*). Harðar s. k. 30 s. 90—91 (Þorbjörg drømmer, at 80 ulve og en isbjörn angriber gården, *Indriði sagði þat vera hugi Hólmerja til sín*).

man vogte sig for at identificere (*manna*) *hugir* med *fylgjur*. Den efterstræbendes "onde tanker" (*hugir*), der kredser om den efterstræbte, giver kun anledningen til, at den førstes *fylgja* besøger den sidste. Dette fremgår klart af det fra Bjarnar s. Hitd. anførte sted (hvor relativet *er* viser tilbage til *manna* og ikke til *fylgjur*). Til støtte for den mening, at *hugr* kan være det samme som *fylgja*, har man beråbt sig på Atlamál v. 20⁵ sammenlignet med v. 19⁶. Men tankegangen der er åbenbart følgende: Kostbera mener, at den örneskikkelse, hun så i drømmen, har været Atles *hamr*, d. v. s. at Atles fylgje har åbenbaret sig for hende i örnehäm. Högni, som ikke tror på denne tydning af drømmen, motiverer sin afvigende mening ved ordene *heill er hugr Atla, hvatki es þik dreymir*. Heri ligger indirekte følgende slutning: 'Hvis din tolkning af drømmen var den rigtige, måtte Atle være fjendtlig sindet imod os. Dette er ikke tilfældet. "Atles sind er oprigtigt", venlig stemt. Altså er din tolkning falsk'. Det fremgår klart også af dette sted, at den efterstræbendes *hugr* (eller *hugir*) fremkalder fylgjens åbenbaring og altså ikke kan være identisk med fylgjen. Der er da ikke noget i vejen for, at *hugir* på vort sted kan tages i en lignende betydning, skönt der ikke her er tale om fylgjer.

I prædikatet *fara villir sinna hama, sinna huga* ligger der et bevægelsesmoment. Dertil slutter sig som nærmere bestemmelse adverbiet *heim*, som betegner bevægelsens mål.

Dette sidste halvvers synes altså at kunne oversættes således: 'da mager jeg det så, at de forvilder sig hjem fra deres (trolde)hamme, hjem fra deres onde anslag'.

Ved at tvinge "tunrytterne" til at forlade deres hamme, afstå fra deres onde forehavender og vende hjem — selvfølgelig til deres menneskelige legeme — bringer sangeren hjælp til de personer, som "tunrytternes" ondskab ellers vilde gå ud over.

Som Läffler fremhæver, giver Sv. Egilsson i Lex. poet. under "*heimhamr et heimhugr*" to tolkninger af dette sted i Hávam. Den første tolkning går ud fra, at der skal læses *heimhama, heimhuga* i ét ord. Overfor denne tolkning forholder Sv. Eg. sig kun refererende ("accipiunt interpretes"); den er ikke hans egen. I den anden tolkning udtaler han derimod åbenbart sin mening om stedet, dog med tilbørlig forsigtighed: "Forsitan constructio sit: *at þeir fara heim, villir sinna hama, villir sinna huga* ut domum redeant (redire cogantur), aberrantes a suis formis (adscititiis), a suis desideriiis". Som man ser falder denne tolkning næsten sammen med min. Kun opfatter jeg den syntaktiske forbindelse lidt anderledes. Men meningen bliver fuldstændig den samme. Reykjavik.

Björn M. Ólsen.

Till Hávamáls strof 155¹⁾.

Av denna strof har professor Björn Magnússon Ólsen framställt en delvis ny förklaring och därvid kritiserat den av mig i Studier i Nordisk Filologi, utg. genom H. Pipping, V: 5: 13 f., i avhandlingen Om några underarter av ljóðahátt, framställda tolkningarna.

Jag skall i anledning därav i det följande upptaga delar av denna strof till ny granskning, huvudsakligen i form av gensvar till min högtärade kritiker. Att detta kunnat ske i samma häfte, där kritiken framställdes, beror på professor Ólsens och denna tidskrifts redaktörs välvilja att låta mig taga del av den förres manuskript före dess tryckning.

Med hänsyn till vad B. M. Ó. anmärker mot mitt försök att förklara *þeir villir* utan ändring av den handskrift-

¹⁾ Efter medgivande av prof. Björn M. Ólsen införes denna uppsats av prof. Läffler i samma häfte, där prof. Ólsens artikel tryckes. A. K.

liga texten såsom betydande "dessa förvildade varelser", syftande på det straxt förut nämnda *túnriður*, som, efter vad jag visat, kan avse både manliga och kvinnliga väsen, ber jag att först och främst få framhålla, att, då han säger, att jag uppfattar *villir* här som "et substantiv eller substantiveret adjektiv" och däremot anmärker, att "et substantiv *villr* findes ikke i sproget", föreligger här ett missförstånd från B. M. Ó:s sida så till vida, att jag aldrig ansett eller sagt, att *villr* här kunde uppfattas som ett ursprungligt substantiv, utan endast förklarat det som ett substantiverat adjektiv. Se min uppsats a. st. s. 47, där jag jämför det med ett substantiviskt brukat (= substantiverat) adjektiv *heiðnir*.

B. M. Ó. hänvisar vidare till att enligt Nygaard, Norr. Synt. § 56, jfrd med § 48, a, "et substantiveret adjektiv med tilföjet demonstrativ forlanger adjektivets bestemte form", och hänvisar till Lok. 44¹: *Hvat es þat et litla*.

Detta är visserligen det enda av N. upptagna fallet. Men är det så visst, att det är det enda i forntiden existerande?

Nämnda fall utgår från den vanliga konstruktionen, då adjektivet efter pronominet står i bestämd form framför sitt substantiv. Så, för att taga ett ex. från N., står *þann enn digra* för ett *þann enn digra mann* genom substantivets utelämnande.

Nu fanns emellertid i äldre fno. sällsynt en annan konstruktion, då adjektivet i bestämd betydelse efter demonstrativt pronomen står i obestämd form framför sitt substantiv. Nygaard, Eddasprog. Synt. I: 45, kallar detta en "Levning af det oprindelige Forhold". Ex. från Eddan: Oddr. 15: 3: *sjá móðr konungr*. [Även Hyndl. 35: 5—6: *þann naddgofgan mann* anföres, men några nyare textutgivare, senast Gering³ och Neckel (ej Finnur Jónsson) sätta komma efter *þann*, då de följande orden bli apposition]. Ex. från äldre prosa: No. Hom. b.: *þann helgan mann* (Nygaard, Norr.

Synt. § 48, a, anm.). Även i sådana fall borde ju substantivet kunna ha utelämnats, varvid den konstruktion med substantivering av adjektivet, som jag antagit i *þeir villir*, skulle föreligga. Man kan säga, att t. ex. *þeir villu* : *þeir villu menn* = *þeir villir* : *þeir villir menn*.

Att denna sista konstruktion endast kan uppvisas från detta enda fall i Eddan, bör ej vara något avgörande motbevis, då ju ett fall som *sjá móðr konungr* också tycks där stå enstaka.

En annan uppfattning av *þeir villir* med adjektivet även stående substantiviskt kunde tänkas, om man ville ansluta sig till B. M. Ó:s förklaring av det maskulina *þeir*. Han anser detta kunna bero därpå, att sångaren "(Odin?)" blott tänkt på de manliga *túnriður*, för att "æren ved at sejre" skulle blivit så mycket större "overfor motstandere af hans eget — det stærke — kön". *þeir* skulle då här stå substantiviskt. Men i st. f. att uppfatta *villir* så, som B. M. Ó. föreslår — enligt min uppfattning mindre lyckligt (se här straxt efteråt) —, kunde man då taga detta ord som apposition till *þeir* och substantiverat i enlighet med konstruktioner som *mér blindum* ("for mig, som en blind man", Nygaard, Norr. Synt. § 74, a, 1). Jfr *þeir allir* m. fl. uttryck, som B. M. Ó. nämner s. 71, n. 1.

Emellertid måste jag säga, att B. M. Ó:s nämnda förklaring av *þeir* förefaller mig rätt betänklig. Efter det bekanta stället i Yngl.-S. ansågs det ju vara en skam för män att befatta sig med trolldom. Äran att segra över manliga *túnriður* synes då vara ganska klen.

Intet av de av B. M. Ó., nyss a. st., jämförda fallen av constructio ad synesin är häller verkligan analogt med stället i Háv. Det sista fallet, ur Karlamagn. S., om vilket B. M. Ó. säger, att det är "nogenlunde ensartet med vort sted", företer den högst väsentliga skiljaktigheten, att *sú skræfa* säges om en strax förut som en man angiven per-

son (Malalandres, kung Hugens son), vadan det ju är helt naturligt, ja nödvändigt, att det i fortsättningen säges *hann*.

B. M. Ó. säger vidare, att "när Läffler mener, at der er tale om "forheksede mennesker", det vil da vel sige mennesker, som ved andres heksekunster eller ved *álög* uden egen skyld er forvandlede til *túnriður*, tror jeg dog ikke han har ret. Der synes tværtimod at være tale om mennesker, som med beråd hu og i ond hensigt har påtaget sig troldeham, således som Katla gör i Eyrb.", och vidare säger han, att sångarens mening ej är, som jag antagit, att hjälpa de förtrollade att bli människor igen, utan "at forpurre deres onde anslag, og derved at hjælpe de mennesker, som de truer med en overhængende fare".

Vad det första beträffar, så lämnar ju strofen ej någon som hälst direkt upplysning om, hur dessa *túnriður* kommit till. Uppfattningen därav måste bero av hela strofens tolkning. Se i det följande.

Med hänsyn till det av B. M. Ó. sist yttrade, må erinras om vad jag påpekar i min uppsats om *ljóðah.*, att det i strofen ej finns angivet, att dessa *túnriður* voro ute för att skada några människor, vilket, om också i och för sig möjligt — de kunde ju för övrigt också vända sig mot bostäder och husdjur —, väl bort särskilt framhållas, om strofens innehåll varit just det av B. M. Ó. angivna. Jag påpekar, a. a. (SNF. V: 5: 40), att i Str. 151, som man plägar jämföra med denna strof, det uttryckligen heter, att trollsången är riktad mot ett ont anslag, vars natur och bestraffning angives.

I str. 155 åter heter det blott, att dessa *túnriður* *leika lopti á*, varmed, uppmärksamheten synes särskilt fästas vid dessa förtrollade människors olycka att överge sina hem och fara, likt häxor, i luften i st. f. att som ordentliga människor hålla sig vid jorden. Det är från denna olyckliga vana, varmed då lusten till onda anslag följer, som jag menar

att räddning här angives. — Möjligen skulle med nämnda uttryck här kunna anses, att dessa *túnriður* befattade sig med att framkalla *gerningaveðr*. Enligt tysk folktro vistades därvid die Wetterzauberer, Wetterhexen uppi molnen. (Se Herrmann, Deutsche Mythologie s. 57.)

Med denna allmänna uppfattning av strofens innehåll passar det ju bäst, att, såsom jag gjort, anse det här vara fråga om människor, som ej genom egen trolldom blivit *túnriður*, utan som råkat ut för *álog* (se Fritzner) eller *orðit fyrri úskopum*, som det heter i Völs. Saga om två män, som tidtals voro varulvar (se längre fram).

B. M. Ó. anser mina tolkningsförsök av *fara heim sinna hama*, . . . *huga* vara av språkliga skäl omöjliga eller betänkliga. Jag uppgiver gärna jämförelsen med *vitja*, ehuru det mot B. M. Ó:s invändning, att detta ord styr genitiv därför att det kommer av substantivet *vit*, "som regelmæssig styrer genitiv", medan om *fara* "man ikke kan sige noget lignende", synes med fog kunna anföras, att vi ju här skulle ha *fara heim* med genitiv, d. v. s. *fara* förbundet med ett ursprungligt substantiv, som ju styrt genitiv, vilket väl måtte vara ett minst lika gott skäl, som att *vitja* kommer av *vit*; men den alternativa uppfattningen av *heim* såsom här av gammalt fortlevande som substantiv, styrt i ack. av *fara*, och de båda genitiverna i vardera långversen såsom styrda av substantivet *heim*, samt tolkningen *fara* till sina (mänskliga) kroppars, själars hem fasthåller jag bestämt vid och skall här söka styrka den.

B. M. Ó. säger, att denna uppfattning af *fara heim* är "mulig, men den savner analogier". "I det mindste", tilläghan, "husker jeg ikke noget eksempel på en sådan brug af *heim* med genitiv".

Jag vill då erinra om, att både i Lexicon poeticum och i Gerings Vollst. Wörterbuch zu d. liedern der Edda (lik-som i den sammes Glossar zu d. liedern d. Edda⁴) finnes

ett sådant exempel anført. Det är Atlakv. 16: *at sea heim Atla*, som i Lex. poët. översättes med visere domum Atlii och i V. Wb. upptages under *heimr*, subst. (ej under *heim* adv.) samt i Gerings Edda-översättning tolkas: "zur Heimstatt Atlis zu kommen". Båda de nämnda lexikaliska källorna uppfatta detta ställe annorlunda än det, som det kunde tyckas, likartade fallet Atlakv. 3: *at sækja heim Atla*, där konstruktionen i L. P. angives vara *s. e-n heim*, översatt: *aliquem domi visere*, och i V. Wb. (under *heim*, adv.) *s. h. ehn*, översatt: *jmd besuchen*. Orsaken till den olika uppfattningen av *heim* på dessa båda ställen torde vara dels att *sækja heim* med ack. pers. är bekant även från det prosaiska språket och dessa båda uttryck så sammansmält, att ett verb som *heimsækja* bildats, vilket naturligtvis har ack. pers., medan något *sjá heim* i betydelsen besöka ej eljest är känt, liksom intet verb **heimsjá*, dels att konstruktionen vid *sea* kan jämföras med det i Eddan förekommande uttrycket *ór salkynni at sea*. Jag erinrar ock om att substantivet *heim* i betydelsen "Hjem, Bosted, ogsaa Fødested" är levande i nynorska dialekter (se Aasen och Ross), liksom *hem* i forn- och nysvenska, och då naturligtvis kan styra genitiv.

Det kan då på intet sätt anses orimligt att antaga, att *heimr* (eller *heim*) i äldsta fno. ännu haft kvar sin substantiviska funktion i betydelsen *hem* vid sidan om den adverbiala (som ju utvecklats ur den förra, då ordet styrdes i ack. av ett rörelseverb). Man kan jämföra förhållandet med det ursprungliga substantivet *heima*, som väl i Eddan enligt Gering överallt är adverbialt (ehuru det nog i flera fall där kan uppfattas som substantiv), men på andra ställen i fno. ännu är tydligt substantiv (*tíl sinna* el. *síns heima*, *at heima mínu*. Se Lex. poët. och Fritzner).

B. M. Ó. säger som argument mot den av mig för *hamr* här antagna betydelsen av mänsklig kropp, *hamn*,

att "denne betydning av ordet er sjælden. Sædvanlig bruges det om den fremmede ved trolddomskunster påtagne skikkelse". Den förra betydelsen känner B. M. Ó. blott från *skípta homum*, "som omfatter bægge skikkelser, både den naturlige og den påtagne", samt uttrycket *i manns ham* från Strengleikar, "en kilde, der er oversat fra et fremmed sprog".

Jag vill härtill svara först och främst, att, då B. M. Ó. om detta sista ställe säger "vel at mærke i forbindelse med genitiven *manns*", så förekommer i Strengleikar, där detta uttryck står, även ett uttryck som *hann skifti ham sínum* om Bisclaret (= varulven), då han utbytte sin mänskliga skepnad mot djurets, och *ham sínum skifta aftr* med hänsyn till återtagandet av den mänskliga hamnen, vidare att, då B. M. Ó. framhåller denna källas karaktär av översättning, intet av de ställen, där *hamr* förekommer i den norska täxten, har direkt motsvarighet i det franska originalet, som alldeles saknar ett mot *hamr* svarande ord. Detta original (*li lai Bisclavret* av Marie de France; se Bibliotheca normannica, herausgeg. v. H. Suchier, b. III, s. 75 f.) antingen uttrycker saken på ett helt annat sätt ¹⁾ eller ock saknar alldeles de ord eller den sats, vari i den mycket parafraaserande fno. översättningen *hamr* eller därav bildat ord förekommer ²⁾. Det är således en helt och hållet norsk åskådning, som återfinnes i ordet *hamr* i Strengleikar.

För övrigt ligger ju i uttrycket *hamskiptast* "iføre sig en anden skikkelse end sin egen naturlige" (Fritzner) en användning av *hamr* i båda betydelserna. Härmed kan jäm-

¹⁾ Såsom då Strengl. s. 312: *ek hamskiptumk* i orig. heter: *ieo devienec bisclavret* (= varulv) eller Strengl. s. 315: *pá vera ek jafnan i þeim ham* i orig.: *bisclavret sereie a tuzjurs*.

²⁾ Såsom då Strengl. s. 305: *meðan hann býr í vargs ham* alldeles saknas i orig., likaså orden Strengl. s. 314: *aptrkvámu í manns ham* och Strengl. s. 3213: *hversu hann skifti ham sínum* och s. 3212: *meðan hann var í vargs ham*; eller då i Strengl. s. 307 orden *margin menn hamskiptuzt ok vurðu vargar* i orig. heta *hume plusur garwalf devindrent*.

föras det latinska ordet *versipellis* "som byter l. bytt om (skinn), utseende, gestalt" (Cavallin), som säges om Juppiter liksom om människor-varulvar; här betyder *pellis* både den egna och den antagna hamnen (eg. huden). Vidare må påpekas, att orden *einhamma*, *einhamr* ju betyda: den som blott har en hamn, nämligen den mänskliga! Uttrycken *hamstoli*, *hamstolinn*, som ju ursprungligen avse en förhäxad människa, från vilken den mänskliga *hamr* troddes ha blivit bortstulen, så att han måste förbli i trolls eller djurs hamn, vittna ju ock om denna betydelse för *hamr*. Och de nyisländska uttrycken *vera í góðrum ham*, *vera í sínum rétta ham* i motsättning mot *vera í illum ham*, *færast í annan ham* (se Oxf. Ordb.), liksom det nynorska *no er han komen i rette hamen sin* (Aasen, Ordb.) vittna ju också, att denna ursprungliga betydelse för *hamr* varit vanlig. Då B. M. Ó. säger, att "överalt hvor ordet forekommer i Eddakvadene bruges det om den påtagne skikkelse", så må erinras om att i uttrycket *homum víxla* i Gríp. 43 om Sigurd och Gunnar *hamr* avser utbyte av bådas naturliga mänskliga skepnad, samt att på övriga tre ställen i Eddan, då *hamr* har betydelsen "påtagen skikkelse" — på ett av dem anser Gering ordet betyda fylgja — det är tal om jätteväsen eller en människa, som antaga troll- eller djur-hamn, varvid det icke är anledning särskilt tala om, när de återtaga sin naturliga hamn, t. ex. då Atle omtalas sedd i örnhamn. Dessa ställen kunna därför ej användas som bevis mot ett å ett fjärde ställe i Eddan, där sådan anledning — efter min mening — finnes, ordet kan nyttjas i sin betydelse av den naturliga, mänskliga hamnen eller skepnaden. Det är överhuvud helt naturligt, att *hamr*, ehuru betydande både den naturliga, mänskliga och den påtagna hamnen, oftare skall i litteraturen nyttjas i den senare betydelsen, då det är antagandet (för en tid) av denna senare, som särskilt behöver nämnas.

Också talar Fritzner Ordb.² om att "Mennesker iførte sig anden *ham* än sin egen" (nu kurs.). Och K. Maurer säger utan någon inskränkning: "Die fremde angenommene Gestalt wird wie die eigene als *hamr* bezeichnet".

B. M. Ó. anser vidare under hänvisning till de vanliga uttrycken *vera*, *verða*, *fara villr vega*, att i det här i Háv. 155 förekommande uttrycket *villir fara* det förra ordet "ikke uden tvang kan adskilles fra *fara* og genitiverne *hama*, *huga* ikke fra *villir*, med andre ord, at *villir* fungerer som predikatsnomen til *fara*, samt at genitiverne er afhængige af *villir*".

För min del finner jag emellertid, att B. M. Ó:s härpå grundade översättning: ". . . at de forvilder sig hjem fra deres (trolde)hamme, hjem fra deres onde anslag" visar, att en sådan konstruktion som hans "ikke uden tvang" av betydelsen här kan antagas.

Situationen är ju den, att de till troll förhamnade — för att nyttja ett träffande uttryck av Hyltén-Cavallius i Wärend och Wirdarne — människorna uppe i luften, där de flyga fram, träffas av trollsången, som tvingar dem att vända åter till sina mänskliga hem, "växla hamn" och bli människor igen. Detta enligt både min och B. M. Ó:s uppfattning av strofen. Den befriande hamnväxlingen får naturligtvis tänkas försiggå just vid hemkomsten och ej uppe i luften. Men hur kan nu detta rimligtvis uttryckas med ord, som betyda "forvilde sig hjem fra deres (trolde)hamme"? Det kan ju icke — från sångarens synpunkt — kallas för att "förvillla sig hem", då det tvärtom är att komma på rätta vägar igen, då trollen fara hem för att bli människor åter. Och när de träffas av sången, kunna de ej sägas "förvillla sig hem från deras hamnar", eftersom de fara hem i hamnarne. Och slutligen, när de hemkomna växla hamn och återtaga sin mänskliga hamn, kan detta icke förnuftigtvis uttryckas med ordalag som "förvillla sig från" trollhamnen, då det

i verkligheten är fråga om, att de tvingas att gå ut ur den senare.

Villr med gen. föres av Nygaard, Norr. Synt. § 137, till det fall, då man skall "betegne det, som egenskapen viser sig i eller i henseende til", t. ex. *mildr matar*, frikostig i avseende på mat. Hos Hægstad och Torp översättes också *villr* med gen. med *vill med umsyn till eitk.* hos Fritzner uden Rede paa eller Besked om en Ting, hos Schlyter misstagande sig på, hos Söderwall: som far vilse, som icke kan finna eller komma på det rätta, som misstager sig. Det nyttjas i fornspråken företrädesvis med genitiv av sådana substantiv, som angiva tids- eller Ortsbestämningar, t. ex. fno. *daga, dægra, vega villr* (jfr ock i fno. *átta viltr*, den som misstar sig i fråga om väderstrecken), i fsv. *mals ok mærkia vilder*, den "som misstar sig på gränser och råmärken" (Schlyter); jfr nysv. *veckvill* av ett *vikv vilder*, som är osäker om veckan(s dagar), *husvill*, eg. den som ej vet var han skall få hus, dvs. tak öfver huvudet. Dock förekommer i Söderköpingsrätten även ett uttryck som *hemols manna vildr*, den som misstar sig om hemulsmän; jfr nysv. *rådvill*, den som är oviss vad råd han skall taga, ä. da. *madvild*, "usikker på, at man har mad til uvæntede gæster" (Kalkar), *troevild*, väl eg. osäker eller som misstar sig om sin tro, vantrogen.

Ett uttryck som *villir sinna hama, sinna huga* skulle alltså här innebära, att dessa trollpackor voro ovissa om eller misstaga sig om var de hade sina trollhamnar, och om sina (onda) anslag, men det är ju icke detta, som här skall utsägas. Jfr vad som nyss yttrats.

Vidare uppstår med denna konstruktion och tolkning en högst invecklad syntaktisk anordning. Ordet *villir* skulle skiljas från de båda därav styrda orden först genom *fara* — vilket ju går för sig — och sen ytterligare från det

sista genom *heim* och på samma gång skulle *fara* skiljas från *heim* genom *sinna*. Något verkligt motstycke till en sådan ordställning torde näppeligen kunna uppvisas, och för visso icke i något av alla övriga fall av *galdratalag*, där långverserna antingen äro självständiga satser eller hänföra sig till ett ord i sista kortversen (här efter min tolkning till *fara*).

Att föra *sinna* och *hama*, respektive *huga* tillsammans med det emellan dem stående, genitiverna styrande ordet *heim* bör visserligen icke uppfattas som något "tvång", utan bör tvärtom anses såsom något helt naturligt, alldeles som då i *síns til geðs* (Háv. 126) de båda i genitiv styrda orden skiljas åt av det styrande ordet *til*, vartill många andra liknande fall kunna läggas (medan visserligen fall också finnas, då ett eller flera skiljande ord ej äro de styrande, men då oftast på annat sätt samhöriga med ett av de åtskilda orden, t. ex. H. Hj. 20: 3: *brettir sinn Hrímgæðr hala*).

Av allt det nu sagda synes det mig framgå, att *villir* på ifrågavarande ställe ej kan eller bör tagas till samman med genitiverna *sinna hama, huga* eller med *fara heim*, att sålunda min uppfattning av *villir* såsom här stående absolut är den riktiga. Jag har översatt ordet med *förvildade* (jfr Schlyter, Ordb. *vilder*¹, Söderwall, Ordb. *vilder*³), men *förvillade* är kanske att föredraga. I detta uttryck ligger det, att här är fråga om människor, som blivit förhäxade, ej självmant blivit troll (jfr här förut s. 87).

B. M. Ó. anser slutligen det vara oriktigt, då min tolkning, enligt hans uppfattning, "forudsetter at dobbeltgængereren ikke blot har to legemer, det naturlige og det påtagne; men ogsaa to sjæle, den ene boende i det menneskelige, den anden i det påtagne legeme. Dette strider imod alt hvad vi ved om en *hamhleypa's* væsen". Han anser, att tre (fyra) av honom anförda litteraturställen tala för, "at 'hamløberen' kun har én sjæl, den menneskelige, som under

heksefærden forlader hans menneskelige legeme og tager midlertidig bopæl i den fremmede ham".

Låtom oss närmare granska dessa fyra fall. Det första är Yngl. S. k. 7, där det talas om att Oden, under det att kroppen låg somnad eller död, kunde bli fågel eller fyrfota djur eller fisk eller orm och då kunde i ett ögonblick fara till fjärran land i sina eller andra mäns ärenden. — Härmed jämföres Hkr. (F. J.), ÓTS., k. 33, där det nämnes, att kon. Harald av Danmark bad en trollkunnig man fara *i hamforum* till Island för att ge honom upplysningar om förhållandena där. Han for *i hvals-líki*, heter det, utan vidare beskrivning av hur han kom in i valfiskens. — Det andra (tredje) stället är Vatnsd. k. 12, jfrt med Landn., där det omtalas, hurusom tre (två) finnar sändes *i hamforum* till Island, likaså för att skaffa upplysningar därom och taga reda på ett föremål, vilka finnar under de tre dagar, de voro borta, lågo innestängda i ett hus och hade förbudit, att någon skulle få hälsa på dem¹⁾, samt reste sig upp stönande, tydligen ur en dvala, när de efter denna tid besöktes. Det tredje (fjärde) stället i Fóstbr. S. omtalar, hurusom en kvinna, Þórdís, under sömnen en natt säger sig ha *viða gondum rennt* och därvid fått vissa upplysningar, och en annan kvinna, Gríma, likaledes säger sig under sömnen, icke närmare bekant huruledes, ha fått en upplysning.

Dessa fall skola nu bevisa B. M. Ó:s nyss anförda, allmänna sats om "hamløberens" enbart mänskliga själ och dennas utflykt ur kroppen.

Jag vill med anledning härav påpeka, att dessa fyra exempel bilda ett skarpt begränsat fall av "förhamning" som är så väsentligt olika andra fall, att det icke kan vara riktigt att, såsom B. M. Ó. gjort, draga en så allmän slutsats av dessa förstnämnda fall.

¹⁾ Jfr därom här s. 97.

Konrad Maurer har framhållit (Bekehr. II: 102), att: "die Art, wie die Annahme der fremden Gestalt vor sich geht, wird nicht immer in derselben Weise gedacht", och han påpekar allehanda olika fall. Och W. Hertz anser i sitt förträffliga arbete *Der Werwolf*, Stuttgart 1862, s. 19, att två huvudfall *a priori* äro tänkbara: "Entweder verlässt die Seele bei der Annahme fremden Gestalt ihren eigenen Körper oder sie bleibt darin". Detta är, som man ser, en högst väsentlig skillnad. — "Im ersten Fall", fortsätter Hertz, "bedient sie sich theils eines äussern Mediums, indem sie in einen andern schon vorhandenen seelenleeren Körper hineinfährt ¹⁾, theils erscheint sie selber in einer ihr von Natur zukommenden oder selbstgebildeten eigenen Gestalt".

"Im zweiten Fall wird die Verwandlung des Körpers entweder durch die auf wunderbare Weise ermöglichte mechanische Anpassung einer Thierhülle oder ohne dieselbe direkt durch wunderwirkende Zauberkräfte hervor gebracht".

Det första fallet kunde antagas föreligga i de av B. M. Ó. anförda exemplen. Det synes nämligen i dessa fall icke vara fråga om någon särskild själisk verksamhet, som skulle utgå från en djursjäl ²⁾, utan det är fråga om att anskaffa upplysningar eller uträtta något annat mänskligt (eller gudomligt) ärende. Då det i exemplet om Oden heter, att han skall uträtta "sina eller andra mäns ärenden", så avses här-

¹⁾ Nu spärrat.

²⁾ Rörande tron på en djursjäl kan hänvisas till följande yttrande hos P. Herrmann, *Deutsche Mythologie*, s. 10: "Menschen, denen die Rufe der Vierfüssler und Vögel wie menschliche Sprache erscheinen und ihre Handlungen, wie wenn sie von menschlichem Gedanken geleitet wären, schreiben ganz logisch den Tieren so gut wie den Menschen Seelen zu. Wie das Tier gleich dem Menschen von Mut, Kraft und Schlaueit beseelt ist, muss es auch von einer Seele belebt sein, die nach dem körperlichen Tode ihr Dasein fortsetzt". Jämför ock vad som i det följande säges om djursjälen under varulvfallen.

med säkerligen ej någon djurisk (eller trolsk) gärning, ty i samma kapitel talas särskilt om Odens utövande av *seið* för att *gera monnum bana eða óhamingju eða vanheilendi, svá ok at taka frá monnum vit eða afl ok gefa þörum*. Oden antar icke här djurhamn för att med djurisk vildhet döda människor ¹⁾. Utan det är tydligen fråga om sådant, som en människa (eller gud) vill och kan uträtta, om hon blott får så att säga mekanisk hjälp av djurhamnen.

Det kunde synas ligga nära att ock föra hit det av Gering, *Über Weissagung und Zauber* (1902) s. 14 i kort-het anförda fallet ur Hjalmtés ok Qlvers Saga, k. 20 (Fald. S. III: 506 f.), då den till en träl (av sin styvmor) förhaxade konungasonen *Borðr* i sin skepnad av en val (*skeljungr*) kämpar mot konung *Hundingi* i hans skepnad av en *hrosshvalr*, varvid det skildras, hurusom omedelbart före den förres förhamning han lägger sig ned i skeppet, övertäckes med kläder och förbjuder, att man nämner honom vid namn (*því þá dey ek*). Men denna skildring i den fno. fantastiska sagan är tydligen gjord av en författare, som hade mycket oklara begrepp om den gamla folktron om förhamning. Ett sådant drag t. ex. som att den förut förhaxade mannen skulle under detta sitt tillstånd av *álög* ägt makt att själv förhamna sig till en val, kan, så vitt jag förstår, omöjligen vara äkta ²⁾. Det återfinnes visserligen även i de

¹⁾ Hit kunde man ock föra ett fall, som då det i Hrólf's Saga Kraka, k. 33 (ed. Finnur Jónsson) omtalas, hurusom Bøðvarr Bjarki, förvandlad till en björn, strider i konungens här, medan kämpens kropp sitter försänkt i dvala, och han åter blir människa, då han manats vid namn. Här kunde det tyckas vara människans själ, som råder i björnhamnen, alldenstund björnen endast dödar konungens fiender och ej far fram som ett vilt djur eljest skulle göra, dödande vem han träffar på. En djursjäl behöver därför icke håller här antagas. Fallet är i övrigt analogt med de förra.

²⁾ I en svensk folkvisa, Den förtrollade prinsessan (Sve. Folkvisor utg. av Geijer och Afzelius, Nya upplagan av Bergström och Höijer, I, 187 f.) förekommer samma drag, i det att nämligen den till en näktergal av sin styvmor förtrollade prinsessan under denna sin förhamning

till sagan svarande Rímur (Hjalmstés-rímur, utg. av Finnur Jónsson i Rímnasafn, b. 2, h. 1, Kbhn 1913), vilka hänvisa på en äldre och bättre sagoavfattning, som enligt F. J. (Ono. og Oisl. Lit. Hist. 2: 827), "var sikkert ikke yngre end c. 1300", och som just i den ifrågavarande skildringen har riktigare framställning av folktron rörande förhamning än den bevarade sagan, i det nämligen rimmaren ej har den förklaring, som i sagan ges av Bords påbud, att han ej skulle få nämnas vid namn, när han hade gått till vila nere i skeppet för förhamnningens skull, eller orden: *því þá dey ek*. Denna förklaring är ju ock alldeles oriktig, ty det var, som genom talrika så äldre som nyare exempel är välbekant, ej av detta skäl, som en förhamnad ej fick nämnas vid namn, utan därför att förhamnningen då genast avbröts och den mänskliga hamnen återtogs (jfr här straxt förut s. 96, n. 1). Det vill härav synas, som om både sagans ursprunglige författare och bearbetaren av den form, vari den nu föreligger på prosa, illa känt folktron om förhamning.

B. M. Ó. har icke närmare angivit, på vad grund han anser det vara utan vidare klart, att i fall som dessa här förut avhandlade, då den mänskliga själen troddes under sömn eller dvala utgå från den mänskliga kroppen och in i en djurkropp, denna senare borde antagas icke ha någon djursjäl, ej håller låter oss Hertz förstå, varför han antar en *seelenleerer Körper* finnas till hands. Något härom finnes, så vitt jag kan see, ingenstädes i de forntida källorna

blef till många underlig' djur

Först skapte hon sig till lejon och björn

Och så till många små ormar

Omsider till en lindorm stor.

Men om denna folkvisa heter det, a. a. II: 178. att "den är en senare och gjord produkt, till hvilket äfven flerfaldiga missljud ... synas göra henne". Ett sådant missljud torde även nyss påpekade drag giva.

angivet. Då enligt nyare folkstro människosjälén under sömnen går ut ur människans mun som en mus, vässla, orm, sköldpadda, skalbagge, fluga, fjärl — "Überall also Kleinigkeit, Leichtigkeit, Beweglichkeit" —, anser Wuttke, Der deutsche Volksaberglaube², s. 55, det endast vara fråga om "tierähnliche geisterhafte Erscheinungen, keine wirklichen Tiere", men detta synes ej passa in på de forntida fallen.

Hur man i forntiden verkligen tänkt sig detta slags förhamnings natur, är väl omöjligt att avgöra. Jag kan emellertid icke se annat än, att man väl kunde antaga, att ifrågavarande *hamhleypa*¹⁾ trots ha haft förmågan att skaffa tillstädes det djur, den önskade begagna sig av för ett visst ändamål, och att låta sin egen själ ingå i det levande djuret och beherrska dess själ. Jfr i det följande om varulvfallen.

Till jämförelse med antagandet av två själar i en kropp kan erinras om hurusom tron på människor, besatta av djävulen, utgår från den tanken, att den onde andens själ tagit sin boning i människokroppen jämte den mänskliga själen och behärskande denna.

Det må emellertid förhålla sig härmed hur som helst, vad här förut anförts om frånvaron av en djursjälés särskilda verksamhet i detta fall, gör ju alltid den förklaringen möjlig, att här ingen djursjäl bör antagas.

Då det i nyss anförda episod i Hjalmtés ok Ölvers saga (och rímur) talas om hurusom konungadottern Hervor, förhamnad till en val (*vagna*), kämpade mot sin fader och med djuriskt raseri deltog i hans dödande, vilken hennes förhamning antages ha skett på likartat sätt som i Bördés fall

¹⁾ Sidoförmen *hamlaupa* i Gull-Þóris s. (Kålunds utg. s. 28), som, så vitt jag vet, ej finnes upptagen i någon fno. ordbok, torde få anses som en fullt riktig bildning. Senare sammansättningsleden *-hlaupa* kan vara bildad antingen av substantivet *hlaup* (jfr liknande denominativa bildningar hos Wessén, Zur Geschichte der germ. n-Deklination, Upps. 1914, s. 3) eller av infinitiven *hlaupa* (a. a. s. 7).

(Obs. i Rímur VIII: 41: *mun ek í kjoþnum liggja* — därom ej i sagan — och sagans ord, att hon vid stridens slut *lá í úviti*), kunde i detta fall en djursjäls verksamhet synas föreligga: Hervor har icke förut skildrats som någon valkyrjanatur, tvärtom. Men på grund av det som nyss sagts, kan ju skildringens äkthet även i detta fall ej anses höjd över tvivel. Det bleve i alla fall ett enstaka, visserligen icke omöjligt, fall bland dessa sömn-förhamningar.

B. M. Ó. lägger vikt på att i nu behandlade fall av förhamning den mänskliga kroppen blir kvarliggande i sömn eller dvala, medan själen är frånvarande, och anser, som sagt, detta som typiskt vid förhamningar. Emellertid yttrar Konrad Maurer (a. a. II: 103, n. 19) utan tvivel med rätta, efter att först ha anfört stället ur Yngl. s. k. 7 om Oden och hans förvandlingar, då själen gick ur den sovande kroppen, och sedan stället i Ys. k. 6 om Oden, *at hann skípti litum ok líkjum á hverja lund, er hann vildi*: "Wir sehen ihn wirklich als Wurm, Falken, Adler (*i ormslíki, valslíki, arnarham*) auftreten; Loke erscheint als Lachs, als Weib, als Stute, als Fliege, als Floh, und verwandelt die *Íðunn* einmal in eine Nuss. Die Riesen treten gerne in Adler- oder Wolfsgestalt auf; der Zwerg *Andvari* erscheint als Hecht, *Otr Hreiðmarsson* als Otter, *Fafnir*, ebenso auch *Búi hinn digri*, als Wurm u. dergl. m. Bei allen diesen Verwandlungen ist von einem Zurücklassen des menschlichen Leibes keine Rede, und welche Garderobe wäre nöthig, wenn sie durch Umwerfen bestimmter Gewänder erfolgen sollten!" (nu spärr.). Jfr s. 95 här.

Man frågar sig emellertid: vart tog den "mänskliga" kroppen vägen vid dessa förhamningar, där det ej är tal om att kroppen kvarlåg i sömn. Det vill synas, som om man föreställt sig, att med den trolska förmågan att förhäxa sig till djur också följt trolldomskraften att låta sin naturliga kropp inneslutas i den antagna hamnen, även då denna varit

ett litet djurs, d. v. s. gudarnes, jättarnes, människornas kropp har tänkts kunna på ett mystiskt sätt förminskas, avpassas för djurhamnen. Då Loke antar Friggs¹⁾ falkhamn och fångas av jätten Geirrødr, ser denne senare på ögat, att falken är en förhamnad man, som sålunda fanns inuti falkkroppen (S. E. I: 284). — Se vidare under varulv-fallen i det följande.

Härmed må jämföras det fall, då Loke, själv i falkhamn, lånad av Freyja (Sn. E. I: 212), förvandlar *Iðunn* till en nöt och på så sätt för henne i sina klor till Valhall, i vilket fall det ju är tydligt, att man tänkte sig gudinnan finnas både till kropp och själ inuti nöten. Jfr den bekanta norska folksägngen om Fanden i nöten ("Gutten og Fanden" hos Asbjørnsen og Moe, Norske Folkeeventyr).

I de här, efter K. Maurer, summariskt anförda fallen är det ju i regeln icke fråga om yttringar av någon djursjåls verksamhet, varför de med vårt första fall äro likställda däruti, att någon djursjål ej behöver antagas finnas med i den förhamnade varelsen, men för övrigt äro de, som vi sett, alldeles olika mot första fallet.

Det finnes ett slags förhamnning, då det uttryckligen angives eller är tydligt, att vid förhamnningen icke en till den iklädda hamnen hörande själ följer med, men dessa fall äro väsentligen olika det nu behandlade. Det är nämligen här fråga om växelutbyte av hamnar mellan två människor och sålunda icke alls tal om att själen från en sovande (människo-)hamn går in i en annan (människas) hamn.

Jag avser främst den bekanta sägngen om huruledes Sigurd Fafnesbane och Gunnar växla hamn, *litum víxla* eller, som det ock heter, *skipta litum ok látum* (Gríp. 37, 38), varvid Sigurd *lit hefir Gunnars ok læti hans*, men, som det säges till honom, *mælsku þína ok megínhyggjur*

¹⁾ Skall förmodligen vara Freyjas; se Index gen. till Sn. Ed., Ed. AM., III: 789.

(str. 39). Medan sálunda Sigurd får Gunnars hamn (utom hans ögon; se Sig. sk. 39, och jfr därom i det föreg.) och hållning — det är icke tal om att detta sker under sömn —, behåller han sitt förstånd och själens uttryck, sitt tal. Att Sigurd trots hamnväxlingen behåller sin egen själ och sitt öga får förklaras därigenom, att båda hjältarna icke få anses ha fullkomligt växlat kropp, utan blott det yttre, väl huvudsakligen ansiktsdragen (utom ögonen) — att här nyttjas *litum*, ej *homum* avser kanske detta —, vadan själen kunde förbli i varderas kropp.

Härmed må jämföras det fall, då, såsom det omtalas i Völs. Saga, kap. 7, Sigmund Völsungs syster Signý ställer om att hon och en *seiðkona fiolkunnig harla mjök*, som spåkvinna även kallad *völva*, *skipta homum* eller *litum* (båda uttrycken förekomma där), varefter Signý beger sig, i avsikt att bringa till världen en Völsungättling både på fäderne och möderne, till sin bror och delar, av honom okänd, hans läger, samt blir i sin sejdkonehamn med honom havande och föder, sedan hon efter tre dygns bortvaro återfått sin egen *lit*, i sinom tid en son (Sinfjötle). Hertz säger med skäl härom (a. a. s. 54): "Hier scheint keine völlige Vertauschung der Leiber vor sich getan, sondern nur der äusseren Erscheinung, denn die Schwangerschaft geht beim Rücktausch nicht auf die Zauberin über, wie dies nach indischen Sagen vorausgesetzt werden musste".

Med avseende på detta sista kan erinras om nordiska fall, där havandeskapet följer med den antagna hamnen och födslen sker, innan återväxling av hamnen skett, varvid sálunda en grundligare förhamning måste antagas än i dessa två sista fall. Sådana fall äro, då Loke säges ha, förvandlad till ett sto, fött Sleipnir med hingsten Svadilfari (Hyndl. 40, Gylfag. kap. 41) eller i en däjäs skepnad ha fött barn (Lokas. 23), eller då Sinfjötli beskyller Gudmund att (förvandlad till varginna?) med honom ha nio vargar till av-

komma (Helg. Hund. I: 39); jfr ock den i Gerings Edda, sist a. st., citerade spottvisan om biskop Thorvald Kodransson. I några av dessa fall synes ju ligga nära att antaga, att även en djursjäl följt med vid förhamningen.

Nyssnämnda fall om Signý och trollkvinnan kan väl anses analogt med det föregående om Sigurd och Gunnar, i det att även Signý, (och då naturligtvis även trollkvinnan) vid förhamningen får antagas ej ha fått trollkvinnans själ. Hon gick ju till brodern i den avsikt, hon förut som människa haft, att få en son med honom av sin ätt.

Hertz menar, att dessa båda fall icke äro analoga, utan att det förra står närmare uppfattningen i den indiska hjältesagan, att sålunda Sigurds och Gunnars hamnväxling var ett fullständigt utbyte av kroppar och, i samband därmed, att "die Seele" här som i första fallet "unverändert von einem Leib in den andern übergeht". Konrad Maurer (Bekehr. II: s. 103, n. 18) menar, att i båda dessa fall hamnväxlingen försiggår så, att "die Seele des Einen in den Leib des Anderen fährt". — Min nyss framställda uppfattning av dessa två fall synes mig emellertid vara att föredraga med hänsyn bl. a. därtill, att här icke är tal om någon sömn eller dvala, då själen kunde tänkas utgå ur kroppen.

Med hänsyn till här uppkastade frågor om den mänskliga kroppens förhållande vid förhamningen och eventuellt antagande av en djursjäl därvid är det av särskilt intresse att undersöka varulvtron, som är bättre känd i detaljer än andra fall av förhamningar. Även här möta vi olika uppfattningar av huvudföreteelsen.

Ett huvudfall är det, som föreligger i Strengleikar, Bisclarets ljóð. Där skildras, huruledes en *riddari vaskr ok kurteiss . . . dýrligr maðr, hinn sæmiligsti ok hinn lofsælasti yfir alla hans maka, gáfugr riddari, hélt sik vel ok ríkuliga ok var hinn kærasti sínum herra, vinsell ok góðviljaðr allum*

grønnum sínum ¹⁾ genom något slags *álog* eller *óskep*, som ej beskrives, förvandlas till *vargulfr* (*bisclaret í brezku máli*, av ffra. texten *bisclavret*, varom se Grimm, DM.³ 1048).

Förvandlingen försiggår på ett övernaturligt sätt, sedan mannen gått på ett avsides beläget ställe i en skog och där avlagt sina kläder (Strengl. s. 32). Det är härvid icke alls tal om att en djurhamn ligger till hands, eller att den mänskliga kroppen stannar där med kläderna, således icke någon analogi med det huvudfall, som här förut omtalas, då människokroppen blir kvar i sovande eller dvalligt tillstånd, medan själen går ut därav. Detta framgår alldeles tydligt av vad som berättas om återförvandlingen till människa, varom straxt i det följande. *Meðan hann býr í vargs ham, þá slítr hann í þeiri æði menn, ef hann nær, ok gerir mikit illt, hann leypr um skóga ok um merkr, ok þar býr hann meðan hann í þeim ham er* heter det om varulven (Strengl. s. 30). Han får sålunda en vargs både fysiska och psykiska egenskaper, för att tala med Konrad Maurer, eller med andra ord, han får både *vargs ham* och *vargahug* (jfr det av Fritzner² från Fald. S. II: 413 citerade uttrycket *hafa varga hug á ehn*) eller, som det ock hetat, *ulfshug* (*ulfhug*), vilket dock blott förekommer i yngre överförd mening: fientligt sinnelag om människor (Fritzner²). Att med vargkroppen också i dylika fall följde *vargasinnet*, det angives tydligt genom att ordet *varghamr* kommit att få den överförda betydelsen "Voldsomhed" (Fritzner²), varmed må jämföras det personliga tillnamnet *Ulfhamr* (i Herv. S.), som "skal vistnok betegne Personen som *ulfhugaðr*, slem, uvenlig, vanskelig at komme til rette med, ligesom en Moder kan sige om sin Datter, at hun har haft Ulvehammen paa lige siden hun blev født", hvilket uttryck "er hentet fra Fortællinger om at

¹⁾ Jag anför dessa uttryck för att visa, att det här ej är fråga om en människa med av naturen ondskefullt sinnelag. Av den följande framställningen synes, att detta är en omständighet av vikt.

Mennesker bleve forvandlede til Ulve og fore om i *ulfshamr*" (Fritzner²). Här må ock erinras om uttryck som *hamast*, *hamrammr* om personer, som grepos av djurisk vildhet, gingo bärsärkgång m. m. (varom kan läsas hos K. Maurer, a. a. II: 105 f., där det heter att de "ohne alle Änderung ihrer menschlichen Gestalt, dem Thiere sich näherten"), vilka uttryck fått överförd betydelse av "Verthierung".

Den människa, som blev varulv på nu angivet sätt, synes alltså ha antagit djurets både kropp och själ. Vad människosjälens beträffar, så finna vi av Bisclarets historia, att den måste ha tänkts på något mystiskt sätt, varom mera straxt i det följande, finnas med i varulven, ehuru liksom med försvagad kraft, och blott av en särskild omständighet röjas. Det heter nämligen om honom, då han som varulv på en jakt förföljes av sin konungs hundar: *sem han kendi konunginn, þá ljóp hann þegar til hans at biðja sér miskunnar. Sem han kom at honum, þa lagði hann báða fætr í kné konungsins ok kysti leggi hans ok fætr . . . þetta kvikvendi hefir manns vit* säger konungen därom till sitt folk, och sedan *þetta dýr hefir skyn ok skilning ok kennir mik at visu svá sem ek hygg . . .* Men då Bisclaret sedan råkar sin otrogna hustru och hennes älskare, vill han bita ihjäl dem.

Vi se här, hur den i varghamnen förut liksom förkvävda människosjälens vaknar upp till ett visst medvetande, när en särskild erinring om dess forna liv i en människogestalt träffar den. Jämför i det följande anförda fall.

Vart tog då den mänskliga kroppen vägen? Detta får man söka sluta sig till av det sätt, vartill återförvandlingen till människa berättas ha skett, nämligen så, att den förhannade riddarens kläder hämtas från skogen och läggas i ett sovrum, där varulven inneslutes ensam och vid uppvaknandet befinnes iklädd sin mänskliga dräkt och återförvandlad till människa. Det nämnes icke om vare sig varifrån den mänskliga kroppen kom tillbaka eller vart djur-

hamnen tog vägen. Men då det ej säges, att det var något annat än kläderna, som avlagts och återfördes, så måste det antagas, att den mänskliga kroppen tänktes vid förhamningen följa med i varulven, liksom övertäckt, dold av dess djuriska kropp, för att i och med klädernas återtagande ånyo komma till synes. I en svensk folksägen berättas det, hurusom man såg varghuden växa över armar, ben o. s. v. Andra bevis på att verkligen den mänskliga kroppen tänktes följa med i vargen finnes det gott om.

I en senare folksägen berättas, hurusom en till varulv förhäxad torpare juldagen kom till gården, där hans hustru bodde, och stod och betraktade henne "liksom med tårfyllda ögon"; då hustrun, tänkande på sin förtrollade man, nämnt denne vid namn, "föll ulvahuden av" varulven, och han stod framför hustrun i samma kläder som han hade på sig olycksdagen, då han förtrollades; jfr [Berg,] Svenskt Konvers.-Lex. 4: 235.

En annan sägen berättar, hurusom en till varulv förtrollad brudgum av sin i skogen honom sökande brud "sprang frälsad i hennes famn", när hon ropat hans namn. En annan berättar, hurusom en soldat, förvandlad till varulv, blev skjuten och igenkändes av sin hustru, när huden avdrogs, på den skjorta han därunder bar (nog ett yngre drag; jfr straxt i det följande). Se Afzelius, Svenska Folkets Sago-Häfder 2: 171.

En mycket utbredd folktro är, att vid sårandet av en varulv efter återförvandlingen varulven-människan befinnes ha ett motsvarande sår, och att vid dödandet av varulven, människokroppen, vanligtvis i naket tillstånd, omedelbart kommer fram på platsen för mordet. Exempel från olika indoeuropeiska folk hos Hertz, fäst.; särskild tysk dylik folktro hos Wuttke, s. 55, 277 f.; Müllenhoff, Sagen, Märchen und Lieder d. Herzogthümer Schleswig . . ., s. 232. — Det är vid dessa fall alldeles icke så, att människan befinnes ligga död någon annanstädes. — Det är således icke

här tal om fall av dödande på avstånd av en människa genom att träffa en representant därför, om vilken allmänna folketro i olika former kan läsas t. ex. hos Es. Tegnér, En österländsk Besvärjelse och Västerländsk Folketro i Ord och Bild 1894.

I Vqls. S. k. 8 skildras, hurusom Sigmund och hans son Sinfjötli togo på sig ett par *ulfhamir*, som hängde över två konungasöner, som lågo och sovo i ett hus (efter att på tionde dygnet ha för ett dygn kommit ut ur ulvhamnarna — de hade *orðit fyri oskópum* och blivit varulvar) — samt sedan inte kunna komma ut ur dem förr än på tionde dygnet. De förvandlas till vargar — ty dessa ulvhamnar *fylgði sú nattúra, sem áðr var* —, bliva vilda och mordiska, så att fadern är nära att bita ihjäl sin son, antaga *ulfsrodd* och förstå vargspråket, d. v. s. de få *ulfshug* liksom *ulfsham*. Den mänskliga själen lyser dock igenom, då fadern, missmodig över den långa varulvtiden, *bað tröll taka ulfhaminn!* Detta sker dock ej, utan först efter 10 dar kunna de *fara úr ulfhaminum*. Det nämnes intet om att de avlagt eller återtaga sin mänskliga kropp; den måste ha funnits kvar under ulvhamnen, som de foro i, och nu träder den i dagen, när de fara ur denna senare.

Ett exempel på förhamning till björn må till jämförelse anföras. I Hrólfs Saga Kraka k. 20 (Finnur Jóns:s utg.) berättas, hurusom en konungason Björn råkat ut för *ósköp*, i det att han blivit förhäxad av sin styvmor och var dag förvandlades till en björn, *ólmr ok grimmr*, som *drepr fé at handamáli* och lever därav, men om natten blir människa igen. Hans mänskliga själ visar sig i att han igenkänner sin fästmö *Bera* i skogen och *lætr allblítt við hana*. Hon åter igenkänner honom på ögat. Hans förvandling till människa beskrives ej närmare, men man ser att den går plötsligt för sig. Förvandlingen till björn beskrives med det karaktäristiska uttrycket, att, sedan han samtalat med sin

fästmö, *steypist bjarnahamrinn yfir hann*. Björnen dödas under en jakt, därvid dör ock mannen. Men hans döda kropp kommer ej till synes. Emellertid hade Björn dagen före sin död, förutseende denna, lovat sin fästmö Bera en ring, som han hade under vänstra handen, och bett henne söka den *undir bóg dýrsins (= bjarnarins) vinstra megin* efter djurets död, där Bera ock fann ringen, sedan björnen blivit flådd. Detta fall visar, att det fanns en annan uppfattning av förhållandet mellan djurkropp och människokropp vid förhamningen än den nyssnämnda allmänna, i det att här människokroppen tänkes ha alldeles sammansmält med djurkroppen. Detta är icke något misstag av sagoförfattaren, såsom i det här kort förut anförda fallet, utan en verklig folktro, såsom synes därav att motsvarande fall finnas från nyare tider antecknade. Sålunda berättas det hos "Eibofolke", att sedan ett helt bröllopssällskap blivit förvandlat till vargar och därefter ihjälskjutits (medelst kulor med silverkors), man på deras fötter ännu kunde igenkänna strumpskäften (Hertz, efter Russwurm, s. 62). Andra dylika fall hos Hertz, a. a. s. 62—3.

En tredje variant av tron om huru det tillgick vid förhamnades dödande kan här förtjäna anföras. Hos Saxo (slutet av bok V) berättas, hurusom en trollkvinna, som förvandlat sig till en sjöko, och hennes söner som dennas kalvar, sedan de dödots — hon hade förut ihjälstungit kung Frode Fredgode —, befunnos ha människokroppar med djurhuvud; således har här en ofullständig återförvandling ägt rum. Man ser härav, hur nära djur- och människokroppen tänktes förenade ¹⁾. En motsvarighet härtill finnes i nyare berättelser om huru vid återtagande av mänsklig levande

¹⁾ Det är av ganska mycket intresse att jämföra de egyptiska sfinxbilderna av människor (ofta konungar), där förhamningar av olika fullständighet kunna iakttagas: såsom fullständig djurkropp, djurkropp utom själva ansiktet som är mänskligt (men huvudet för övrigt djuriskt), djurkropp med mänskliga armar, vilka senare fall visa sammansmältningen av människo-

gestalt vid befrielse från förhamningen någon del av kroppen förblev djurisk, så att en varulv kunde få behålla sin svans (så enl. tysk folktrö, Wuttke s. 778; en polsk dylik hos Hertz s. 119).

Dessa fall höra tydligen till Hertz' huvudfall 2, då människosjälén ej går ut ur sin mänskliga kropp, och denna senare antingen genom trolldomskraft direkt förvandlas till ett djurs eller ock förhamnas medelst "mechanische Anpassung einer Thierhülle" eller påtagandet av en i beredskap liggande djurhamn.

Man kan fråga sig, hur det kan vara möjligt, att man vid pådragandet av en död djurhamn kunnat tänka sig en djursjäl följa med. Tankegången kan ha varit denna: djursjälén har vistats i närheten av den livlösa djurhamnen, liksom människosjälén — enligt många folks tro — kortare eller längre tid (ända till fyrtio dagar) stod i förbindelse med den döda människokroppen, som ansågs ha ett potentielt liv, så länge den ej var förmultnad (se J. von Negelein, Die Reise der Seele i Z. d. Ver. f. Volkskunde 11: 17). När så djurhamnen genom trolldomskraft blev levande, trädde djursjälén åter in däri.

Det torde emellertid ej vara möjligt, att med någon säkerhet kunna säga, hur våra förfäder tänkt sig förhållandet med djursjälén vid dessa förhamningar. En annan förklaring än den här i det föregående föreslagna kunde tänkas möjlig, nämligen, att, när den levande människan iklädde sig djurgestalt, hennes mänskliga själ tänktes bli så starkt påverkad — man skulle i våra dagar säga suggererad — av den yttre förvandlingen till djur, att hon ock börjar känna sig själiskt som ett djur och fick dettas hela natur, allt under det hennes mänskliga själsegenskaper latent funnos kvar. Förhållandet skulle vara i viss mån likt det

och djurkropp. Se de intressanta bilderna till Montelius, Sfinxen i forna tidens konst (Nordisk Tidskrift för vetenskap . . ., 1915, h. 1).

som ägde rum vid den själssjukdom, som kallats *lykantropi*, varom se Hertz, a. a.

Rättast är kanske att säga, att den föreställningen rätt, att vid människans förvandling till ett djur i huvudfallet II också djurets natur eller själ måst följa med, utan att man närmare klargjort för sig, huru detta kunnat ske.

Lyckligtvis är det för den tolkning av Háv. 155, som jag nu anser vara den riktiga, likgiltigt vilken uppfattning man i detta hänseende bestämmer sig för. Se straxt i det följande.

Det huvudslag av förhamning, som nu med exempel huvudsakligen från varulvstron belysts, torde, mutatis mutandis, d. v. s. med insättande av trollhamn, trollsjäl i st. f. djurhamn, djursjäl, vara detsamma, som förekommer vid människans förhamning till troll, häxor enligt forntida tro, eller till just sådana väsen, som ha namn på *-rida*: *túnrida*, *kvelðrida*, *myrkrida*, *öldrida* ¹⁾, så att även vid dessa fall det icke bör antagas, att den mänskliga kroppen, så som B. M. Ó. antagit vara förhållandet vid alla slags förhamningar, men jag visat endast förekomma i ett särskilt slag därav, försänkts i sömn eller dvala vid förhamningen, och att själen därvid, med kvarlämnande av kroppen, gått in i en trollhamn, utan att det i stället bör antagas, att människans såväl själ som kropp antog trollhamnen och därmed på något av de sätt som nyss avhandlats också antog trolls natur eller själ.

Det kan förtjäna nämnas, att i vissa trakter av Tyskland en mycket allmän tro finnes, att ett slags varulv, som kallas *Böxewolf*, kastar sig upp på människornas ryggar och rider dem (Herrmann, *Deutsche Myt.*² s. 25) — således ett slags övergångsform mellan den vanliga varulven och *trollridur*.

Ett fall kunde visserligen tyckas tyda på B. M. Ó:s

¹⁾ Se om detta ord straxt i det följande.

uppfattning av *trollriður*, nämligen det av honom avhandlade, då enligt Eyrb. S. k. 16 Katla bjuder Gunnlaug, som sent på kvällen kommit till hennes bostad på väg till sitt hem, att stanna över natten, men sedan, då han nekar, hämnar sig på honom genom att som *kvelðriða* rida honom till döds. Det heter, att hon *var þá komin í rekkju sína*, och man kunde därvid ta sig anledning tro, att sagoförfattaren därmed velat antyda, att hennes själ, sedan hon insomnat, lämnat sin kropp och farit i en *kvelðriðas* hamn. Men, såsom Gering påpekar (Altno. Sagabibl. 6, s. 42, anm.), är härmed meningen att antyda, att Katla inbjöd Gunnlaug att dela hennes läger och i harmen över försmädd kärlek hämnades på honom.

Här ett exempel, som bestyrker det nyss sagda. Om en tjänstekvinna *Sunnlöð*, som var *en mesta öldriða* ¹⁾, heter det, att *hún hafði margan mann illa leikit*, och det skildras, huru hon utan någon särskild orsak angriper sin matmoders son, som dock dödar henne (*var hlaupit á honom svá hart, at hælarnir kómu framan á bringuna — hann bar þetta flagð langa leið — hún reid mér*, säger han); se Illuga Saga Gríðarfóstra i Fald. S. III: 650.

Detta skedde, då det var *myrkt of nótt*. *Sunnlöð* hade av sin matmoder blivit utskickad på kvällen för att hämta ved. Det är sålunda icke alls tal om att hon lade sig att sova före hamnväxlingen. Att hon med denna antog ett trolls natur ser man därav, att för hennes mordiska förstörelsedrift därvid ej ingår någon personlig orsak. Jfr uttrycken om *trollriða* i de norska lagarne.

¹⁾ Om detta ord säges hos Fritzner²: "formodentlig feilagtigt for *kvöldriða* = *kvelðriða*". Detta vore dock ett besynnerligt skrivfel. Ordet synes väl kunna vara riktigt bildat, betydande den som rider folk, människor. Av *öld* upptagas visserligen eljest endast sammansättningsleden *alda-* och *aldar-*, men därvid synes väl ett *öld-* kunna ha funnits, lika väl som man har vid sidan av varandra *ölnbogi*, *alnalag*, *alnarkefli* och andra liknande fall.

Här må inflickas den anmärkningen, att det ofta är mycket oklart, huru man i forntiden tänkt sig en häxhamn se ut¹⁾. Förhäxade människor igenkännas stundom utan vidare, måste således tänkas då haft kvar något av sin yttre mänskliga hamn — kanske är det på ögat de igenkännas? I den nyss anförda berättelsen om Sunnløð igenkännes denna genast av den man, hon red, ehuru det var *myrkt of nótt*. I ä. VGL. heter det, på det bekanta stället i RB. 5: 5: *ialk sa at þu reet* o. s. v. (här kanske den ljusa midsommarnatten avses, då häxorna troddes alldeles särskilt hålla sig framme — VGL:s *iamrikt* skulle då vara den rätta läsarten i st. f. ä. VGL:s *iamríf*; jfr Schlyter Ordb.). Om till häxor förhamnade människor kan det sägas, att de äro vackra. Så heter det i det här förut (s. 101) avhandlade stället i Vols. S. k. 7, att den till en häxa förhamnade Signý *lízt væn ok fríð*, varmed väl må jämföras Eyrb:s *morg eru flogð i fogru skinni* om Katla (jfr s. 110 ovan). I dessa sista två fall har den förhamnade icke igenkänts, i första fallet av sin bror, i senare fallet av nära bekanta. — Eljest sägas häxor ha djurhamn, m. m.

Vid förhamning till häxor i senare folketro tänktes den mänskliga kroppen följa med, såsom man ofta kan finna. Sålunda berättas det, att, när i luften flygande häxor skötes ned, föll en naken kvinnlig kropp ned på jorden (Wuttke, a. a. § 208). I Småland nedringdes en gång, berättas det, tre häxor från ett kyrktorn, och de föllo ned som nakna kvinnor (Hyltén-Cavallius, I: 353).

En som trollpacka senare dömd hustru bekände, att hon, för att mannen ej skulle märka hennes frånvaro om natten, "tog enn sin särk och blästen fullan af wäder och ladhen hoss mannen, och gjorde ther aff eunn sådann fulkom-

¹⁾ När den överhuvud var synlig. Det heter nämligen också, att människor i trollhamn, häxor, maror voro osynliga (Wuttke flst., Hyltén-Cavallius).

melig form och hamn, att om hennes man hadde welat kiendt henne, skulle han inthet annat kunnet skiön opå än at thet hade warit hon sielff" (Hyltén-Cavallius, I: 452—3). Hon hade sålunda sin egen kropp med sig under häxhamnen.

I anslutning till det nu utvecklade om hur en mänsklig *túnriða* skall uppfattas tolkar jag slutraderna i Háv. 155 sålunda, att jag med den i min avhandling Om några underarter av ljóðahátt, IV: 47, givna alternativa tolkningen — som jag nu föredrar — fara till sina kroppars, sina sjäalars hem avser att angiva, att "tunridorna" genom trollsången tvingas att fara hem till den ort, där deras rätta, mänskliga kroppar och följaktligen också deras själar ha sin vanliga vistelse, till det hem, där de som normala människor pläga dväljas med kropp och själ och — vilket då förstås av sig självt — därmed träda ut ur sin trollhamn och återuppträda i mänsklig skickelse. Genom hemfärden bleve det nämligen slut med deras "förvillelse", deras förhäxning eller förhamning.

* *
* *

P. S. Efter det att ovanstående lemnats till tryckning har jag fått se, att Finnur Jónsson i Lex. Poet.² (som tillfälligtvis först sent kommit mig tillhanda) förklarar *heim* i det här ifrågavarande Eddastället, Atlak. 16 som adverb. Jag hänvisar till vad jag för den äldre uppfattningen anfört å s. 88. — F. J. upptager ock såsom de riktiga formerna *heimhamr* och *heimhugr* ("næppe at skrive i 2 ord") och tolkar det förra med "hjemme-ham, ham i hjemmet o: den egenlige skikkelse, der bliver tilbage i hjemmet, når en troldmand (-kvinde) skifter ham og farer om i luften i en fremmed skikkelse (jfr Hkr I: 18 om Oden og jfr forestillinger om Finnernes trolddom), *fara villir sinna h-a* tage fejl af sin

ham i hjemmet, ikke finde tilbage dertil". Jag tror mig i det föregående hava bevisat, att något sådant kvarlemnande av egen hamn i hemmet ej får antagas i föreliggande fall. Och den tanke, som ligger till grund för F. J:s tolkning, att de till trollkvinnor förhamnade människorna till straff för sina onda anslag skulle förhindras att någonsin bli människor igen, synes mig omöjligen kunna vara riktig. Följden därav skulle ju bliva den, att de fortfarande såsom troll kunde ställa till allt ont, medan ju strofen, såsom jag framhållit i SNF. V: 5 och även B. M. Ó. anser, måste avse bringande av hjälp mot dessa *túnriður!*

För *heim-hugr* anger F. J. betydelsen "'hjem-hu', lyst, ævne til at drage hjem", och *fara villir sinna heim h-a* tolkas med "tage fejl av, blive berøvet ævnen til at komme tilbage til hjemmet". Men en sådan tanke som att "tage fejl av ævnen . . ." synes mig alltför onaturlig för att kunna vara riktig.

Då F. J. om detta sista ord tillägger: "i øvrigt findes ordet i en uægte linje, og det er dannet i analogi med *heimhamr*", vill jag anmärka, att F. J. står ensam bland nyare kritiska Edda-forskare om uppfattningen av denna långvers som oäkta, och erinrar om den bevisning, jag i min avhandling om ljóðaháttur lemnat för att dylika anaforisk-parallela långverspar måste anses vara äkta. För övrigt kan påpekas, att den innehållsliga analogien mellan *heimhamr* och *heimhugr* enligt F. J:s tolkning blir dålig.

L. Fr. Läffler.

Östgötalagens 1300-talsfragment utgifna jämte inledning af Emil Olson, docent vid Lunds universitet, Lund 1911. (Samlingar utgifna af Svenska fornskrift-sällskapet, h. 139), CLII + 111 s., 8:o.

Doc. Olsons arbete afser att utgöra ett komplement till hans år 1904 utkomna förtjänstfulla gradualafhandling "Östgötalagens ljudlära".

Förf. lemnar först en beskrifning af de sex handskriftsfragmenten och öfvergår sedan till anmärkningar rörande ljudläran. Dessa bestå af dels en beskrifvande del, där redogörelse meddelas för de viktigare ljudförhållandena i hvarje handskrift för sig, och dels en jämförande afdelning, där förf. undersöker, huruvida i dessa skrifter ett enhetligt språk uppträder eller olika dialekter där kunna spåras. Följer så publicerandet af fragmenten. Härvid omtryckas, med några smärre rättelser, äfven två, som förut i sin helhet blifvit offentliggjorda (N och M).

Af innehållet i ljudläran må här ett och annat framhållas eller bringas på tal.

I fråga om *i* i pres. och pf. part. af "gifva": *giuir*, firi *giuit* (s. XVIII, hskr. N) föreslår förf. en kontamination af Kocks förklaring Ark. 6: 18 f. och Hultmans Häls.-l. s. 25 så till vida, att han med accepterande af den sistnämndes villkor: obetonad stafvelse vill återupplifva Kocks (såvidt jag kan se, af honom själf Sv. ljudh. 1: 126 öfvergifna) mening om inverkan af ett följande *i*. Men består inte alltjämt Hultmans invändning rörande klyfningen *gæta* 'afå, erhålla, omtala' och det som obetonadt ofta använda *gita*? För egen del är jag afgjordt böjd att följa Hultmans och Kocks senare framställning, d. v. s. bortse från *i*-et i den följande stafvelsen.

I detta sammanhang må nämnas, att *i*-et i det visserligen till en annan afjudsklass hörande *nima* alltjämt synes mig stå oförklaradt, försåvidt man ej vågar ansluta sig till Brates hypotes om inverkan från omljudda former af 2 och 3 p. pres. sing. *Nima* kan med afseende på möjligheten af analogisk påverkan af öfriga verbformer ej omedelbart jämfställas med *brista*, *brigga*, *slippa* och *spritta* (jfr också Kock Ark. 6: 18), och å andra sidan äro de af Kock Ljudh. § 156 anförda exemplen på en övergång *e > i* tramför nasal + konsonant (i vissa traktens *nimma* och i *nimber*) väl få och osäkra (fsv. *quinna*, fgotn. *pinna*, fsv. *snimster*).

I fråga om växlingen af *ü* och däraf genom *a*-omljud uppkommet *o* (s. XIX) ansluter sig O. i allt väsentligt till Kock; jfr nu äfven Olsons väl öfvervägda uppsats i samma ämne Ark. 28: 291 f.

Växlingen *a : æ* i *pæn*, *pæt*, *æt* o. s. v. beror, anser förf., sannolikt delvis på afjud (s. XX).

Att *i*-omljud af analogiskt inkommet *o* uppträder i *følge*,

fölghp och adv. komp. *för* (s. XX, jfr särsk. Brate Å. Vml. ljudl. ss. 37, 38), vill anm. visst inte bestämdt förneka, men tror snarast på en öfvergång $y > \emptyset$; jfr de icke få gamla exempel, som anföras af Kock Ark. 9: 50 f. och Noreen Aschw. gr. § 116.

A-et i *frandær* (hskr. D) förklaras s. XXIV tydligtvis bättre än i Östg. ljudl. s. 20; men säkerligen beror det helt enkelt på skrifvel, såsom också förf. synes mest böjd att antaga.

Beträffande nom. ack. pl. ntr. *þe* (s. XXV) tycks mig avslutning till nom. pl. mask. *þe* (Zetterberg Bj. s. 8) minst lika sannolik som öfverflyttning från nom. sg. fem.

Adv. *e 'ej'* vill förf. (s. XXXIII) — säkerligen med rätta — inte skilja från isl. *ei* och fgu. *ai*, på hvilka man inte kan tilllämpa Kocks förklaring, enligt hvilken fsv. *e* förutsatte ett *æi* < svagtonigt *æzi* < likaledes svagtonigt samnord. *æizi* och sålunda vore identiskt med fsv. *egh*.

Förf. lutar numera (s. XLII) åt den af Kock Ljudh. 1: 319 f. framställda alternativa uppfattningen om en enhetlig utgångspunkt för formerna af "antingen", en mening, som äfven anm. är böjd att föredraga.

S. LIV talas om formen *annan vag* (af *vægh*). I detta sammanhang vill anm. inskjuta ett påpekande af en dialektform, som jag på 1870- och 80-talen ofta hörde i Västrahäradsmålet (Jönk. l., Smål.), men icke kan erinra mig någonsin sett behandlas, nämligen (åt l. på den l. denna l. den här) *vanen*, d. v. s. sidan, hållet. Här kvarlefvat väl en direkt fortsättning af sådana uttryck som fsv. *høghra*, *winstra waghin*, *pa then waghin* o. s. v. (Kock Ljudh. 1: 243), som i svagt betonad ställning öfvergått till *van* och där-efter än en gång försetts med bestämd slutartikel.

S. LXIV skiljes *verning* i en antagen betydelse 'afgift, betalning' från *virþ(n)ing* och föres tillsammans med fsv. *varninger* m. och *verning* f. 'handelsvaror, last'.

Intressantare än denna afdelning är helt naturligt den jämförande delen.

I denna sin undersökning har förf. äfven indragit andra forn-östgötska skrifter från 1300-talet, äfvensom delar af vissa från omkring 1400—1500 härstammande urkunder från Östergötland och vidare några äldre nsv. skrifter, där man kan ha skäl att misstänka befintligheten af östgötska dialektdrag, allt under jämförelse med förhållandena i de moderna östgötadialekterna.

Beträffande dessa fsv. texter utgår förf. från den förutsättningen, att de i allt väsentligt återge östgötaspråk; i vissa fall medger han dock möjligheten af att utomöstgötska inflytelser kunna föreligga.

För hskr. af Östgötalagen accepteras Schlyters tidbestämningar. Att de uppvisa ett något ålderdomligare språk, än man af nedskrifningstiden skulle vänta, beror på inverkan på skrifvaren från läsningen af de äldre originalen.

Förf. behandlar först de drag, som äro eller kunna betraktas som gemensamma för alla eller de flesta hskr., eller där åtminstone ingen kronologisk eller särdialektisk fördelning tycks föreligga (A).

Hit höra t. ex.: den allmänt utbredda öfvergängen $\ddot{a} > \ddot{e}$ framför vissa konsonanter och konsonantförbindelser och i svagtonig ställning, där emellertid de moderna dialekterna ha det öppna ljudet; vidare af det genom brytning framför velar konsonant + *u* uppkomna *iu* > *io*, hvilken ljudlag bekräftas af de yngre föstg. skrifterna — naturligtvis noga att skilja från smål. *sjonga* o. d. —; en i de äldre skr. ganska utbredd förekomst af *R*-omljud (jfr östg. dial. *tytjens* < *tyrkannas*) samt af *a*-brytning i verb af typen *biara*, på hvilken företeelse dock de yngre medeltidsskrifterna och de äldre dialekterna tyckas sakna exempel.

Kommer så förf. till de företeelser, beträffande hvilka olikheterna mellan texterna sannolikt åtminstone huvudsakligen bero på kronologiska förhållanden (B).

Anmärkningsvärdt är t. ex., att i fråga om den mångomskrifna växlingen af *u* och *o* de yngre hskr. uppvisa en större användning af *o* än de äldre, en utvidgning för *o*:s vidkommande, äfven framför enkel konsonant, som bekräftas af de yngre skrifterna och de moderna östgötadialekterna ¹⁾).

En kronologisk utveckling ser förf. också, åtminstone väsentligen, i det sätt, på hvilket *R*-bortfallet uppträder. Hskr. kunna i detta hänseende uppdelas i två grupper: en äldre, där bortfallet af *R* är större å ena sidan framför konsonant och i paus än framför vokal och *h*, och å den andra större i levissimusstafvelser än i stafvelser med starkare accent; och en yngre grupp, där formerna med och utan *R* kunna fördelas på olika formkategorier, en fördelning, som äfven gäller de undersökta yngre medeltidsskrifterna och de moderna östgötadialekterna.

Af företeelser, där skiljaktigheter mellan handskrifterna bero på olika utveckling i olika dialekter, kunna exempelvis anföras de båda öfvergångarna $t > \ddot{a}$ och $\ddot{a} > t$ i svagtonig stafvelse, hvilka från början synas ha tillhört olika dialekter, ehuru sammanblandning sedermera egt rum.

Förf. avslutar sin framställning med några sammanfattande anmärkningar. Enligt hans uppfattning kan man i fråga om de allra flesta under A och B behandlade företeelserna konstatera en direkt öfverensstämmelse mellan de moderna dialekterna och medeltidens östgötska språk. Icke alltid har kanske emellertid utvecklingen försiggått inom östgötadialekterna själfva. I vissa fall kan man nämligen misstänka inflytande från andra håll, såsom då de brutna formerna af typen *biara* undanträngts i östg., medan de lefva kvar i nygutn., eller då östgötadialekterna under senare hälft

¹⁾ Det s. CXIV not 8 från Säve citerade *kuna* 'kona' känner jag — inom parentes — från Furingsta socken (Vikbolandet, 1880-talet); har dock hört blott plur. *kunera*.

ten af 1300-talet allt allmännare börja begagna *o* i stamstavelsen i stället för det äldre *u*. Man kunde här tala om "inflytande från riksspråket", n. b. om man därvid icke tänker på ett litterärt riksspråksinflytande eller inflytande från ett taladt riksspråk.

I några fall ha tendenser, som uppträda i 1300-talets östgötska, icke fortsatts, utan utvecklingen har af obekanta orsaker afbrutits.

Beträffande de olikheter mellan hdskr., i hvilka förf. velat se dialektskillnader (C), framhålles, att de undersökta yngre medeltidsskrifterna uppvisa ett betydligt enhetligare och konsekventare språk än de äldre, och doc. Olson vill häri snarast se frukterna af en litterär skolning, af en medveten syftning till ett "riksspråk".

Några slutsatser i fråga om företeelsernas geografiska utbredning afhåller sig förf. att draga. En dylik undersökning hade väl också — med ett så ofullständigt material, som föreligger för en sådan — knappast lyckats öfverskrida gissningarnas område. Man kunde ju emellertid med förf. antaga, att på grund af utvecklingen $a > æ > e$ i ändelser ett par tre hskr. (bl. a. MELL) tillhört det nuvarande *ä*- eller *e*-området¹⁾. Men äfven i detta fall möta, såsom förf. också insett, stora svårigheter, då man ej känner, hur gränserna för denna företeelse gått i äldre tider; jfr härtill äfven Fr. Sandwall Ändelsevok. växling i Östgötalagens textkodex s. 8 f. (Medd. fr. Nord. sem., utg. av A. Noreen 8, Upps. univ. årsskr. 1914) och Olson Ark. 30: 5 f.

Arbetet "Östgötalagens 1300-tals-fragment" utmärker sig för samma besinningsfullhet och soliditet, som vi känna från förf:s föregående vetenskapliga verksamhet. De kloka synpunkter, som dr Sandwall i sin nyss citerade afhandling velat häfda gentemot doc. Olson (s. 4), äro värda allt beaktande. Jag har dock, särskildt efter studiet af doc. Olsons äfvenledes ofvan citerade gemäle, inte blifvit öfvertygad om att just denne förf. utgjort ett lämpligt objekt för att demonstrera dessa goda och riktiga principer. Önskvärdt hade däremot varit, om förf. haft tillfälle att i större utsträckning tillgodogöra sig de lärdomar, som de lefvande östgötadialekterna kunnat gifva.

¹⁾ På någon inverkan från västgötsk afskrifvare synes förf. ej längre tro, här lika litet som i åtskilliga fall, där i ÖGL:s ljudl. en sådan antagits; jfr t. ex. anf. arb. s. 81.

Göteborg Jan. 1914.

Elof Hellquist.

J. Th. Bureus, den svenska grammatikens fader, utarbetad af Hjalmar Lindroth, docent vid Lunds universitet, Lund 1911—12. (Samlingar utgifna af Svenska fornskrift-sällskapet, h. 140, 141), 328 s. + tillägg och rättelser, 8:o.

Förf. har i detta arbete sökt lösa två uppgifter: att efter ett noggrant studium af alla kända Bure-manuskript dels från lingvistisk synpunkt behandla och värdesätta de där förekommande direkta uttalanden, som beröra den tidens språk, och dels tillse i hvad mån dessa uttalanden kunna anses äga någon betydelse för vår kännedom om samma tids grammatiska tänkande. Den senare uppgiften, att lemna ett bidrag till den svenska språkforskningens historia, kan väntas erbjuda så mycket större intresse, som det gäller en man, som förf. med skäl kallar "den svenska grammatikens fader" — en benämning, till hvilken hans rätt blir ytterligare styrkt genom innehållet i en handskrift af Bure, som doc. Lindroth upptäckt i det Ihreska biblioteket på Ekebyhof, och som hufvudsakligen rör formläran (se s. 8).

Denna värdenadsvärda gestalt i vår odlings häfder har hittills knappast blifvit af forskare efter förtjänst uppmärksammas. Vi bortse här från den rent biografiska sidan (Biogr. lex. 1837, där äldre källor förtecknats, Bygdén Saml. 1890, Schück III. sv. litt.-hist., H. Hildebrand Minne af Johannes Bureus i Sv. Akad. Handl. 1908). Den ende, som offentliggjort något om Bures språk — enstaka notiser frånräknade — är Beckman i en kort exkurs (rörande ABC 1624) i Ark. f. nord. fil. 11: 177 f. Af mera filologisk och bibliografisk art äro de uttalanden om Bure och hans arbeten, som gjorts t. ex. af Rydqvist Sv. spr. l. 1: XXXIV f., 2: 392, 3: 298 f., Landtmanson Um styr. kun. ok höfd. Inl., Klemming Ett fragm. af kon.-styr. s. 10, Geete Kon.-styr. föret., Klemming Vitt. Akad. Handl. 25: 263, på ett par ställen i Gödels och Grén Brobergs uppsatser om Ormr Snorrasons bok samt af förf. Saml. 1910.

Arbetet inledes med en redogörelse för de begagnade källorna, ur hvilken några iakttagelser må anföras.

Som den svenska grammatikens födelseår anser L. s. 11, att 1593 kan betraktas: detta årtal förekommer å ett af de nyss omnämnda Ihreska fragmenterna. Redan då tycks Bure ha kunnat läsa runor; jfr Saml. 4: 14.

Af vikt och intresse i denna afd. är vidare t. ex. förf:s konstaterande af att Bure var en synnerligen noggrann afskrifvare (s. 19), hvilket är mer än hvad som kan sägas om de flesta af den tidens forskare; att Runakänslones läre-spån innehåller en tabell, som visar sig vara af betydelse för den svenska ljudläran (s. 22), liksom också att Runaräfst (1602 eller möjligen 1603) är ett viktigt språkhistoriskt dokument.

På återgifvande af texterna synes förf. ha nedlagt den skrupulösaste noggrannhet.

Kommer så arbetets hufvuddel: den systematiska granskningen af Bures grammatiska upplysningar. Tillgodogörandet af detta parti försvåras i rätt hög grad af vissa stilistiska brister, som vidlåda äfven åtskilliga andra af denne lärde och samvetsgranne forskares vetenskapliga arbeten — framförallt brist på klarhet i framställningen. Detta fel beror nog inte så litet därpå, att förf. ibland tycks ha skridit väl raskt till offentliggörande af sina idéer och teorier, så att läsaren ofta mera får bevittna gången af hans tankearbete än glädja sig åt ett något så när slutgiltigt resultat af det samma. Förf:s stora samvetsgrannhet har också burit frukt i en hel mängd förbehåll och reservationer mot dessa, hvilka ofta synas mig ha uteslutande pappersteoretiskt värde: skola dylika medtagas, är deras rätta plats i alla händelser, för öfverskådlighetens skull, i noter.

Rätt typiskt är i detta hänseende t. ex. partiet om kvantitetsfrågorna s. 133—143; ganska krånglig är också behandlingen af *ks*-*chs* s. 173, 174 och af typen *vidhia*, *stydhia* s. 226 f.

Af innehållet i denna afd. vill jag här lemna en mycket sammanträngd öfversikt.

S. 146—148 gör förf. troligt, att en i IFr förekommande uppgift om uttalet af former till *vara* afser öppet *a*-ljud för pret. och ett slutnare för imper. och konj. (de senare mest hemma i högtidligt och religiöst språk!).

Motsatserna *lett* — *lätt*, *nesa* — *näsa*, *leer* — *lär* afspegla enl. L. verkliga uttalsskillnader, som vid denna tid förekomma i god, relativt dialektfri uppsvenska (s. 149—154).

Till den intressanta frågan om nasalvokaler lemnas ett bidrag s. 160—165. Bure själf använder nästan alltid former, som tyckas oberörda af nasaleringen. Det bekanta uttalandet Su 41 om ångerm. *sängian* tolkas af förf. så, att *sängian* återger Bures hvardagsuttal, *sängien* är en finare form (jfr det analoga förhållandet i fråga om *-rd* och "tjockt" *l* s. 177). *A(n)*-formerna antas han med skäl ha på 1600-talet existerat i hufvudstaden och Uppsala. Att de utträngts beror icke blott på inflytande från målen i väster (om hvilka i denna punkt Hesselman Sveam. s. 40 f.); sedan gammalt har nog också ett kontinuerligt läsuttal existerat, som icke godkänt *a(n)*-formerna. I fråga om de två alternativen: ensam nasalvokal eller sådan + ett mer eller mindre tydligt *n* — något tredje ges enligt L. ej — lemna förf. intet bestämdt besked. Jfr för öfrigt Hesselman Språk o. stil 12: 106 f. och Lindroth ibid. s. 176 f. Förf. har icke tagit hänsyn till den af andra framställda möjligheten att i dylika fall (väsentligen ortografiska) kompromissformer kunna föreligga (se Hesselman anf. upps. s. 114 f. och där citerad litteratur). Det måste emellertid — med Lindroth Spr. o. st. 12: 183 — medges, att ett dylikt ortografiskt *an* förefaller ganska omotiveradt åtminstone i de många fall, där man afsiktligt sträfvat att återge genuint folkmål.

Ch-ljudet förekom, att döma af Bures uppgifter, mycket allmänare, än någon hittills trott; det tillhörde äfven Bures eget uttal t. ex. i förb. *hw* (som med *ch*-ljud däremot inte fanns i Stiernhielms språk; s. 169); kanske hos Bure snarast *chy* (se s. 220 f.). *Dughse* och *yxe* ha rimligtvis kunnat uttalas med *chs*, hvilket i det första ordet kan ha haft inhemska upprinnelse, liksom möjligen äfven ett inhemskt *cht* förefunnits i sup. *sagt*, i *dryght* och *Sichtuna* (s. 174).

Af de pronominella formerna på *t* och *d* ha de förra företrädesvis hört hemma i det högtidliga och det mera dialektala språket, de senare särskildt i mera bildadt uppsvenskt talspråk och mera färglös litteratur (s. 180). I traditionellt högtidligt uttal tycks Bure äfven ha känt *ghj* (s. 185). *Lgh* och *rgh* torde han åtminstone i naturligt tal ha återgifvit med *lj* och *rj* framför främre vokaler. *H* uttalas framför *j* ss. i *hiälpi* (dock ej som *ch*-ljud); *j* har tidigast utvecklats i götamålen (s. 191). I afseende på uppmjukningen af *k* och *g* kommer L. till det resultatet, att Bures språk snarast tillhört den hufvudtyp, som haft *k* och *g*, men *kj* och *gj* framför len vokaler (utom framför de mest palatala *i* och *y*). Häremot behöfver ej strida, att Bure sannolikt sagt *fäjjen*; se utredningen s. 197 f., där förf. bl. a. häfdar, att öfvergången *gh* > *j* före *i* och *e* ej tycks ha börjat genomföras förrän framemot den nysvenska perioden. En sammanfattning af undersökningen rörande *g* och *k* lemnas s. 205.

Bure skiljer på två *r*-ljud (i t. ex. *rörugher*). Utan tvifvel har L. rätt i sin uppfattning, att det i båda fallen är fråga om tungspets-*r*, om ock något olika sådana (s. 209 f.). Hans språk saknar vidare *sch*-ljud (s. 211). Ändelsen *-at* i *kallat*, *månat* o. s. v. tyder inte på någon uppsvensk utveckling *-adh* > *at* utan betraktas, väl med rätta, som inflytande från af götadialekterna påverkat bokspråk (s. 219).

De invecklade frågorna om stafvelseförlängningen kunna vi här inte gå in på; jfr Hesselmans anmärkningar i Spr. o. st. XII och Lindroths svar därå i samma band.

I sin icke närmare motiverade uppfattning att *ort* icke endast i antesonantisk ställning förlängts (s. 236 not 1) har L. nyligen vunnit ett stöd genom Wigforss utredning, Södra Hallands folk-mål 1: 310.

I öfrigt må antecknas beträffande ljudläran, att *vn* (i *refna*) på Bures tid tycks ha kvarstått i inre uppländska (s. 241; i noten ger förf. ett bidrag till frågan om uppkomsten af formerna *rämna*, *lämna*), och att L. icke kan ansluta sig till de gängse förklaringsarna af lång vokaler + lång kons. (s. 243 f.).

Af innehållet i kap. om vokalerna i mindre betonade stafvelser vill anm. exempelvis erinra om förf:s försök att, i motsättning till Hesselman, vindicera ljudlagsenlig utveckling äfven åt sådana former med grav betoning som *bondenn* > *bonn*, liksom

möjligen omvänt *bundin* kan bero på analogi från det stora antalet kortstaviga verb af 1, 2, 4 och 5 starka klasserna (s. 252); jfr hvad som s. 253 yttras om *Fäijn* och *trog'n* hos Columbus.

Det språk Bure faktiskt beskrifvit är alltså enligt L. "ett bestämdt uppsvenskt prägladt språk, men icke folkdialekt (sin egen hembygds) utan ett allmängiltigt uttal".

Formläran skänker inte så mycket af intresse. Bures paradigm ge med några undantag språkformer, som verkligen förekommit på hans tid, men "företrädesvis sådana som tillhörde konservativare stilarter".

I den, som det förefaller mig, mycket förtjänstfulla afd. D skärskådas Bure som grammatiker, hans förmåga af språklig iakttagelse och systematiserande.

Några enskilda uttalanden af Gustaf Vasa, Laurentius Petri och Johan III ådagalägga redan före Bures tid intresse för modersmålets vård. Icke heller bröderna Magnis namn böra i detta sammanhang förglömmas. Samma år som Uppsala möte skref den då 25-åriga Bure, som där tjänstgjorde som sekreterare, sina första anteckningar om sitt modersmål.

Af särskildt intresse i den följande framställningen är framhållandet af den hebreiska grammatikens betydelse för Bures språkliga uppfattning och sträfvan den (s. 286; i fråga om systematiseringen af konsonanterna s. 291 samt verbens indelning s. 300). Äfven af den latinska och i någon ringa mån den isländska grammatiken har han rönt inflytande. Men i stort sedt kan B. betraktas som en verkligt själfständig grammatiker.

Han synes ha haft en aning om en tvedelning: buckal-vokal. I fråga om vokalljudens bildning ger han intet egentligt nytt; men visar större originalitet beträffande uppfattningen om difongernas natur.

Bure hade som iakttagare ett fint öra. Spiranternas egenskap af enkla, ej aspirerade ljud tycks han ha insett; han har iakttagit skillnaden mellan *l* och s. k. tjockt *l*, och han har upptäckt nasalis sonans (*bond-n*). Men ännu mera: han har aflyssnat ljuden deras modifikationer i lefvande sammanhang (*f* framför *s*, *t*, *h*!).

Äfven inom formlärens område har Bure gjort själfständiga insatser; jfr t. ex. skemat öfver verben med pret. som indelningsgrund (s. 302). Beträffande syntaxen kan anmärkas, att han — f. ö. utan framgång, som vi veta — sökte hindra användningen af *deras* som reflexivum.

Han är vidare "vår förste målmedvetne nystafvare", ur hvars stafningsprinciper man kan draga konsekvensen "bort med stumma tecken". *-fv-* utdömes ej direkt, men väl *-fu-*.

Däremot har Bures omedelbara betydelse för senare svensk grammatik af helt naturliga skäl ej blifvit så stor, som han förtjänt.

Doc. Lindroth har i sin bok om Bureus skänkt den svenska språkvetenskapen ett synnerligen grundligt och kunnigt arbete,

späckadt med minutiösa utredningar — ett arbete, som för fackmannen erbjuder mycket af intresse. I denna min anmälan har jag hufvudsakligen haft till ögonmärke att lemna de språkmän, som ej varit i tillfälle att närmare studera arbetet, en föreställning om rikhaltigheten af dess innehåll.

Göteborg i Maj 1914.

Elof Hellquist.

Amund B. Larsen og Gerhard Stoltz, Bergens bymål utgit av Bymålslaget. Kria 1911—12. XIV + 306 ss. 8:o.

Studiet av de norska stadsspråken har ett säreget intresse utöver det, som tillkommer stadsdialekter i allmänhet i deras egenkap av blandspråk, detta därför att i dem icke blott drag av olika inhemska dialekter sammansmält eller kämpa om herraväldet, utan dessutom särskilt danskan utövat ett mer eller mindre avgörande inflytande på ljud- och formgestaltning, syntax och ordförråd. Gäller detta i allmänhet, så har det framför allt tillämpning på Bergens karaktäristiskt utbildade mål, vilket — i vissa avseenden självständigare än andra norska stadsspråk — på samma gång mera påverkats av främmande språk, icke blott danskan, utan även av (forn)svenskan, låg- och högtyskan, holländskan och engelskan, och vilket såsom Norges äldsta stadsspråk i åtskilliga punkter varit mönstergivande för de övriga stadsspråken och för bildat norskt tal i allmänhet.

Det kan därför icke annat än glädja varje vän av de nordiska språken att, innan utvecklingen här som annorstädes utplånat för mycket av det gamla och karaktäristiska, ha fått denna dialekt vetenskapligt behandlad, och detta därtill på ett så alltigenom sakkunnigt och omsorgsfullt sätt som i föreliggande arbete.

Av de båda förf. svarar enl. förordet G. Stoltz, som sedan barndomen känt dialekten både i dess mera vulgära och i dess mera bildade form, och som under årtal gjort anteckningar om den ur tal och skrift, i huvudsak för materialet. Am. B. Larsen, den bekante dialektkännaren och dialektbeskrivaren, förf. bl. a. till den till plan och syftning likartade "Kristiania bymål" (Kria 1907), har hedern av bokens planläggning och till allra största delen också av dess utförande.

I överensstämmelse med målets säregna uppkomst och utveckling blir det förhärskande intresset det historiska: att klarlägga de olika elementen i deras härkomst och kronologiska förhållande till varandra. Också går detta intresse icke blott som en röd tråd genom den större delen av skriften upptagande deskriptiva framställningen — i vilken vid sidan av en noggrann och uttömmande redogörelse för ljud- och formläran och ett flertal intressanta anmärk-

ningar till syntaxen ett jämförelsevis stort utrymme just från den synpunkten ägnas åt ordförrådet —, utan förff. ha också särskilt behandlat hithörande frågor, dels i ett inledningskapitel: "Hvorfra er Bergens befolkning kommen?", dels i en sammanfattande kronologisk återblick över målets historia (kap. XXVII—XXX).

I den beskrivande delen finner man en rikedom av upplysningar, vilkas pålitlighet med den stora omsorg, som uppenbarligen nedlagts på materialets insamling och kontrollering, står över varje tvivel; i den historiska och jämförande, såsom man med kändedom av Larsens skriftställarskap kan vänta, en grundlig kändedom om jämförelsematerialet, särskilt de övriga norska bygdemålen, skarp-sinniga och inträngande utredningar, ofta slående evidenta förklaringar, i alla dunkla frågor kloka och försiktigt avvägda diskussioner och antaganden. Bokens värde förhöjes genom tillfogande av språkprov, dels med noggrannare, dels med grövre ljudbeteckning, samt ett register, upptagande alla viktigare ord med hänvisningar till de ställen i texten, där de behandlas.

I betraktande av den stora sakkunskap, som sålunda alltigenom präglar arbetet, är det naturligtvis svårt att resa någon invändning mot de slutsatser, vartill förff. kommit. Också är det blott i en enda fråga av betydelse, som anm. vågar motivera en avvikande mening.

Det bergenska talspråket har jämte drag, som bevarats självständigt från fornnorsk tid i motsats till utvecklingen annorstädes — t. ex. *rn* (*horn, korn*) i st. f. östno. *nn* (*honn, konn*) och västno. *dn* (*hodn, kodn*) — och drag, som äro gemensamma för de flesta norska mål — som t. ex. bevarande (i en del fall) av diftonger och hårda kons. (*p, t, k*) — naturligtvis först och främst en del egen-skaper, som svara emot stadens läge på västlandet. Mera viktiga sådana äro t. ex. akcentförhållandena (huvudakcentens plats, den musikaliska akcenten m. m.), vissa kons.-förbindelser (*ps*: östno. *fs, tl*: östno. *sl* m. m.), överensstämmelse i stora delar av ordförrådet. Uppkomsten av de speciellt västno. egenheterna och än mer deras inträde i Bergenmålet äro oftast vanskliga att datera; förff. göra emellertid troligt, att ätm. några gå tillbaka ända till den fornno. perioden (före 1350). — Men därjämte uppvisar Bergenmålet betydelsefulla fenomen av östno., speciellt nordländsk karaktär, och detta delvis med hänsyn till sådana förhållanden, som redan i fornno. tid (mot slutet av den fornno. perioden) började skilja östno. och västno. dialekter, även om de först senare fingo sin slutliga utveckling. Hit höra t. ex. bevarandet av *r* (< *R*) efter kons. (*bæk'ar, dækker*: västno. *bæk'a, dækk* osv.), saknaden av yngre *u*-omljud (*angjel* < fornno. *angull, aske* osv.), behandlingen i kvantitativt hänseende av gammal kort rotstavelse m. m. Förhållandet vittnar enligt förff. om att det väsentliga grundlaget för Bergenmålet är kommet både från östno. och västno. dialekter och troligen förklaras bäst så, att staden allt från sin grundläggning

varit lika mycket öst- som västnorsk, i det att de "rika män", vilkas bosättning i Bergen enligt Kungasagorna utgjorde stadens upphof, till stor del hörde hemma i det nordanfjällska Norge. Det är väl troligt, att förff. i allmänhet ha rätt häri, ehuru det ej kan strängt bevisas. Men på en punkt i detta sammanhang är det, som anm. vågar ställa sig tvivlande.

Genom gammal östnorsk påverkan vilja förff. också ytterst förklara det förhållandet, att i Bergenmålet alla ändelsevokaler i regel övergått till *ę* (*œ*). Förff. ansluta sig näml. icke till den vanliga meningen, att denna i de norska målen enastående utveckling av ändelsevokalerna beror på ett osedvanligt starkt danskt inflytande, utan mena i stället, att denna utveckling har sin orsak i en genom efterbildning av de östno. akcentförhållandena uppkommen försvagning av slutstavelsernas biton, en försvagning som i de östno. dialekterna visserligen träffat endast ord med urspr. lång rotstavelse och endast slutljudande vokal, men som i Bergenmålet, där den östno. egenheten frapperade, men gränserna ej kändes, kunde utbredas även till kortstaviga ord och till ändelsevokal, som följdes av konsonant. Förff. sammanställa förhållandet därmed, att i Bergenmålet — likaledes mot alla andra norska mål — *n* bevarats i slutljud i oakcentuerad stavelse (*röt'n, vikken, hon* osv.), vilket förff. nämligen förklara så, att denna kons. bortfallit efter medelstark bitonig vokal, men kvarstått efter svagt bitonig, sådan som enligt det sagda rådde överallt i Bergenmålet.

Anm. kan icke finna detta räsönemang övertygande. Att *n* skulle bortfalla i medelstark stavelse, men kvarstå såväl i fullt betonad som i svagtonig är fonetiskt överraskande. Det motsäges också av åtskilliga förhållanden, av vilka det här kan vara nog att anföra, dels att på östnordisk botten *n* kvarstår icke blott i de danska dial. med deras försvagade ändelsebetoning, utan även i de sydsvenska målen, där ändelsevokalen bevarat samma biakcent som i de medelsvenska dial., där *n* fallit, dels att i de senare liksom i norska mål *n* fallit icke blott i ord med tvåstavighetsakcent, utan även i ord med enstavighetsbetoning, vad man väl med förff:s mening ej skulle vänta. Något stöd för en akcentförsvagning i Bergenmålet kan således icke på detta sätt vinnas. Om en sådan genom östno. påverkan ägt rum, låter sig ej avgöra, men förefaller mindre trolig i betraktande därav, att Bergenmålet med avseende på akcentförhållandena — vad man f. ö. med tanke på akcentens bundenhet av miljön kan vänta — eljest står helt och hållet på västländsk grund. För anm. synes det därför troligare, att om östnorsk påverkan här är det primära, denna bestått däri, att det fornöstno. *œ* (i öppen stavelse i långstaviga ord: *tungæ, kastæ* osv.) direkt inträngt i Bergenmålet och där utbredd sig. Men utan tvivel har, om ej rent av huvudorsaken till den bergenska vokalförsvagningen ligger här, danskan (och även lågt.) med sitt *e* i

ändelserna varit av stor betydelse för stadgandet av de svaga ändelsevokalerna. Även skriftspråket kan här ha spelat en roll.

Att danskan (och skriftspråket) utövat ett mer än vanligt starkt inflytande på bergensiskan, framhålla förf. själva flerstädes. Möjligen har man därför även i ett och annat fall utom det nu nämnda att snarare se danskt inflytande, där förf. antaga självständig utveckling eller östnorsk påverkan. Exempelvis det nyss berörda bevarandet av *n* efter svagtonig vokal, assimilationer som *ld* > *ll*, *mb* > *mm*, *nd* > *nm* m. m.

F. ö. blott ett par detaljmarkningar.

Som undantag från den vanliga regeln om *æ* (*e*) som ändelsevokal i Bergenmålet omtala förf. s. 49 ändelserna *-ig*, *-lig*, *-iny*. I alla vilja de förklara *i*-ets bevarande genom den efterföljande konsonantens kvalitet. Riktigare torde väl vara att här åtm. som huvudorsak se inverkan av den ursprungliga starka betoningen (semifortis) i dessa ändelser (jfr t. ex. Kock Alt- u. neuschw. accentuering s. 165 ff.).

S. 58 uttalar den meningen, att fornno. *ā* i Bergenmålets *ja* adv. hindrats att övergå till *ā* av det föregående *j*-et. Att *j* eljest utövat en sådan verkan är anm. obekant. Adv. *ja* torde emellertid redan i fornspråket ha haft även kort vokal (jfr Kock Sv. ljudhist. 1: 360, 2: 296).

S. 216 anses *āl* "valk, fold i strømpelæggen" (brukligt även i danskan) vara samma ord som fisknamnet *āl*, ehuru troligen den förra bet. inlånats från lågt. (där visserligen ej uppvisad). Jämför emellertid om *āl* "valk" etc. säkerligen riktigare Falk o. Torp Et. wb. (under *aal* III).

S. 219 härledes *pētēte* adj. "pedantisk, omhyggelig for at være fin i sit væsen og antræk" av holl. *peet* "gudmor" med påverkan av det likbetydande *petimētēte* (< fr. *petit maître*). Det holl. ordets samband med bet. i *pētēte* är dock svårt att inse. Troligare är väl, att *pētēte* helt enkelt är den till adj. (på *-ēte*) förvanskade första sammansättningsleden av *petit-maitre*, liksom uppenbarligen det sv. *petig* har detta ursprung (en *petit-maitre* har fattats som en *peti(g) maitre*). Lund 1913.

Emil Olson.

E. Classen, Vowel Alliteration in the Old Germanic Languages, Manchester 1913.

Detta arbete, som åt förf. förvärvat doktorsvärdighet vid universitetet i Würzburg, söker förklara det egendomliga förhållandet, att i forngermansk poesi olika vokaler kunna allitterera med varandra, varemot allittererande konsonanters identitet är oeftergivlig. Som utgångspunkt redogör förf. för hittills framställda förklaringar. Den äldsta och mest spridda förklaringen, som redan 1836 framställdes av Rapp, *Physiol. d. Sprache* I, 214, är den, att det blott är skenbart, som olika vokaler allitterera, det egentligen likljudande är det struphuvudspärr (glottal catch), som ännu i nht. föregår varje be-

gynnesevokal och på grund av allitterationen kan antagas hava förefunnits även i de germanska fornspråken. Mot denna förklaring anför förf. Sievers' slutsats (Phonetik § 386, 5 uppl. 1901), att struphuvudspärret synes vara tämligen modernt i germ. språk, då i så många språk elisioner, sammandragningar av angränsande vokaler och överförande av slutvokaler till följande ords början tala däremot. Det förhållandet, att struphuvudspärret finnes i modern tyska och danska, men i det hela saknas i övriga germanska språk gör antagandet av dess forngermanska förekomst betänkligt, och ett direkt bevis mot denna grundval för vokalisk allitteration synes vokalers allitteration med halv vokaler *j*, *v* vara, då ju struphuvudspärret icke föregår konsonanter. Förf:s invändning, att struphuvudspärret borde hava fått betydning i skriften, om det haft så stor betydelse, kan däremot icke tillmätas någon vikt, då saknaden av eget tecken må hava sin grund i skriftens historia, lika väl som i fråga om nht.

Allitterationen mellan halv vokaler och vokaler anföres även som invändning mot den förklaring av allitterationen mellan olika vokaler, som Jiriczek framställt ZfdPh. XXVIII, 545 (1895), att det just är själva sonoriteten hos vokaler, som uppfattats som det likljudande, men denna invändning synes kraftlös, då ju en halv vokal är en som konsonant brukad vokal och alltså ävenledes i besittning av sonoritet. Förf:s vidare invändning, att för de flesta t. ex. *b* torde vara mera besläktat med *p* än t. ex. *i* med *a*, faller till föga inför det faktum, att olika vokaler verkligen alliterera i forngermansk poesi och alltså uppenbarligen uppfattats som varandra mera närstående än olika konsonanter, hur detta nu skall förklaras.

Den tredje förklaringen, som förf. anför, utgår likaledes från allitteration mellan olika vokaler som ett faktum men söker historiskt rättfärdiga denna skiljaktighet från den stränga ljudlikheten vid konsonantisk allitteration. Den är framställd av A. Kock, Östnord. och lat. medeltidsordspråk I, 113, Kjøbenhavn 1889—94, och går ut på att ursprungligen blott identiska vokaler allittererat men att, då olika ljudlagar efter hand gjorde från början identiska vokaler skiljaktiga, det kunde hända, att i redan färdiga dikter identiska allittererande vokaler blevo skiljaktiga, och därav uppstod sedan bruket att alliterera olika vokaler även i nya poem; allitterationen fno. *allr* : *endi* kan alltså återgå på äldre ljudlikhet som i got. *alls* : *andeis*. Det är i en kritik av Kocks förklaring, som Jiriczek utvecklar sin egen om sonoriteten som ljudlikhet vid allitterationen; förf. tager Kock i försvar mot Jiriczek genom att framhålla, hurusom ljudförändringarna voro långsamma och verkade i muntligt fortplantade dikter, varför det väl kunde hända, att grundsatsen om identiska vokaler vid allitteration kunde försvagas och försvinna, då fornskaldernas identiska allittererande vokaler genom ljudlagar blivit skiljaktiga. Mot Kock invänder Jiriczek, att allitteration mellan olika vokaler finnes redan på Ta-

citus tid, då de flesta av de i germ. språk verksamma vokalförändringarna ännu icke inträtt, t. ex. *Ingvæones* (med äldre *e*), (*H*)*ermīnones* och *Istvæones* (med *i* l. *i*), och även den fornsvenska konungaättens allittererande namn (se B. Nerman, Stud. over Sväriges hedna litteratur, Upps. 1913, s. 206) Alfr: Yngve: Jorundr torde infalla före ljudlagarne omljud och brytning i nord. språk. Men den möjligheten är ju icke utesluten, att Kocks förklaring är riktig, fast känslan av olika vokalers tillåtlighet som allitteration icke utbildat sig genom de av omljud och brytning framkallade vokalförändringarna utan av sådana, som uppstått av urgermanska ljudlagar, t. ex. övergången av *e* till *i* uti vissa ställningar, av *a*-omljud *i*, *u* till *e*, *o*, av övergången *ū* till *ō*, om den icke härrör från keltisk poesi, vari allitteration var rikt utvecklad och enligt förf. s. 43 även olika vokaler allittererade. Förf. omnämner icke, att även Kock s. 114 icke vill hava sin framställning så uppfattad, att seden att låta olika vokaler allitterera måste hava uppkommit just hos de germ. folken, utan medger möjligheten, att den till dem överförts från någon annan stam, hos vilken den dock bör hava föranletts av liknande språkhistoriska förhållanden, nämligen begynnelsevokalernas större förändringar än begynnelsevokalernas.

Förf:s arbete är daterat maj 1913, det är därför förklarligt, att den utredande uppsatsen av O. Gjerdman, Om vokallitterationen och dess förklaring i Språk och stil 1912, s. 57–84 med dess uppgifter om av förf. ej anförd litteratur kunnat undgå honom. Gjerdman anser sonoriteten vara det gemensamma hos allittererande vokaler (s. 67), men håller för möjligt, att allitteration mellan olika vokaler kunnat utveckla sig ur allitteration mellan lika antingen med utgångspunkt från mycket närstående skifningar av samma vokal i allitteration, som banat väg för uppfattningen av det gemensamma hos alla vokaler, eller från den tillfälliga förekomsten av ord med olika vokal, som icke voro avsedda att allitterera, vilket ock är dr Classens förklaring, såsom straxt skall anföras. Även Gjerdman anser emellertid naturligtast att antaga allitterationen mellan två olika vokaler vara av senare datum än mellan lika vokaler (s. 83).

Om man medgiver tillvaron av allitteration mellan olika vokaler redan på Tacitus tid, måste dess uppkomst enligt den teori, som förf. själv framställer, ävenledes förläggas till samma urtid, vartill den nyss enligt Kocks förklaring hänvisades. Förf. utgår från det förhållandet, att i versparet de allittererande orden kunnat vara två eller tre; då kunde i fall av allitteration medels två identiska vokaler förekomsten av ord, som började med olika vokal men icke vore avsedda att allitterera, verka därhän, att man en gång ansåg dem allitterera med de verkligt allittererande och allitteration mellan olika vokaler alltså vara tillätlig. I och för sig synes denna grund till utvecklingen av allitteration mellan olika vokaler vara lika möjlig, som den av Kock framställda, men dess sannolikhet inskränkes dock av att dess förutsättning, den tillfälliga förekomsten av icke allittererande ord, som börjat på vokal, torde

varit sällsynt på grund av knappheten av ord med vokalisk begynnelse, vilken förf. framhåller s. 25, varemot enligt Kock sammanställningen av de allittererande vokalerna genom fornskalders åtgörande alltid var förhanden. Däri har förf. dock otvivelaktigt rätt, att, vilken än första anledningen till allitteration mellan olika vokaler må hava varit, så har dess vidare utbredning i hög grad främjats av svårigheten att åvägabringa allitteration mellan lika vokaler. Däremot synes han snarast arbeta Kocks förklaring i händerna genom den riktiga anmärkningen, att ett stort antal stereotypa fraser och versar måste tänkas hava bibehållits, även om begynnelsevokalen undergått ljudförändring och hjälpt till att förvirra det gamla allitterationssystemet med lika vokaler, och det är ytterligare ett stycke av Kocks tankegång, då förf. s. 31 anmärker, att utvecklingen av ursprungligen lika vokaler till fonetiskt och akustiskt närbesläktade ledde till allitteration i nya poem av fonetiskt besläktade vokaler, som icke härrörde från identiska, ty någon sådan övergångsform påkallas icke av förf:s egen förklaring av uppkomsten av allitteration med olika vokaler ur den tillfälliga förekomsten av olika vokal jämte de allittererande lika.

Då utvecklingen av allitteration med olika vokal sålunda sannolikt ägt rum flera sekler före de äldsta allittererande dikterna, som alltså alla praktisera sådan allitteration, kan det synas tämligen fruktlöst att genom dessas undersökning söka uppspåra orsaken till uppkomsten till allitterationer mellan olika vokaler. Förf. undersöker emellertid verserna med vokalisk allitteration i hela Beowulf, de första 100 långraderna i Heliand och Eddasångerna Vkv., Hdl., Þrk. och Hym., men framhåller tillika, att, som materialet i Beow., Hel. och Edda är senare än ljudlagarna i fråga, så utgöra de statistiska tabellerna endast ett försök att visa, huru allitterationen skulle se ut, om den återfördes till urgermanska, vilket försök dock rättfärdigas av förekomsten av talrika stereotypa verser i olika germanska språk, som hänvisa till en lång tradition och möjligen till samgermansk uppkomst. Resultatet av undersökningen är, att under den mest gynnsamma tolkningen av materialet versar med ursprungligen identiska och tillnärmelsevis identiska vokaler i varje fall äro över 58 %, nå 82,6 % i Vkv., 74 % i Hel. och 75,9 % i Beow. Om åter uppfattningen, att ett av de allittererande orden är tillfälligt, förkastas, är lägsta procenten 38 % och högsta 57 %. Förf. lemnar oavgjort, huruvida det statistiska materialet bekräftar teorien om identiska vokaler vid allitterationen eller icke, men, då vid undersökningen av fall med tre allittererande vokaler procenten av vokalidentitet utgör 56,9 %, sluter han, att åtminstone icke olika vokaler föredragits vid allitteration, utan att snarast böjelse för allitteration av identiska vokaler förefunnits.

Det synes, som om frågan om uppkomsten av allitteration mellan olika vokaler knappast kan sägas hava blivit förd närmare sin lösning genom den flit förf. nedlagt på sitt arbete.

Stockholm den 10 okt. 1914.

Erik Brate.

Textkritiska studier över den fornsvenska Flores och Blanzeflor.

Ehuru av föga litterärt värde i högre mening eller från nutida ståndpunkt, skola de medeltidsdikter, som pläga gå under namnet *Eufemiavisorna*, alltid bibehålla sitt stora intresse såsom de sannolikt tidigaste försök till rent skönlitterär alstring i vårt land, som till oss bevarats, och såsom vittnesbörd om sin tids litterära smak och litterära förbindelser. Också ha dessa dikter länge varit uppmärksammade och studerade, i synnerhet från litteraturhistorisk synpunkt, och ha redan givit upphov till en hel liten litteratur (jfr Klemming i inledn. till Flores och Blanzeflor s. VII ff., Geete Fornsv. bibliografi s. 35 ff., Lütjens Herzog Friedrich von der Normandie s. 18 ff.). Att de även i språkligt avseende äro av stor betydelse, särskilt för frågan om åldern av vissa drag i vårt riksspråk, har författaren av efterföljande uppsats sökt visa i Festskr. t. Söderwall s. 45 ff. (särsk. s. 83 ff.).

Trots detta livliga intresse för ifrågavarande gamla versromaner saknas ännu tillfredsställande editioner av desamma. Åtminstone gäller detta omdöme om *Flores och Blanzeflor*, som jag särskilt haft tillfälle att sysselsätta mig med. Denna är i sin helhet utgiven endast en gång, nämligen av den bekante bibliotekarien G. E. Klemming (1844, såsom första bandet i Svenska fornskriftsällskapets skrifter). Mot det sätt, på vilket den valda huvudtexten återgivits, är visserligen föga att anmärka, men variantapparaten är mycket ofullständig och mycket godtyckligt hopställd och därför oanvändbar för varje närmare studium av dikterna. För

sådant studium måste man sålunda i sakens nuvarande läge fortfarande gå tillbaka till själva handskrifterna.

Det inses ju lätt av var och en, att bristerna i den hittillsvarande editionen av vår dikt till stor del sammanhånga därmed, att den tillhör en tid, då betydligt mindre stränga fordringar ställdes på en vetenskaplig textupplaga än nu, och att min mening därför ingalunda är att genom deras påpekande kasta någon skugga på den i så många avseenden högt förtjänte utgivaren. Men förhållandet i fråga gör en ny upplaga av dikten efter moderna krav och principer önskvärd och väl motiverad.

En dylik kritisk edition av Flores och Blanzeflor förberedes av författaren av denna uppsats sedan flera år tillbaka. Huvudresultaten av de för detta arbete gjorda handskriftsstudierna är det, som här framläggas. Deras viktigaste syfte är att klarlägga de olika handskrifternas förhållande till varandra och därav följande värde för textkritiken. Därjämte upptagas till behandling i en särskild avdelning en del textställen, som behöva diskuteras utförligare, än det torde bli möjligt att göra det i en inledning eller på annat sätt i den nya editionen.

Motiverar redan diktens egen betydelse det arbete, som nedlägges på en genomförd undersökning av de olika handskrifternas skiftande läsarter, så blir detta ännu mera fallet på grund av en särskild, lycklig omständighet, som gör, att man här kan på de flesta punkter komma till säkrare resultat än vanligen är fallet vid jämförelser mellan de olika handskrifterna av samma text.

Det har som bekant genom den diskussion om Eufemiasornas förebilder som i senare tid förts i arbeten av bl. a. Brandt, Kölbing, Storm, Geete och Klockhoff, framför allt genom den sistnämndes skrift *Eufemiasorna* ¹⁾, fastslagits, att

¹⁾ Om litteraturen se f. ö. Geete *Fornsvensk bibliografi*, s. 35 f.

Ivan Lejonriddaren samt Flores och Blanzefflor blivit översatta från fornnorska original, och det torde numera också vara allmänt antaget, att dessa fornnorska original utgjorts av från franska romancer översatta prosasagor (jfr i synnerhet Klockhoff a. arb.). Vad Flores beträffar, är ett litet fragment på fornnorska bevarat (här nedan i enlighet med Kölbing i hans edition av Flóres saga ok Blankiflúr be-tecknat R), men f. ö. föreligger sagan i två isländska re-daktioner, den ena fullständig (här med Kölbing kallad M), den andra bestående av tre längre fragment (här med Köl-bing kallad N).

Tillvaron av dessa västnordiska redaktioner av sagan, som alla gå tillbaka till samma fornnorska källa, blir nu en oskattbar hjälp vid värdesättandet av de olika läsarterna i de svenska (och danska) handskrifterna av romanen. Vis-serligen är det fornnorska fragmentet, som representerar den ursprungligaste och utförligaste av dessa redaktioner, tyvärr mycket litet och kommer därför i betraktande endast för några få ställen. Visserligen äro också, såsom Kölbing och Klockhoff framhållit, de isländska redaktionerna starkt för-kortade — särskilt gäller detta M — och väl även i övrigt förändrade i förhållande till sitt original, men de bevara dock tillräckligt för att bli en säker och värdefull ledning på en mängd punkter. Särskilt gäller detta hskr. N, som betydligt trognare och fullständigare bevarat den ursprung-liga texten än den andra isl. redaktionen, och med vilken uppenbarligen (ett förhållande, som redan av Kölbing Flores saga ok Blankiflúr s. XVI observerats) den fornnorska text, efter vilken den svenska översättningen gjorts, varit nära besläktad. I det följande citeras därför vid jämförelser med den västnord. sagan i första rummet hskr. N, däremot M endast för de partier, som saknas i N, samt då, såsom undantagsvis är fallet, M har en bättre och fullständigare text. Alla hskr.:na ci-teras efter Kölbing's edition (Altnordische Sagabibliothek bd 5).

Förutom dessa fornvästnordiska texter kommer i enskilda fall den fornfranska dikt till hjälp, från vilken den nordiska sagan är översatt. Den citeras efter É. de Ménil Floire et Blancefflor (Paris 1856).

I.

Förhållandet mellan handskrifterna.

De fornsvenska handskrifterna av Flores ok Blanzefflor äro som bekant följande fyra (jag behåller här de bokstavs-beteckningar, som givits av Klemming i hans edition):

A. Cod. Holm. D 4 (Kungl. Bibl. i Stockholm), daterad till c. 1430. Flores upptager här bl. d 9 r.—d 22 v.

B. Cod. Arna-Magn. nr 191 fol. (Universitetsbibl. i Köpenhamn), på grund av sin avfattningsort, Askaby kloster i Östergötland, även kallad Cod. Ascabyensis, daterad till 1492. Flores börjar bl. 67 r. och slutar bl. 88 v.

C. Cod. Verelianus (Kungl. Bibl. i Stockholm), daterad till 1457. Flores upptager ss. 150—203.

D. Cod. Holm. D 3 (Kungl. Bibl. i Stockholm), daterad till 1476. Flores är här skriven å ss. 343—405, men är något defekt, i det tre blad (innehållande — efter A:s versräkning — v. 1—42, 732—797, 1610—1670) saknas.

Jfr f. ö. om dessa förhållanden Klemming i hans ed. av Flores ok Blanzefflor s. XXV ff., Geete Fornsv. bibliografi s. 36 f.

Till danska översattes Flores och Blanzefflor från svenskan redan under medeltiden. Av denna översättning äro två texter bevarade, som därför också komma med i räkningen vid en textkritisk granskning av den fornsvenska romanen.

(F.) Den äldsta av dessa texter föreligger i Cod. Holm. K. 47 (på Kungl. Biblioteket i Stockholm). I denna hskr., som av Brandt (Romant. digtning fra middelalderen 1: XIV) dateras till c. 1500 (ej före 1484, ej efter 1504), intager

Flores och Blanzeflor bl. 220—256. Två blad, motsvarande enligt A:s versräkning v. 56—108 och 1880—1911, saknas. I enlighet med Klemming kallar jag nedan denna hskr. för F. Citaten göras efter Brandts edition (Romant. digtn. fra middelald. 1: 287 ff.).

(E.) Den andra, föga yngre, danska texten är den av Gotfred av Ghemen i Köpenhamn tryckta Flores oc Blantzeflor. Av den äldsta kända upplagan av denna (sannol. 1504) finnas, såvitt man nu känner, kvar endast två små fragment, tillhöriga universitetsbiblioteket i Uppsala. Av den andra upplagan, 1509, bevaras i Kongl. Bibl. i Köpenhamn ett defekt och ett komplett exemplar. Det senare är omtryckt hos Brandt Romant. digtning 2: 289—348, och läsarter ur fragmenten 1504 meddelas dars. s. 372 ff. Av både ed. 1509 och fragm. 1504 föreligger dessutom en facsimileupplaga på Hermann-Petersens förlag, Köpenhamn 1910.

En jämförelse mellan fragm. 1504 och ed. 1509 visar, att vid omtryckningen en del, mest smärre och betydelselösa, ändringar vidtagits. I några fall ha emellertid fragmenten uppenbarligen en ursprungligare och bättre läsart. I andra (färre) fall är förhållandet omvänt, vilket torde förklaras så, att vid omtryckningen även det ursprungligen för tryckningen använda manuskriptet dragits fram till jämförelse och rättelse.

Ghemens arbete, som jag efter Klemming kallar E, citeras efter nytrycket av 1910. I de flesta fall citeras 1509 års edition. I ett par enstaka fall, där fragmenten ha den påtagligen bästa läsarten, anföras dock dessa, varvid jag betecknar dem som E 1504.

1.

Av det sålunda givna materialet torde det vara lämpligt att först säga några ord om den svenska hskr. D. Redan Klemming anmärker, att denna "överensstämmer nästan

fullkomligt med C, utom att den äger överflöd på skrivfel". Detta omdöme bekräftas fullständigt av den genomgång av hskr:n, som jag vidtagit. I själva verket är förhållandet utan tvivel det, att D är en avskrift av C. Att förhållandet skulle vara det omvända, förbjödes av åldersskäl (jfr ovan s. 132) och visas f. ö. av en mängd ställen, där D har en egen läsart, under det C (i allt väsentligt) överensstämmer med de andra svenska hskr:na. Ett par tre mera frappanta ex. torde vara tillräckliga.

V. 253—4¹⁾ heter det i D på tal om Flores' kärlek till Blanzefflor: *wtan diæffwilskap mon thz walde | ath han haffuer henne sa kær mz alle*. C däremot (= A, B): *wtan diæffwilskap ma thz ey væræ | thz han haffuer henne swa kæræ*.

V. 324 enl. D: *Konungh gaff honum silffuer igen*. C åter (= A, B): *Konungen gik honum siælf jgen*.

V. 537 f. lyda i C (i ifrågavarande punkt väsentligen = A, B): *bedzil och ther til stiglæder | skinæ clara mote thz wædher*. I D däremot läses i st. f. den senare versraden: *kan ther inthe skinæ widher* (sic!).

Att D avskrivits just efter C, därför talar däremot icke blott det, att den förra troget följer den senare i alla dess avvikelser från de andra hskr:na, utan även några enskilda smärre omständigheter. Så förklaras t. ex. namnformen *wakin* v. 289 naturligt ur C:s *walkin* (A har *valdast*, B: *walkis*), v. 244 'ha C och D den säkert mycket sällsynta skrivningen *bwff* för *budh* osv. Särskild uppmärksamhet förtjänar det, att ett par meningslösa fel i D kunna få sin förklaring direkt ur grafiska förhållanden i C: v. 386 *clade* i st. f. *clage* "klaga", där C har en mycket otydlig *g*-typ

¹⁾ Versräkningen här o. i det följande alltid efter Klemmings edition. — Med avseende på citeringen må f. ö. anmärkas, dels att förkortningar upplöses utan särskild beteckning, dels att vid citering av två el. flera hskr. som en enhet, det är den först nämnda, som bokstavstroget återges.

(troligen en rättelse från *d* till *g*), och v. 477 *skall* i st. f. *skil*, där C:s *i*-typ är ovanligt suddig och svåräst.

Ingenstädes förekommer i D, såvitt jag funnit, mot C någon bättre läsart, som ej kan förklaras som en naturlig rättelse av skrivaren.

På grund av dessa omständigheter saknar D betydelse för textkritiken, och ingen hänsyn tages i det följande till denna hskr.

2.

Beträffande de återstående texterna kan till en början lätt konstateras, att de svenska å ena sidan och de danska å andra bilda två tydligt skilda grupper, som var för sig gå tillbaka till en gemensam källa, eller med andra ord, att den danska originaltexten icke utgjort en översättning av A, B, C eller dessas närmaste gemensamma källtext. Detta bevisas därigenom, att vardera gruppen för sig uppvisar en mängd gemensamma ursprungliga läsarter, vilka icke kunna förklaras som tillfälliga överensstämmelser. Jag anför nedan ett urval av de mera betydelsefulla.

a) För A, B och C gemensamma avvikelser.

V. 67 ff. berättas, hurusom Flores' fader vid hemkomsten från sitt krigståg till Spanien delar ut gods och guld till sina följeslagare. Därefter vänder han sig v. 71 f. enl. A, B, C till drottningen med dessa ord: *ij skulin ok mina gaffuor vntfa | thenne quinno gifuir iak thik til thærna*. Som ingen annan gåva än den i v. 72 nämnda kvinnan (av konungen hemförd som krigsbyte) omtalas, är plur. *mina gaffuor* oberättigad, och FE:s *mijn gaffue* (sing.) otvivelaktigt det ursprungliga. Härmed stämmer också den isl. texten (N): *en dróttningu gaf hann konuna at sínum hluti* (sing.).

Efter v. 134 — v. 131 ff. innehålla Flores' bön till sin fader att få Blanzefflor till kamrat vid skolgången — tillägga F och E två versrader: *Hans fadher swarede hanum*

ther til | jech thet gierne giøræ wil (E: *mijn søn ieg thet nu giøre wil*). Då dessa rader tydligen svara mot isl. (M): *þá svarar kónungr: "Vil ek, son minn, at hon fari osv., måste dessa versar vara ursprungliga. Deras utelämnande i A, B, C är således ett för dessa gemensamt fel.*

V. 176 lyder enl. A, B, C: *at ij latin henne* [dvs. Blanzeflor] *honum* [dvs. Flores] *bort j fra*. F, E 1504 däremot: *ath wi skiliæ hanum hinnæ (j E 1504) fra*. Det senare överensstämmer ordagrant med isl. (N): *ef svá gæti vit skilit hann frá henni*.

V. 283 enl. A, B, C: *tiwghu mark gull han ther wt talde*. F har däremot *trøduge*, E: XXX. Den senare läsartens ursprunglighet bevisas av isl. hskr. N: *XXX marka gulls*¹⁾.

V. 611 ff. berättas om den förvirring Flores kände, då hans värdinna talade om hans älskade, som på sin färd till Babylon kort förut varit på samma ställe, där Flores tagit in, och därvid heter det v. 612 f. enl. A, B, C: *mz then qwist han hafde ij hænde | styrte han thz kar* [dvs. ett bordskärl] *nidher*. Det meningslösa *qwist* är fel för *knif*, såsom visas av FE:s (f. ö. dåliga) läsning: *han fand ey* (E tillägger: *then) kniff han hafde i hende* och av isl. (N): *laust niðr knífinum*.

V. 808 f. enl. A, B, C: *iak hafuer ængin som iak ma vidh radha | ok mina ønkelika (hemelika B, C) saka for tee*. F, E ha i st. f. *saka* ordet *erinde*. Ursprungligheten av det senare visar isl. (M): *hverjum skal ek segja mitt erindi?*

V. 972 ff. beskrives ett torn i Babylon, varvid det på

¹⁾ Egendomligt nog har M liksom de svenska handskrifterna XX, men denna överensstämmelse är tillfällig och beror därpå, att såväl i det ena som i det andra fallet ändring skett från "trettio" till "tjugo" för att få samma tal som i de närmast efterföljande raderna, där det talas om tjugo "pell", tjugo mark silver osv. En rättelse i omvänd riktning, från "tjugo" till "trettio" i N och FE var för sig är däremot otrolig, då den ej på något sätt kan motiveras.

ungefär samma sätt i alla hskr. heter såsom i A: *hundradha fampna hafuer han til høyhe | . . | han ær ok hundradha fampna om kring*. Dessa ord motsvara tydligen isl. (M): *ok er C faðma hár ok C faðmu um at mæla*, fra. (v. 1597) — frånsett första siffran — *deus cens toises haute et cent lée*. Då A, B, C emellertid fortsätta v. 976—7: *fyretighi (sæxtigha B, sæxtæn C) fampna han thiokkir ær | ok swa mæstirlíka (wisselik B, C) han ther star* [läs: *stær*], så sakna dessa ord motsvarighet icke blott i den isl. sagoredaktionen, utan även i den fra. texten, och utgöra därför säkert ett för dessa hskr. gemensamt ursprungligt tillägg. Versarna saknas i F och E.

V. 1054 f. enl. A, B, C: *sidhan lætir han kalla | the iomfrur saman alla | ij een trægardh*. F och E ha: *abild gord*. Jfr isl. (M): *i eplagarð sinn*.

V. 1058 ff. omtalas, att jungfrurna i konungens av Babylon harem endast med sorg och suckan gå till förmälningen med sin härskare, emedan han låter varje sin drottning leva endast ett år, sedan hon vunnit sin upphøjelse. Det heter därvid v. 1060 f. som motivering enl. A: *thy ther følger æpter mykin nødh | iæmlinga dagh then vissæ dødh*; enl. B, C: *ok æpther følger* osv. (i närmaste överensstämmelse med A). I F och E lyda däremot dessa versar — med variationer även i det föregående, varom se nedan avd. II —: [de avstå hellre än mottaga en sådan kortvarig ära] *och wedæ* (F tillägger: *sæg*) *for stoo soodan nød* etc. Att denna läsart är ursprungligare, visar den isl. texten (M): *þviat engi vildi þvi kaupa sér sæmðina, at vita sér vísan dauða*.

V. 1182 ff. ger Daries Flores råd rörande ett schackspel, som Fl. skulle komma att spela med en viss inflytserik person i Babylon. Det heter i A, B, C: *om thu mat tafflith vinna | læt han ey annath finna | æn thu honum gifua vil | thit eghith ok thz han bær til* (B oriktigt: *hanom bær til*). F och E läsa däremot i sista raden: *hans* (E: *sith*)

eget oc alt (F tillägger: *thet*) *thu bær til*. Då orden *bæra til*, eg. "bära dit", syftar på vad i v. 1178 säges, att Flores skulle ha med sig pänningar till gästabudet, och således ej äro tillämpliga på Flores motspelare, och då även isl. (N) har: *þá gef honum sitt aprt ok þar með C aura gulls þess er þu bart til*, så kan ingen tvekan råda, att läsarten i FE är den ursprungligare.

V. 1202 lyder enl. A, B, C: *tha skal thu siæxtighi mark til bæra*. F och E läsa däremot: *hundredæ*. Jämför med den senare läsarten isl. (N): *haf þú með þér C marka gulls*.

V. 1980 f. heter det om Flores hemkomst i A, B, C: *Thaghar folkit thetta fra | at konungin vte fore landith la | the komo* osv. Då det först längre ned i dikten omtalas, att Flores blev vald till konung efter sin fader, är det spärrade ordet här tydligt felaktigt. F och E ha riktigt: *Flores*.

Ytterligare exempel på för A, B och C gemensamma oursprungliga läsarter givas nedan i avdelning II (se t. ex. v. 116 f.).

b) För F och E gemensamma avvikelser.

V. 37 f. lyda i A, B, C: *hænna fadher vardhe sik som een man | thy drapo the thaghar genast han*. Jfr härmed den isl. texten (N): *Hennar faðir vildi heldr deyja með sæmð, en í vald gefaz þeim, ok þeir drápu hann*, ävensom fra. (v. 99): *Li chevaliers se veut deffendre*. Betydligt avlägsnare stå F, E: *hinnæ fadher war jen frommer mand | then fyrste ther dræbdes thet war han*.

V. 55 f. enl. A, B, C: *fyra dagha the varo ij sio | for vtan mødho ok vtan* (B: *all*, C: *alla*) *oro*. E har: *the wor i søæn for vdhen vmagæ | trij netther oc fyre dawæ*. F saknar sista versen på grund av en lakun i hskr., men har den första = E: *the waræ i sisæn for vdhen vmagh*. Att FE:s läsart är oursprunglig, framgår därav, att rimorden ej skulle ge

rim i fornsvenskan. (Anledningen till ändringen i FE:s källa är omvänt tydligen den, att vid ordagrann översättning rimmen i danskan skulle gå förlorade: *siø (sø): uro*).

V. 161 enl. A, B, C: *iak vil hona før dræpa lata*, ordagrannat överensstämmande med isl. (N): *Vil ek heldr láta drepa hana*. F och E däremot läsa: '(at E) *wi (willæ F) hinnæ for derwe ladhe*.

V. 297 lyder i A, B, C: *knappin* [på locket av en bägare] *war* (B, C: *aff*) *karbunkel steen*. Jfr isl. (N): *en knappinn var af karbunculo*. F och E däremot oriktigt: *pa knapen war jen carbwnkel stien*.

V. 422 enl. B, C: *hans sorgh ma* (C: *matte*) *honom skyt* (A: *bradhlika*) *forlidha* = isl. (M): *þviat hann mun skjótt huggaz*. F och E ha i st. f. *skyt* det intetsägende *wel*.

V. 543 f. lyda i A, B, C: *Kan thu thetta* [dvs. en ring] *gøma væl | tha vardher thu aldre vtan sæl*. F och E ha här det meningslösa felet *skiel* i st. f. *sæl* (jfr det även i denna dikt vanl. uttr. fsv. *vtan skæl*, fda. *vden skiel*).

V. 575—6, som i A, B, C lyda: *ther var ympninga alla nadhe* (B, C: *aldra handa nadha*) | *til dryk ok ætan badhe*, saknas i F och E. Jfr emellertid på motsv. ställe i den isl. sagan enl. N: *Ríkuliga var þeim fengit at mat ok drykk*.

V. 659—60 lyda i A, B: *then nionda* [scil. dagen] *komo the for een vagh* (B: *the mondo tha koma aa en waga*) | *fore een stadh ther heet bondagh* (B: *bandagha*). C saknar v. 659, men har v. 660 = A, B (med slutordet *bandaga*). I F och E heter det däremot: *Blandag hiedhe jen mektige stadh | the kamme thid bode froo oc glad* (E: *tijd komme the fro meghz glad*). Att texten i A, B, C är den ursprungligare, visar isl. (M): *á átta dægri kómu þeir til borgar einnar, er Beludátor hét*. (Endast må anmärkas, att tidsbestämningen *átta* i den isl. texten är oriktig; i den ursprungliga fornnorska texten har,

såsom fra. (v. 1173) *au nueme jor* visar, stått *níunda* liksom i den fornsv. redaktionen).

V. 663—4 ha i A, B lydelsen: [man såg] *vt ij hafuith margha mila | huru skipith* (B bättre: *skippin*) *matte skridha*. (C har v. 663: *vt j haffuit lankt j fra* och saknar v. 664). Som redan Festskr. t. Söderwall s. 76 antagits, är rimmet *mila: skridha* troligen riktigt¹). I varje fall är det rimord i senare versen, som F och E ha: *seylæ*, oantagligt och denna läsart sålunda ursprunglig.

V. 717 enl. B: *om natthen j eth torn* (A: *thorp*) *han laa*. Jfr isl. (M): *ena næstu nótt lógu þeir í einum kastala, ok þar næst i turni nokkurum*. F och E däremot: *om natthen han i staden laa*²).

V. 725 enl. A, B, C: *a the strand* (B, C tillägga *ther*) *stodh een steen*. Jfr isl. (M): *á ströndinni*. F och E oriktigt: *I then ström*.

V. 866 ff. heter det i beskrivningen av ett gästbud enl. A, B, C: *vilt ok tampt man ther sa | ok als kyns thz man eta ma | aff diwr slikt huar hafua vil* (B: *ok frukt man thz haffwa wil*; C: *køstelig dryk ee mæden man will*) | *var for them ræt øfrith til*. Dessa versar saknas i F och E. Även i de isl. redaktioner av sagan, som äro oss bevarade, fattas denna skildring. Att den emellertid är ursprunglig, visar den fra. texten (v. 1461 ff.): *De boin mangier ont a fuisson | Et volliles et venison* etc. (Jfr Kölbing Flóres ok Blankiflúr s. 42, anm. till r. 19).

V. 872 ff., se nedan s. 148 f.

V. 890 lyder i A, B, C: *the loto tagha op thz* (BC bättre: *the*) *bordh*. Jfr isl. (N): *En síðan borð váru*

¹) Jfr rimmet *fulgørla: ferdhe* Fredr. v. 1545—6, rim av typen *ar-: adh-* nedan avd. II (under v. 827 ff., 1058 ff.) samt f. ö. om liknande inkongruenser G, Cederschiöld Stud. i nord. fil. II. 3: 9 f.

²) Kölbing's tvekan (Flóres ok Blankiflúr s. 37 anm. till r. 10), huruvida detta ställe är riktigt traderadt i den isl. sagan, torde böra försvinna genom den fornsvenska textens vittnesbörd.

uppi . . . F och E ha ändrat till: *the lodhe tage mad aff bord.*

V. 894 ff. lyda i B, C: *latin mik* (B till. *nw*) *thz brat forstanda | maa jak nakat aff idhan wanda | losa for wthan aff hogan* (C: *for wtan hogelik*) *skada | tha wil jak gerna idher* (C: *idher gerna*) *rada.* A har en härmed nära överensstämmande, ehuru formellt något sämre läsart. I F och E saknas de två sista versraderna, och de två första ha lydelsen: *han saffde: lader mæg thet for stande | om jech kan rad til idher wandæ.* Att denna läsart är mindre ursprunglig än ABC:s, framgår emellertid av den isl. texten (N), där orden: *ek vil gjarna gefa þér gott ráð* motsvara den sista versen i ABC.

V. 900—1 enl. B, C: *thy at thu sørghir ey for* [tillägg: *thin(a)*] *wara* (A oriktigt: *for mykin fara*) | *æ hwat annat thik mon vara.* BC:s text säkerställes genom isl. (N): *En eigi er þat um varning pinn, nema heldr um nokkurn hlut annan.* F och E ha emellertid i stället det alldeles avvikande: *sey mæg til, myn wen fuld good | hwad som thik ær* (F tillägger: *nw*) *i mod.* Anledningen till ändringen i FE:s källa är troligen den, att i fda. icke som i fornsv. *vara* subst. och *vara* verb bildade rim).

V. 938 enl. A, B, C: *Darias var til antzswar bradh.* Denna formulering fordras av rimmet i v. 939: *iak veet her til ængin radh.* F och E ha däremot, med förlust av rimmet: *Daries swarede hanum brat.*

V. 970 ff. berättas om ett torn i Babylon, om en därå befintlig kupol och slutligen om en lång stång genom kupolen. Därpå heter det i v. 986—7 enl. A, B, C: *the gerning op a stangene la | thz ær sent* (B: *vndher*, C: *mik vnder*) *at sighia fra.* Stället svarar emot den isl. textens (M): *ok er hann vel gorr.* Dessa ord hänföra sig, liksom fra. (v. 1606 f.): *et el torpin qui est desus | A bien cent mars d'or fin ou plus,* visserligen icke till stången, utan

till kupolen ¹⁾, och det är möjligt, att ordet *stangene* i A, B, C är fel för *knappenom*, men versarna ha i varje fall tillhört den ursprungliga texten. I F och E saknas dessa båda versrader.

V. 996 f. heter det vid beskrivningen av det nyss nämnda tornet enl. A: *a nidhersta golfuith stolpa staa | the op vnder öfuersto hwalfuith ga*; B, C ha med ett par ändringar i första versen (*a thz golff thre stolpa staa* osv.) samma läsart. Jfr härmed den isl. texten (N): *steinstólpar standa umhverfis innan allt af enu neztu golfinu ok upp undir et efsta þak*. Däremot har F: *jen stolpe vnder hwelingen mwn staa | och giömmen thet øwerste herberig gaa*, E: *the stolpe op vnder hwalwingen staa | op vndher øwerste golwet the gaa*; båda uppenbarligen gående tillbaka till en gemensam källa, där orden *golf* och *hwalf* varit omkastade.

V. 1014—15 heter det i A, sedan det omtalats, att i ett visst torn i Babylon fyrtio de skönaste jungfrur förvaras: *thy plæghom vi bymæn allæ | thz mōghia skastel kalla*; B och C ha en till formen avvikande, men till innehållet liktydig läsning. Jfr härmed isl. (N): *því heitir hann [dvs. turninn, tornet] meyjja turn* (M ännu närmare de sv. texterna: *mejja kastali*). Dessa versar saknas i F och E.

V. 1024 f. enl. A, B, C: *andre idhelika ga | mz draghin swærdh*. Detta svarar nästan ordagrant mot isl. (N): *þeir aðrir ganga æ með nokkvið sverð*. F och E läsa däremot i senare versraden: *the* (E: *oc*) *beræ swerde*.

V. 1028 f. enl. A, B, C: *æn nakar man swa diærfuer ær | (A: ther) til forvitne* (C tillägger: *han*) *komber ther*. Jfr isl. (N): *ef maðr kemr at njósna um nokkut*. F och E däremot avvikande i senare versen: (och F) *faar til effnæ ath komme ther*.

¹⁾ Med avs. på bet. av ffra. *torpins* se Godefroy Dict. de langue franc. anc. Ordet synes i denna bet. vara uppvisat endast här.

V. 1138 ff. lyda enl. A: *han* [dvs. konungen av Bab.] *hafuer til hæenna* [dvs. Blanzefflor] *swa mykla thra | han thænkir thæn dagh ey koma ma | thz han ma sik vidh hina* [dvs. den förra gemålen] *skilia | ok fræmia mz thæsse* [dvs. Blanzefflor] *all sin vilia*. Ursprungligheten av denna läsning framgår av isl. (M): *aldri hyggr hann, at så dagr muni koma | er hann skal hana* [dvs. Blanzefflor] *taka, en hina* [dvs. den förra gemålen] *drepa*. F och E ha emellertid starkt avvikande: *han hawer til hinde sa mygel traæ | han maa seg hinnæ ey skilliæ fraa | at fræmme medh hinnæ allæ sinne vilæ | thy ær thik vnt them ath skilliæ* (E sista versen: *han meen thet scal ingen at skilie*).

V. 1162 f. lyda i A: *then portanær iak sagdhe thik | han ær halla ilder ij sik*. B och C sakna sista versen. Att den i A är ursprunglig, visar emellertid den isl. texten (M): *En dyrvordr er illr í sér*. F och E ha i stället det intetsägande: *han ær ther alt wesselig*.

V. 1179 enl. A, B, C: *.. hundradha øra gull = isl. (N): C aura gulls*. F och E däremot: *hwndrede mark guld*.

V. 1512 f. heter det i A, B, C: *han badh een swen swa hemelik: | kalla blanzaftor hiit til mik*. I F och E lyder däremot senare versen (med indirekt anföring): *kallæ Blandzeflor* (E till. *ind*) *til sægh*. Att A, B, C här ha den ursprungligare läsarten är tydligt, då det näppeligen kan förklaras som en tillfällighet, att även den isl. texten (M) här har direkt anföring: *kallaði til sín einn herbergissvein ok mælti: "Gakk skjótt ok bið Blankiflúr koma til mín"*.

V. 1622 f. lyda i A, B, C: *konunga ok iærla komo ther | ok alle the herra ther varo nær*, motsvarande isl. (M): *lét konungr gera orð undirkonungum sínum, jörlum ok øðrum undirmonnum*. F och E ha i st. f. *iærla* ordet *hertoger*.

V. 2088 ff. enl. A, C (B helt avvikande): *tha skildis the liofua hion twa* [dvs. Flores och Blanzefflor] *| hwart thera*

foor hint annat fra | blanzaflor foor til fruor in [dvs. gick i kloster] osv. I F och E saknas ordet *foor* såväl i v. 2089 som v. 2090. På det första stället är det ovisst, om A, B, C eller F, E ha rätt. Men i den senare versen kan det, om det saknas i den förra, icke utelämnas, utan att meningen förstöres. På ettdera av de båda ställena måste det således ha stått i urtexten, och F, E ha här ett gemensamt fel.

Ytterligare exempel på för F och E gemensamma fel eller avvikelser lämnas nedan i avd. II (se t. ex. v. 990 ff., 1058 ff., 1078 ff.).

Intresset av det här sålunda fastställda förhållandet mellan ABC å ena sidan och FE å den andra ligger, som redan ovan antytts, framför allt däri, att den danska redaktionen icke utgör en översättning av någon av de bevarade svenska handskrifterna eller av dessas närmaste gemensamma källa. Härigenom få även de danska handskrifterna självständig betydelse för textkritiken.

Då, såsom visats, de båda grupperna FE och ABC var för sig ha många gemensamma fel, måste det emellertid i en mängd fall lämnas oavgjort, om den i den ena eller andra av dessa grupper förekommande läsarten är den riktiga och ursprungliga. Enär antalet av bevisliga ursprungligheter, såsom även proportionen av exemplen ovan visar, är större i FE än i ABC, så föreligger i sådana tvivelaktiga fall någon presumption för den senare gruppen, och ofta tala även starkare eller svagare inre grunder för denna. Även där motsatsen synes äga rum, torde det emellertid i en kritisk text vara den riktigaste ståndpunkten att i sådana fall låta ABC:s läsart gälla (naturligtvis med anförande av FE i varianterna) och sålunda ändra endast i fullt klara och bevisade fall.

3.

Av de svenska handskrifterna stå B och C varandra betydligt närmare än AB eller AC inbördes. Hskr:na B och C följa varandra i det hela relativt ganska troget. Framför allt bevisande för deras släktskap är här som i liknande fall den stora mängd oursprungliga eller rent av felaktiga läsarter, som dessa båda ha gemensamma. Jag lämnar nedan, liksom i fråga om FE: ABC, ett urval av de mera betydelsefulla.

V. 173 f. lyda i A: [Vi böra se till] *at vaar son fore blanzaflur | tappe ey sin hedher fore henna amur*; orden yttras av Flores' moder till hans fader. I väsentlig överensstämmelse härmed står texten i F och E. Stället i denna form svarar emot en passus i den isl. sagan, som i M ¹⁾ lyder: *at son okkarr láti eigi æru sína fyrir ást þá, er hann hefir við Blankiflúr*, och bekräftas även av den fra. texten (v. 308): *et qu'il ne perde pas s'honor*. Däremot ha B och C: *ath (C: thz) war son ffaar (C: finge) ey blansaflor*. (Felet synes ha uppkommit därigenom, att en skrivare fattat för prep. i v. 173 som *faar* verb och sedan av egen fatatur tillagt *ey*).

V. 303 ff. heter det i fråga om ett guldkärl, som i sagan spelar en viss roll, enl. A: *thz kar var ij troia giort* [läs: *giört*] | *eneas hafuer thz thædhan ført | ok gaff thz lanom ij lombardi*. Namnet i sista versen motsvarar fra. (v. 492) *Lavine* — åsyftad är *Lavinia*, dotter till Latinus och Amata, Eneas' blivande gemål (jfr Kölbing Fl. ok Blank. s. 18 anm. till r. 2) —, men är överallt förvanskad eller utbytt ²⁾. B och C ha — svårligen oberoende av varandra — det felaktiga *lagmannen j (C: aff) lombardi*.

¹⁾ I N är texten fördärvad, men restitueras av Kölbing s. 12 anm. till r. 1, 2: *at hann . . týni eigi sæmð sinni fyrir ástar sakir við Blankiflúr*.

²⁾ Den isl. redaktionen N har *Laurínu*, M saknar namnet; F har: *konnungen*, E alldeles avvikande: *oc gaffues thet land i lomberdij* (sic!).

V. 336 ff. berättas, hurusom Flores, sedan Blanzefflor blivit såld och bortförd, frågar hennes moder efter henne. Det heter därvid v. 342 ff. enl. A (och väsentligen lika i F, E) i moderns svar: *iak veet ey huar hon mon vara | thy at thz gør mik mykin nødh | miin kæra dotter ær nu dødh.* Efter den första av dessa versrader inskjuta B och C: *thet ær hart (C: lankt) ath sighia j fraa | juk wænther hona aldrigh ather faa.* Då dessa versar sakna motsvarighet såväl i den isl. som i den fra. texten, och då de dessutom i och för sig på grund av vad som närmast följer efter (se strax ovan) äro föga troliga, äro de utan tvivel en senare tilldiktning.

V. 427 lyder enligt A och F: [Konungen till sin gemål:] *Wil thu fru at vi sighiom honum til* [dvs. omtala för Flores verkliga sammanhanget med Blanzefflors försvinnande]? Jfr härmed isl. (M): "*Frú*" sagði hann, "*viltu, at vit segjum honum?*" Däremot läsa B och C: *wilin j fragha oc sighia honom thil? (Fragha, en tydlig förvanskning av frugha, är i sammanhanget alldeles meningslöst).*

V. 447 f. enligt A (väsentligen lika med F, E): *vilom thz hælder skipa swa | at thu [Flores] matte ena konungx dotter mz giftom fa.* Jfr isl. (N): *vit vildum, at þú . . fengir þér konungsdóttur jafnbunðuliga þér.* B och C däremot ha felaktigt: (at B) *tu matthe* (B tillägger *hælder*) *eth konungxrike mz giffto* (C: *mz gipto eth konungxrike*) *fa.*

V. 524 ff. beskrives en häst med utrustning, som Flores fick av sin fader. Därvid heter det v. 531—2 enligt A (och i allt väsentligt lika enl. F, E): *bazor varo aff bliald | mz dyre gerning marghin fuld.* Dessa versar saknas i B och C. Att de tillhört den ursprungliga texten, visar emellertid den isl. texten (N), där motsvarighet till dem finnes i uttrycket: *en yfir sødlinum var ágætt pell vindverskt, ok allt gullskotit.* Med avseende på bet. av *baza*,

sadeltäcke, jfr den grundliga utredningen av N. O. Heintz i Från filol. fören. i Lund 4: 48 ff.

V. 551 f. lyda i A: *orloff togh han* [dvs. Flores] *aff them ther varo | the grata swa sara the matto ey swara*. Samma läsart har F (E alldeles avvikande). I st. f. orden *ther varo* i v. 551 ha B och C: *thaa* (C: *tha*). Rimmet i A, F säkerställes emellertid därigenom, att även i B v. 552 är alldeles likalydande med A (med undantag av att ordet *sara* saknas), och att denna senare vers är ursprunglig, framgår av isl. (N), där den motsvaras av orden: *þau kystu hann grátandi*. — I B kvarstår versparet utan rim; C:s avskrivare däremot, som funnit detta stötande, har helt omskrivit v. 552: *til sinæ hæstæ monde han ga*.

V. 562 lyder i A (F och E): *sin radhgifuara han kalla badh*. Jfr isl. (N): [Flóres] *kallaði til sín herbergis-svein þann, er faðir hans fekk honum, sammanställt med ett föregående yttrande av Flores till sin fader: herbergis-svein þinn lætr þú fylgja mér, þviat hann kan vel góð ráð at gefa*. B och C ha i st. f. *sin radhgifuara* orden *sin riddara* (C: *en sin riddare*; det senare tydligen en förbättring med tanke på att mer än en riddare ledsagade Flores).

V. 603 enl. A (F och E): [Blanzefflor såldes] *fore gull ok stena skøne | then rika køpman aff babylønæ*. B och C ha: *dyra stena*, varigenom rimmet förstöres.

V. 614 f. lyda i A: *eet annath* [dryckeskärl] *han* [dvs. Flores] *genast hænta bidher | ok fik the fru ther han sat nær*. Så ock F, E (: *hosfrwen*, resp. *hustrwen*). Jfr även isl. (N): *þá bað Flóres fylla ker eitt af gulli ok fekk hús-freyjunni*. B och C läsa däremot oriktigt: *oc fik hanom som* (C tillägger: *ther*) *saath nær*.

V. 721 f. heter det i A: *annan væghin* [dvs. på andra sidan om ett förut omtalat sund] *la eet bergh heet fælis | ther a eet hus var bykt mæ priis*. Jfr isl. (M): *þöru megin sundsins var fjall eitt, er Félis hét osv*. B och C ha i öv-

rigt samma läsart, men sakna det vid denna formulering av satserna oundärliga verbet *la* i första versraden.

V. 808 ff. klagar Flores, sedan han fått veta, att konungen i Babylon äger Blanzefflor, enl. lydelsen i A: *iak hafuer ængin som iak ma vidh radha | ok mina ønkelika saka for tee | swa at mik ther ey skadhi aff skee*. Härmed stämma F och E (F i sista raden: *ath mæg skulle ey skade skiee*; E: *at meg skal ingen skade ske*). I st. f. den spärade versraden ha B och C: *thz gør (mik B) j mith hiærtæ wee*. Att A, F, E här ha det ursprungliga, visa emellertid den isl. och den fra. texten. Orden motsvara näml. till innehållet isl. (M): *ok ef ek segi nøkkurum, þá em ek fól*, fra. (v. 1393 ff.): *Se l'en descuevres fols seras: | Car, soit a certes ou a gas, | Par aucuns l'amiraus l'orroit, | Qui ta folie consistroit*. Den "skada" Flores rädes för är, såsom framgår av den fra. texten, att saken skall bringas till konungens öron (och denne låta gripa och döda honom).

V. 872 ff. heter det i A: *Flores togh tha fram thz kar | ther for blanzaftor gifuith var | ok sa thaghar huar gra-fuith la | huru pariis ledde helena | han huxadhe tha swa innerlik: | nær skal thz ok tima mik | at iak swa ledher blanzaftur* osv. Att A, vad den här genom spärning utmärkta versraden beträffar, har den rätta läsarten, är tydligt: det har redan förut i dikten berättats, att en dylik bildframställning fanns på kärlet, och det kommer här blott an på att omtala, att Flores, då han tog fram kärlet, kom att kasta blicken på den och därav leddes att tänka på Blanzefflor. Också stämmer A nästan ordagrannat med den isl. texten (N): *þá sá Flóres á kerit, hversu grafit var, svá sem Paris leiddi Elenam* osv. Då därför B och C i st. f. den diskuterade versraden ha det rätt fram konstaterande: *ther war scriffwat owan aa* etc., så är detta uppenbart oursprungligt. — Även F och E ha här en sämre, för dessa båda gemensam, läsart: *pa thet kaar* (E: *Paa kareth*) *man*

skrewed saa osv., med samma missförstånd av situationen som i B och C.

V. 972 f. lyda i A: *then mwr ær gør til føghe | hundradha fampna hafuer han til høghe*. Härmed överensstämma F och E. B och C läsa däremot: *hwndrada famna haffwer thz* [dvs. tornet] *thil hoga | hwo tith far han man* (C: *ma*) *thz prøwa*. Att B C:s läsart är ursprunglig, visar det felande rimmet.

V. 1004—5 enl. A — varmed F och E i allt väsentligt överensstämma —: *fyretighi herbærghe æra ther inne* [dvs. i det nyss beskrivna tornet] | *the vænasta man ma æ finnæ*. B och C sakna detta verspar. Att det är ursprungligt, visar emellertid isl. (N): *En XL klefar eru í turninum, svá dýrlegr, at engi hús verða þnnur slík*.

V. 1065 ff. lyda i A: [En mur] *han* [dvs. trädgården] *hafuer om sik | . . | lagdher mz gull op a the tinna; | a huart vikskardh tha ma man finna | aff kopar støfft op a thæn mwr | ij* [dvs. två] *foghla liknilse* osv. Stället svarar mot isl. (M): *eplagarðrinn . . er . . allr vígskardaðr; sitr á hverju vígskarði fugl eða dýr* osv. och, vad första satsen beträffar, även mot fra. (v. 1725 f.): [Trädgården] *de l'une part est clos de mur | Tout paint a or* etc. B och C kasta här om ordningen mellan de båda spärrade versraderna, varigenom meningen alldeles förstöres.

V. 1084 f. lyda i A: *Annan væghin thz æpla riis | ligger eet vatn aff paradiis | ther man eufrates kalla*. I st. f. *ligger* ha F och E i första versraden *løber*, vilket med hänsyn till isl. (M): *rennr ór Paradísu* och fra. (v. 1748 ff.): *de l'autre part . . | Court uns flueves de paradis* osv. torde vara det riktiga. B och C ha däremot *lykker*, vilket, såvitt jag kan se, här ej ger någon mening.

V. 1100 f. heter det enl. A (och F): *margha andra* [scil. ädelstenar] *ma man ther fa | ther thænne bok hon sigher ey fra*. Den isl. texten saknar motsvarighet till den sista

versraden, men att läsarten dock är ursprunglig och riktig, visar den fra. texten (v. 1759): *et autres que nomer ne sai*. B och C sakna *ey* och få härigenom rakt motsatt mening.

V. 1104 f. lyda enl. A (väsentligen i överensstämmelse med F och E): *slíkt aff yrter man hafua vil | ther ær alla handa til*. B och C sakna orden *aff yrter* och tillägga i stället efter *man* ordet *sielffwer*. Att orden *aff yrter* här ej kunna saknas, är klart ur sammanhanget; att de tillhört den ursprungliga texten, bekräftas också af isl. (M): *eru þar allskyns grøps*.

V. 1139 ff. heter det i A: *han* [dvs. konungen av Babylon] *thænkir thæn dagh ey koma ma | tha han ma sik vidh hina* [dvs. den förra gemålen] *skilia | ok fræmia mz thæsse* [dvs. Blanzefflor] *all sin wilia*. Det har ovan (s. 143) i annat sammanhang visats, att denna läsart är ursprunglig. B och C fördärva här motsättningen mellan de båda gemålerna genom att i sista versraden utelämna orden *mz thæsse* (B: *ok sidan fræmia allan sin wilia*; C: *och fræmia sidhen sin wilia*).

V. 1162—3 lyda i A: *then portanær iak sagdhe thik | han ær halla ilder ij sik*. Om ursprungligheten av denna läsart se ovan s. 143. B och C sakna den senare av dessa versar och läsa i slutet av den förra *fraa* i st. f. *thik*. (Den senare ändringen har tydligen gjorts efter förlusten av v. 1163 för att vinna rim med följande versrad, v. 1164: *swa vredhelika han thik spyria ma*. Detta åter har föranlett, att i C efter v. 1164:s ursprungliga rimvers (v. 1165): *hua æst thu? hui gør thu swa?* ytterligare en vers med samma rim tillfogats, under det att i B resultatet av korruptionen kvarstår i tre efter varandra följande versar med samma rimslut).

V. 1194—7 heter det i A: *han* [dvs. din, Flores', värd] *thakkar thik ok hafuer kær | bidher thik ater koma ther | tha*

sigh at thu thz gerna vil | thik brister ey gull ey silff ther till [dvs. till att vid samkvämet spela schack med honom]. Väsentligen samma lydelse ha dessa versrader i F och E. Jfr härmed isl. (R): *En hann mun . . þakka þér gjöfina. En síðan mun hann biðja þik, at þú komir aptr annan dag eptir at leika. En þú játa honum því osv.* B och C läsa de tre sista versraderna: [han har dig kär] *for alla the hanom hafwer* (C: *haffua*) *warit nær | tha sigh at tu hanom giffwa wil | Thina gafwo thy* (C: *them*) *thu hafwer yfrit til.* Den för berättelsens ekonomi viktiga uppgiften om den förnyade inbjudningen och Flores' antagande därav går härigenom förlofad.

V. 1224 f. enl. A (F och E): *sidhan sigh honum thin vanda ij fra | ok fresta huath han thik hielpa ma* = isl. (R): *En síðan máttu segja honum þinn vanda; enn hann mun hjálpa þér, ef hann má.* B och C ha i första versen i st. f. *vanda* ordet *nødh* och i senare *thz* i st. f. *han thik*. Den senare ändringen försämrar i icke ringa grad meningen.

V. 1296 ff. berättas, hurusom den välvillige portvakten förbereder hjälp åt Flores att återse Blanzeflor i konungens av Babylon slott. Det heter därvid, efter samtalet mellan de båda, i v. 1299 enl. A (varmed även F och E överensstämma): *then thridhia dagh han* [dvs. Flores] *skulde koma* [scil. tillbaka till portvakten]. Att denna rad är ursprunglig, visar den isl. texten (M), där portvakten säger till Flores: *gakk þú nú heim ok kom á III náttu frest.* I st. f. denna vers har B: *Ath the* [dvs. några i samtalet mellan Flores och portvakten omtalade korgar] *wara wel froma*, C: *thz giorde han* [dvs. portvakten] *for flores froma*, båda tydligen utgörande förändringar av en gemensam källas korrumperade vers med rimordet *froma*.

V. 1330 ff. heter det i A, då Klares plötsligt ser Flores stiga upp ur en till henne av misstag förd blomster-

korg: *The iomfru vardh swa ræd ther vidher | hon øpte ok sik hiælpa bidher | Flores vardh tha illa vidher | ok lagdhis thaghar ij løpin nidher.* Väsentligen samma lydelse har stället i F och E. I B och C saknas de båda mellersta, här spärrade raderna. Ursprungligheten av dessa säkerställes emellertid därigenom, att den förra av dem har direkt motsvarighet i den isl. texten (M): *Éloris . . tók at gráta, svá at meyjarnar heyrðu.* Uppgiften i fråga är också nödvändig för att förstå, vad strax efteråt berättas, att de andra jungfrurna skyndade in till Klares för att se, vad som var å färde.

V. 1437 ff. heter det om Flores och Blanzeflor enl. A: *een halff manadh var thz swa | thz huath thera hiæarta æpter star | thz alt æpter thera vilia gar.* Samma läsart har F (E däremot avvikande). B och C ha i st. f. *huath* i mellersta versraden det alldeles meningsfördärvande *hwar*.

V. 1524—5 lyda i A (F och E): *tha han sa them [dvs. Flores och Blanzeflor] sofua swa søtelik | han gik thædhan swa skiotelik.* Den första av dessa versar saknas i B och C. Det härigenom uppkomna felet — en udda vers — kvarstår oförmedlat i B, under det att C, som funnit detta stötande, ändrar v. 1525: *han gik sik til konungen tha* och stryker v. 1526, varigenom v. 1525 kommer att bilda rimpar med v. 1527: *och sagde j mina dagha iach aldre sa . . .*

V. 1534 f. lyda i A (F och E): *Klares vardh badhe bleek ok rædh | hon ræddis tha fore thera dædh.* Ehuru den isl. sagoredaktionen saknar motsvarighet, torde riktigheten av denna läsart framgå av fra. (v. 2348): *Quant Claris l'ot, de paor tramble.* B och C ha i st. f. *ræddis* ordet *dræfdhis*.

V. 1545 f. enl. A (F och E): *swa at solin matte ther skina in | ok han [dvs. konungen] matte skilia fa | hua ther var nær henne [dvs. Blanzeflor] la.* B och C ha i st. f. *fa* ordet *j fra* — ett tydligt fel, då *skilia* i förbindelse

med (*i*)*fra*(*n*) eljest icke är uppvisat i fsv. i den här fordrade bet.: urskilja.

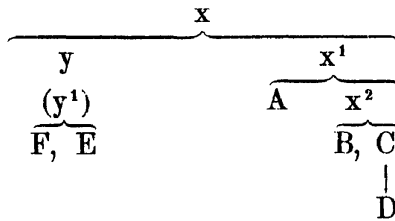
V. 1654 f. heter det i konungens klagomål mot Flores, sedan han omtalat, huru han fattat kärlek till sin slavinna och beslutat att göra henne till sin drottning, enl. A: *ok thænkte iak mz siælfuum mik | at hon vnte mik iæmwæl som sik*. Väsentligen lika lyder denna passus i F och E. De isl. och fra. texterna ge ingen ledning för bedömandet av stället. Då emellertid den senare versen, undantagandes att *at* strukits, har samma lydelse även i B, och därför något tvivel om dess ursprunglighet ej kan råda, och då första versen i sin tur är en förutsättning för denna — som ett faktum kan naturligtvis satsen *hon vnte mik* etc. ej ha framställts i berättelsen —, så följer härav, att båda versraderna måste ha stått i den ursprungliga texten i den form de ha i A (F och E). Oriktig är därför den för B och C gemensamma läsningen i v. 1654: *ok huxade jak hona sielfwom mik*. (I B kvarstår, som nämnts, v. 1655 oförändrad. I C har den, då den med den förändrade lydelsen av den föregående raden icke tillgodosåg berättelsens sanningskrav, strukits, och i stället har insatts det intetsägande: *thz siger iach idher wtan swik*).

Ytterligare några exempel på för B och C gemensamma avvikelser lämnas nedan i avd. II (se t. ex. v. 523, 966 ff., 1078 f.).

Av det sålunda framlagda materialet, som bestyrkes av ytterligare en mängd smärre likheter, torde med full säkerhet framgå, att hskr:na B och C äro med varandra synnerligen nära besläktade. Ingendera kan dock vara avskrift av den andra. Att C icke kan vara avskriven efter B, framgår av åldersskäl (se ovan s. 132). Att icke heller det omvända förhållandet kan äga rum, visas bl. a. redan av några ovan anförda fall, där ett för B och C ursprungligen

gemensamt fel i B kvarstår oförändrat, under det att C på ett eller annat sätt sökt att förbättra läsarten (se ovan v. 551 f., s. 147; v. 1162—3, s. 150; v. 1524—5, s. 152). Att de båda hskr:na icke stå i detta intima samband med varandra, bekräftas f. ö. tillfullo därav, att på många ställen än den ena, än den andra av dem uppvisar en riktig (och med de andra hskr:na överensstämmande) läsart, under det att den andra på motsv. ställe har en felaktig eller avvikande text. Förhållandet är således, att dessa hskr. ha en närmare gemensam källa än den, som är gemensam för alla hskr:na A, B och C.

Resultatet av allt det hittills sagda kan (med reservation för eventuella ytterligare mellanleder) sammanfattas i följande genealogi, i vilken x betecknar den fornsvenska urtexten, x^1 , x^2 förlorade avskrifter, y den danska originaltexten, y^1 avskrift av denna ¹⁾:

4.

Frågan om förhållandet mellan de olika svenska och danska texterna är emellertid icke härmed uttömd. Jag framlägger nedan hithörande fakta, utan att till en början göra några mera ingående reflektioner däröver.

a) Det förekommer några för A och B gemensamma

¹⁾ Antagandet av något mellanled mellan F, E och den danska originaltexten så gott som nödvändiggöres av en del för F E gemensamma rena fel, som ej gärna ha kunnat tillhöra originalet. — Om mellanled mellan x och ($x^1 + y$) se nedan avd. II (under v. 691 ff.).

oursprungliga läsarter, som synas mig icke kunna förklaras som tillfälligheter eller oberoende ändringar:

V. 49 f. lyda i A, B: *iak minnis hon badh mik matte iak finna | føra sik (hædhan B) ena stolta (cristna B) quinna.* Orden yttras av konung Felix, då han befinner sig på krigståg i Spanien, och syfta på en av hans drottning uttalad önskan. I st. f. *matte iak finna* har C: *thz samma sinne*; F, E: *sistæ sinnæ.* Att den sistnämnda läsarten (varav C:s är en förvanskning) är den riktiga, framgår av den isl. texten (N): *því at hon bað mik þess, er ek fór heiman* och fra. (v. 109 f.): *car de tel chose li pria | Quant il por reuber mer passa.*

V. 51 f. heter det i A och B: *the skyndadhe sik huar som næst ma | til sæghls ok lata heem at ga.* I st. f. *til sæghls* har C: *til skipen*, F och E: *til skibs.* Denna läsart är den ursprungligare; jfr isl. (N): *Síðan fóru þeir á skip*, fra. (v. 111): *Atant s'en entrent tous en nes.*

V. 218 f. läsa A och B: *the stolta borgh mortarie | ther grefuin var for (B: før) inne.* C tillägger efter *grefuin* namnet *Garias*, F och E: *Gerit.* Att detta är ursprungligt, visar den isl. texten (N), vilken likaledes nämner grevens (enl. den isl. sagoredaktionen jarlens) namn: *Goneas.* På motsvarande ställe har också den fra. texten (v. 358): *Li dus Joras.*

V. 225 lyder i A och B: *the fruor badho han [dvs. Flores] til skola tha.* C däremot läser: *the frur ledde honom etc.,* F och E: *then frwe leddæ hanum.* Att A B:s läsart är ursprunglig, visar den isl. texten (N): *Nu leiddi Sibila hann i skóla.*

V. 225 ff. berättas det, huru Flores, skild från Blanzefflor, av sin släkting Sibia sättes i skola tillsammans med en del vackra flickor, och huru hans sorg därvid ökas genom tanken på Blanzefflor (A v. 229—30: *thes flere vænare han ther seer | tha ær hans sorgh æ meer ok meer*). Efter dessa versar tillägger C: *swa at han matte enkte nima |*

dagh fra dagh monde han forsyma; F, E: saa han kunne ey nemmæ ther | aff nogher mand som hanum war nær. Att dessa rader äro ursprungliga och således med orätt saknas i A och B, framgår av isl. (N): yfrit var honum kent, en ekki fekk hann numit¹).

V. 1320 ff. omtalas, hurusom ett par tjänare skulle avlämna en blomsterkorg (i vilken Flores låg gömd) till Blanzefflor, men av misstag lämnade den åt en annan jungfru: *the svena . . | . . hitte ække ræt op a | ok fingo thet een andre iomfru rika. Därpå fortsätter berättelsen enligt A och B: Hon thakkadhe honum swa innerlika. Sammanhanget visar, att honum är fel för them, såsom även C, F och E läsa. Jfr även isl. texten (M): Éloris þakkaði þeim.*

V. 1698 enl. A och B: *thera liiff man kærir a. Ordet man är, såsom sammanhanget visar, felaktigt för han [dvs. den i den föregående satsen nämnde konungen]. C och F ha riktigt han.*

V. 1770 ff. yttrar Flores enligt lydelsen i A och B: *sidhan hon [dvs. Blanzefflor] var mik stolin fra | iak aldre nat ther andra la | ok lete at hæne man fra man | til thæs iak hæne om sidher fan. Den här genom spärrning utmärkta versraden ger enligt lydelsen i A och B ingen antaglig mening. Felet består i ett utelämnat som efter ther, såsom också C, F och E alla ha. Orden iak aldre nat ther som antra la ge då god mening; de betyda uppenbarligen: "jag låg aldrig den ena natten där (dvs. på samma ställe) som den andra", dvs.: "jag reste oupphörligt, så att jag ständigt bytte om vistelseort".*

Ytterligare några ex. på för A och B gemensamma ursprungligheter givas nedan i avd. II (se v. 91 ff., 103--

¹) Det kan vara ovisst, om C i allo bevarat den ursprungliga lydelsen. Rimmet är dåligt, och F, E avvika starkt. Rimmet torde emellertid kunna återställas genom att i st. f. *nima* insätta *nyma* (uppvisad från andra fsv. skrifter; jfr Söderwall Ordbok samt Kock Svensk Ijudhist. 1: 71).

4, 109 f., 145 ff., 206 ff., 966 ff.). Då — såsom nedan skall anmärkas — näppeligen några för hskr:na C, E och F gemensamma fel kunna påvisas, tillkomma slutligen en del fall, i vilka dessa tre hskr:s vittnesbörd torde böra äga vitsord gentemot A och B. Att anföra ex. härpå synes mig emellertid icke vara behöfligt.

b) På samma sätt som med A och B förhåller det sig, om än i ringare grad, med A och C.

V. 49 f. låter diktaren den hedniske konungen, som befinner sig på ett plundringståg i det kristna Spanien, yttra enligt A:s läsart: *iak minnis hon* [dvs. min gemål] *badh mik . . | føra sik* [dvs. medföra hem åt sig] *ena stolta quinna*. Samma text har i här ifråga varande punkt C. B däremot läser: *cristna quinna*, liksom F, E: *jen cristen qwinna*. Den senare läsarten är uppenbarligen den ursprungliga. Jfr den isl. texten (M): *hon badð mik gefa sér eina kristna konu*. Tanken, att den hedniska drottningen önskar sig en kristen slavinna, är också från sagans synpunkt konsekvent.

Efter v. 292 saknas i A och C två i B, E, F befintliga versar, som måste ha stått i den ursprungliga texten (se nedan avd. II).

V. 354 heter det enl. A och C: *at han* [Flores] *fiol* (*nidher* A) *a iordh ok la*. I st. f. de spärrade orden har B: *j owith*, F: *i vwedh*, och att denna läsart är riktig, eller att i alla händelser även dessa ord tillhört urtexten ¹⁾, visar isl. (N): *fell í óvit*.

V. 1820 ff. heter det enl. A: *æn flores sipher fanger thære* [dvs. i det envige, varigenom han skall bevisa sin rätt till Blanzeflor] *| tha skulu the alle lidhughe vara | ok konungin gifui flores* [*i*] *vald | swa mykith gull hon* [dvs. Blanzeflor] *var for sald, | fore tholikt honum* [dvs. Flores] *skedde*

¹⁾ Den fra. texten: *tout pasmé chiet el pavement* (v. 691) ge en antydning om att den ursprungliga läsarten måhända varit: *fiol i ovit a iordh ok la*.

thær. Det här spärrade ordet i sista versen har även C (*tolkit*). I stället för detta obestämda uttryck läser däremot B: *last*, F E (bättre): *then last*. Ursprungligheten av denna läsart visar isl. (M): *fyrir vanvirðing pá, er konungr hafði gort Flóres*.

V. 1822 f. lyda i A och C: *ok konungin gifui flores vald | swa mykith gull hon [dvs. Blanzefflor] var (C: ær) for sold*. Det syntaktiskt otillfredsställande *vald* (ack.) är uppenbarligen fel för *i vald (gifui Flores i vald = överlämna åt Flores)*. Den rätta läsarten ha här B (: *j wald*), F och E (: *i wold*).

V. 1994 lyder i A och C: *mædh dyra thing margha handa*. B däremot har: *klænat*, F: *clenodia*, E: *klenode*. Jfr med de sistnämnda isl. (M): *af góðum gripum*.

V. 2082 ff. heter det i A och C: [*Flores och Blanzefflor*] *lifdho thera alder otalik aar, | swa at the idhelika saman varo; | thera konunga rika skipadhe the | mællan thera sønir thre* osv. I st. f. *otalik* har B: *ottatighi*, F: *trystywe*, E: *fjire tij*. Att B:s läsart är den riktiga, eller att åtminstone ett räkneord betecknande tiotal här stått i den ursprungliga texten, visas nedan avd. II.

Dessa direkta ex. på samband mellan A och C äro sålunda icke synnerligen många. Till dem komma emellertid liksom i förra fallet med sannolikhet några indirekta därigenom, att för B, F och E inga gemensamma felaktigheter med säkerhet kunna uppvisas, varför i de fall, där dessa tre hsk:r stå emot A, C, de förra torde böra anses ha vitsord. Då full visshet ej kan anses råda, avstår jag emellertid även här från att anföra dessa exempel.

c) Mellan A och FE finnas några märkliga överensstämmelser.

V. 47 yttrar enl. A den hedniske konungen om en tillfångatagen kristen kvinna: *førin henne heem om hon ma lifua*. På samma sätt F och E: *fører* (imper. 2 plur.).

Däremot har B: *fførom* (imper. 1:sta plur.) och C: *wi færom*. De sistnämnda hskr. överensstämma här med den isl. texten (N): [konungen] *kvez skyldu færa hana dróttningu*, ävensom med fra. (v. 104 ff.): [li roi] *dist, s'il puet, qu'a la roïne | fera present de la meschine*.

V. 480 ff. lyda enl. A (det är Flores, som talar till sin fader): *lat mik bradhlika hædhan skyndæ | far iak brat hædhan ok ær iak ey seen | tha komber iak bradhlika ater ij geen* osv. Med A överensstämma F och E: *ladher mæg snarlig* (E: *snart*) *hedhen skynde* osv. B och C däremot läsa: *lath min færðh brath hædhan skynda*. Att denna senare läsart är ursprungligare, framgår av den isl. texten (N): *svá miklu sem þu skyndar meir minni ferð, svá miklu kómum vit fyrr heim bæði*.

V. 517 f. heter det i A, E och F: *... thz sama kar | som for blanzaflor gifuith var* [scil. i betalning för Bl.]. B och C ha i stället för *gifuith* ordet *takit* och överensstämma häri med isl. (N): *þat er tekit var fyrir Blankiflúr*. Detta uttryck är också otvivelaktigt det bättre, då saken — såsom kontexten visar — här ses från konungens synpunkt, dvs. från dens, som mottagit betalningen.

V. 934 ff. säger Flores enl. A: *tha ær thz mik swa komith til | at iak hæne* [dvs. Blanzefflor] *ater hafua vil | aldri gør mik thz the nødh | her vil iak ther om blifua dødh*. Även F och E läsa i näst sista versen *aldrig* (E: *aldrij*). Denna läsart ger emellertid mycket dålig mening. En fullgod sådan återställes däremot genom BC:s läsning *ælls*, resp. *ellers* = "eljest" i st. f. *aldri*. Härigenom inträder även överensstämmelse med den isl. texten (N): *annathvært skal ek hafa hana eða deyja*.

V. 1230 f. lyda i A: *the drukko ena stund ok varo gladh | ok huar bødh annan godha nat*. Även F och E ha rimordet *glade*, resp. *glad* i första versraden (varvid visserligen E ändrat den andra till: *han gick bort at soffue i*

stad). *Gladh* (F: *glade*) är emellertid uppenbarligen fel för *kat*, såsom rimmet fordrar. B och C ha också *kaat*, likaså den isl. texten (N).

Så synnerligen många äro, som synes, dessa mera påfallande likheter mellan A och FE icke. Jag vågar ej bestämt förneka, att de kunna vara tillfälliga. Att så icke är fallet, synes mig dock som det sannolikaste i anslutning till vad längre ned om dessa förhållanden anföres.

d) I fråga om förhållandet mellan B och FE finnes knappast någon för speciell släktskap bevisande överensstämmelse. De fall, som skulle komma i fråga, skulle vara följande.

V. 992 ff. heter det i A och C vid beskrivningen av ett palats i Babylon: *thry golff aff steen ij tornith ær inne | . . | swa at ængin kan (ma C) thz forstanda | huath them ma oppe halda*. Rimmet i de två sista versarna är dåligt, men icke utan exempel hos Eufemiavisornas författare ¹⁾. Att det är ursprungligt, stödes i hög grad därav, att även B i näst sista versraden har ordet *forstanda*. Emellertid läser B i sista versraden: *hwat them halde vppe maa* och F, E ha (med rättelse även av rimmet i den nästföregående): *saa at jngen kan forstaa | hwad them ap holla maa*. I betraktande av olikheten i den ena versraden, är väl dock likheten i den andra mellan B och FE snarast tillfällig.

V. 1859 f. enl. A och C: [Riddaren] *hugger aff hans [dvs. Flores] ørs the fræmbro been | swa at thz styrte honum ij moot*. I st. f. *ørs* ha B, F och E ordet *hest*. Att *ørs* är det ursprungliga, visas därav, att även i F (trots ordet *hest*) pronominet i den följande versraden är *thet* (neutrum), vilket förutsätter ett neutralt ord för "häst". Även här torde emellertid antagandet av ett självständigt utbyte av *ørs* till det liktydiga *hæst* ej vålla någon svårighet.

Resultatet blir, såvitt jag kan se, det, att någon närmare beröring mellan B och FE ej kan påvisas, varför en

¹⁾ Jfr G. Cederschiöld Stud. i nord. fil. II. 3: 10.

för dessa tre hskr. gemensam läsart torde böra ha vitsord gentemot A och C.

e) Vad nyss sagts om förhållandet mellan B och FE gäller också om förhållandet mellan C och FE. Endast två fall komma här i allvarligt betraktande.

V. 783 ff. lyda i A och B: *æ hua ther var komin til gæst | fyritighi pæninga fore hans* (B: *hwar*) *hæst | skulle han tolla ok fyra* (B: *swa*) *for sik*. Att läsarten är ursprunglig, stödes därav, att C har samma text i de två första versraderna; ty dessa bestämma lydelsen i den sista. C, F och E ha emellertid i den sista versraden: *och skulde han tulla* (F: *och skal han tolle*, E: *oc tollæ skulle*), dvs. framflytta ordet *ok* till versens början. (I C, där f. ö. ingen ändring skett, bli de två första versarna härigenom meningslösa. F och E återställa meningen genom att läsa: *Ther gaff* (F: *ee*) *hwo ther* (E: *som*) *kam til giest* osv.).

V. 904—7 enl. A och B: *blanzaftor hans* [dvs. Flores'] *syster ær | the æru swa liik tho the æru sær | nu halfuan manadh hon her var | daghlika monde hon fælla taar*. I den första versraden ha C, F och E den gemensamma omkastningen: *hon war hæer* (F: *hwn war hæer*, E: *war hun hæere*), varigenom rimmet med följande vers går förlorat. (I F har detta fel lett till större ändringar, i det att v. 904 strukits och ett nytt rimord getts till 907:s *taar*, varigenom rimförhållandena återställts).

Att av dessa fall sluta till någon förbindelse mellan C och FE synes mig icke vara berättigat. I förekommande fall torde således C, F och E tillsammans böra ha företräde framför A och B.

f) Förhållandet mellan F och A karaktäriseras åter av en del gemensamma ursprungliga läsarter, som icke synas kunna förklaras som tillfälligheter.

V. 345 frågar enl. A Flores, sedan han tått veta sin älskades (föregivna) död: *Han spordhe huru lund the kom*

til. Samma vers lyder i F: *Huræ lundæ kam thet til?* B däremot har: *hurw longo kom thz thil?*, C: *huru lenge siden thz kom til?*, E: *Hwar lenghe er thet sidhen thz kom til?* Att B(CE):s läsning här är den riktiga, visas av den isl. texten (N): "*Nær?*" *segir hann.* Det framgår även av svaret i v. 346 f. (alla hskr.): *fore atta dagha . . | tha var grafuith thz salugha liik osv.*

V. 481 f. yttrar Flores före sin avresa till sin fader enl. A:s läsning: *far iak brat hædhan ok ær iak ey seen | tha komber iak bradhlika ater ij geen.* Härmed överensstämmer F, likväl med ordet *snarligh* i st. f. *bradhlika*. B, C och E ha däremot i senare versen komparativa uttryck; B, C: *thæs raskara*, E: *thes snarer*. B, C, E äro här utan tvivel ursprungligare. Jfr isl. (N): *svá miklu sem þú skyndar meir minni ferð, svá miklu komum vit fyrr heim bæði.*

V. 567—8 heter det i A om Flores och hans män, som ej ge sig tillkänna för sitt värdfolk och andra, där de vistas: *ængin matte annath forstanda | æn ther varo kompne køpmæn til landa.* Samma läsart har F (*æn ther war købmen kommen til lande*). I B och C lyder versen däremot: *the waro køpmæn ok wilde fran lande* och i E på samma sätt (*en the købmen vare oc wilde fra landhe*). Den senare läsartens ursprunglighet bevisas av den isl. texten (N): *kolluðuz kaupmenn ok søgduz vilja fara yfir hafit með varning sinn.*

V. 962 f., se nedan avd. II.

V. 1576 lyder i E: *I søffne jey them ey dræbe maa.* Orden yttras av konungen i Babylon, då han överraskat Flores och Blanzefflor i varandras armar. E har här ensam bevarat den rätta läsarten; jfr isl. (M): *þat mun ei konungsligt at drepa þau í svefni.* A och F ha i st. f. orden *i søffne: at thetta sin.* (B och C sakna ifrågavarande ord).

V. 1692 f. heter det enl. A och F: *vi hafuum thz alle saman*

hert | *the ordh min herra hafuer fram ført* [dvs. konungens av Babylon käromål mot Flores och Blanzeflor inför vasallernas domstol]. I B och E användes i st. f. *min herra* orden *waar konung* (E: *wor koning*), i C: *konungen*. Att denna läsart är ursprungligare, visar den isl. texten (M), där det i motsvarande situation heter: *vér vitum nú skomm, er konungi várum er unnin*.

Så många äro dessa direkt påvisbara exempel på närmare släktskap mellan F och A väl icke, men flertalet av dem synas mig ofrånkomliga. Till dessa komma dessutom ytterligare några därigenom, att för B, C, E inga gemensamma ursprungliga läsarter kunna med säkerhet påvisas ¹⁾. I sådana fall, där B, C, E stå emot A, F, böra således de förra i regel tillerkännas vitsord. Då dylika fall emellertid i alla händelser äro mindre beviskraftiga än de anförda, torde exempel kunna undvaras.

Av vikt och intresse är i här förevarande fall, att E här (se ex. ovan) ensam eller tillhopa med andra hskr. i motsats till F har den rätta läsarten, varför avvikelserna

¹⁾ De enda två fall, som komma i fråga, äro följande:

V. 1358—9, som enligt A (och väsentligen lika i F) lyda: *the* [dvs. Blanzeflor och hennes väninna Klares] *skullo ok badhe sænder thiæna | the aar hafdo the aff konungin til læna*, saknas i B, C och E. Att de stått i den ursprungliga texten, framgår av fra. (v. 2102): *ensemble a l'amirail aloient*, och en passus av liknande innehåll förutsattes också av den isl. redaktionen, ehuru den i den enda här bevarade hskr. (M) saknas (jfr Kölbings Flóres saga ok Blankifúr, s. 60, anm. till r. 7). Emellertid är här att beakta, att E överhuvud har utelämnat mycket, och att man därför mycket väl här kan tänka sig ett tillfälligt sammanträffande med B-C (som däremot utan tvivel i denna punkt gå tillbaka på sin gemensamma källa). Anledningen till utelämnandet är måhända å ömse håll svårighet att förstå det mindre vanliga uttrycket *hafdo . . til læna* i senare versen (i F också förvanskad).

V. 1854 ff. lyda enl. A (och F): *han* [dvs. Flores] *hiog . . | halsin aff hans* [dvs. motståndarens] *godha hæst | ok hans vinstro hand (han vardh swa gladh) | swa at swærdhit nam ij sadhelin stadh*. Den sista av dessa versar saknas i B, C och E. B och E sakna emellertid även den närmast föregående, och denna omständigheten torde visa, att felet ej har gemensam källa för alla tre hskr.

i F ej kunna ha stått i den för F och E gemensamma källan.

g) Beträffande förhållandet mellan F och B komma följande gemensamma läsararter i betraktande.

V. 12 lyder enl. A (C och E): *the loto thz* [dvs. det på krigståget tagna bytet] *alt til skipin fœra*, = isl. (N): *flutti til skipa*. B och F däremot ha singularis: *skippat* (sic!), resp. *skybed*.

V. 793 ff. berättas, hurusom Flores av Daries, som han träffade ute i staden, sändes hem med ett igenkännings-tecken till den senares hustru, för att hon skulle mottaga honom som gäst. Det heter därvid v. 797 f. enl. C (och E): *hon skipade honum allæ nadhæ | til dryk och ætande badhæ*, vilket såväl av sammanhanget som av den isl. texten visas vara det riktiga. B och F ha felaktigt *han* i st. f. *hon* (A: *man*).

V. 1096—7 heter det i en uppräknig av ädelstenar enl. A (C och E sakna motsvarighet): *sardinis ok iacinctus | iaspis ok topacius*. Rimmets bestyrker, att denna ordning är riktig. B och F läsa däremot: *sardonis ok jaspis | jacinctus ok topacius*.

V. 2036 f. säges i fråga om Flores färd till Frankrike enl. A och C: *sompt hans folk vidh skipin bidha | til thæs han* [Flores] *vil ater ridha*. Jfr isl. (M): *en fólk hans var sumt eptir at skipunum*. B och F ha däremot i första versen det osannolika: *hans folk skal widher skippen bida* (F: *hans folk skal wed skibed bidhæ*).

V. 2076 f. lyda enl. A och C: *Sidhan loot han* [Flores] *wt stæmpna | alt thz folk han hafde ouer æmpne* [dvs. rådde över, regerade över] *| bødth them vnder kristno ga*. I st. f. de spärrade orden har E det liktydiga: *haffde yffuer bod*. B däremot läser: [allt det folk] *han kunde nempna*, F: *ther the kunnæ neffnæ*. Att ACE här ha rätt, är

självklart, och det bestyrkes också av den isl. texten (M): *kallar til sín allt landsfolk* [dvs. alla sina undersåtar].

Ett par av dessa likheter kunna möjligen förklaras som tillfälliga. Med de tre sist anförda synes detta dock näppeligen kunna vara fallet. Till dem komma sannolikt ytterligare några, där ACE, som ej kunna påvisas ha några gemensamma ursprungliga läsarter, bära gemensamt vittnesbörd emot BF. Såsom ej bevisliga avstår jag emellertid från att anförda dem.

Liksom i föregående fall bör understrykas, att det här är F ensam, som — mot vittnesbörd således även av E — överensstämmer med B.

h) För ett närmare samband mellan F och C äro vittnesbörden något svagare. De ställen, som komma i fråga, äro följande.

V. 188 lyder enl. A och B: *hwi han thiit* (B: *tingad*) *sænder ær*. Samma läsning har E. A, B, E överensstämma med den isl. texten (N): *fyrir hverjar sakir hann er þangat sendr*. C däremot har: *hwi han ther kommen wara ma*, F: *for hwad sagh han ther kommen ær*.

V. 203 f. heter det i A (B och E): *thu skal nu fara at thetta sinna* [läs: *sinne*] | *ther thu skal skemptan ok glædhi* (mere *wijsdom* E) *finna*. Ursprungligheten av det sista ordet framgår av rimmet. I st. f. detta ord har emellertid C: *nymma*, F: *nemmæ*.

V. 565 ff. berättas, hurusom Flores och hans följeslagare taga in på ett ställe, där de utgiva sig för resande köpmän. Enligt deras uppgift är Flores deras herre och rår om alla varorna. Därpå heter det v. 571—2 enl. A och B: *Alle the ij herbærghith æræ* | *the skulu a flores koste* (B: *ther*) *væru*. I icke mycket avvikande form finnas dessa versar även i E. Däremot saknas de i C och F. Att de tillhört den ursprungliga texten, framgår emellertid av den isl. sagan (enl. N): *þeir . . buðu bónda ok húsfreyju ok þllum*

hans hjónum (jfr Kölbing Flóres ok Blank. s. 32, anm. till r. 4—5).

V. 2004 f. lyda enl. A (B och E): *Tha loot Flores til bryllap radha | ther var alla handa nadhæ*. Läsarten säkerställes av rimmet. C och F ha i st. f. *radha* det här ungefär liktydiga *redhæ* (F: *rede*). (I C kvarstår felet oförändrat. F har däremot för att få rim inskjutit raden: *herrær oc fyrster lod han bede* och sedan ytterligare nybildat en versrad till rimpar åt den med ordet *nadhæ* slutande).

De flesta — eller möjligen alla — av dessa gemensamma avvikelser hos F och C skulle kanske i och för sig kunna förklaras som tillfälligheter. För motsatsen talar emellertid i någon mån ytterligare några fall, i vilka A, B, E stå emot C, F. Då nämligen inga för ABE gemensamma fel direkt kunna påvisas ¹⁾, torde som i liknande föregående fall, dessa tre hskr. böra ha vitsord emot C, F. Några få dylika ex. må anföras.

V. 134 läsa A, B och E: *æ huat ther kan* (E: *scal*) *æpter ga*; — C och F däremot: *ee hwat mik skal ther effter ga*.

V. 325—6 ha A, B, E rimorden *gafuo*: *hafuo*; — C och F i omvänd ordning: *haffuor* (*hawæ*): *gaffuor* (*gawe*).

V. 512 ABE: *badh them hafua lön æuerdhelika* (E: *ewindeligi*); — C och F: *j himmerike* (*i hemerige*).

V. 1133 enl. A, B och E: [de Blanzeflor] *drötning ok sina fruo kalla*; — C och F sakna ordet *fruo* (: och *sidhen drötning kalla* C, F).

V. 1974 f. enl. ABE: *then siæxtanda dagh fore thera eghit land | the kastadho ankara*. C och F sakna ordet *eghit*.

¹⁾ V. 858 ff. lyda i A: *thu fangna væl vara gæster alla | . . | mz alle the thianist thu kan best*. Även B och E ha rimordet *best*. Ursprungligare är CF:s *mæst*; jfr isl. (N): *sem þá mátt mest*. Men utbytet av dessa småord har helt visst skett utan inbördes påverkan.

i) För förhållandet mellan F och BC komma endast två ställen i betraktande.

V. 1006 f. lyda enl. A (och E): *the vænasta iomfrur konungin far at høræ | later han them alla thiit at fœra.* Ordet *hœra* i första versen säkerställes av rimmet. I stället ha emellertid B och C: *spœria*, F: *spœræ*. (I B och C för-loras härvid rimmet).

V. 1241 ff. lyda i A: *tha portanærin thetta sa | han ropadhe hægt ok sagdhe swa: | hua æst thu hæz mon ga? | Æst thu komin her fore swik?* osv. I B, C och F saknas de båda mellersta versraderna. Att de äro ursprungliga, visar den isl. texten (R): *þá nefsti hann hónum fælliga ok mælti svá* etc. (I B och C uppkommer genom uteslutningen ett iögonenfallande fel, i det att anföringsord alldeles saknas mellan den temporala bisatsen och det direkta talet. F har avlägsnat detta fel genom att låta sista versen börja med orden: *Han saffde*).

På det första av dessa ställen kan likheten vara tillfälligt: det vanliga ordet *spœria* flyter i detta sammanhang lätt ur pennan. Vad det andra beträffar, saknar tyvärr E här en längre passus, varför det är möjligt, att redan FE:s källa haft detta fel. Någon slutsats om förhållandet mellan F och BC torde därför av det anförda icke kunna dragas.

j) Vid förhållandet mellan E och A göra följande stäl-len anspråk på uppmärksamhet.

V. 303 ff. berättas om ett visst dyrbart dryckeskärils öden. Det heter därvid bl. a., att det länge befann sig i härskarens av Lombardiet händer, och fortsattes så v. 308 f. enligt A: *ther til een ther list til fan | han stal thz aff een kesare* osv. Nästan likalydande text har E: *alt til en list ther till fand | Han stall thet fran keiseren.* B, C och F tillägga efter *een* i första versen ordet *tiwffwer* (C: *tiuff*, F: *tyff*) och läsa i den andra: *fran kæsar cesare* (F: *fra keyszer Cesare*). Att dessa avvikelser från A och E repre-

sentera en ursprungligare textart, visar isl. (N): *allt til þess, er sá þjófr stal frá Césare*. Vad olikheten i den andra versen beträffar, är dock att märka, att ett ursprungligt *cesare* i originaltexten av A:s och E:s skrivare var för sig lätt kunnat fattas som appellativum (under det att det i B, C och F förtydligats genom tillägget av appellativet).

V. 315 ff. berättas, att de köpmän, som köpt Blanzefflor av Flores fader avseglade till sin hemort med henne. Därefter heter det i A och E: *Aff babilonia then köpman* (E: *en köpmand*) *rik | han kopte hona* etc. Ordet *köpman* är emellertid ett uppenbart fel för *konung(er)*, som också B, C och F ha (så den isl. hskr. M; N har: *keisarinn*).

V. 521 lyder i A och E: *sin eghin gangara han* [dvs. konungen] *hænta badh* [scil. för att skänka den åt Flores]. I B, C och F står i st. f. *hænta* (E: *henthe*) ordet *sadhla* (C, F: *sadlæ*). Att detta är det ursprungliga, framgår av den isl. texten (N): *þá var honum* [dvs. Flores] *spðlaðr gangari*.

V. 1156 f. lyda i A (orden innehålla Daries' råd till Flores): *om thu wilt hona* [dvs. Blanzefflor] *hafua mø | ok thu aktar ther om dø | tha skal thu* osv. I nära överensstämmelse härmed i första versen E: *wilthu henne finne møø*. B och C däremot läsa: *Mædan tw wilt finna thenna* (C: *thinæ*) *møø*; F: *men thu wilt jo finnæ then møø*. Den senare läsarten står närmare isl. (M): *sé ek at þú hirðir lítt um líf þítt, ef þú mættir hana finna*. Ej heller den fra. texten har någon antydning i den av A och E angivna riktningen.

V. 1482 enl. A och E: *Then annan dagh tha dagher var liws*. B, C och F ha i överensstämmelse med den isl. texten (M) i st. f. *dagh* ordet *morghon*.

De anförda ex. med undantag av det sista, synes svårigen kunna anses bero på en tillfällighet. Av mindre vikt är däremot kanske, av skäl som ovan s. 163 not framhållits, att

A och E på två ställen sakna en, efter vad den isl. texten visar, ursprunglig passus: efter v. 1113 10 rader (jfr Klemmings ed. s. 96); efter v. 1133 två rader (jfr nedan avd. II, v. 1128 ff.).

Beaktas bör, att i de ovan givna ex. F går med B och C, varför överensstämmelsen med A ej kunnat finnas redan i den för F och E gemensamma källan.

k) Mellan E och B kan icke någon närmare släktskap direkt påvisas.

V. 1780 lyder enl. A och C: *tha biudher iak mik ij enwighe ga*, = isl. (M): *býð ek mik til einvígis*. B och E ha i st. f. *enwighe* ordet (*een*) *kamp* (F: *strid*). Utbytet av det ena ordet mot det andra kan emellertid lätt ha skett i vardera hskr. för sig. Ett par andra liknande fall ha lika liten beviskraft.

Nu kunna ej heller några för ACF gemensamma ursprungligheter direkt uppvisas. Då grupperna BE å ena sidan, ACF å den andra ha olika (men inom vardera gruppen gemensamma) läsarter, kunna emellertid icke bådadera vara ursprungliga, och en närmare beröring inom den ena eller andra gruppen måste äga rum. Av sådana fall av någon betydelse kunna anföras följande.

V. 180 ff. omtalas, hurusom konungen föreslår att genom list skilja Flores och Blanzefflor från varandra. Man skulle sända efter henne, där hon vistades tillsammans med Flores, under förevändning, att hennes moder blivit sjuk. Det heter därvid i v. 199 enl. A och C: *tha skal man honum iæta swa | at hon komber ater ij daga twa*; enl. F: *.. jnden jen dag heller too*. I B heter det däremot: *innan dagha ffaa*, och ordagrannt samma text har E. Då den isl. texten (N) har: *á halfsmánaðarfresti*, liksom fra. (v. 338) talar om *quinze jours*, är BE:s läsart onekligen från real synpunkt mera tilltalande. Att den tillhört originalet, göres väl också sannolikt därav, att det även enl.

ACF v. 233 ff. heter: *Fiortan nætter var han swa | . . | Tha the tidh forgangin ær, | at blanzaftur hon kom ey ther, | tha kændis han vidh sannelik, | at hans fadhir hafðhe giort honum swik.* I motsatt fall skulle här i urtexten en saklig motsägelse ägt rum, som synes föga trolig. Detta fall talar således till förmån för BE.

Några andra fall äro följande:

V. 708 enligt A, C och F: *Tho iak hæne ey gørla kæne.* B och E sakna ordet *gørla*.

V. 1869 enl. A, C och F (i berättelsen om Flores' en-vige): *nu hafuer flores bana saar.* B och E ha: *sith bana sar.*

V. 2022 f. enl. A, C och F: *Flores swaradhe hænnæ: ia | iak vil gerna göra swa.* I st. f. *ia* i första versraden ha B och E: *tha*.

V. 2049 ff. omtalar Blanzefflor för Flores sitt under bådas livsfara givna löfte att antingen omvända Flores till kristendomen eller att gå i kloster. Det heter därvid v. 2050 f. enl. A, varmed C och F i ifrågavarande punkt överensstämma: *iak vil idher sighia braat | hwath iak hafuer gudhi* (F: *Gud i hemmerig*) *iat* etc. I st. f. *gudi* ha B och E: *for idher*, "för eder (skull)".

I några av dessa ex. kunna utan tvivel likheterna förklaras som tillfälliga, i det ändringen skett i resp. handskrifter oberoende av varandra. För alla synes mig dock detta icke antagligt. Men det kan icke avgöras, vilkendera gruppen som har det ursprungliga.

1) För förhållandet slutligen mellan E och C komma till en början följande två ställen i betraktande.

V. 327 ff. lyda enl. A: *eet hwalff aff gull lot konungin göra | ok ther a skrifua som ij maghin høra.* Härmed överensstämmer F, blott med den skillnad, att *lodh* upprepas i andra versraden. [B korrumperat: *thz a sriwwat* (sic!)]. Denna AF:s läsart sluter sig nära till den isl. texten (N):

. *þá lét konungr gera steinþró ok lét ríta þetta á.* I C och E heter det däremot i andra versraden: *ther stodh a skriffuat*, resp. *ther stod screffuz paa*.

V. 1446 heter det om Flores och Blanzefflor enl. A, B och F: *thera lykka ganger nu omkring* [dvs. vänder sig]. Jfr isl. (M): *En hamingja þeira . . skipti brátt um sæmð þeira eptir sinni venju*. C har i st. f. *lykka* det här nästan meningslösa *leker* och E har: *leg*.

Den sista av dessa överensstämmelser mellan E och C är mycket märklig. Av mindre betydelse är däremot (jfr ovan s. 163 not), att C och E gemensamt sakna v. 425—26 och v. 1634—5, vilka enligt vad i förra fallet den fra. texten (v. 847 f.; jfr Kölbing Flóres ok Blank. s. 26, anm. till r. 2), i senare den isl. sagan (M) visa, äro ursprungliga.

Även här bör emellertid till sist nämnas, att stundom alla tre de övriga hskr:na, A, B och F, stå emot C och E.

Av sådana fall kunna några förtjäna att nämnas.

V. 136 enl. A, B och F: *iak vil idher ey at skilia*. Enl. C och E däremot: *iach wil henne ey fra tik skilia*.

V. 893 lyder enl. A, B och F: *huar huxin ij swa stadhelika* (F: *stadelig*) *a*. C och E ha i st. f. det spärrade ordet: *saræ*.

V. 1479 enl. A, B och F: *ij skulin ey sannare* (B: *annat*) *finna*. C och E tillägga tilltalsordet *herra* (*herre*) i satsens början.

V. 1669 enl. A, B och F: *hon hafdhe radhith vith mik* (F: *radhet mæg*) *swik*. C har: *giort mik*, E: *giort mod meg*.

V. 1782 enl. A, B och F: [jag erbjuder mig till envige, säger Flores] *huat man vil hæller til foot æller hæst*. De spärrade orden lyda i C och E: *jach skal* (resp. *ieg scal*).

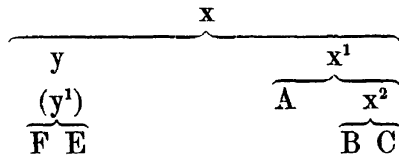
V. 1942 lyder enl. A, B och F: [konungen gav åt] *darias thz han* [dvs. den strax förut nämnde portvakten;

F: *porteneren*] *förra hafdhe*. Ordet *förra* saknas i C och E.

Av stor betydelse äro, såsom synes, dessa överensstämmelser icke. Flera böra helt visst förklaras som tillfälliga. Några för A, B och F gemensamma ursprungligheter kunna icke påvisas. Men att härav och av de förut nämnda för CE gemensamma avvikelserna draga den slutsatsen, att ABF alltid skulle ha rätt gentemot CE, synes mig dock materialet vara för litet att tillåta. Förhållandet mellan C och E måste därför lämnas oavgjort.

5.

Det resultat, till vilket jag ovan kommit (se s. 154) beträffande förhållandet mellan de olika texterna, och vilket måste anses fullkomligt säkert, var, att ABC och FE var för sig gå tillbaka till en gemensam handskrift, och att av de svenska hskr:na B och C för sig ha en närmare gemensam källa, eller i schematisk framställning (jag bortser här från D):

Den här närmast föregående sammanställningen torde emellertid ha visat, att dessutom närmare beröring finnes emellan A och B, A och C, A och F, A och E, troligen mellan A och FE (dvs. F:s och E:s gemensamma källa), B och F, C och F, möjligen mellan C och E. Att uppställa en ren avskrivningsgenealogi, genom vilken alla dessa relationer skulle kunna satisfieras, är icke möjligt. Det återstår, såvitt jag kan se, för de senare i det hela mera tillfälliga släktskaperna endast att antaga, att här blandning av olika handskriftstyper föreligger.

En sådan blandning kan teoretiskt sett tänkas uppkomma på två olika sätt: antingen så, att skrivaren vid sin avskrift begagnat mer än en handskrift, varvid då i den text, som han huvudsakligen kopierade efter *en* förlaga, här och där läsararter ur den eller de övriga intagits; eller också, att skrivaren väsentligen kunnat sin dikt utantill och därför vid avskrivningen, som härigenom helt naturligt blev mindre slavisk, låtit reminiscenser från annat håll, från den form eller de former, i vilka han hört dikten föredragas, mer eller mindre omedvetet smyga sig in. Eventuellt kunde det också tänkas, att under den serie avskrivningar, som gett till resultat de nu bevarade hskr:na, vid olika tillfällen än det ena, än det andra av dessa tillvägagångssätt förekommit.

Att det först nämnda tillvägagångssättet skulle i någon nämnvärd grad ha kommit till användning, synes mig emellertid med hänsyn till den tid och det ändamål, det här är fråga om, a priori föga troligt. Det motsäges också därav, att det i förevarande fall, såvitt jag kunnat finna, aldrig kan spåras någon kritisk sovring eller ett avsiktligt urval av läsarterna. Ofta ha ur en källa, som ej varit den huvudsakliga, upptagits dåliga eller rent av felaktiga och meningsfördärvande varianter, uteslutningar ha gjorts på måfå. Överhuvud vittna de bevarade handskrifterna ingalunda om en sådan omsorg, som man med ett dylikt tillvägagångssätt borde vänta.

Den andra antydda vägen för blandningen av de olika läsarterna i våra handskrifter torde därför vara den naturliga. Att en sådan dikt som Flores och Blanzeflor varit en i vida kretsar omtyckt läsning, som under långa tider gång på gång föredragits för de till festligt lag samlade damerna och herrarna, kan icke betvivlas, och det torde icke heller vara för djärvt att antaga, att de yrkesuppläsare (lekare eller spelmän), som med dylika dikters framsägning sörjt

för underhållningen, småningom åtminstone till stora delar lärt sig sina favoritstycken utantill och därigenom då också kommit att tämligen suveränt och fritt behandla den ursprungliga texten. I all synnerhet kan detta ha varit fallet med en jämförelsevis så kort dikt som den här i fråga varande. Att denna i de olika texterna verkligen till stor del fått sin utformning i enskildheterna genom det muntliga föredraget, härför talar också i själva verket det förhållandet, att variationen just i de små detaljerna är så oerhört stark mellan de olika texterna: synonymer äro utbytta mot varandra i stor utsträckning (särskilt småord såsom pronomina, hjälpverb, partiklar o. d.), mindre viktiga ord (artiklar, pronomina, adverb, konjunktioner osv.) utelämnade eller tillsatta i mångfaldig växling, ordföljden inbördes omkastad m. m. dylikt. Naturligtvis är det icke nödvändigt att förklara dessa eller alla dessa variationer på det nämnda sättet, men deras stora frekvens synes mig dock först därigenom bli riktigt begriplig och naturlig. Antagandet stödes för övrigt även därav, att i enskilda fall — där dock verklig bevisning av lätt insedda skäl ej gärna kan åstadkommas — föreliggande fel synas snarare kunna förklaras såsom hörfel än såsom skrivfel.

Vad nu sagts, är ju intet överraskande och kanske icke heller nytt, men dess betydelse för kritiken av en medeltida text av vårt slag torde icke förut ha påpekats, i varje fall icke tydligt och skarpt framhållits. Den praktiska konsekvens, som måste dragas av dessa förhållanden, är uppenbarligen den, att i dylika fall vid värdesättandet av de olika läsarterna den största försiktighet måste iakttagas, där icke genom andra objektiva medel eller genom en fullständigt genomförd jämförelse mellan de olika hskr:na med visshet kan utrönas, vilka av dessa som stå självständiga gentemot varandra och vilka icke.

Återvända vi till vår dikt, ha vi således att antaga, att till en början vissa typer utbildat sig (vi kunna kalla dem för A-typen, B-typen, C-typen osv., som huvudsakligen ligga till grund för resp. A, B, C osv.), vilka emellertid sedan ytterligare delvis blandats med varandra, dels genom olika föredragare, som lärt sig dikten med olika varianter av enskilda ställen eller uttryck, dels av avskrivarna, som vid avskrivningen låtit läsararter av andra former än dem, som förelegat i förlagan, mer eller mindre omedvetet smyga sig in.

Vad de svenska handskrifterna beträffar, vållar detta ingen svårighet att förstå, då dikten som nyss framhållits säkert varit vida spridd och tillfällena att få höra den många. Även låter det lätt förklara sig, att såväl FE:s gemensamma källa som F var för sig visa påverkan av en eller flera av de speciella svenska typerna (jfr ovan s. 172). Översättningen till danska torde nämligen efter all sannolikhet vara gjord i Sverige av någon dansk, som här lärt känna dikten, och att avskriften F är verkställd i vårt land, därför torde ligga en ganska stark presumption däri, att denna handskrift som bekant ännu befinner sig här (i Kungl. Bibl.; jfr ovan s. 132). Svårare är det att i detta avseende komma till rätta med E eller rättare sagt den handskrift, efter vilken denna är tryckt. Rimligast torde väl vara att antaga, att även denna handskrift eller dess föregångare i rätt uppstigande led överförts från Sverige, där den kunnat komma till under samma betingelser, som gälla för de övriga texterna. Huru det än skall förklaras, torde emellertid själva sakförhållandet (påverkan av A- och möjligen av C-typen; jfr ovan), så vitt jag kan se, böra anses för ett faktum.

(Forts.)

Emil Olson.

Undersökningar i fornnordisk grammatik.

I. Växlingen *Sig-*: *Siug-* i fornnordiska personnamn.

Som bekant använda de fornnordiska språken i vissa personnamn med normalt *Sig-* till första kompositionsled (isl. *Sigurþr* osv.) fakultativt och dialektiskt såsom första kompositionsled även *Siug-* (*Siugurþr* osv.).

Denna växling *Sig-*: *Siug-* söker Noreen Aisl. gramm.³ (§ 86, anm. 1; § 88, anm.; § 155; § 167, 5) förklara på så sätt, att formen *Sig-* utgått från ett äldre **Sigi-* (jmf. got. *sigis*), under det att formen *Siug-* skulle hava uppstått ur ett äldre **Sezu-* (jmf. ags. *sigor*). **Sezi-* skulle genom *i*-omljud av *e* hava blivit till *Sig-*; däremot skulle den urnordiska formen **Sezu-warður* genom *u*-brytning ha övergått till *Siugurþr*. Denna förklaring har — i brist på en mera tillfredsställande — av mig akcepterats i Sv. ljudhistoria II, 37 2f.

Enligt denna uppfattning har alltså växlingen *i*: *iu* i dessa ord inträtt under en avlägsen förhistorisk tid, och det är den förhistoriska vokalen *e*, som brutits till *iu* i *Siugurþr* osv., liksom det är *e*, som brutits i **erpu*: isl. fsv. *iorþ* "jord" osv.

Emellertid kan och bör helt visst växlingen *Sig-*: *Siug-* osv. förklaras på närmare håll än genom antagandet av olika avljudsstadier i denna första kompositionsleds andra stavelse ¹⁾.

En granskning av de i Linds arbete Norsk-isländska dopnamn anförda formerna på *Siug-* och *Sig-* visar nämligen,

¹⁾ I det nyligen utkomna arbetet Vestnorske maalføre fyre 1850. II. Sudvestlandsk. I. Rygjamaal yttrar Hægstad s. 46: "Umfram *Sigurðr* og *Sygurðr* finn me alt i gnorsk tid ogso her det ljodbrotne *Siughurðr* ... I namnet *Siguater* hev sameleis *i* vorte brote til *iu* i gnorsk tid: *Siuguater*". Hægstad anser alltså, att det är *i*, som brutits till *iu* i dessa ord, men han uppställer icke någon ljudlag för denna brytning.

att det är blott namn av en viss fonetisk typ, som jämte kompositionsleden *Sig-* kunna använda även formen *Siug-*, under det att de allra flästa namn med *Sig-* till första kompositionsled icke vid sidan därav hava någon växelform med *Siug-*. Med användande av Linds arbete anför jag följande västnordiska former:

Jämte normalformen *Sigurþr* (och *Sigvordher*) finnes ofta, företrädesvis i fornnorska urkunder, även *Siugurdher*, stundom också *Siogwordher*; dessutom rätt ofta den ur *Siugurþr* uppkomna kortare formen *Siurþr* (även *Siordher*). Färoiskan använder *Siúrður*, och i norska bygder brukas namnet *Sjur*.

Normalformen *Sighvatr* har vid sin sida de sällsyntare fornnorska formerna *Siuguatzs* (1394), *Siugatter* (1402) och även *Sioguate* (1321).

Vid sidan av det vanliga *Sigvaldi* finnes även det fornnorska *Siughuallda maaþhr* (1328).

Sigvaldr är normalformen, men från förra hälften av 1500-talet äro åtskilliga norska exempel på *Siowald* antecknade.

Redan här må ock nämnas, att namnet isl. *Sigviþr* fsv. *Sighvidher* någon gång i fornsvenskan har formen *Siogveder* (SD. ns. III nr 2281 år 1416, Borgsjö i Medelpad).

Däremot använda följande västnordiska namn på *Sig-*inga sidoformer på *Siug-* (*Siog-*): *Sigarr*, *Sigbiorg*, *Sigbiorn*, *Sigfastr*, *Sigfriþr*, *Sigfrøþr*, *Sigfúss*, *Sigfopþr*, *Siggarrþr*, *Sigmundr*, *Signý*, (*Sigrdrífa*,) *Sigolfr*, *Sigríkr*, (*Sigrflióp*, *Sigrhaddr*,) *Sigríþr*, (*Sigrlami*, *Sigrlinn*,) *Sigrún*, *Sigsteinn*, *Sigtryggr*, *Sigtýr*, *Sigveig*, *Sigverkr*, *Sigviþr*, *Sigvør*.

Härav framgår, att sidoformen *Siug-* finnes endast i sådana namn, hvilkas senare kompositionsled börjat (börja) med *w*.

Detta kan icke vara en tillfällighet, utan man är berättigad draga denna slutsats: genom samvärkan av fri-

kativan *z* och det följande *w*-ljudet har *i* i första stavelsen övergått till *iu*.

Härmed är den bekanta av guttural + *w* framkallade östnordiska brytningen i viss mån att jämföra: **singwan*: fsv. *siunga*, **sinkwan*: fsv. *siunka*, dat. sg. **biggwi*: fsv. *biugge* (till *biug* "korn").

Då de obrutna formerna med *i* (*Sigurpr*, *Sigvaldi* osv.) äro de normala, så är det självklart, att den *i* fråga varande ljudlagen inträtt blott i vissa bygder av det västnordiska språkområdet. Härpå beror det även, att man till vissa personnamn på *Sig-*, hvilkas senare kompositionsled börjat (börjar) med *w*, icke har någon sidoförm på *Siug-*. Dessa namn (*Sigveig*, *Sigverkr*, *Sigviþr*, *Sigvor*) äro samtliga föga brukliga; det är därför lätt begripligt, att inga dialektiska sidoförm med *Siug-* av dem anträffats.

I några bygder övergick det ur *Sig-* utvecklade *Siug-* senare till *Siog-*; jmf. de anförda *Siogwordher*, *Siordher*, *Sioguate*, *Siowald*.

Att den här påvisade ljudlagen tillämpats även i vissa trakter av Sverige, framgår av dessa fsv. exempel:

fsv. *Sighurper*: *Syugurd*, *Siurdher* (icke sällan), t. ex. "magister *siurds*" SD. II nr. 1552 (år 1307; i ett salu- och fastebrev på en vret vid Västerås), "*Siurd* i Parthabudom" SD. ns. III nr. 2281 (år 1416; Borgsjö i Medelpad). I svenska bygder (åtminstone av Finland) användes ännu namnet *Siur*.

det redan nämnda *Sigviþer*: *Siogveder* (från sistnämnda diplom).

isl. *Sigfúss* fsv. *Sighus* i diplom från år 1303, 1312 osv.: fsv. "*Siughus* ij Dyupe" SD. ns. III nr 2258 (år 1416, Segerstads socken, Hälsingland). Identiteten av isl. *Sigfús* och fsv. *Sighus* *Siughus* har framhållits av Bugge i Ark. II, 165 och Lundgren i Ark. nf. VI, 181, ävensom att *f* i *Sigfús* före bortfallandet i senare kompositionsleden övergått till *v*.

Utvecklingen har säkerligen varit: *Sighfus* > *Sighvus* > *Sighwus*; denna sistnämnda form (*Sighwus*) blev i vissa trakter till *Sighus*, i andra trakter genom den här behandlade ljudlagen till **Siughwus* och senare till *Siughus* ¹⁾).

Åtminstone i vissa bygder av Norrland och mellersta Sverige har, såsom exemplen visa, ljudutvecklingen *-izw* > *-iuzw*- inträtt.

När i de väst- och östnordiska språken namnet *Siugurþr* även antagit den kortare formen *Siurþr* (*Siurdher*), så beror detta säkerligen därpå, att ljudgruppen *-uzu-* övergick till *-uwu-*, senare *-u[w]u-*, *-u-*, när ordet *Siugurþr* i satsen var relativt oakcentuerat. Som bekant voro förnamn ofta relativt oakcentuerade redan i fornspråket (Kock i Ark. nf. V, 143 f.). Utvecklingen *Siugurþr* > **Siu(w)urþr* > *Siurþr* är alltså analog med ljudutvecklingen (*bruptughu-mø* >) *bruttughu-mø* > *bruttu(w)u-mø* > *bruttu-mø* osv. i fornsvenskan (se Kock i Ark. nf. VII, 150 f.).

* *
*
*
*

Vissa västnordiska och östnordiska personnamn med *Sig-* till första kompositionsled hava också biformer på *Syg-*, och även om dessa må några anmärkningar göras, ehuru villkoren för utvecklingen *Sig-* > *Syg-* icke alltid kunna säkert konstateras.

Genom studium av de faktiska uppgifterna hos Lind inser man, att *Syg-* anträffas i fornnorska källor

1. rätt ofta i *Sigurþr*: *Syгурþr* ävensom i *Sigwordher*: *Sygwordher*, *Sywardh*, *Sywordh* — två gånger i *Sigvaldr*: *Sywaldsson* (*Syualson*; Lind sp. 900, 1299) — en gång i *Sigviþr*: *Syguet* från år 1514 — ett par gånger i *Sigvor*: *Sywor* från 1500-talet.

2. några gånger i *Sigmundr*: *Syghmundhr* (1378 och senare) — *Sigbiorn*: en gång *Sygbion* (1427), en gång "Sy-

¹⁾ Möjligen *Sighfus* > *Sighvus* > *Sighwus* > *Sighus* > *Siughus*; i så fall värkade även *gh* + *u* dialektiskt brytning av *i*.

biorno a *Borgæ*" i ett "falskt brev" från 1362 — *Sigfriþr* : *Sygfridh* från 1500 och följ.

3. rätt ofta i *Signý* : *Sygný* (*Sygnýiar* osv.) — *Sigtrygr* : *Sygt[r]ygr* en gång, *Syktryg* en gång. — Här må ock nämnas *Sigyn* : *Sygin* två ggr.

Dessutom finnes sex ggr (jämte normalformen *Sigriþr*) formen *Sygridh* osv.

Det är tydligt, att det åtminstone i vissa bland dessa namnformer på *Syg-* är ett eller flera i närheten stående labiala (labialiserade) ljud, som framkallat övergången *Sig-* > *Syg-*.

I de ovan under 1. anförda *Sigwörðr* : *Sygurþr* (*Sygwordher*) ävensom i de dock blott sällan och sent med *y* påvisade *Sywaldsson*, *Sygvæt*, *Sywor* kan vanligt yngre *w*-omljud föreligga, så att *Sigwörðr* osv. ljudlagsenligt blev till *Sygwörðr* (*Sygurþr*) osv. När namnet *Sigwörðr* osv. merendels bibehöll *Sig-* såsom första kompositionsled, kan detta bero på anslutning till simplex *sigr* "seger" och till de synnerligen talrika namnen med oförändrat *Sig-* (*Sigarr*, *Sigríkr* osv.) till första kompositionsled.

I de under 2. nämnda namnen efterföljes *Sig-* omedelbart av en labial konsonant (*Syghmunder*, *Syghii*[*n*, *Sygfridh*), i *Syghridh* av en labialiserad konsonant (*r*). En dialektisk labialisering *i* > *y* kan hava framkallats av det frikativa labialiserade *g* (*ǧ*) i förening med den omedelbart följande labiala (labialiserade) konsonanten. I *Syghmunder* efterföljdes *m* dessutom av den labiala vokalen *u*.

Den icke sällsynta formen *Sygný* av *Signý* visar assimilation av första stavelsens vokal *i* med andra stavelsens *y*-ljud. Så är även *Sigtrygr* att uppfatta. När jämte *Sigyn* finnes *Sygin*, så återgår måhända sistnämnda form på ett äldre **Sggyn*. — Med dessa vokalassimilationer är att jämföra vokalassimilationen *o* > *u* i första stavelsen av isl. **twā-*

tugu > **twötugu* > **tötugu* > *tuttugu* "20" (jmf. Kock Umlaut und Brechung s. 183).

Om labialiserande inflytande i fornnorskan av labiala (labialiserade) konsonanter på *i*, *e* i andra fall jmf. Hægstad: Vestnorske maalføre fyre 1350, I. Nordvestlandsk s. 135, Gamalt Trøndermaal s. 69.

Sedan jag gjort ovanstående iakttagelser, ser jag i Hægstads numera utkomna skrift Vestnorske maalføre fyre 1350. II. Sudvestlandsk. 1. Rygjamaal s. 46, detta uttalande med anledning av den där från ett par ställen antecknade namnformen *Sygurdur*: "Her er den gutturale spirant + *u* orsaki til yvergangen *i* > *y*". Även jag hade oberoende av Hægstad varit inne på en liknande tankegång, att det var *ʒ*-ljudet i förening med ett följande *u*-ljud, som framkallat labialiseringen *i* > *y*. Jag hade nämligen nedskrivit följande: "Då i fnorskan rätt ofta användas former med *y* sådana som (*Sigurðr* :) *Sygurðr*, (*Sigmundur* :) *Sygmonder* . . ., så är det troligt, att *i* dialektiskt övergick till *y*, när det omedelbart efterföljdes av frikativan *g*, och när tillika *u* följde i nästa stavelse (jmf. kombinerat yngre *u*-omljud i dat. *lagum* > *logum* [Kock i Ark. nf. VIII, 143, 148, 167; Umlaut und Brechung s. 177]). I vissa bygder inträdde denna labialisering måhända blott, när *ʒ* omedelbart efterföljdes av *u*".

Då namnen på *Sig-* med utvecklingen *i* > *y* icke äro talrika, är det vanskligt att i allo fullt exakt formulera ljudlagarna. Intet hindrar antagandet, att, såsom nämnt, **Sigwörðr* och de dock svagt belagda orden med *Syg-* av liknande typ i vissa trakter genom vanligt yngre *w*-omljud blev till (*Sygwörþr*) *Sygurþr* osv., under det att formen **Sigwörþr* (yngre *Sigurþr*) genom inflytande från simplex *sigr* och de många namnen på *Sig-* (*Sigarr* osv.) av annan typ merendels bibehöllo *i*-ljudet i första stavelsen. Dessutom kunna emellertid dialektiskt *Sigurþr*, *Sigmundur* genom sam-

värkan av frikativan \mathfrak{z} och ett följande u -ljud genom en art kombinerat yngre u -omljud hava blivit till *Syгурþr*, *Sygmundr*.

Även i fornsvenska urkunder finnas stundom former på *Sygh-* av åtminstone vissa bland nyss anförda namn såsom t. ex.

Sighvidher : "Syguidhir i Frösvi" (Sv. riksark:s pergaments-bref nr 2893, år 1397), "Sywit hii Bwrsryt" (i Småland; SD. ns. II nr 1234, år 1410).

Sighmunder : *Symunder* (SD. ns. III nr 2823, år 1420, Gammalkil i Östergötland), *Symundus* (Registret till Sv. riksark:s pergamentsbref).

Sighrup : run. gen. *sukrupar*, som väl uttalats *Sygh-rudar* (Liljegren 312).

Sightrygger : run. *süktrükr* dvs. *Syghtryggr* (Liljegren 369), fsv. latin. *Syghtryggus*, fsv. *Syetryg* (Registret till SD. I—II.).

Att beakta äro även de av de sammansatta namnen på *Sigh-* *Sygh-* bildade kortnamnen *Sigge* : *Sygge*.

En systematisk granskning av fsv. urkunder från denna synpunkt skulle säkerligen giva ännu flera andra exempel.

Liksom i fornsvenskan yngre kombinerat w -omljud inträtt i ljudgruppen $-iggw- > -yggw-$, t. ex. ack. sg. **triggwan* : fsv. **tryggwan* (*trygger*, Kock, U -omljudet i fornsvenskan i Sv. landsmålen XII nr 7 s. 9 ff.; Umlaut u. Brechung s. 220 ff.), så har kombinerat yngre w -omljud $i > y$ kunnat inträda framför zw i *Sighviþer* : *Syghviþer*.

I fsv. *Sy[gh]munder*, *Syghrup* kan övergången $i > y$ bero på kombinerat yngre u -omljud, framkallat av det omedelbart efter i följande \mathfrak{z} -ljudet i förening med u i följande stavelse. Här må ock erinras om att nsv. ordet *igel* i äldre nysvenskan ofta har plural-formen *yglar* (exempel hos Kock Sv.

ljudhist. II s. 393), och att pl. *yglar* en gång anträffas även i den fsv. Läkeboken. Då fornsvenskan har *īghulkutter* (även *yghilkotter*) "igelkott" och isländskan *ígull* "Echinus", *ígulkottr*, så bör det övervägas, om sing. till *yglar* (*yglar*) varit **yghul* (eller **yghul*), som uppstått ur **īghul* (**īghul*) genom dialektisk övergång av *īz-* till *yǰ-* framför *u*. Annat (men osäkert) förslag att förklara *yglar* i Sv. ljudh. anf. st. Med en utveckling *īz-* > *yǰ-* kan sammanställas den dialektiska fsv. övergången av *a* till *au* (eller till ett med denna diftong besläktat enhetligt labialt ljud) omedelbart framför *ǰ*, när kvarstående *u* följer i nästa stavelse, t. ex. dat. pl. *laghumen* : *laughumen* (Kock i Ark. nf. II, 32 noten, Umlaut u. Brechung s. 194 f.). Utvecklingen *i* > *y* i *Sy[gh]munder*, *Syghrup* kan väl dock hava inträtt även uteslutande genom inflytande från de omedelbart efter *i* följande labialiserade (labiala) konsonanterna (*ǰm*, *ǰr*; jmf. i så fall fsv. *Syghrup* med fnorska *Sygridh*).

I run. *sūktrūk* (*Syghtryggr*) föreligger assimilation av första stavelsens vokal med andra stavelsens vokal.

II. Till frågan om den urnordiska brytningen.

Av Marius Kristensen har den åsikten framställts i Ark. nf. XIII 83, att den urnord. brytningen ljudlagsenligt skulle utebliva (ej blott efter *r*, *l* och *w*, hvilket allmänt antages, utan) även omedelbart efter supradentalt *n*. Såsom stöd för denna mening anför han, att ingen brytning finnes i det isl. verbet *gnella*, under det att isl. adjektivet *sniallr* visar brytning.

Denna Kristensens uppfattning har emellertid icke blivit bevisad. Det isl. verbet *gnella* "gnälla" synes icke från medeltiden hava påvisats vare sig i 3. pl. presens eller i infinitivus, och man vet alltså ej, om ordet under fornisländsk tid i dessa former hette **gnialla* eller **gnella*. Verbet *gnesta* "smälla" förekommer under denna form någon gång i 3. pl.

pres. från medeltiden, men dess vokal kan förskriva sig från 3. sg. pres. (*gnestr*), liksom detta är fallet med isl. *snerta* "beröra", hvilket havt dentalt (ej supradentalt) *n*, och som icke desto mindre visar obruten rotvokal.

Att den fornnordiska brytningen ljudlagsenligt inträdde även omedelbart efter supradentalt *n* (t. ex. i ljudgruppen *gn-*), framgår av ett hittills av lexikograferna, så vitt jag ser, nästan alldeles förbiset ord.

I Snorres Edda II, 431 heter det i stycket "fra fenris vlf" sålunda: "Æn þviti hætir hæll ær stændr i holinum. ænn gnioll hætir ravf ær borvð ær a hælinum". Det här mötande ordet *gnioll* (*gnioll*) torde icke nämnas av någon annan lexikograf än Egilsson i hans *Lexicon poetikum* (1860¹). Här yttras om detta ord: "*gnjoll* f. foramen in palo cui alligatus est Lupus Fenres". Sammanhanget visar tydligt, att *gnioll* är namnet på ett i en påle borrat hål. Omedelbart förut omtalas, att pålen (*hæll*) heter *þviti*, hvilket ord sammanhänger med ags. *þvitan* "to cut, cut off", isl. *þveita* "hugga", *þveiti* n. egentl. "ett avhugget stycke", det svenska ortnamnet *Tvet* osv.

Frågan är då, hvad namnet *gnioll* egentligen betyder. I isländskan har man till det starka verbet *gella gialla* "ljuda gällt" det feminina substantivet *gioll* "starkt larm", till verbet *biarga* "hjälpa" subst. *biorg* "hjälp", till *gefa* "giva" subst. *giof* "gåva" osv. På alldeles enahanda sätt har man till verbet *gnella* **gnialla* "gnälla" havt ett feminint substantiv *gnioll* "gnällande". Ett ord *gnioll* med denna betydelse "gnällande (gnisslande)" är uppenbarligen ett synnerligen karakteristiskt namn på ett genom borring i en påle åstadkommet hål. Borring framkallar ju ett gnällande, fräsande eller gnisslande ljud.

Men liksom de feminina substantiven *gioll*, *biorg*, *giof*

¹) I den nya av Finnur Jónsson bearbetade upplagan finnes ordet icke, säkerligen emedan det — icke utan skäl — uppfattats såsom nomen proprium.

osv. hava *u*-brytning, så är detta även fallet med *gnioll*. Ett föregående supradentalt *n* hindrar alltså icke brytningens inträdande.

* *
*

I detta sammanhang må en anmärkning göras även om *a*-brytningen.

Hesselman försökte i Västnordiska studier I. Om brytningen (Uppsala 1912) visa, att den äldre *a*-brytningen ljudlagsenligt icke skulle hava inträtt i de västnordiska språken i kortstaviga ord. Att denna Hesselmans hypotes icke är hållbar, anser jag mig hava visat i Ark. nf. XXVI, 339 ff. och ib. XXVII, 114. Bland de av mig anförda exemplen var den i fornnorska handskrifter förekommande pronominalformen *iak* "jag" (< **eka*) av särskilt intresse. Då emellertid formen *iak* hittills icke påvisats såsom en även i isländskan anträffad sidoförm till det vanliga *ek*, och då *iak* även i den relativt äldre fnorskan blott sparsamt anträffats, torde följande ytterligare uppgifter om den västnordiska pronominalformen *iak* icke sakna betydelse.

Dr. Karel Vrátný i Prag har med anledning av mina i Ark. N. F. XXVI och XXVII införda artiklar om brytningen havt den stora godheten enskilt för mig framhålla, att *iak* anträffas även i en isländsk handskrift från c. 1300, nämligen i Cod. AM. nr 655 qv. fragm. XXIX, och han har tillåtit mig publicera denna hans iakttagelse. Detta handskriftsfragment, som utgöres av fyra membranblad, anser Gíslason Um frumparta íslenzkrar túngu s. LXXXV vara isländskt (icke fornnorskt). Det behandlar Alexanders saga, och ett mindre parti av fragmentet har avtryckts av Unger i hans 1848 utgivna upplaga av Alexanders Saga, förordet s. XIV f. Det heter däri: "sæ nu huart *iak* scal hafa rað þin"; flera gånger anträffas i detta avtryck "jag" under for-

men *ec*. Unger anser handskriftsfragmentet vara samtidigt med den av honom under A anförda handskriften AM. 519 qv., och denna sistnämnda handskrift daterar han liksom Gislason till omkring 1300; Unger anmärker: "maaske snarere för end efter dette Aar". Även Kålund daterar i sin Katalog II. Bind, 1. Hæfte s. 65 handskriftsfragmentet AM. 655, 4to, XXIX till omkring 1300.

Det är möjligt, att den isländske skrivaren av detta fragment havt ett norskt förlag med formen *iak*. Men även om så varit, så bör *iak* för islänningen hava varit en välkänd form; annars skulle han hava utbytt den mot *ek*.

Såsom ytterligare ett exempel utom de av mig i Ark. nf. XXVI anförda på fnorskt *jach* (från 1300-talet) må nämnas, att detta möter även i Dipl. norv. I, 493 i ett i Stavanger 1385 av Agmund Finnsson utfärdat brev; jmf. Hægstad Norske maalføre fyre 1350. II. Sudvestlandsk. 1. Rygjamaal s. 83. — I sen fornnorska (från slutet av medeltiden) förekommer som bekant rätt ofta formen *iak*, men denna kan vara en svecism. Så uppträder *iak* omkring 1420 t. ex. i brev från Hedemarken (se Kolsrud Heidmarksbrev 1315—1560 s. 8, s. 14). När emellertid ett sent fornnorskt diplom icke innehåller någon annan "svecism" än *iak*, så torde det böra övervägas, huruvida icke formen *iak* varit en i den i fråga varande bygden förekommande norsk dialektform.

Även enligt Amund B. Larsen i Maal og Minne 1914 S. 155 noten finnes *ja(g)* av *iak* i åtskilliga nynorska bygdemål ¹⁾.

¹⁾ Här må nämnas, att *e* (*æ*) dialektiskt i fornsvenskan bröts till *ia* mellan *g* och efterföljande *r* + konsonant (särskilt *rð*). Härom i annat sammanhang.

III. Till frågan om behandlingen av urgermanskt *hw* i de fornnordiska språken.

I Arkiv nf. XXVII, 1 ff. har Emil Olson på ett förtjänstfullt och synnerligen grundligt sätt undersökt spörsmålet, huru germ. *hw* behandlas i de nordiska språken, en fråga, som förut icke blivit egentligen granskad. Hans resultat är detta: i postvokalisk ställning förlorar den från urgermansk tid ärvda ljudgruppen *hw* *w*-ljudet före *h*-ljudet (eventuellt förstummas *h*-ljudet och *w*-ljudet samtidigt), t. ex. urgerm. **l̥hwan*, urnord. **l̥hwan*: fsv. *l̥ea* (isl. *liá*); — i postkonsonantisk ställning (dvs. efter konsonanterna *r*, *l*, de enda som komma med i räkningen) förloras *h* i interkonsonantisk ställning troligen före *w*, hvarefter *w*-ljudet enligt de vanliga reglerna kvarstår eller bortfaller, t. ex. urgerm. **arhwō*: isl. *or*, gen. sg. och nom. ack. pl. *orvar*¹).

Enligt min uppfattning har det lyckats Olson ådaga-lägga, att postvokaliskt *hw* så behandlats, att *w* obetingat i de flästa fall ljudlagsenligt förlorades före *h*-ljudet (eller att eventuellt båda ljuden samtidigt förstummades), och huvudresultatet av hans granskning av de fåtaliga orden med postkonsonantiskt *hw* är, så vitt jag ser, riktigt.

Emellertid vållar ordet isl. *iór* "häst" Olson svårighet vid diskussionen av orden med postvokaliskt *hw*.

Om detta ord *iór* har jag uttalat mig redan i Ark. nf. XIII, 362 noten. Jag framställde där alternativa förslag till förklaring av den olika behandlingen av urnord. *hw* i pres. sg. urnord. **sehwiR*: isl. *sér* "ser" å ena sidan och i nom. sg. ie. **ekwos* urnord. **ehwaR*: isl. *iór* "häst" å den andra. Emot mitt första alternativ (att trots förhållandet i i gotiskan urnord. **sehwiR* och urnord. **ehwaR* alltjämt hade

¹) Såsom Olson s. 22 själv framhåller, förminskas pålitligheten av detta exempel därav, att angelsaxiskan enligt Vernerska lagen har växelformen *earwe* (utan *h*), hvarför det är möjligt, att även det nordiska urspråket haft motsvarande form.

olika konsonanter efter rotvokalen *e*, nämligen resp. det enhetliga ljudet *hw* och *h + w*) gör O. bl. a. den anmärkningen, att de övriga germanska fornspråken icke bevarat något minne av denna ursprungliga olikheten hos det enhetliga *hw* och hos *h + w*, och att det därför är osannolikt, att det nordiska urspråket vidmakthållit den ursprungliga skillnaden. Denna anmärkning har nog fog för sig.

Däremot menar jag, att det andra av mig alternativt framställda förslaget huvudsakligen är riktigt. Det lyder: "Om åter ljudförbindelsen *h + w* på samnord. tid fått samma uttal som det enhetliga ljudet *hw*, så förklaras *iór*: pres. sg. *sér* på så sätt, att *e + hw* framför konsonant och i slutljud övergick till *iō* (**ehwR > iór*), men framför vokal till *ē* (**sehwan > sēa*); i så fall har pres. sg. *sér* fått *ē*-ljudet från *sēa*, *sēum* etc."

Enligt Olson låter ljudutvecklingen i ie. **ekwos*, urnord. **ehwax*: isl. *iór* sig icke förlika med hans resultat, att *w*-ljudet i den postvokaliska ljudgruppen *hw* förlorades före *h*-ljudet (eller samtidigt därmed). Tydligt menar han, att urnord. **ehwax* "häst" måste hava fått samma ljudlagsenliga utveckling som t. ex. det urgerm. runnamnet **ihwaz*, urnord. **ēhwax* (namn på runan 𐌿 ; jmf. Bugge Norges inskrifter I, 117 ff.); detta sistnämnda ord har blivit till (samnord.) **ēx* (i irländsk uppteckning *eir*; ib. s. 134).

Under dessa förhållanden anser Olson det nödvändigt att fatta isl. *iór* "häst" såsom icke utvecklade i Norden, utan såsom ett angelsaxiskt lån (ags. *eoh*). Han yttrar: "Jag ser ingen annan utväg ur svårigheterna än att helt enkelt förneka, att *jór* etc. går tillbaka till urnord. **ehwax*".

Emellertid hava de fornnord. språken även några personnamn, sammansatta med *Iō*-: isl. *Ióarr*, östnord. *Iōar*; isl. *Iómundr* fsv. *Iōmunder* osv. Olson skiljer *Iō*- i dessa namn från isl. *iór* "häst" och menar diftongen *iō* i namnen *Ióarr* osv. snarast hava uppstått ur ett germ. **aiwa-*, som på nor-

disk botten ljudlagsenligt blivit till *iō-* (jmf. Arkiv nf. XIII, 355 ff.); han erinrar om germanska namn sådana som *Eubert*, *Euprand* osv.

Emot dessa åsikter kunna, så vitt jag ser, ett par berättigade invändningar göras:

Det är enligt min uppfattning mycket vanskligt att skilja det i de fornnord. namnen *Ióarr Iōar*, *Iómundr* osv. ingående *Iō-* från det isl. ordet *iór* "häst", och alla forskare hava väl hittills uppfattat sammansättningsleden *Iō-* och *iór* "häst" såsom identiska ord. Men om detta är riktigt, så kan ej det i isländsk poesi mötande *iór* "häst" vara ett angelsaxiskt lån, ty blott i västnordisk poesi brukade ags. låneord pläga ju ej ingå såsom element i östnordiska och västnordiska namn.

Under dessa förhållanden torde Olson själv önska en sådan modifiering av den av honom givna regeln för förlusten av *hw*, att isl. *iór* och *Iō-* i isl. fsv. *Iōar(r)* osv. uppfattas såsom identiska ord, hvilka på nordisk botten uppstått ur urgerm. **ehwaz* urnord. **ehwar*.

Först erinrar jag därom, att det "urnordiska" språket självt hade en ganska lång utvecklingshistoria. Det förflöt åtskilliga århundraden från tiden för inristningen av de allra äldsta urnordiska inskrifterna till den tidpunkt, då det (väsentligen) enhetliga nordiska språket klövs i (mera distinkt framträdande) nordiska huvuddialekter.

Nu är det från språkhistorien ett allmänt känt faktum, att när ett språk visar tendens att låta ett ljud förstummas, detta förstummande ofta inträder successivt, så att det först inträder i vissa ställningar, därefter i vissa andra ställningar osv. Jag påminner om det bekanta förhållandet, att ändelsevokalen *i* under urnordisk tid förlorades tidigare efter lång rotstavelse (pret. **dōmiðē* > *dōmði*) än efter kort rotstavelse (pret. **talidē* > *talpi*). Även ett annat belysande

exempel må nämnas från den sent urnordiska tiden. Som bekant förlorades *w*-ljudet framför konsonant och i slutljud tidigare efter lång vokal än efter kort vokal. Detta förklarar, att urnord. pres. sg. **snīwir*, **snīwr* blir till isl. *snýr* "snöar" med *w*-omljud, men att däremot urnord. **þiwiR* **þiwr* blir till isl. *þír* "trälkvinna" utan *w*-omljud (Kock i IF. V, 153 ff.).

På i viss mån liknande sätt förlorades under en förhistorisk nordisk period intervokaltiskt *hw* tidigare efter lång än efter kort rotvokal.

Dessutom har under en mycket tidig urnordisk period *w*-ljudet i interkonsonantisk ställning förlorats (mellan *h* och följande konsonant).

Jag framställer nämligen följande modifiering av den av Olson motiverade regeln. Härvid använder jag det av Olson samlade materialet. Han har i rätt stor utsträckning anfört språkhistorisk litteratur till de hithörande — för övrigt föga talrika — ordens belysning. Under dessa förhållanden nämner jag i allmänhet icke denna litteratur, utan hänvisar i detta avseende en gång för alla till Olsons avhandling.

1. Redan under en mycket tidig urnordisk period förlorades, såsom nämnt, *w*-ljudet mellan *h* och en följande konsonant. Urgerm. urnord. **hwehwla* blev därigenom till **hwehla*, senare isl. *hvél* "hjul". Det är lätt begripligt, att ett över huvud svagt uttalat *w* lättast och därför tidigast förlorades i interkonsonantisk ställning. Dock må till frågans belysning erinras om att (jmf. Olson s. 21 ff.) postkonsonantiskt *hw* blir till *w* med förlust av det interkonsonantiska *h*, t. ex. nom. pl. **arhwōR*: *arwar* isl. *orvar* "pilar" ¹⁾).

¹⁾ I Ark. nf. X, 245 f. förklarar jag växlingen isl. *hvél*: *hvel* på så sätt, att nom. ack. **hwehwul* blev till **hwēl*, medan dat. **hwehw-lē* etc. tills vidare bibehöll kort *e*. Denna förklaring bör (med en mycket ringa modifiering) upprätthållas: Sedan nom. **hwehwla* dat. **hwehw-lē* blivit till **hwehla* **hwehlē* och vidare till **hwehl* **hweh-le*, förlängdes *e* i **hwehl* > *hwēl* med tautosyllabiskt *hl*, men kvarstod tills vidare såsom kort i **hweh-le* med heterosyllabiskt *hl*. Genom utjämning senare *hvél* och *hvel*.

2. Någon tid därefter förlorades *w* i den intervokalska ljudgruppen *hw* efter lång vokal (eventuellt förlorades *h* och *w* samtidigt i denna ställning), men det kvarstod tills vidare efter kort vokal. Jmf. härmed den nyss nämnda utvecklingen **sn̄w(i)R* > *sn̄r* i motsats till **piwiR*, som först senare blir till **piwR* *p̄ir*.

De obetingat flästa orden med under urnordisk tid intervokalskt *hw* hade lång (icke kort) vokal framför ljudgruppen *hw*. Hit höra: urgerm. **l̄hwan* urno. **lēhwan*: fsv. *l̄ea* (isl. *líá*) — urgerm. **nēhwa-* urno. **nāhwa-*: isl. fsv. *nā-nāra*¹⁾ — kompar. urgerm. **nēhwōz* urno. **nāhwar*: fsv. *nār* — kompar. urgerm. **nēhwiz* urno. **nāhwir*: isl. fsv. *nār* — infin. urgerm. **nēhwēn* urno. **nāhwan*: isl. fsv. *nā* — urgerm. **nēhwanaz*, urno. **nāhwanar*: isl. *náinn* "närbelägen" — urgerm. **sēhwū-* urno. **sāhwir*: isl. *-sár* — urgerm. **ihwaz* urno. **ēhwar*: samnord. **ēr* (i irländsk uppteckning stavat *eir*), namn på runan 𐌿 . — Här må ock nämnas: urgerm. **brēhwō* urno. **brāhwu*: isl. *brá* "ögonhår" — urgerm. **slaihwō*, urno. **slāhwu*: fsv. *slā*, nsv. (*orm*)*slā*²⁾ — urgerm. **taihwō* urno. **tāhwu*: isl. fsv. *tā* "tå" — urgerm. **rūhwōn*: nno. nsv. dial. *r̄yja* "grovt täcke" — urgerm. **sihwōn*: isl. *sía* "säll" — urgerm. **hēhwō* eller **hahwō*: fnorska *há* "nachgras" (jmf. Lidén i Uppsala-studier s. 94, Olson s. 6). Emellertid skulle i nom. ack. sg. urnord. **brāhwu*, **slāhwu*, **tāhwu*, (**hāhwu* eller *hahwu*) *w* framför *u* förloras oberoende av det allmänna förstummandet av *w* i *hw* efter lång vokal.

Däremot kvarstod *hw* tills vidare efter kort rotstavelse, t. ex. i urgerm. urno. **sehwan* "se", urgerm. **ehwaz* urno. **ehwar* "häst".

3. Först bort emot den urnord. språkperiodens slut, och sedan de korta ändelsevokalerna *a* och *i* förlorats, undergick

¹⁾ Olson s. 11 notem bedömer helt visst det någon enstaka gång anträffade isl. *nó* riktigt.

²⁾ Jmf. även s. 198; noten.

hw efter kort rotvokal någon förändring, nämligen enligt följande regler:

a) I intervokalisk ställning förstummas först *w*, sedan *h* i ljudgruppen *hw* med förlängning av den omedelbart föregående rotvokalen (eventuellt förstummas *h* och *w* samtidigt), t. ex.

urgerm. urno. **sehwan*: fsv. *sēa* "se" (isl. *siā*) — urgerm. **sehwōn* urno. **sehwo*: fsv. *forsēa* "tillsyn" (isl. *ásiá* osv.) — urgerm. **sehwaðla-* urno. **sehwalda*: **sēaldr* isl. *siáldr* "syn" ntr. — urgerm. **ahwalaz* urno. **ahwalaz*: **āalr* isl. *-áll* i *sopáll* "köttgaffel" — nom. pl. urno. **ahwōr*: **īar* isl. *ār* "år" ¹⁾).

b) Framför konsonant och i slutljud blir ljudgruppen *hw* (vid denna tid) till *w*.

Efter palatal vokal (*e*) vokaliseras detta *w*: urgerm. **ehwaz* urno. **ehwar* sent urno. **ehwr* **ēwr*: isl. *iór* "häst" (och *Iō-* i namnen isl. fsv. *Iōmund(e)r* osv.). Utvecklingen har alltså varit analog med utvecklingen av den sent urnord. ljudgruppen *-aiw-*, *-æiw*, *-āw-*, *-ēū-* > *-iō-* i **sēwr*: isl. *siór* "sjö" osv.; jmf. Falk i Ark. III, 292 f., Kock i Ark. nf. XIII, 358 ff. ²⁾).

¹⁾ Det isl. *té* förekommer blott i uttrycket *er einhverium í té* "det står någon fritt". Dess isl. genus kan ej påvisas. Ags. *teoh* är starkt femininum, men kan enligt Bosworth-Toller även vara maskulinum och neutrum. I fall urno. **tehwo* var feminin *ō*-stam, så bör det i nom. ack. sg. hava under en relativt tidig period övergått till **tehu* (med förlust av *w* framför *u*), och liksom urnord. **fehu* (got. *faihu*) ljudlagsenligt blev till isl. *fé* (Kock i Ark. nf. XVIII, 339 noten; XXVI, 374; Umlaut u. Brechung s. 170), så blev **tehu* till isl. *té*. Om åter *té* varit neutral *a*-stam, så blir just i det stående ensamt påvisade uttrycket *í té* den äldre dat. sg. **tehwe* ljudlagsenligt till **tēe*.

²⁾ Fullt ljudlagsenligt skulle nom. sg. **ehwar* genom äldre *a*-brytning övergå till **iahwr*, men under påverkan av de talrika formerna med kvarstående *e* i rotstavelsen (dat. sg. **ehwe*, nom. pl. **ehwar*, gen. ack. pl. **ehwa*, dat. pl. **eh[wum]*) bibehölls *e* under den äldre *a*-brytningsperioden i **ehwar* > **ehwr*, liksom åtskilliga andra isl. maskulina *a*-stammar (uteslutande eller fakultativt) hava kvar den obrutna vokalen *e*: *sess*, *stertr*, nyno. *erv* "Gulo borealis", isl. *Erpr*, *selr*, *melr* osv. (jmf. Kock i Ark. nf. XXVI, 362 ff.).

Det är lätt begripligt, att pres. sg. **sehwiR* av **sehwan* "se" vid förlusten av ultimas *i*-ljud ej övergick till det ljudlagsenliga **siöR*, som till sin vokalisation alldeles skulle skilja sig från de övriga presensformerna; genom inflytande från **sehwa sēa* fick man i sg. pres. isl. *sēr* (i fornsvenskan genom *iR*-omljud¹) alternativt *sīr*).

Grundformen till fsv. *lār* isl. (genom *R*-omljud) *lār* "lår" har varit icke **lahwaz* utan **lahaz*, urno. **lahar*; jmf. t. ex. Bechtel Hauptprobleme s. 243, Olson s. 9.

Exkurs. Övergick långt a-ljud under samnordisk (tidig särspråklig) tid ljudlagsenligt till långt o-ljud, när ett u-ljud omedelbart följde?

Denna här uppställda fråga bör belysas i samband med den nyss diskuterade förlusten av *hw* och särskilt av ordet *iór* "häst". Dessa två spørsmål (en i fråga satt övergång $\bar{a} > \bar{o}$ omedelbart framför *u* och förklaringen av uppkomsten av *iór* "häst") hava nämligen blivit satta i förbindelse med hvarandra.

I Aisl. gr.³ § 102 anm. 1 antar Noreen — såsom det vill synas med någon tvekan —, att urno. **ehwar* "häst" utvecklats till isl. *iór* på följande sätt: Urno. **ehwar* skulle genom äldre *a*-brytning ha blivit till **iahur*²); detta skulle genom ersättningsförlängning vid *h*-förlusten ha övergått till **iāur*; detta genom *u*-omljud på det omedelbart framför *u* stående långa *a*-ljudet till *iór*. Enligt Noreens åsikt Aisl. gr.³ § 74, 2 skulle nämligen labialiseringen av

¹) Ljudet \bar{i} i fsv. pres. sg. *sīr* kan dock måhända även bero på inflytande från den i vissa fsv. bygder av *sēa* "se" utvecklade formen *sīa* (jmf. Kock Svensk Ijudh. I s. 150).

²) Enligt min uppfattning, som jag motiverat i Ark. nf. XVI, 256 ff., skulle vid förlust av ändelsevokalen *a* i **ehwar* *w*-ljudet (tills vidare) kvarstå och ej övergå till *u*. Men jag bortser från denna för här diskuterade fråga underordnade omständighet. Jmf. s. 192 noten 2.

långt *a*-ljud genom *u*-omljud hava gått (icke blott till *ø*, utan ända) till *ō*-ljud, när *u* omedelbart efterföljde *ā*-ljudet.

Detta antagande är naturligtvis en nödvändig förutsättning för hans nyss refererade uppfattning av ljudutvecklingen **ehwar > iór*.

Jag kan icke ansluta mig till detta antagande.

Som bekant övergick under samnordisk tid långt *ā*-ljud (ej blott till *̄*, utan ända) till *ō* under dessa två förhållanden: 1) när ett *w* (*v*) omedelbart föregick *ā*-ljudet, t. ex. pret. pl. (till *vera* "esse") **wāru*: isl. *óru* (först påvisat av Kock i Ark. nf. I, 46 ff.) — 2) när *ā*-ljudet var nasalerat, t. ex. **nāttu*: isl. *nótt* "natt" (först påvisat av Falk i Ark. nf. II, 114 ff.).

Ord, där denna ljudutveckling inträtt, skrivas i fornisl. och fornnorska handskrifter med *ó* (*o*), t. ex. *óru* (*vóru*), *nótt*, under det att det vanliga *u*-omljudet på långt *a*, hvilket omljud fortskridit endast till *̄* (ej till *ō*), i (många av) de älsta handskrifterna normalt betecknas med *ø* (*o*), t. ex. pl. *tør* (till sg. *tár* "tår").

Det är vidare allbekant, att under en relativt tidig period av det västnordiska fornspråket det icke *u*-omljudda långa *a*-ljudet (t. ex. i nom. sg. *tár* "tår") så närmade sig *ā*-ljudet, att ljudet *̄* och det forna (sig till *ā* närmande) *ā*-ljudet i de flästa bygder sammanfölla. Följden härav var, att ord med den gamla omljudsvokalen *̄* i något yngre hss. oftast skrevos med tecknet *á* (*a*), t. ex. nom. pl. *tár* (*tar* "tårar").

Nu finnas emellertid vissa handskrifter (t. ex. Cod. AM. 645, 4:o), i hvilka *̄*-ljudet (*u*-omljudet av långt *ā*) normalt betecknas med bokstaven *ó* (*o*), t. ex. i pl. *tór* "tårar"; Ludvig Larsson upplyser nämligen i sin skrift Isländska handskriften N:o 645, 4:o. s. LI, att *u*-omljud av långt *a* i denna handskrift betecknas med *ó* (*o*) 241, med *ø* (*o*) endast 5 ggr.

När kan det nu genom ortografien i fornvästnordiska handskrifter under dylika förhållanden anses vara konstaterat, att ett *u*-omljud på långt *a* fortskridit (ej blott till \bar{o} , utan) ända till \bar{o} ?

Tydiligen endast, när stavningen med \acute{o} (*o*) är normal och vanlig i sådana handskrifter, som använda \acute{o} (*o*) eller \acute{a} (*a*) i *u*-omljudda ord av typen pl. *tǫr* (*tár*) "tårar". När man t. ex. ofta finner i samma handskrift ord av typen *óru* "voro" med \acute{o} , men däremot pl. *tǫr* (*tár*) osv. med \acute{o} (\acute{a}), så måste *óru* hava uttalats med \bar{o} -ljud. I fall däremot blott någon enstaka stavning med \acute{o} (*o*) (t. ex. i ordet *to* "tå") skulle förekomma i någon handskrift, så visar detta icke, att ordet uttalats med \bar{o} -ljud; den enstaka stavningen *to* kan nämligen mycket väl angiva ett uttal med det vanliga \bar{o} -ljudet. Icke heller visar i en handskrift sådan som AM. 645, 4:o den flera gånger mötande stavningen \acute{o} (*o*) "amnis", att ordet uttalats med \bar{o} -ljud, eftersom just denna handskrift, såsom nämnt, normalt använder \acute{o} (*o*) över huvud för att angiva långt *o*-ljud (i pl. *tócn* till sg. *tákn* "tecken", dat. pl. *sorvm* till sg. *sár* "sår", pl. pres. ind. *grotom* till *gráta* "gråta" osv.).

Nu hava de västnord. språken ej så få ord, som ljudlagsenligt skulle hava fått ett ur \bar{a} genom omedelbart följande *u*-ljud utvecklat \bar{o} -ljud, ifall den av N. antagna ljudövergången värkligen inträtt. Jag nämner följande:

urno. **brāhwu* : isl. *brǫ*, *brá*, nyisl. *brá*, fsv. *brā* "ögonhår" (jmf. ovan s. 191).

urno. **tāhwu* : isl. *tǫ tá*, nyisl. *tá*, fsv. *tā* "tå" (jmf. ib.).

urno. **ahwu* **āu* : isl. \acute{o} \acute{a} normalt, nyisl. \acute{a} , fsv. \bar{a} "amnis".

urno. **hahwu* eller **hahwu*, **hāu* : fno. *há* "nachgras" (jmf. s. 191).

urn. **raihu* **rāhu* : isl. *rǫ rá*, nyisl. *rā* "rådjur".

urno. **rahu* **rāu*: isl. *rþ rá*, nyisl. *rá*, fsv. *rā* "rå, stång".

urgerm. **skrahō* urno. **skrahu* **skrāu*: isl. *skrþ skrá* "a scroll, dry skin", nyisl. *skrá*, fsv. *skrā* (jmf. Falk och Torp Et. Wb. s. 1021).

germ. **slahō* urno. **slahu* **slāu*: isl. *slþ slá*, nyisl. *slá* "slå" (subst.); jmf. mnt. *slach* n. *slage* f. "slagbaum", ags. *slahe* "weberkamm" (jmf. ib. s. 1050).

urgerm. **spahō* urno. **spahu* **spāu*: isl. *spþ spá*, nyisl. *spá* "spådom".

urgerm. **lahō* urno. **lahu* **lāu*: isl. *lþ lá* "strandvatten"; jmf. isl. *lǫgr* "vätska" (Falk och Torp Et. Wb. s. 613).

I fall nu värkligen under samnord. tid *ā* omedelbart framför förlorat *u* ljudlagsenligt hade blivit till *ō*, så skulle man naturligtvis hava väntat formerna isl. **brō* "ögonhår", **slō* "slå, stång" osv. med *ō* i fornspråket. Man kan nämligen icke antaga, att *ā*-(*ǫ*-)ljudet blivit det rådande i alla dessa ord i fornspråket genom analogi-inflytande från andra kasus än nom. ack. sg.

Detta bekräftas därav, att ord sådana som isl. *vón*: *ván* "förhoppning", *ró*: *rá* "vrå" med nasalerad vokal visa en växling *ō*: *ā* i fornspråket. I ord med nasalerad vokal övergick såsom nämnt (s. 194) långt *a*-ljud (ej blott till *ǫ*, utan ända) till *ō*, när *u* följde i nästa stavelse; alltså nom. **wānu*: (*v*)*ón*, germ. **wrahō* (jmf. Falk i Ark. nf. II 115) urno. **wrahu*: isl. *ró*. Växelformerna *rá*, *ván* ha som bekant *ā* från andra kasus (**wrahax* osv.)¹⁾. Här må ock nämnas isl. *krá*, nyno. dial. *kraa* jämte *krō* "vrå". Enligt Falk och

¹⁾ Ej blott till följe av nasaliteten, utan även av en annan orsak kan *ō* vara den ljudlagsenliga vokalen i nom. ack. sg. *ró* "vrå". Urno. **wrahu* blev till isl. **wrō* *ró* även genom samvärkan av det framför *r* stående *w*-ljudet och det i nästa stavelse följande *u*-ljudet, liksom detta kan vara fallet i pret. pl. *wräku*: fsv. *vrōko* (till *wrēka*; jmf. Kock Sv. ljudh. I, s. 349, Umlaut u. Brechung s. 198). — Det i äldre Gulatingslagen en gång anträffade *ro* "klink-plata til jarnsaum" (Hægstad, Vestnorske maalføre I, s. 81) anse Falk och

Torp Et. Wb. finnes *kró* även i fornspråket. Hit hör väl även nyisl. *kró* "a small pen or fence". Falk och Torp torde med rätta såsom grundform ansätta **kranhō*.

Men då fornspråket använder (*v*)*ón* jämte *ván*, *ró* jämte *rá* "vrå" (*kró?* jämte *krá*), emedan *ō* under samnordisk tid var ljudlagsenligt i nom. ack. sg., så borde fornspråket hava använt även **brō* jämte *brá* osv., ifall *ō* i detta och dylika ord ljudlagsenligt hade uppstått i nom. ack. sg. under samnordisk tid.

Jag skall nu söka belysa ord, som anförts till stöd för den antagna förhistoriska ljudlagen $\bar{a}-u > \bar{o}$.

I vissa *ny-norska* bygdemål uttalas i våra dagar *ō*-ljud i vissa av de nyss nämnda orden. Detta är enligt Hægstad, Gamalt trøndermaal s. 95 företrädesvis fallet på Östlandet, särskilt i dess södra del. Enligt min uppfattning har redan Falk i Ark. nf. II, 117 ff. väsentligen riktigt bedömt sådana ord ¹⁾. När man i vissa bygder finner t. ex. *tō* (i Smålenene, Romerike) jämte *tå* "tå" — *rō* (i Trøndelagen) jämte *rå* "stång" — *slō* (i Romerike, södra Trøndelagen) jämte *slå* "bom" — *ō* jämte *å* "amnis", så är det att så uppfatta, att det genom *u*-omljud på \bar{a} uppkomna långa \bar{o} -ljudet i vissa bygder under relativt sen tid ljudlagsenligt övergick till långt *ō*-ljud (under det att \bar{o} -ljudet i andra och kanske de flästa bygder sammanföll med det av \bar{a} utvecklade *å*-ljudet). På enahanda sätt blev fnorska *drōttr* "dragning" till *drott* i Smålenene (Falk), och i detta ord (urnord. **drahtur*) har intet *u* förlorats omedelbart efter \bar{a} (\bar{o}). Möjligen var i vissa trakter den relativt sena

Torp Et. Wb. s. 907 troligen med rätta hava utgått från en germ. grundform **wranh* (alltså med nasal) och vara väsentligen etymologiskt identiskt med *ró*, *rá* "vrå".

¹⁾ Jmf. även Ross Norske bygdemaal (i Kristiania Vidensk. Selsk. skrifter) VI. Upplandsmaal (1907) s. 60; VII. Foldamaal (1908) s. 7; IX. Trøndemaal (1908) s. 43; X. Fosnmaal (1908) s. 56; XII. Fyrdemaal (1910) s. 4; Larsen ib. Den solerske dialekt (1894) s. 89.

övergången $\bar{o} > \bar{o}$ -ljud begränsad till slutljudande ställning. När man i något yngre fnorska urkunder kan såsom ortnamn finna *O*, *Oar* (t. ex. i Eysteins jordebok c. 1400) motsvarande det normala \bar{a} "amnis", så utgöra dylika ord exempel på den relativt sena dialektiska övergången $\bar{o} > \bar{o}$ (jmf. Falk anf. st. s. 117). Det kan väl knappt avgöras, huruvida ett i äldre Borg. Krist. *en gång* (16: 4) antecknat *to* "tå" (Hægstad, Gamalt Trøndermaal s. 95) uttalats *tō* eller *tó* (jmf. s. 195)¹).

Det från annat (andra) språk lånade personnamnet *Páll* har ofta skrivningen *Pöll*, t. ex. i Stockholms homiliebook; dessutom användas formerna *Pöll*, *Pawal*, *Poel*, *Pewel* (se Lind, Norsk-isl. dopnamn). Såsom låneord (lat. *Paulus*) intar *Pöll* i viss mån en särställning; jmf. i besläktade språk fsv. *Pāwal Pāwel*, nederty. *Pawel*, äldre da. *Po(v)el*. Troligen har ett äldre *Pāw(a)l *Pāw(e)l* övergått till *Pöll* > *Pöll* genom inflytande på \bar{a} -ljudet av det (förlorade) omedelbart följande *w*-ljudet i förening med det omedelbart före \bar{a} stående bialabiala *p*.

Det isl. fsv. *klō* har säkerligen ej uppstått ur äldre **klāwu*, utan det innehåller, såsom redan Kluge, Et. Wb. samt Falk och Torp, Et. Wb. antaga, (i motsats till fht. *klāwa*) avljudsstadiet \bar{o} (jmf. isl. pret. *klō* till isl. verbet *kleyia* "riva"). Detta bekräftas av isl. fsv. pl. *klør* (till subst. *klō*). Pl. *klør* har genom äldre *i*-omljud uppstått ur **klō[w]ix*. I fall isl. fsv. *klō* tidigare hetat **klāwu*, skulle dess

¹) Hægstads och Torps ordbok upptar jämte *rā* "stång" även (utan citat) *ró* "stång". Troligen har en stavning med *o* i detta ord påvisats blott från något enstaka ställe i fornspråket. Övriga lexika synas ej känna den, och förmodligen bör den bedömmas såsom det nyss nämnda i fnorskan en gång påvisade *to*. För övrigt skulle man från växlingen *rā: ró* "vrå" (se s. 195) hava till *rā* "stång" kunnat på analogisk väg bilda *ró*.

I fall fsv. *slā* nsv. nno. dial. *slō* "ormslå" uppstått av urgerm. **slanhō* urno. **slāhu* med nasalerat \bar{a} (jmf. nht. *schlange*; K. F. Johansson i Beitr. XV, 243), så beror \bar{o} -ljudet i (**slāhu* >) *slō* därpå, att \bar{a} -ljudet var nasalerat. Om åter grundformen varit **slaihō* urno. **slāhu* (Johansson ib. XIV, 302 noten), så blev **slāhu* till *slō*, och detta övergick senare till fsv. *slā* nsv. *slā*, men i vissa (svenska och norska) bygder till *slō*.

nom. ack. pl. **klāwir* hava genom äldre *i*-omljud blivit till **klāwr*, och liksom **snāwr* har givit isl. *sníór* "snö" (Kock i Ark. nf. XIII, 361 ff.), så måste **klāwr* hava övergått till **klīōr*, en form, som ej finnes.

Här må ännu nämnas två ordgrupper, även om de ej anförts som direkt stöd för den diskuterade ljudlagen:

Vissa ord, som i älsta språket böjas såsom feminina *n*-stammar, hava i nom. sg. såväl en form på *-sió* som en form på *-siá*, t. ex. *viþsiá* : *viþsió*, *ásiá* : *ásió*, *forsiá* : *forsió*, *skuggsiá* : *skuggsió*, *umsiá* : *umsió*. Några av dessa ord använda sidoformer på *-sión* i nom. sg. såsom *viþrsión*, *skuggsión*, *umsión*. Nominativ-formerna på *-sió* hava så uppstått, att **sēa* i oblika kasus (till nom. **sēa*) genom kvantitets-omkastning blev till *siō* (*-siō*). Formen *-sió* inträngde senare på analogisk väg i nominativus, så att man där fick *-sió* jämte *-siá*. Härvid medverkade den omständigheten, att man även hade gamla bildningar med nom. *-sión* (växelform till *syn*): *skuggsión* : *skuggsió* osv. Alltså hava nom. *viþsió* osv. icke *u*-omljudd vokal i ultima, utan dess *ō* har uppstått på helt annat sätt.

Genom anslutning till ord sådana som *á* "amnis" med *ō*-stamsböjning antogo komposita på *-siá* senare denna sistnämnda flexion. I Larssons Ordförrådet anföras av i fråga varande ord blott dessa former: *viþrsiá* nom. sg. 1 gång (Hom.) — *ásiá* dat. sg. 1 gång (Cod. 645) — *ásió* dat. sg. 1 gång (Hom.) — *tílsió* ack. sg. 1 gång (Cod. 645) — *umbsió* ack. sg. 1 gång (ib.) — *viþsió* nom. ack. dat. sg. 3 ggr (Hom.). Alltså ingen form på *-siþ*. Det torde vara ovisst, huruvida ett uttal *-siþ* (med *u*-omljud av långt *a*) över huvud funnits.

I överensstämmelse härmed äro måhända isl. *giá* 1) "klyfta" 2) "lystlivnad" och isl. *gió* f. "lystlivnad" att bedömma. Falk och Torp, Et. Wb. (art. *gjepe*) anse detta (dessa) ord innehålla en *w*-avledning liksom fht. verbet *giwēn*, *giwōn* "den mund aufsperrn". Vid en äldre böjning såsom *n*-stam nom. **giwa* : obl. kasus **giwo*, yngre **gio* (med

förlust av *w* framför *o*) avlägsnades *w* i nom. **giwa* på analogisk väg, så att man fick nom. **gia*. Genom kvantitetsomkastning gävo **gia* **gio* formerna *giá* *gió*. Det i Spec. regale 92: 21 (Brenner 110: 26) mötande *gio* i uttrycket *flyia gio* kan vara oblik kasus av en *n*-stam, och *gió*-i komposita *giólífi*, *giómaþr* kan ock vara gen. av en *n*-stam. I fall denna uppfattning är riktig, har isl. *giá* först i relativt sen tid antagit *ō*-stamsböjning efter ord sådana som *á* "amnis" osv.

Alltså:

Under samnordisk (tidig särspråklig) tid övergick genom *u*-omljud långt *a*-ljud omedelbart framför ett följande (i literaturspråken förlorat) *u* till långt *o*-ljud (icke ända till långt *ō*-ljud) — detta i överensstämmelse med den normala behandlingen av långt onasalerat *a*-ljud ¹⁾.

Lund.

Axel Kock.

Korrigerende bemærkninger til »Ordenes Død m. m.»

I Arkiv XXXI: 236 ff. har fru dr. phil. Lis Jacobsen skrevet en afhandling "Om Ordenes Død m. m.", der er fremkaldt af og delvis rettet imod mine recensioner af "Kvinde og Mand" og Palladius-udgaven (sst. s. 96 ff.). Medens fru J. ikke har noget at bemærke til denne sidste anmeldelse, indeholder "Ordenes Død" en række modbemærkninger til min kritik af "K. o. M." Flere af disse kan jeg dog lade ligge, da de ikke fremfører noget nyt ²⁾

¹⁾ De av Bugge resp. i Aarbøger 1905 s. 288 och i Norges indskr. I, 129 gjorda försöken att förklara runorna ea på den danska brakteaten nr 63 och runorna eiyn på Krogsta-stenen äro så osäkra, att dessa runkombinationer enligt min åsikt ej böra medtagas vid diskussion av språkhistoriska spörsmål.

²⁾ Imod fru J. havde jeg hævdet (s. 97), at "en sproglov om, at lydsterke ord skulde have tilbøjelighed til at fortrænge lydsvage . . . er sikkert i højeste grad tvivlsom". Fru J.s imedegåelse (s. 239 ff.) synes ret overflødig, når dens resultat er: "et sikkert Vidnesbyrd om aftagende Lydmasses Indflydelse paa Ordenes Fortrængen har man ikke". I særlig grad overflødig er dog den lille fodnote s. 277, der for at være korrekt skulde

(mht. *smerte, kummer, fadetur*, konj. *hvis* osv., spec. det væsentlige spørgsmål, at *mand* og *kvinde* — i titler — ikke udelukkende bruges om gifte). Jeg kan indskrænke mig til de punkter, hvor det måske kunde se ud, som om mine påstande var blevet gen-drevet.

Fru J. havde påstået, at årsagen til ordenes opståen og forsvinden i sproget "kun i ringe Grad kan søges i Udviklinger af de Ting og Tanker, Ordene er Tegn for". Det skulde synes selvfølgelig, at "kun i ringe Grad" som hævdedet i min kritik må rettes til "i meget høj grad". Fru J. vil fastholde sine påstand, men taler i sin redegørelse næsten kun om den ene side af dette spørgsmål: ordenes død, der selvfølgelig — p. g. a. ordenes stadig tiltagende antal — spiller en mindre rolle end den anden side: ordenes opståen; men selv en undersøgelse af ordenes død vilde have givet et andet resultat, hvis fru J. havde valgt fx lovsproget (i st. f. det lidet specielle sprog i Rimkrøniken); her havde der meldt sig ord som *trugsiærn, skuziærn, skra, innam, trygpær ep, skuta bot* osv., og mange særord fra dagligsproget kan jo være forsvundet uden nogensinde at have eksisteret i skriftsproget¹). Hovedspørgsmålet er imidlertid de nye ords opståen, og her er det ikke helt forsvarligt at nøjes med en løs henvisning til Falk & Torp's Etym. ordb., der som bekendt netop udelader den store mængde af fremmedord. Blot en undersøgelse af ordforrådet i Saabys retskrivningsordbog, der medtager om end langt fra alle fremmedord så dog et fyldigt udvalg, vilde have givet en vrimmel af eksempler på ord, der er opstået el. indført sammen med de ting og begreber de betegner. På en enkelt tilfældig valgt side finder man her fx: *Legende, legere, Legion, Leguan, Leksikon, Lektie, Leopard, Levit, Levkøj, L'hombre, Lian, Liberi* &c. Fra en enkelt lille artikel i et københavnsk dagblad kan samles eksempler som: *Opvarter, Restaurant, Strejke, Forretning, Publikum, Drikkepenge, Fagforening, Kelner, Forstadskejpe, Lejetjener, Politidirektør* &c. Og når man tænker på de utallige ord, der — netop sammen med tingene de betegner — er indkommet i dansk på de forskellige videnskabs-grenes, på industriens, håndværkets, handelens, sportens område osv., vil man ikke være i tvivl om, at fru J.s bestemmelse er urigtig.

Ligeledes lader det sig ikke nægte, at fru J. har formet sin påstand for rigoristisk, når det hævdes, at "to enstydige Ord kan ikke vedblive at eksistere" (se Arkiv XXXI: 97). I forsvaret for denne påstand fremføres (l. c. s. 269 fodn.) en række højst besynderlige oplysninger om dansk sprogbrug (at betingelseskonj. om

siges ikke af fru J. men af hendes recensent, nemlig: Jeg har iøvrigt selv gjort [fru J.] opmærksom paa den tidlige Forekomst af *hvis* som Betingelseskonjunktion hos Palladius.

¹) En sådan forandring i ordforrådet er det sandsynligvis, der medvirker til at gøre tydingen af vore ældste stednavne så vanskelig.

”ikke mere bruges i Tale”¹⁾, at *bare* i modsætning til *blot* er et vulgært (!) ord, og således videre). Jeg skal holde mig til mit hovedeksempel: konj. *hvis* og *dersom*. Spørgsmålet lader sig ikke afgøre med en bemærkning om, at ”*dersom* er nu saa at sige helt fortrængt af *hvis* i Talesproget, og om nogle Aarhundreder eller før vil det maaske ogsaa være bukket under i Skriftsproget”. Det virkelige forhold er følgende. I den første tid disse ord bruges som konjunktioner²⁾, havde *dersom* absolut overvægt, og således er forholdet vist ogsaa i nuværende danske dialekter. I jysk er *dæsom* almindeligt (Feilberg; Jensen Vendelbomål § 755), men *hvis* kendes dog ogsaa, bl. a. i Vendsyssel³⁾. Inden for østdansk sprogområde viser Sejerø-målet lignende forhold (Thorsen § 107). Omvendt har *hvis* overvægt i det mindste i visse fynske dialekter (i H. P. Lunde’s lille samling skitser Fynboer, 1912, findes *dersom* i alt 3 gg.; *hvis* i alt 7 gg.) og i københavnsk (*dersom* forekommer dog både i skrift og i tale; jf. fx Karl Larsen’s Hans Peter Egeskov i Udenfor Rangklasserne s. 22). Følgen af disse forhold er da, at adskillige forfattere (og rigssprogstalende) naturligt bruger konj. *dersom*, sjælden *hvis* — denne sidste ofte med bevidstheden om at den ikke tilhører deres naturlige sprog⁴⁾. Fra litteraturen kan blot eksempelvis anføres en forfatter som Henrik Pontoppidan. I fortællingerne ”Nattevagt”, ”Isbjørnen”, ”Toldere og Syndere” osv. forekommer *hvis* overhovedet ikke (*dersom* almindeligst, desuden *om*, *ifald* og inversion); dærimod findes *hvis* én gang i ”Den gamle Adam” (1. udg., 1894, s. 122) og ligeledes kun én gang i hele ”Lykke-Per” (3. udg. III: 334 = 1. udg. VIII: 260). Omvendt bruges *dersom* ikke i adskillige andre bøger, fx af forfattere fra Kbh., Fyn osv. (Edith Rode Tilfredse Hjertes, A. Kristensen Fynboer, Morten Korch En Husmand o. fl.). Men ofte anvender samme forfatter bægge konjunktioner for stilistisk afvexlings skyld⁵⁾,

¹⁾ Konj. *om* bruges som bekendt mest (i tale og i skrift), når den betingende bisætning står efter hovedsætningen, især ved substantivisk bisætn. i apposition til et foregående *det* (fx: det vilde glæde mig meget, om —); desuden i udtryk som ”om jeg så må sige” o. fl.

²⁾ Fra c. 1500 (se Arkiv XXXI: 101 f. og min Sprogl. Forfbest. s. 92, 103 n. 1). K. Mikkelsens eksempel (i Dansk ordføjningslære s. 536) på *ter som* fra Mandeville (s. 15^{a-b}) er ikke sikkert, da det måske blot har den gamle stedsbetydning.

³⁾ Feilberg har kun et eneste eksempel på *hvis* som konj. (fra Vendsyssel, i forbindelse *hvis ikke*; desuden *hvisomensindenstid* o. l.). Men fx i Marie Bregendahls Hendrik i Bakken bruges (foruden *om* og *ifald*) *hvis* som den alm. konj., dærimod ikke *dersom*.

⁴⁾ Således if. mundtlig meddelelse for dr. phil. Marius Kristensens vedkommende.

⁵⁾ Som et enkelt eksempel skal jeg blot anføre C. Hauch’s Søstrene paa Kinnekullen, 1. akts slutn.: Ulrikka: *Hvis* du ikke er saa døv som Stenen, du sidder i, saa hør mig! — Jørgen: *Dersom* Du ikke holder op, saa gaaer jeg min Vej. — Ulrikka: .. *Hvis* du ellers er til ... Hos en stilist som Søren Kierkegaard ser man det samme; oftest bruger han inversion, men desuden vekslede *hvis*, *dersom*, *om*, *forudsat at* osv. (jf. ogsaa de bekendte linjer fra Diapsalmata: Gift Dig, Du vil fortryde det, &c).

og mange dansklerere giver netop deres elever dette vink (ligesom ved *der* og *som*). Når da disse ord har stået side om side i c. 400 år, gör man bedst i ikke at profetere om det enes undergang, navnlig ikke ud fra en blot individuel sprogfølelse og uden kendskab til de faktiske forhold.

Mht. de i recensionen behandlede enkeltord blot følgende. Ordet *ondskab* (s. 100, s. 278) betyder "ond gerning, synd", men bruges ofte (ligesom nu *synd*, *syndigt levned* o. l.) specielt om "hor, ukyskhed", idet sammenhængen viser, at der tænkes på denne specielle art af "ondskab". Netop dette fremgår af fru J.s eksempler (s. 278); en kapiteloverskrift som "warthær nokær man takæn i (el.: a) ondschap" (i bet.: hor) er utænelig; dærimod kan det selvfølgelig ind i et tekststykke hedde: "han tok them samæn a *then* ondschap".

Om ordet *pige* hævdede fru J., at det skulde være indkommet fra Sverrig i 15. årh. Grundlaget for påstanden var ordets forekomst i tre håndskrifter, der betegnedes som sjællandske. (Desuden hos Hr. Michael.) Selvfølgelig er dette et yderst usikkert vidnesbyrd, så meget mere som ordet kan påvises andre steder¹⁾ (se foran s. 104 f.). Hertil kan endelig føjes — hvad jeg først senere har set —, at det ældste af de tre "sjællandske" håndskrifter, som fru J. bygger på, direkte modbeviser selve påstanden. Det er Uppsala-hs. *H 122* ("Erik glippings almindelige byret") fra c. 1425. Her findes *pigæ* i en overskrift, ikke i selve teksten (her bruges *møø*); men disse overskrifter er netop tilføjet af en afskriver (se Secher i indledn. til optrykket, Univ. Jub. Bland. I: 146, gentaget af fru J. i "K. o. M." s. 158) og har den mest utvivlsomme jyske sprogform. Selve den overskrift, hvori ordet forekommer, hedder: "Om pigæ oc dræng *slip* i sæng" (jf. endvidere: *sægher* "siger", *gær* "går", *gæk* "gik" &c). Altså: det ældste af fru J.s "sjællandske" eksempler er netop jysk.

Hvad etymologien af ordet *skøge* angår (s. 100, s. 278 f.) kan jeg henvise til en redegørelse, som cand. mag. D. A. Seip vil publicere i et følgende hæfte af Arkivet.

¹⁾ Fx i Mariager-hdskr. (*GkS 1586, 4°*) fra 1488. Fru J. siger, at "GkS 1586 er jo (!) skrevet i en østdansk Mundart, snarest en skaansk". Dette er ikke blot en løs påstand uden antydning af bevis, men også meget tvivlsomt. (Den nægtende forstavelse *o-* kan godt være jysk; se Feilberg III: 948; *a* i *fram* og *anthin* ligeså; se Kort o. da. folkemål nr. 94; osv.). Det sikre er, at håndskr. er skrevet i Jylland og har udpræget jyske sprogformer (navnl. mht. udlydende *-e*: *mennesk*, *then nedhersth* oc *myntzsth*, *walsignels* &c; omvendt *owænnæwæ* "uvenner" osv.).

Altgermanische Religionsgeschichte von Karl Helm, Erster Band mit 51 Abbildungen, Heidelberg 1913, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung (Germanische Bibliothek, herausgegeben von Wilhelm Streitberg, 1. Abteilung, V. Reihe, Zweiter Band = Religionswissenschaftliche Bibliothek herausgegeben von Wilhelm Streitberg und Richard Wünsch, Fünfter Band).

"Man bleibt am besten beim Nächsterkennbaren" yttrar (s. 192) på tal om en af annan forskare företagen, högst tvifvelaktig mytologisk identifikation Karl Helm i den "Altgermanische Religionsgeschichte", hvars första del utgör föremål för denna anmälan och till hvilken förf. lemnat förarbeten i åtskilliga mytologiska och etnografiska uppsatser¹⁾.

Den följdriktighet, med hvilken förf. genomfört denna tes, som också därför med skäl hade kunnat sättas som bokens motto, skulle möjligen ensam kunna motivera ännu en öfersiktlig framställning af germansk mytologi utöfver de många, som under det sista kvartseket sett ljuset och af hvilka vi nyligen haft tillfälle att i denna tidskrift anmäla den närmast föregående, R. Meyers i många afseenden förträffliga likabenämnda arbete.

Emellertid ligger det nya i Helms bok väsentligen på ett annat område. Förf. har — först af alla — vågat sig på det onekligen djärfva försöket att ge oss en germansk religionshistoria, där stoffet fördelats icke i första rummet med hänsyn till de enstaka religiösa företeelsernas utveckling utan efter historiska perioder, alltså icke i "längdsnitt" utan i "tvärsnitt". Och han har därvid icke skyggt tillbaka för att i en hittills okänd utsträckning indraga den förhistoriska perioden i undersökningen.

Vi behöfva knappast särskildt framhålla, att utförandet af en dylik plan möter allehanda svårigheter och olägenheter, som äro föga kända för de förf., som arbetat efter den gamla schablonen — framförallt på grund däraf, att det här icke, såsom i de äldre arbetena, gäller att lemna en hufvudsakligen blott relativ kronologi af de religiösa företeelsernas utvecklingsstadier.

Vanskligheten i denna materialets fördelning vållar naturligtvis mången gång en osäkerhet i framställningen, och det kan ej nekas, att en sådan stundom ganska bjärt framträder i föreliggande arbete. Därjämte medför metoden en splittring af stoffet, som särskildt torde förefalla läsaren mindre önskvärd i sådana fall, där han ej känner sig öfvertygad om riktigheten af förf:s tidsbestämningar. Men om dessa olägenheter har förf. tydligen varit medveten, och anmälaren är för sin del glad öfver att han i trots häraf inte låtit sig afskräckas från sitt företag.

I inledningen afhandlas arbetets uppgift och metod, religio-

¹⁾ Synkretismus im germ. Heidentum (Graz 1909), afhandlingar i PBB XXXII, Hess. Bl. f. Volkskunde m. fl.

nens ursprung och väsen, de religiösa föreställningarna och formerna samt den germanska religionshistoriens källor.

Såsom titeln anger, åsyftar förf. att redogöra inte blott för kult och myt, utan också att nå de religiösa föreställningar, som ligga bakom dessa religionens ytre uppenbarelseformer, och det gäller vidare att i båda fallen beskriva icke det vid en viss tid härskande tillståndet utan lemna en framställning af utvecklingens och förändringarnas historia.

På tal om religionshistoriens källor lemna förf. (jfr äfven s. 5—7) en sannolikt alltjämt välbehöflig varning för öfverskattning af hvad han kallar "mytiska sagor", hvilka i sin föreliggande form ofta mera äro produkter af poetisk än egentligen religiös verksamhet, liksom också för den icke heller alldeles utrotade benägenheten att betrakta enstaka mytologiska föreställningar som allmänt germansk egendom¹⁾.

Vid besvarandet af frågan, hvilka andliga krafter som varit hos människan verksamma vid uppkomsten af de religiösa föreställningarna (fruktan, glädje, oändlighetskänsla etc.), framhålles den ensidighet, med hvilken föregångare sökt att häfda sina teorier. Skeptisk är förf. också, liksom flera moderna forskare, beträffande frågan, i hvilka primitiva föreställningar man har att söka religionens rötter: man kan ej gifva företrädet åt vare sig de naturalistiska, animistiska eller manistiska; man rör sig här med konstruerade teorier, som icke låta bevisa sig. Totaliteten af de företeelser, som människan iakttog i sin omgifning och försorde i sitt inre, var det, som hos henne utlöste de religiösa föreställningarna. Afgjordt afvisande ställer sig förf. gentemot bl. a. Langs och Schröders uppfattning, att äfven föreställningen om ett godt högsta väsen skulle höra till religionens ursprungliga innehåll. Med all rätt framhålles, att de tankar, som faktiskt fört till uppfattningen om ett dylikt väsen, icke kunna tilltros mänskligheten på det primitiva stadium, hvarom här är fråga.

I sin framställning af de religiösa föreställningarna (Inl. III) stöder sig förf. hufvudsakligen på Wundt²⁾. I åtskilliga enskildheter afviker han emellertid från denne forskare³⁾.

Detta afsnitt förefaller lida af en viss brist på öfverskådighet i framställningen. Till en del beror detta på förf:s starkt utpräg-lade verklighetssinne, som gör honom obenägen mot en skematisk

¹⁾ I litteraturförteckningen kunde i detta sammanhang ha omnämnts Rydbergs af förf. å andra st. citerade Undersökningar i germanisk mytologi.

²⁾ Beträffande Wundts uppfattning af 'kroppssjälens', till hvilken Helm ansluter sig, skulle anm. vilja hänvisa till de utan tvifvel mycket befogade kritiska anmärkningar, som framställas af Neckel Walhall s. 106 f.

³⁾ Så framställer han t. ex. (s. 18) i motsats till Wundt m. fl. men i anslutning till Kauffmann ZfdPh. 41: 635 den af flere grunder sannolikt fullt riktiga meningen, att själen icke kan betraktas som sekundärt inkorporerad i de gestalter (af djur, växter o. s. v.), i hvilka den från kroppen skiljbara själen plägar föreställas (själadjur o. s. v.), utan dessa gestalter äro snarare primära apperceptioner af själen.

framställning af företeelser, där förhållandena mycket tidigt på allehanda sätt komplicerats. Störande verkar det emellertid t. ex. att finna manismen under "Naturverehrung", då det närmast föregående afhandlar "Seelenvorstellungen".

I detta sammanhang må äfven nämnas, att förf., såvidt vi kunnat finna, i sin öfversikt af de religiösa föreställningarna synes ha tagit väl liten hänsyn till de rent naturalistiska, sådana t. ex., till hvilka de af honom sedermera (s. 173) behandlade solföreställningarna höra och som erbjuda ett särskildt intresse därför, att de knappast kunna betraktas som i någon mån animistiskt färgade och ändock på sina håll ledt till utveckling af personliga gudomligheter.

Utan tvifvel hade i öfrigt denna del af framställningen betydligt vunnit på anförande af konkreta exempel.

I inledningens fjärde afd. behandlas kult och myt. Förf. skiljer med Wundt mellan direkt och indirekt "trolldom" (Zauber) och anser, att den senare uppstått, sedan sammanhanget med själa-föreställningarna bleknat eller försvunnit. Är emellertid — inom parentes — ett dylikt antagande verkligen nödvändigt, och kan icke hvad förf. kallar "sympatetischer Zauber"¹⁾ betraktas som en primär företeelse?

Offret, som enligt många's åsikt ursprungligen utgjort en af makterna fordrad gåfva, anser förf. ha från början varit en fullt frivillig magisk handling, genom hvilken ett direkt tvång skall utöfvas gentemot mottagaren. I likhet med Wundt betraktar Helm alltså trolldomsmotivet såsom det första moment, som bör komma i betraktande vid förklaringen af offerets ursprung. Då emellertid detta ofta har sin grund i fruktan för någon demon, kan man beteckna denna känsla som ett andra offermotiv, och på detta stadium undergår föreställningen om offret ofta en fullständig omhvälfning, hvarigenom det icke längre uppfattas som en fientlig handling utan som en af demonen fordrad prestation.

Förf. framhåller i detta afsnitt bl. a. de svårigheter, som särskildt för den germanska mytologien äro förbundna med de försök, som gjorts att leda sekundära mytkomplexer tillbaka till s. k. kultmyter. Vi sakna nämligen för det mesta detaljerade uppgifter om de gamla kulterna. Bland forskare, som i något större utsträckning sökt nå fram till dylika kultmyter, hade äfven Schück kunnat anföras (Studier i nord. litteratur- och religionshist. och Studier i Ynglingatal).

I den sista delen af inledningen lemnas en kritisk öfversikt af källorna för den germanska religionshistorien. Beträffande Tacitus är förf. afgjordt af den meningen, att han icke varit i Tyskland, möjligen dock vid nedre Rhen. Germania får ej betraktas som en tendensskrift. Tacitus har utan tvifvel sträfvat att ge en

¹⁾ Förf. delar den indirekta trolldomen i "sympatetisk" (= Wundt: symbolisk) och magisk (= Frazer: sympatetisk).

så trogen och fullständig bild som möjligt af Germanien och dess invånare. Retoriskt-stilistiska hänsyn tyckas emellertid på icke så få ställen ha medfört lätta modifikationer af innehållet, hvarjämte den för tiden karakteristiska idealiseringen af naturfolken i många fall utöfvat inflytande på omdöme och framställningssätt. Åtskilliga gånger har Tacitus förallmänligt hvad han visste om de germaner, som han bäst kände till, nämligen de i väster boende; men han har icke gjort sig skyldig till en dylik generalisering på långt när så mycket som en del senare mytologer¹⁾.

Bland de grupper af egennamn, som äga religiös betydelse, hade man kanske väntat sig en för stjärnnamnen (Friggerocken, Karlavagnen m. fl.). Till de från samma synpunkt intressanta månadsnamnen höra äfven de isl. *Gói* och *Þorri*, hvarom M. Olsen i Maal og Minne 1912, s. 1.

I afd. H. (Die Dichtung) afvisar Helm väl kategoriskt den en gång äfven af honom själf omfattade meningen att *Muspilli* är ett hedniskt ord; se nu äfven Braunes nya inlägg i PBB 40: 424 f.

Vi öfvergå så till arbetets första del, den förhistoriska tiden. Förf. söker nu klargöra, hvilka af de i inledningen nämnda primitiva religiösa föreställningarna som låta fastställa sig under de enskilda perioderna, och vidare, om man här kan spåra ett framåtskridande till högre religioner och i så fall, till hvilken grad ett sådant kan iakttagas.

Vid besvarandet af dessa frågor måste förf. naturligtvis i första rummet stödja sig på de arkeologiska fynden. De äro emellertid vittnesbörd, hvilka — där de icke förhålla sig alldeles stumma — ofta om de förhållanden, hvarom här är fråga, tala ett språk, hvars tolkning kräver mycken takt och försiktighet. Dessa båda egenskaper synes förf. i hög grad besitta, hvartill kommer en grundlig och omfattande kännedom af den vetenskapliga litteraturen, äfven den nordiska.

Först lemnas en redogörelse för hvad som kan anses sannolikt i fråga om stenålderns själa-föreställningar och döds-kult.

Från kökkenmöddingarnas tid, hvilken historici och arkeologer, inom parentes, med orätt bruka kalla den äldre stenåldern (i stället för den yngre stenålderns äldre period), saknas gravfvar fullständigt: alltså inga begrafningsbruk och intet skydd för liken. Intet af dem, som påträffats, och framförallt ingen hufvudskål har varit intakt. Detta beror ej, såsom man ansett, på mekaniska orsaker, utan med all sannolikhet därpå, att man ansett den döde för skadlig och velat skydda sig mot honom. Materialet för denna

¹⁾ Då förf. på tal om inskrifterna anför den osannolika tolkningen af det på Berlinguldringen och Heidebrakteaten förekommande *alu* som *salus*, hade också bort påpekas, att samma form är ganska vanlig i urnordiska runinskrifter och där på annat sätt förklarats; se t. ex. Bugge Ark. f. nord. fil. 8: 28, No. Indskr. 1: 159.

slutsats är dock, såsom förf. också erkänner, klen. Är den emellertid riktig, framgår enl. Helm häraf, att man trots på en fortvaro af själen efter döden och att skallen betraktats som dess säte (alltså föreställning om en "organsjäl")¹⁾.

Den yngre stenåldersperiodens stengrafvar och jättestugor afse däremot tydligen att så länge som möjligt bevara den dödes kropp, och bruket förutsätter sannolikt föreställningen om en själ, som icke går under, så länge kroppen bibehålles. Själens betraktades alltså ännu som oskiljbar från kroppen. En annan förklaringsmöjlighet anföres s. 136—137.

Den omtvistade frågan, huruvida dessa bruk och föreställningar äro antoktona eller ej, besvaras så, att detta visserligen är fallet med föreställningen om en själ, hvars lif är bundet vid kroppens existens, men att däremot det speciella slaget af dylika skyddsbyggnader icke kan förklaras från germansk synpunkt. Germanernas egna bostäder vid denna tid voro icke af sten, och talrika analogier från andra håll visa, att de dödas boningar byggdes såsom de lefvandes. Anm. kan emellertid inte aldeles undertrycka ett svagt tvifvel på riktigheten af den slutsats förf. dragit. Skulle inte hos ett folk, som af en eller annan anledning önskade skydda sina dödas kroppar — och denna deras egenskap af skydd betonas ju starkt af förf. — skulle ej där den idén själfständigt kunnat uppstå att åt de döda bygga motståndskraftigare bostäder än dem de själfva för sina förhållanden under lifstiden behöfde?

Såsom de i grafvarna deponerade föremålen — gåfvor till den döde — utvisa, hade själen samma behof som den lefvande, hufvudsakligen mat, kläder och värme.

Nya föreställningar i dessa afseenden torde ha gjort sig gällande mot slutet af perioden, särskildt tydligt i och med de stora stenkamrarnas ersättande medelst stenkistor. Dessa små kistor kunna icke ha betraktats som beständiga uppehållsorter för själen. Förf. utvecklar, huru förändringarna såväl med afseende på grafvarna som på grafgåfvorna visa hän på föreställningen om en själaresa och ett mål för denna: ett dödsrike.

Härmed sammanhänger också, att mot slutet af stenåldern grafvar i större antal uppträda, som voro afsedda för enstaka individer och där de stora stenarna ej längre användas. Endast stensättningen kring kullen kvarstår för att symboliskt antyda det gamla bruket.

Likbränningen under bronsåldern anser H. innebära en fullständig omhvälfning af de religiösa föreställningarna och åsikterna. Den betecknade emellertid inte, såsom man ansett, ett offer af den döde till en gud: redan döda människor ansågos icke tjänliga till offer. Inte heller skedde den för att underlätta själens färd till dödsriket. Den företogs i stället, icke i den dödes utan i den

¹⁾ Förf. använder här den från Wundt lånade termen "primitiver Animismus", som han s. 19 ogillat.

levandes intresse, af rädsla för den afidnes själ, hvars återkomst genom förbränningen omöjliggjordes (jfr *Vigahrappr*, Laxd.-saga).

Snarast har bruket, som under det andra årtusendet före Kr. trängt igenom hos alla indoeuropeiska folk, närmast kommit till germanerna från Mellantyskland och Östeuropa; antagandet af semitiskt och babyloniskt inflytande måste afvisas.

Det stundom uppträdande bruket att nedlägga benen i förminskade affbilder af den mänskliga bostaden — s. k. husurnor — innebär i själfva verket en inkonsekvens, då man ju inte längre betraktade grafven som uppehållsort för själen: det måste alltså anses vara ett synkretistiskt drag.

I fråga om hela denna afdelning af arbetet, där förf. ur begravningskicken drager slutsatser beträffande de förhistoriska tidernas själatro, anser sig emellertid anm. böra ånyo erinra om de synpunkter, som Neckel gjort gällande i sitt arbete om Valhall. I betraktande af den krassa uppfattning af den döde såsom — för att begagna Neckels uttryck — "ett lefvande lik", där själaföreställningen synes hafva spelat en högst obetydlig roll, åt hvilken uppfattning isländska källor ge uttryck ännu strax före kristendomens införande, känner man sig föga böjd för att i de växlande begravningskicken se en utveckling i mera spiritualistisk riktning. Sammanhanget med de urgamla föreställningarna om en identifikation mellan den döde och hans lefvande föregångare synes knappast ha afbrutits ens genom likförbränningsleden. Mot att de hedniska germanerna skulle ha tänkt sig lifvet efter döden såsom en från kroppen löst själatillvaro tala äfven språkliga skäl: orden *själ* och *ande* i betydelsen 'själ' höra till öfversättnings- och den religiösa litteraturen.

Sannolikt har man enl. Helm att till sten- och bronsåldern förlägga ursprunget till föreställningar om ett själens förkroppsligande i djur- och äfven växtgestalter, som längre fram så allmänt uppträda i den germanska folktron.

Med dylika föreställningar står totemismen i ett intimt sammanhang. Helm ställer sig icke fullt så afvisande gentemot antagande af totemistiska föreställningar hos germanerna som t. ex. R. M. Meyer. Men han medger, att de stöd, som hittills anförts härför, äro synnerligen svaga. De många folknamn, som till nöd kunna förklaras ur djurnamn, anser han icke för denna fråga ge någon behållning.

I detta sammanhang skulle jag vilja nämna, att man kanske med lika stort eller möjligen lika litet berättigande kunde söka totemistiskt ursprung i en hel del germanska släktnamn på *-ing*, som tydligen innehålla djurnamn, såsom Rämningar, Ylfvingar o. d.; se aum. Om de svenska ortnamnen på *-inge* s. 229. Icke heller stamsagornas antydningar om djurisk härstamning ha någon egentlig betydelse för dessa frågor. Emellertid anser sig Helm ha mera grundad anledning att tillskrifva vissa germanska antropogo-

niska sagor totemistisk innebörd, så t. ex. Snorra-Eddans och Völuspás framställning om människornas skapelse. Han hänvisar äfven till alla analogier mellan träd och människor, som särskildt framhållits af Meringer och Much.

Beträffande de under den förhistoriska tiden härskande magiska föreställningarna omnämnas åtskilliga fynd af föremål, som oemotsägligen tjänstgjort som skyddsamuletter. Den under samma tid rätt ofta förekommande trepanationen var säkert blott en kirurgisk operation och fränkännes religiös betydelse, hvilket ju ej hindrar, att det bortopererade stället kunnat användas som amulett. De två figurer, som bruka gå under namnen triskele och hakkorset och uppträda samtidigt med likbränningen i Norden ungefär vid början af den yngre bronsåldern, ha användts som heliga apotropiska tecken. Tvifvelaktig är den gamla tydningen af dem som solsymboler, och icke heller har man lyckats bevisa, att de stått i något sam helst förhållande till åskkulten, om också möjligen i yngre tid hakkorset sekundärt begagnats som Torsmärke. Mycket osäkert är vidare enl. Helm, om de på stenar från bronsåldern stundom förekommande fotsuletecknen haft någon religiös betydelse: E. H. Meyers sammanställning med helskon är omöjlig, då det på bilderna alls ej är fråga om skor utan om nakna fötter. I en afhandling, som offentliggjorts efter Helms bok, nämligen J. Bings *Die germ. Religion der älteren Bronzezeit*, har emellertid nämnde förf. med åberopande af långt fram i tiden fortlefvande norska och skotska bruk i dessa afbildningar velat se minnen af en urgammal rit.

Demoner och gudar sakna under större delen af den förhistoriska tiden mänsklig gestalt, men uppkomsten af de antropomorfa gudarna måste dock i allmänhet förläggas till denna tid.

I vissa fall tycks emellertid en dylik antropomorfisk utveckling icke med säkerhet kunna spåras. Förf. behandlar i detta sammanhang de förhistoriska spåren af solkulten. Först nämnas några ord om hjulkorset och dylika soltecken. I fråga om vagnen från Trundholm delar Helm i hufvudsak den allmänna, först af Edv. Lehmann framställda åsikten, att den tjänstgjort som offer i afsikt att på magisk väg stegra solens kraft. Men han uppfattar den i likhet med S. Müller som en afbildning af en större kultvagn och avfisar s. 180 f. de invändningar, som från ålderssynpunkt kunna göras mot ett dylikt antagande. Omtärdar med kultvagnar äro ju till sin kärna intet annat än gamla trolldomsriter och visa sålunda tillbaka till mycket primitiva förhållanden. En god parallell har man ju enl. förf. i öfrigt i bronskittelvagnen från Judenburg, som tydligtvis användts i regnmagins tjänst.

Är denna Helms uppfattning riktig, måste man emellertid skilja dessa föremål från en hel del andra, där hjulen tydligtvis tjänat att transportera offren till gudarna (t. ex. de hjulkörande

bronsfågeln, om hvilka se Lehmann Da. Stud. 1904, s. 76), och detta förefaller något betänkligt.

Solen har alltså under denna tid uppfattats som ett hjul eller en skifva, som drages af en häst — sannolikt förstadiet till föreställningen om en himmelshäst eller en solvagn. Af någon antropomorf solgud finns ännu intet spår, och i själfva verket saknas som bekant en starkt framträdande sådan äfven sedermera hos germanerna ¹⁾.

I detta sammanhang hade man kanske väntat några ord om måndyrkan under bronsåldern; jfr t. ex. Olrik Nordisk og lappisk gudedyrkelse (Da. stud. 1904, s. 55). Därom emellertid i det följande (s. 257). För måndyrkan under denna tid skulle just, enligt Bing, Trundholmsvagnen kunna anföras som stöd; men man har svårt att tro, att skifvan skulle genom sina två sidor samtidigt beteckna två olika gudomligheter.

De efterbildningar af bilor och yxor, som förekomma under sten- och bronsåldern, ha att döma af deras litenhet och öfriga beskaffenhet ej kunnat tjäna till praktiskt bruk. Analogier från andra håll visa, att de haft religiös betydelse, de mindre snarast som amuletter och de större som votiv- eller offergåfvor; man offrade åt guden det vapen han behöfde. Sol- eller himmelsguden har ej, såsom t. ex. Montelius antagit, från början haft något med dessa föremål att skaffa. För primitiv uppfattning är yxan eller bilan närmast en primär mytisk bild af den dödande blixten och på ett senare stadium åskdemonernas vapen. Senare har emellertid sol- eller himmelsguden hos åtskilliga folk i sig upptagit äfven åskgudens gestalt; se närmare s. 192 f.

En gammal åskdemon från denna tid är enl. Helm sannolikt Hrungrnir "larmaren", hvars namn och täfingskamp med Oden icke passar in på en bergjätte. Såsom redan Olrik framhållit, företer denna kamp onekligen vissa ålderdomliga drag: Tor kastar sitt vapen och åker till striden ²⁾. Sagan om kampen mellan honom och Tor vill förf. helst betrakta som en kultsaga, ett minne från den tid, då åskdemonerna fingo vika för den nye åskgudeu. Bronsålderns gudar hade öfvermänniskliga dimensioner; de flesta af de jättar, med hvilka Tor kämpade, uppfattas af Helm som dylika åskgudomligheter, deras ondska är ofta ett sekundärt drag. Mel-

¹⁾ En alldeles ny tolkning af Trundholmsvagnens mytiska innebörd ger J. Bing i sin ofvan citerade nyligen publicerade afhandling. Enligt dennes sinnrika, men fantastiska hypotes skulle vagnen representera inte mindre än ett tretal gudomligheter — endast skifvan två.

²⁾ Förutsättningen för att namnet *Hrungrnir* skulle vara urgammalt är emellertid, att det vore en afl. af en *n*-stam, hvaraf man annars inte har något spår. Mig förefaller det snarast som en relativt ung deverbativ bildning (jfr sv. *runga*), uppkommen i anslutning till gamla denominativer ss. *rognir*, *læknir* o. d. I öfrigt tycks det mig ej heller så nödvändigt att skilja denne Hrungrnir från de egentliga "bergjättarna".

lan dessa och järnålderns Tor står en åskgud med bronsvapen; arkeologiska bevis se s. 201 f. ¹⁾).

Af gudomligheter i djurgestalt synas häst och fågel ha spelat den förnämsta rollen. Drakmotivet tycks ha kommit till germanerna samtidigt med ordet drake, alltså i romersk tid.

Någon ursprunglig "förvandlingsförmåga" hos gudarna finns ej: förvandlingen är blott en formel, hvaraf sagan betjänar sig, då djurgestalter aflöstes af antropomorfa gudar. Yngre nybildningar, "verkliga" förvandlingar, ha sedermera uppstått, lätta att skilja från de äldre.

Sannolikast höra till dessa djurgudar en häst och en örn, som aflöstes af Oden (hans vargar äro enl. H. däremot likdemoner och korparna själadjur); och vidare Freysgalten och Hönirs svan. Förklaringen af Tors bockar såsom djurgudomligheter anser H. vara osäker; härledningen af Freyja ur en kattlik föregångerska naturligtvis omöjlig.

En viktig grupp bland dessa demoniska djurgestalter utgöres af de likätande demonerna, som bero på urgamla, kanske ända till tiden före stengraverna återgående föreställningar, lätt förklarliga af det tillstånd, i hvilket särskildt de då utan skydd placerade liken snart befunno sig.

Hufvudbenämningen för dessa demoner är **etanaz*. Då de ofta hade jättegestalt, öfvergick benämningen sedan äfven till andra jättar. Helm ansluter sig sålunda i hufvudsak till Schonings (hvars teorier i denna punkt annars mötts med skepsis af flera förf., såsom R. Meyer, Brate), men anser dock, att denne i flera afseenden skjuter öfver målet. Loke var ingen likdemon, och icke alla jättar böra föras hit (se t. ex. om Hrungrnir ofvan) ²⁾).

De likätande djurdemonerna aflöstes af sådana, som tänktes bortföra den döde. Samgermansk var tydligen föreställningen om en demon i hästgestalt, som hade en dylik uppgift (se om Tjängvidestenen s. 213). I Sleipner föreligger enl. H. en kontamination af storm- och dödshäst. En hypostas af Sleipner är i Norden Oden;

¹⁾ Då förf. på tal om Tor, i anslutning till Olrik, framhåller, att hans enfald är ett yngre skematiskt drag, som afser att markera motsatsen till Oden, är ju detta sannolikt riktigt. Men då Alvissmål, likaledes efter Olrik, anföres som stöd för att äfven Tor ursprungligen kunnat vara listig, skulle man däremot vilja anmärka, att denna sång dock innehåller ett gammalt känt sagomotiv, hvilket kanske med v. d. Leyen Das Märchen in den Göttersagen der Edda s. 49 får antas ha ganska sent öfverförts på Tor. Olrik Da. stud. 1904, s. 135 anser däremot detta drag som en lemning från äldre tider. -- För öfrigt är det kanske försiktigast att för mytologiens vidkommande så litet som möjligt bygga på Alvissmål, där själfva berättelsen tycks vara ganska tillfälligt hopkommen, rent af på måfå gripen ur tillgängligt sagomaterial, för att tjäna som ram för det som i alla fall för diktaren varit hufvudsaken, nämligen ord- och namnlistorna.

²⁾ Däremot accepterar Helm Schonings tolkning af *Hræsvelgr*. Att emellertid en "valplatsfågel" som örnen kallas "likslukaren" synes mig inte vara mycket att bygga på, något som för öfrigt äfven Brate framhåller Nyare forskn. i nord. myt. s. 14.

om emellertid redan bronsåldern kände en döds gud i människo-gestalt, kan inte afgöras.

Att i förhistorisk tid germanerna tydligt ägnat gudomlig dyrkan äfven åt trädstammar, klossar o. d. (träfetischer), visa flera fynd af sådana föremål, som undergått en med tiden allt tydligare framträdande bearbetning och som tillvaratagits å gamla kult-platser ¹⁾. Om dessa primitiva gudabilder erinra ännu de norska högsätspelarna och Håvamåls *trémenn*, hvilka senare H. anser ha haft apotropéisk kraft ²⁾. I denna belysning finge den gamla sammanställningen af gudanamnet *asar* och got. *ans* 'bjälke' en tillfredsställande motivering.

Af öfriga gudomligheter har man att till den förhistoriska tiden föra en himmelsgud, **Tius*, hvilken som personlig gud sannolikt förefanns mot slutet af bronsåldern. Ktoniska väsen måste ha förekommit redan under stenåldern att döma af bruket att begrafva offergåfvorna. Båtoffren från bronsåldern tala för en då existerande hafsgudomlighet.

I afsnittet om kulten behandlar förf. bl. a. det egendomliga bruket att gömma, begrafva eller i vatten nedsänka votiv- och offergåfvor. Vid sidan om Helms egen förklaring kunde man möjligen erinra om en fyndig gissning eller antydning af Meringer i Wörter u. Sachen 5: 170, där han — utan tanke på denna passus i Helms arbete — uppkastar och indirekt besvarar den frågan, hvarför vid de offer, som man bragte gudarna, den offrande höljer öfver sig själf och icke snarare offeret.

Den religiösa splittringen bland germanerna, som naturligtvis inte alldeles saknades under de förhistoriska perioderna, framträder tydligare under den förromerska och romerska tiden, som utgör arbetets andra del.

I anslutning hufvudsakligen till S. Müller redogör förf. för märkligare avvikelser i fråga om begrafningsskick, t. ex. å Bornholm eller från början af järnåldern i västra och sydvästra Jutland samt Slesvig och Holstein.

Från början af den romerska tiden inträda viktiga förändringar. Likbränningen aftager som bekant, men bibehålles dock på många ställen vid sidan af det nya bruket, och bland grafgåfvorna börja, sannolikt, såsom ock allmänt antages, under inflytande från romersk kultur, allahanda käril att öfverväga, innehållande rester af matvaror, som tyda på rikliga dödsmåltider.

Förklaringen till dessa växlande och växlande företeelser har man sökt däri, att begrafningen icke längre skulle hvila på religiös grundval. Förf. delar ej denna mening. Möjligt är visserligen, att man nu icke längre ansåg själfva begrafnings-sättet af vikt för själen. Men att man ej var likgiltig för själen

¹⁾ Naturligtvis få dock ej — såsom förf. också s. 222 framhåller — alla dylika figurer betraktas som fetischer eller gudar.

²⁾ Jfr för öfrigt äfven den nyligen publicerade uppsatsen af T. E. Karsten om fi. *Runkoteivas* i Namn o. bygd 2, särsk. s. 200.

själf och dess vidare öden, visa grafgåfvorna, som nu åter börja uppträda i större mängd.

Hvarifrån härleder sig emellertid denna nya sed att icke längre bränna liken? S. Müller antager främmande inflytande, men nämner intet om dess ursprungsart. Om den romerska kulturen kan det ju här icke vara tal, då romarna vid denna tid ännu i allmänhet brände sina lik. Möjligen föreligger här alltså spontan utveckling hos något germanfolk, hvarifrån bruket spridit sig vidare.

Af gudar funnos under denna period åtminstone Oden, Tyr och Tor.

Den förres namn vill Helm i likhet med R. Meyer betrakta som en afledning af ett sbst. **wōd-*, kollektiv beteckning för den vilda jakten (s. 262 f.) — en härledning, som från ordbildningslärans synpunkt är mycket sannolikare än andra försök till förklaring af gudanamnet Oden; jfr got. *kind-ins*, *þiud-ans*, isl. *drótt-enn*, *Herj-ann* o. a. analoga bildningar¹⁾. — Tolkingen af Oden som Mercurius härstammar enl. förf:s mening icke från historici utan från köpmännen, s. 266. Taciti uppfattning, att denne guds dyrkan var samgermansk, är felaktig, s. 268.

Taciti Mars är naturligtvis Tyr, **Tiu* af **Dieus*. Helm afvisar Bremers härledning (*divus*), hvilken också, för själfva gudanamnens vidkommande, utan tvifvel haft att glädja sig åt en större anslutning än den förtjänat. Men han anser ej, att man från den etymologiska öfverensstämmelsen med de sanskritiska, grekiska och latinska gudanamnen får eller bör sluta sig till en indoeuropeisk öfvergud. Det enda vi på grund af denna som sannolikt eller möjligt kunna våga påstå är, att indoeuropeerna dyrkat dagen eller den ljusa dagshimlen: ingenting berättigar oss att ansätta en sedan urtiden gemensam, personligt uppfattad himmelsgud. Utvecklingen till en sådan kan ha försiggått hos de enskilda folken. Sannolikt ha emellertid att döma af den stora likheten mellan de romersk-grekiska och sanskritiska namnen närmare förbindelser ägt rum mellan dessa folk, under det att för germanerna en mera själfständig utveckling ligger närmare till hands.

Att Tyr varit en germansk himmelsgud kan ej betviflas. Men hos de västliga germanerna har han redan vid denna tid öfvergått till att väsentligen dyrkas som krigsgud, hvarvid man får tänka sig ett mellanled: *Tiu* som den öfverste guden (såsom

¹⁾ Frågan blir ju dock något invecklad på grund af isl. *Óðr*, Freyjas älskade (Völ., Hyndlulj., Sn.-E., Einar Skulason), som allmänt anses syfta på Oden och som en och annan velat betrakta som grundordet till detta namn. Säkerligen föreligga emellertid i *Óðinn* och *Óðr* två af hvarandra oberoende bildningar. *Óðr* bör sannolikt med R. Meyer o. a. sammanhållas med ty. *Wode*, som abstraherats ur kollektivföreställningen om den vilda jakten (Helm anser samhörigheten icke alldeles säker). Öfverensstämmelsen med ind. *Vāta* är väl mera tillfällig; jfr Macdonell Vedic Mythology s. 81 f. — Jfr för öfrigt sägnen om skogsjägaren "Kung *Od*" Uppl. (Grip i Uppl. 2; 390); = *Wode* eller yngre form af *Oden*?

hos Tenctererna: *præcipuus deorum*). Oden har däremot utan omväg från döds gud utvecklat sig till krigsgud.

Hercules hos Tacitus är Tor (ej med Much m. fl. Frey, se s. 275 not 84¹⁾). Om han, såsom Tacitus tror, vid denna tid var känd bland alla germaner (t. ex. de östliga nordgermanerna och östgermanerna), veta vi ej²⁾. Måhända dyrkade de ännu en annan åskgud **Perkunas* = *Fjorgynn*.

Frigg har enl. H. sannolikt med orätt betraktats som en samgermansk gudinna; motiveringen för denna uppfattning se s. 297 noten.

Af innehållet i kapitlet om stamkulter och kultförbund kan framhållas, att Helm icke anser den af Tacitus Germ. 9 ontalade sveviska gudinnan Isis (pars Sueborum et Isidi sacrificat) för identisk med Nerthus (s. 310). Den skeppsbild, som nämnes såsom den förras *signum*, utgör intet förbindelseled dem emellan; man har ej rätt att betrakta Nerthusvagnen som ett skepp på hjul. Såsom mycket sannolik betraktar däremot förf. sammanställningen af "Isis" och den vid Rhenmynningen uppträdande Nehalennia, som ofta framställs med ett skepp. Men man måste då stryka ordet *Sueborum*, hvarför äfven ett annat, af förf. framställt skäl talar.

Nerthusfesten är en vegetationsfest och gudinnan själf moderjorden. Hennes bad och dränkandet af slafvarna får ej betraktas som något slags regnmagi, utan med R. Meyer m. fl. som avslutningen af det himmelska bröllopet, *τερός γάμος*. En himmelsgud måste alltså tänkas som komplement; jfr M. Olsens uppsats om Njardarlog. Man har ingen anledning att med Bremer betvifla de jutska och norska harudernas identitet — den stöddes i stället af hvad man vet om kultförhållandena. Att närmare bestämdt lokalisera Nerthuskulten synes omöjligt; man kan tänka såväl på Östersjön som Nordsjön, men de särskilda gissningarna, som framställts, äro alla osäkra, såväl Rügen, Als, Sjöland som Helgoland.

Af Müllenhoffs skarpsinniga konstruktioner rörande nahanarvalernas Alciskult tycks sammanhanget med den vandaliska *Hasdingi* säkrast; däremot är den mytiska förklaringen af Hartungssagan ganska problematisk. Att fastställa de båda Alcis egentliga namn är omöjligt. S. 326 framställs en icke osannolik hypotes, enligt hvilken de kunde vara identiska med de hos Paulus Diaconus omtalade hasdingarna *Päos* och *Päwos* (*Raus* och *Rafts*) 'rör' och 'bjälke'; jfr hvad ovan yttras t. ex. om härledningen af *Anses*. Se härom numera M. Olsens utredning i Hedenske kultminder i norske stedsnavne s. 250 följ., där namnens innebörd ställes i ny belysning.

Helm anser formerna *Ingvævones*, *Istsvævones* och *Erminones*

¹⁾ Helm afvisar s. 275 n. kraftigt den af Much, Möller m. fl. häfdade uppfattningen, att Frey skulle existerat utanför nordgermanerna. Fht. *das fröno chrusi* (700-t.) visar att orden *frö*, *fröno* ej varit specifikt "hedniska".

²⁾ Jfr härtill nu M. Olsen Hed. Kultm. s. 190.

för de bästa; för *v* i afledningsstafvelsen talar formen *Frisavones*. Inga östgermaner kunna föras hit, men af nordgermanerna torde en ansenlig del böra inbegripas. Namnen på sönerna af Mannus betraktar Helm väl med allt fog — i motsats till t. ex. Müllenhoff — som sekundärt uppkomna ur folknamnen.

Frågan om huruvida Freyskultens anhängare ursprungligen varit ingvevoner, är förf. snarast böjd att besvara nekande. Inga-kulten har i så fall sekundärt öfverförts på Frey, som däraf erhållit binamnet *Ingvj*.

Mycket svårt att besvara är äfven spörsmålet, huruvida sachsarna ursprungligen tillhört herminonernas grupp eller ej; de grunder, som Chadwick anfört härför, äro svaga. Irminpelarna ha i alla händelser intet att göra med denna fråga; se s. 215.

Kommer så en afdelning om de romersk-germanska religiösa förbindelserna. De framträda som bekant synnerligen starkt hos befolkningen vid den romersk-germanska gränsen längs Rhenlinjen och hos de germanska soldater, som stodo i romersk tjänst. Ett symptom häraf är naturligtvis den hos romerska skriftställare öfliga *interpretatio romana* af germanska gudanamn i sådana fall, där de senare icke anföras. Men mera talande minnen häraf äro de votivstenar, som sattes af germaner och som än innehålla ett romerskt gudanamn, än ett sådant med germanskt binamn och än blott namnet på en germansk gud. Seden är nämligen afgjordt romersk, huru än tolkningarna i de särskilda fallen äro beskaffade.

Stenar med germanska gudanamn bli mycket talrika efter år 180, hvori emellertid Helm — i motsats till Reise — icke ser en tillbakagång för det främmande elementet, se s. 347. Vid midten af 3:dje århundradet försvinna de alldeles.

Naturligtvis är det emellertid förenadt med stora svårigheter att i hvarje fall konstatera stiftarens germanska nationalitet liksom att för religionshistorien fastställa värdet af inskrifterna. Fast mark under fötterna får man först med de inskrifter, där gudens germanska karaktär framträder genom ett epitet t. ex. Mercurius Hanno ¹⁾, Hercules Magnusanus, Hercules Saxanus o. a. För Mars Thincsus fasthåller Helm vid sammanställningen med **pings* 'folkförsamling' trots de invändningar, som däremot framställts. Things har varit en själfständig gudagestalt, som tidigt sammansmält med Tiuz. Men som krigsgud har denne knappt kunnat bli folkförsamlingens gud, utan denna funktion har han öfvertagit i egenkap af öfvergud, alldeles så som förhållandet var med Zevs.

Requivalvahanus (germ. **Requvalivaho*?) är enligt H. s. 375 snarast en ktonisk gudomlighet. Därför talar namnets tämligen allmänt erkända sammanhang med **rekuaz* 'mörker'. Men därför behöfver han ej upplattas som döds gud. Inskriften meddelar,

¹⁾ Om detta namn med Siebs hör till *Vken* 'döda' — en härledning, som Helm finner beaktansvärd — är naturligtvis af flera skäl ytterst osäkert.

tologiska företeelser, som man kanske väntat omnämnda i den föreliggande delen, där icke upptagits till behandling ¹⁾.

Som mytolog har Helm ej anslutit sig till någon viss "skola" och betraktar ej någon viss princip som allena saliggörande vid tolkningen af myternas ursprung och innebörd.

En lingvist har särskildt anledning att prisa den stora sakkunskap och minutiösa noggrannhet, som i regel präglar de rent språkliga och etymologiska partierna: i detta afseende brister det ju som bekant åtskilligt hos flera af föregångarna.

Slutligen en liten tryckfelslista: s. 85, r. 2 n. står 1048, läs 1148; s. 189 n. 35 r. 4 står Idg. Forschungen 17, läs 16; s. 160 r. 4 står *Willi* för *Wili*; s. 191 not 50, r. 1: skall vara: Solgudens; s. 262 not 51: skall vara: *Ödr*; s. 321 not 75 r. 7: skall vara: Steenstrup — några inkonsekvenser i fråga om stafningen af nomina propria att förtiga.

En mycket underlig lapsus har förf. gjort sig skyldig till, då han s. 85 för Rimberts Vita Anskarii — Sveriges förste apostel — till källorna för Norges omvändelsehistoria.

Lund 1915.

Elof Hellquist.

Sämunds Edda. Översatt från isländskan av Erik Brate. Stockholm, P. A. Norstedt & Söners förlag 1913. Pris häftad 6 kr., inb. 7 kr. 50 öre.

I fråga om översättningar av fornnordisk poesi kunna vi, synes mig, såväl som i fråga om översättningar av andra litteraturens mästerverk rätt väl skilja på två uppgifter: den ena att handleda den, som ämnar tränga in i originalet, den andra att låta den stora publiken få del av dettas kulturella och litterära värden. Detsamma gäller då också översättningar av den poetiska Eddan. Den förra uppgiften kräver här framför allt en trogen översättning och en fyllig kritisk och real apparat. Denna kan endast mannen av facket ge. Skall samme man verkställa översättningen, torde han i stor utsträckning få avstå från de poetiska valörerna. Principiellt sett kan det rent av vara klokast med en prosaöversättning; det poetiska skall ju läsaren, om han alls har sinne därför, få genom själva originalet, alltefter som han tillägnar sig det. För den andra av de båda uppgifterna måste det väsentligaste bli att åt översättningen rädda eddadiktarnas tidstypiska poesi. Så långt därmed är förenligt bör naturligtvis troheten mot originalet vara en ständig norm. Någon verklig omdiktning har jag här inte i tankarna.

Kompromisser mellan båda uppgifterna ligga i vårt fall nära,

¹⁾ Jag tänker bl. a. på ett närmare preciserande af de äldsta föreställningarna om "dödsriken" (dödsberg o. d.), hvilka åtminstone till någon del ligga till grund för den senare nordiska Valhallstron och hvilkas ursprung väl måste förläggas till de skeden, som Helm behandlat i 1:sta bandet.

detta redan därför att man då kan tro sig nå en större och mer heterogen publik. Och sådana kompromisser ha väl i allmänhet hittills utkomna översättningar varit. Erik Brate har emellertid tydligen sökt helt fylla båda uppgifterna samtidigt. Å ena sidan lägger han nämligen bestämmande vikt vid troheten mot grundtexten, varvid han dock därjämte haft till ögonmärke "känslan för svenskt språkbruk", i det han vill förläna sin text "en fullt nysvensk, låt vara ålderdomligt färgad språkform"; å den andra sidan vill han "försätta läsaren i den fornstämning som läsningen av de gamla dikterna bör väcka". Han bibehåller i det syftet icke blott originalets versmått, utan principiellt också alliterationen.

Meningen har sålunda varit att ge också en läsbar och poetiskt njutbar översättning, som kan ge den i grundspråket oförfarne åtminstone en fläkt av originalets skönhet. Så gott först som sist må anmalaren bekänna, att översättaren enligt hans tanke blott ofullkomligt lyckats i denna del av sin uppgift. Utan tvivel finner man här och var åtminstone rent stilistiskt vällyckade strofer; såsom prov återger jag följande:

De färdades duktigt
den dagen fram
från Asgård,
tills till Egil de kommo.
Hos honom de insatte

hornprydda bockarne
och begåvo sig till hallen,
som Hymer ägde.

Hym. 7.

Goda finner jag även på det hela samma dikts str. 20—23.
Vidare:

Tig, ditt kräk!
Dig skall min krafthammar,
Mjollner, målet betaga;
ditt huvud slår jag
av halsen på dig
och så blir det slut med ditt liv.

Lok. 57.

Kom allena, ni två!
Kom en annan dag!
Som gåva åt eder
detta guldet jag lämnar.
Säg det ej för flickorna
och folket i salen,
för ingen människa,
att mig ni träffat!

Vkv. 22.

En och annan ändring kunde jag väl vilja göra även här. Ofta sviker emellertid översättarens förmåga. En stor del av dessa fall kunna återföras på vissa genomgående, enligt anmalarens mening tyvärr ganska väsentliga brister i sättet att uppfatta och handhava vårt språks stilvalörer. I första rummet vill jag anmärka översättarens bristande sinne för ordföljdens betydelse. Visserligen ha vi i svenskan till en viss grad fri ordföljd, t. ex. så, att vi kunna mot normal praxis placera ett viktigt ord först. Men det låter sig för visso icke utan skada göra att bryta sönder en i det levande språket rytmiskt reglerad fras i alla dess element för att så placera dessa efter helt främmande principer, t. ex. efter behovet av visst stavelseantal i versrad eller av alliteration på bestämt ställe. Särskilt är det att märka, att med växlande ordföljd

i stor utsträckning följer växlande stilprägel. Till vårt vardagsspråks ordföljd äro i första hand knutna naturlighet och otvungenhet. Men därav följer ingalunda, att en därifrån avvikande ordföljd suggererar poetisk högstämndhet. Också den äkta poesien vill ha natur och liv. Byter man nu ut den otvungna ordföljden mot en ordställningstyp, som endast eller företrädesvis är hemma i det stela skriftspråket, i torrprosan, kanske rent av i dennas torraste avarter, då riskerar man naturligtvis att en i sig själv poetisk tanke, även om ordvalet likaledes är poetiskt, faller platt till marken. Och till de nu anmärkta förseelserna beträffande ordställningen synes mig Brate ofta ha gjort sig skyldig. Valda prov må belysa saken:

Så mycken din åtrå
jag menar ej vara,
att förtro den åt mig du ej törs.
Skm. 5.

Huvudet hugga
av halsen skall jag dig,
om ej mig ditt jaord du giver.
Skm. 23.

Det jag väntar,
att dig skall ej lätt

Med blidhet din broder
du bedja skall . . .
Reg. 12.

Eder följa vill jag få.
Reg. 18.

Men vara jag kände mig
full av hätskhet.
Guðr. II 37.

Sådana som jag ville
växa skulle.
Guðr. II 40.

Dig om allt det
eder jag svärja

agn av oxen
att erhålla bliva.
Hym. 18.

Men hetsig mig vara
gudar och människor mena.
Lok. 45.

Än värre är
— det veta jag tror mig —
den fränders fejd, som hotar.
Reg. 8.

vill vid den heliga
vita stenen.
Guðr. III 3.

Något sådant du sade
sedermera skulle
ej hända en mö
mer än mig ensam.
Oddr. 12.

[De] påstodo sig oss
ertappat hava.
Oddr. 23.

Ett ord tyckes än osagt
av eder båda vara.
Hamd. 9.

I flera av dessa fall är ordföljden snart sagt främmande för svenskt språkbruk överhuvud. Vi få då en följd av mosaikartat hopplockade ord, som direkt röjer oförmågan att begagna modersmålet till de poetiska intentionernas förverkligande.

Stundom är det den syntaktiska konstruktionen som medför stelhet och död; så ett övermåttligt bruk av ackusativ med infinitiv. Ej sällan fördärvas den poetiska stämningen genom en enstaka glosa eller ordförbindelse, i det att denna hämtats från främmande stilmiljö. Så: *för sann* Skm. 19 (ordet tillhör snarast det slitna folkviseordförrådet), *blänga* Skm. 27, *det var en gång* Hym.

1 (anslaget suggererar en falsk stämning), *erhålla* Hym. 18, *torde* vara Lok. 44, å högen Þrkv. 6, *densamma* (i tillbakasyftande betydelse) Þrkv. 8, *bekomma* Þrkv. 24, *ränner* (om fisk i floden) Reg. 1 (här spela väsentl. främmande betydelseassociationer in), av två bröder — — *borna* (= födda) Oddr. 11 (överhuvud knappt nutidssvenska), *dylíkt* Oddr. 24 (här som flerstädes har Gödecke det stiltrogna *slik*; varför ej ta upp det?).

Flerstädes träffas uttrycksätt och vändningar som, utan att ett bestämt ord direkt kan antastas, genom sin onatur omöjligen kunna förenas med originalets poetiska hållning. Jag skall blott dra fram några: *Bort att se ringar!* Vkv. 23 (orig.: göngum bang sea), Jag vakar alltid, *välbehag saknar* Vkv. 31, Stig upp, Tackrad, *min träl den bästa* Vkv. 39, dit — —, där *vi båda tillsammans bredde lakan* Oddr. 25 (för den som ser framför sig bilden, blir denna dock alltför befängd; 'redde gemensam bädd' eller något sådant borde ha kommit i fråga), Nu Oddrunns gråt *gången* är Oddr. 34. Det sista hör till fall, där det träffande ordet förfelats. Ett par andra sådana: Din *usling* Lok. 40, 42 (ordet säger ej numer vad som åsyftas genom det isl. ordet; jag föreslår *ynkrygg*), Ingen fursteson *främre* varit Reg. 26 (från nutida ståndpunkt en osvenskhet), Modige kämpen *tjöt* uti hornet Hamd. 18.

På originalet kan översättaren med sina principer icke få skylla. Så bunden till detta har han förresten icke varit, att han icke här och var tillåtit sig små avvikelser. Han har tydligen sett sig nödsakad att kompromissa. Så mer eller mindre t. ex. Skm. 31³, Hym. 12^{3,4}, 18⁵ (*rämmande* tillagt på fri hand), 28⁴⁻⁵ (indirekt tal utbytt mot direkt), Lok. 8^{5,6}, 49⁶ (*gramse* tillagt på fri hand), Vkv. 10³, 18¹ m. fl. Det vill synas som om sådana små friheter, vilka i sig själva knappt borde anmärkas hos en översättare med liberalare principer, hade kunnat underlätta tillgodoseendet av den poetiska kraften. De synas emellertid av Brate väsentligen ha tillgripits för att göra rätt åt det rent tekniska (alliteration o. d.). Men inte håller här har författaren osvikligt vidhållit sina egna principer. Brister hos faktiskt eftersträvad alliteration tyckas visserligen vara sällsynta. Men i fråga om höjningarnas antal har översättaren inte varit fullt så sträng. Fler än tillåtna höjningar finner jag för min del Lok. 15¹, 49¹, 55⁶, Þrkv. 22⁴, 24⁵.

Det är en utomordentligt svår uppgift, översättaren tagit på sig att fylla. Och det vore mer än underligt om inte anmärkningar kunde framställas. Kan uppgiften överhuvud lösas — utan små kompromisser som upphäva själva principerna? Man har måhända skäl att betvivla det. Säkert är i alla händelser, att därför kräves en överlägsen språktalang i förening med en kongenial poetisk uppfattning. Men behöver uppgiften fattas så strängt som Brate gjort? Här om skall jag inte yttra mig utöver de antydningar som inleda denna min anmälan. Den önskan hyser jag

dock, att vi kunde få en svensk eddaöversättning, som kunde komma vår tids svenskar att förstå den stolta ande, som talar ur de tusenåriga kvaden.

Har jag i det föregående ansett mig böra framhålla brister hos den föreliggande översättningen, kan jag likväl omöjligen underlåta att beteckna Brates bok som ett otvivelaktigt i flera hänseenden mycket nyttigt arbete. Detta är den framförallt genom den i stort sett pålitliga ledning den ger den studerande. Inledning och den på ingående kännedom om litteraturen vilande kommentaren äro härvid av särskilt värde. Men annat var icke håller att vänta av den inom flera centrala områden av nordisk filologi högt förtjänte översättaren. För detta goda är han förtjänt av vårt tack.

Hjalmar Lindroth.

Beowulf, mit ausführlichem Glossar herausgegeben von Moritz Heyne. Zehnte Auflage, bearbeitet von Levin L. Schücking. Paderborn, Ferdinand Schöningh, 1913. XI+316 s. 8:o. M. 6, geb. M. 7.

I förordet framhållas följande avvikelser från närmast föregående upplaga: 1. Om textändringar får läsaren besked omedelbart under texten. 2. Varje textsidas innehåll anjives i korthet upptill på sidan. 3. Glossaret är reviderat. 4. En del nya arbeten äro tillgodojorda; särskilt nämnas skrifter av W. W. Lawrence och Knut Stjerna.

Detta är nya steg på den modärniserings- och förbättringsstråt, på vilket arbetet infördes, då Levin L. Schücking för omkring tio år sedan övertog ombesörjandet av den åttonde upplagan.

Att varje ny tolkning skall vinna allmänt bifall är naturligtvis icke att vänta. Utgivaren synes mig hava varit mindre lycklig just i några av de artiklar, vilkas omredigering uppjives gå tillbaka till E. Sievers: *andlang, gebæran, est, gelang, lungor*. Under *to* kvarstå åtminstone fyra av de gamla felen: 158, 1310, 1207, 1272.

I åtskilliga fall finner man även nu bristande överensstämmelse mellan text och glossar (1213, 2574), glossar och anmärkningar (766) samt glossarets olika delar (*ecghete, ywan*).

Ett drag från de holthausenska glossaren skulle jag järna se överflyttat till det ifrågavarande: de korta, men orienterande etymologiska parenteserna vid sådana ord, som utan dessa lätt kunna för den mindre erfarne te sig såsom alldeles isolerade.

Angående kommatering skiljer sig, såsom bekant, min åsikt från bl. a. Behaghels. Under det att denne lärde vill med både versindelning och kommatering framhäva rytmiken, vill jag med

versindelningen tillgodose det rytmiska, med kommateringen det logiska. Motsättningen mellan den bundna formens och tanke-innehållets krav existerar i och för sig; den alstras icke av sats-tecknen. Jag finner det fortfarande meningslöst att låta Heliand-versen

*Han då i helgedomen
jick, i Herrens hus*

framträda för blicken i denna jestalt:

*Han då i helgedomen,
jick i Herrens hus.*

Heyne-Schückings edition vacklar liksom de flesta andra mellan de olika metoderna. En revision vore önskelig. Jfr i detta avseende S. Colliander, *Der Parallelismus im Heliand*, Lund 1912, och Klæbers omdöme i *American Journal of Engl. and Germ. Phil.* 12, 475: 'wobei noch namentlich die Genauigkeit der sinngemässen Interpunktion hervorgehoben sei'.

Iakttaga tryckfel m. m.: v. 113, läs *wiā*; v. 248, komma efter *sum*; v. 2112 bör icke ändras så, som anjives å sid. XI; v. 2206, kolon efter *Hererices*; v. 3012, läs *geceapod*; s. 152, *andlang* förölyckat; s. 202, *oāggangan*, 'entkommen'; s. 256, *oāde*, 'und', också v. 3006; s. 280, *swylce* .. adv. .. 113. 293 osv.

Ernst A. Kock.

Beowulf, en fornengelsk hjältedikt, översatt av R. Wickberg, lektor. Uppsala, F. C. Askerbergs bokförlagsaktiebolag, 1914. 122 s. 8:o. Kr. 1: 80.

Tänkt såsom hjälp vid studiet av originalet, är den föreliggande översättningen, låt vara, att den mången gång sviker, nyttig och välkommen. Också den, som utan att vara jermanist vill förskaffa sig en föreställning antingen i allmänhet om forntida åskådning och framställningssätt eller också särskilt om Beowulfs-sagan och därmed sammanhängande historiska och mytiska element, har fått ett bekvämt hjälpmedel till sitt förfogande. Synnerligen klar och orienterande är den korta inledningen (11 sidor). Klyftan mellan forntida poetiskt uttryckssätt och nutida smak får man icke vänta sig utfylld. Det är mycket svårt att jöra Beowulfskvädet njutbart för svenska läsare. Det ha vi sett prov på förut! Det är vida lättare att kritisera. Tag såsom exempel v. 871 ff.:

Han började nämligen
vist ordna Beowulfs företag
och skickligt tälja konstrik tal

med växlande ord. Han kvad också
om Sigemund och hans bragder,
välsingens kamp, hans vida färder,
hans fejd och brott, som människors barn
ej noga kände utom Fitela.

Särskilt den första meningen ter sig som ett underligt ordsvall.
Det kan nog gå att med offrande av troheten i detalj få hyfs på
ett ställe sådant som det anförda:

Han började berätta
i konstrikt bunden form om Biulfs färd
och lyckligt återjiva gamla sägner
i ny jestalt. Han sjöng, vad han hört täljas
om Sigmund Valssons sällsamt järva bragder,
hans vida färder, fejder, stygga dåd,
som icke människors barn så noga kände
förutom Fjätle.

Men vilka nästan oöverbanneliga svårigheter en jenomgående an-
passning efter nutidens fordringar på poetisk skönhet skulle med-
föra, torde endast den till fullo uppfatta, som ställer sig själf direkt
inför en sådan uppjift.

Ernst A. Kock.

Textkritiska studier över den fornsvenska Flores och Blanzeflor.

II.

Några enskilda textställen¹⁾.

V. 5 heter det om konungen av "Aples", Flores fader: *han var een formætin man*. Söderwall översätter i sin medeltidsordbok *formætin* med: "förmäten, öfvermodig? mäktig?". Den sistnämnda betydelsen fordras här i själva verket av sammanhanget; jfr även den isl. texten (M): *ríkr at fé ok liði*. Men åt *formætin* torde bet. "mäktig" ej kunna vindiceras.

Av de övriga texterna har B här *mektogh*, C: *formæktigh*, F: *myghet mektug* (E: *meghz frommer*). Det är tydligt, att B, C och F här alla innehållsligt bevarat den ursprungliga läsarten. Att i formellt hänseende C:s läsning är den riktiga, torde framgå därav, att genom den förvanskningen i A (*formæktogh* > *formætin*) lätt förklaras.

For- i *formæktigh* har förstärkande bet.: "mycket". Jfr sådana sammansättningar som *fordiærwer* "mycket djärv", *forfaster*, adj., "mycket fast", *forfast*, adv., "mycket fast", *forhardher* "mycket hård", *formykin* "ganska mycken" m. fl. (se Söderwalls Ordbok).

V. 8 f. lyda i A: *the lagdho til land ok dwaldis ther | om siæx vikur tima | arla ok swa sirla*. I st. f. den sista

¹⁾ Nedan behandlas endast ett urval av icke förut i avd. I diskuterade textställen, där i en blivande kritisk upplaga ändringar måste göras i A:s text. Särskilt uteslutas en mängd fall, där alla de övriga hskr:na gemensamt ha en från A avvikande läsart, om vars riktighet intet tvivel kan råda.

versen har B: *arla ok swa sniman*, F: *orlig oc sa snime*. I E saknas denna passus, och C har en helt förändrad lydelse: *som iach akter fore idher at rima*.

Texten i A är på grund av det felande rimmet uppenbarligen felaktig. Rimordet har tydligen, närmast i överensstämmelse med F, varit *snima* (varav B:s *sniman* på grund av den i fsv. vanliga formväxlingen *snima*: *sniman* hos detta adv.). Emellertid har, såsom jag redan i Festskr. t. Söderwall s. 58 not 3 haft tillfälle att påpeka, ordet *snima* i fornsvenskan icke eljest uppvisats med någon bet., som skulle passa i här förevarande sammanhang. Å anförda ställe har jag därför antagit, att *snima* här vore en norvagism, att dess bet. här i överensstämmelse med fvästn. vore "tidigt", och att *arla ok swa snima* vore en förvanskning av ett ursprungligare *sirla ok swa snima* l. d., motsvarande den fvästn. frasen *síð ok snimma*, "bittida och sent" (eg. "sent ok tidigt"). Mot denna min uppfattning har sedermera Hjelmqvist i Stud. i nord. filol. IV. 2 opponerat sig och sökt visa, att *snima* på här i fråga varande ställe icke är att fatta i bet. "tidigt", utan i den alldeles motsatta bet. "sent", och att denna bet. utvecklats ur den i fsv. vanliga bet. "nyss", "nyligen". I en uppsats i Från fil. fören. i Lund 4: 88 ff., som påvisar åtskilliga andra norvagismer i Flores och Blanzefflor, har jag emellertid anförts nya och, såsom jag vill tro, avgörande skäl för att min först uttalade mening är den riktiga.

Enligt min mening bör således på detta ställe läsas: *sirla ok swa snima*. Förvanskningen tänker jag mig ha tillgått på det sätt, att en svensk skrivare, för vilken frasen *arla ok sirla* var välbekant och gängse (jfr Söderwall Ordbok under resp. ord och nysv. *arla och sirla*), genom sammanblandning av de båda fraserna infört *arla* som första ord i det främmande uttrycket. På denna punkt kvarstå B och F och ha så mycket lättare kunnat göra det, som

det obekanta *snima* möjligen av deras skrivare genom analogi från *arla ok sirla* kunnat oriktigt uppfattas såsom betydande "sent". A däremot har ersatt *snima* med *sirla* och därigenom helt och hållet fått in den vanliga svenska frasen.

Ett alldeles liknande fall som det nu diskuterade föreligger v. 129—30. Det heter där i A: *ok forsuma ey thina tima | huarce arla ælla sirla*. E läser liksom A: *hwerken orlig eller sijlle*, under det B och C bevarat senare versens ursprungliga rimord: *snima*. (F har här en helt förändrad lydelse). Den ursprungliga texten är enligt min mening: *huarke sirla ælla snima*.

Att i ena fallet F, i andra E överensstämmer med de svenska handskrifterna i att som första ord i frasen ha infört *arla* i st. f. *sirla*, synes vittna om att denna förvanskning skett tidigt. Med avseende på den fullständiga överensstämmelsen mellan A och E i sista fallet kan jämföras ovan s. 167 ff., 172 ff.

V. 19 heter det enl. A: *fæmptan riddara han* [konungen] *kalla badh*. B och C ha: *femtighio*, F: *fyretywe*. (Stället saknas i E). Den isl. sagan har enl. N: *einn*, enl. M: *nøkkura*. Då emellertid den fra. texten (v. 77 f.) har: *Puis apela de ses fouriers | Dusqu'a quarante chevaliers*, är det tydligt, att F här ensam av alla de nordiska källorna bevarat den rätta läsarten. I den svenska texten bör således i st. f. *fæmptan* insättas *fyretighi*.

V. 83 ff. berättas det om en av konungen, Flores' fader, såsom krigsbyte hemförd kristen slavinna, huru hon vid ett tillfälle, då hon är tillsamman med drottningen, känner rörelserna av ett barn i sitt liv, huru drottningen utfrågar henne om tiden, när hon väntar barnets födelse, och huru det därvid visar sig, att denna kommer att bli sam-

tidig med födelsen av ett barn, som drottningen själv väntar. Det heter därvid v. 91 ff. i A (det är drottningen, som talar):

iak seer væl thu fødha vil, | sigh hwilkin tiidh thz kom til! | Sannelika ij then sama tiidh | fik iak tholka vadha iidh.

Väsentligen samma lydelse har stället i B, som emellertid efter den sist anförda versraden tillägger: *wy skulom tith wy fongom nadhe | jak ok thw wy badhe.*

Såsom texten här lyder i A och B, finnas blott drottningens repliker, och det logiskt väntade svaret av slavinnan, innan drottningen utbrister: *Sannelika ij then sama tiidh* osv., skulle underförstås, vilket emellertid från sammanhangets synpunkt är en väl hård uteslutning. Det kan också mot denna text anmärkas, att ordet *vadha idh* (enligt Söderwall: "svårt arbete, möda, tunga") är ett rätt besynnerligt ord.

I C överensstämma de två första versarna i allt väsentligt med A och B (drottningens första replik), men där-
efter fortsätter denna hskr.:

*hon [dvs. slavinnan] sagde henne stund och tiidh
sannelikæ j then samma riidh
fik iach tolkæn wadhæ
nw skulom wi thit ther wi fa nadhæ.*

Orden från och med *sannelikæ* . . äro naturligtvis åter drottningens.

Det är tydligt, att C:s text är den riktiga. Jfr isl. (N): [Drottningen] *spurði, nær hón [dvs. slavinnan] tók við höfn, ok hón [dvs. slavinnan] sagði henni réttan dag. "Þann sama dag tók ek við höfn", sagði dróttning, ok þá tóldu þær til, nær þær skyldu fara at hvíla.* Mot den sista satsen i den isl. texten svarar i (B och) C: *nw skulom wi thit ther wi fa nadhæ*, varigenom också ett välbehöfligt ljus faller över denna rads betydelse i de båda svenska texterna. Emellertid bör dock denna versrad efter all sannolikhet lyda, icke: *nw skulom* . . , utan: *nær skulom* . . (direkt frågesats).

Lydelsen i C och i den isl. texten följer mycket nära den fra. förebilden (v. 153—160).

Textkorruptionen i A och B torde ha gått så till, att den efter drottningens första replik följande versen (den första av de ovan ur C anförda): *hon sagde henne stund och tiidh* av någon anledning gått förlorad, varpå de båda följande bragts att rimma med varandra genom skapandet av ordet *vadha idh* (om gemensamma fel i A och B jfr ovan s. 154 ff.). Den därpå följande versen (*rw skulom wi . .*) kom härigenom att stå utan parvers och utmönstrades i A, under det B för att få versantalet fullt tillade den intetsälgande raden: *jak ok thw wy badhe*.

F har här en längre lakun. E saknar drottningens sista replik, men har däremot uppgiften om slavinnans svar på den första under formen: *hun sade henne bade stunt ok tije*, vilket ytterligare stöder läsningen i C.

V. 103—4 lyda i A: *hans namn thz blomor thykker | ok henna namn at hwita blomor lykker*. Härmed överensstämmer B med undantag därav, att i v. 103 *bloma* står i st. f. A:s *blomor*, i v. 104 *æn* i st. f. A:s *ok* och *hwita bloman* i st. f. A:s *at hwita blomor*. C saknar dessa versrader.

Orden *thykker* och *lykker* synas med anlitanande av dessa ords eljest belagda betydelser i fornsv. vara omöjliga att få någon mening i.

E har emellertid på motsv. ställe: *hans nafn en rød blomme lyder, | hennes nafn eth hwit blomster tyder*. (F har en längre lakun, som omfattar även denna passus). Att E riktigt bevarat rimorden, torde visas av den isl. texten (N): *þat þýðir svá, sem hann heiti blómi en hun hvíta blóma*. Av jämförelsen med den isl. texten framgår också, att sing. *bloma*, *bloman* i B och motsv. singularformer i E äro ur-

sprungligare än plur. *blomor* i A, vad f. ö. redan i och för sig är troligt.

Ett *thydhir* i v. 103 = "betyder" ger utan vidare god mening. I v. 104 kan man tveka, om *at* skall bibehållas framför *hwita bloma(n)* eller ej. *Lydha at* kunde betyda: "syfta på" (jfr Söderwall, under *lydha 4*), men då i denna bet. eljest endast konstruktion med *til* eller *up a* synes vara uppvisad, är det kanske riktigare att fatta *lydha* = "betyda" (Söderwall, *lydha 3*), vartill ett fullt analogt ex. föreligger i Leg. 221: *bartolomeum som lydher filius suspendentis aquas*.

De ifrågavarande versarna böra således i den fornsvenska texten rekonstrueras på följande sätt:

*hans namn thz bloma thydhir,
ok henna namn (at) hwita bloma(n) lydhir.*

E:s *rød (blomme)* i första versen är ett denna texts eget påfund.

V. 105 ff. berättas det, att Flores och Blanzeflor uppfostras tillsammans av den kristna slavinnan, Blanzeflors moder. Därefter heter det v. 109—10 i A: *ey hedhin the quinna var | henna bryst han [dvs. Flores] drak aff margh aar*. Samma text har B, men tillägger: *ffor vthan then ena j alla rydhe | the foddis vp widh cristna sidhe*. Passagen saknas i C. F har v. 109—10: *Jen tieniste quinnæ neffnd var, | hinnæ bryst han drak aff noger aar* och fortsätter där- efter: *for vdhen falsk i allen ridh | han foddas ap wed kristen sid*. E slutligen saknar v. 109—10, men har tillägget: *the fodes op met cristne seed | oc glædes sammen allen tijd*.

Den i A och B föreliggande texten är här mycket dålig. Den första versen: *ey hedhin the quinna var* måste syfta på Blanzeflors moder, om vilken det emellertid är en ren meningslöshet att omtala, att hon var kristen, vilket sagts flera gånger förut. Fullgott logiskt sammanhang saknas också mellan denna passus och de i B omedelbart

följande två versraderna. En jämförelse med den isl. texten visar också, att läsningen icke blott i A och B, utan även i F och E är mer eller mindre starkt korrumpierad.

I den isl. texten (N) lyder motsvarande ställe: *En fyrir því at en kristna kona var svá vitr, þá fengu þau henni sveininn at fóstura at öllu, nema eigi vildu þau, at han drykki kristinnar konu brjóst, ok fengu til þess heiðna konu; en annars konar fæddiz hann upp við kristinn sið allan.* Härav framgår, att v. 109 bör lyda: *en hedhin qwinna ther var* (jfr delvis F). De sista isländska orden: *en annars konar* etc. visa också, att tillägget i B och F är ursprungligt, närmast i den form det har i B. Mot isl. *en annars konar* svarar i B: *ffor vthan then ena*, vilket naturligtvis bör rättas till *thet ena* (nämligen amningen av en hednisk kvinna).

Huruvida rimorden i de i B, F (och E) tillagda versraderna ursprungligen varit enstaviga (*ridh: sidh*) som i F och E eller tvåstaviga (*ridhe: sidhe*) som i B kan ej säkert avgöras. Det förra är dock det sannolikaste. Med antagande därav, böra dessa fyra versar således lyda:

*En hedhin qwinna ther var;
hænnu bryst han drak aff margh aar.
Foruthan thet ena i alla ridh
the fæddos up widh cristin sidh.*

V. 116 f. lyda i A: [Då Flores och Blanzeflor voro fem år gamla,] *tha syntis thera væxte mera vara | en annar barn aff thera aar.* Samma text ha B och C blott med den skillnad, att i st. f. *væxte* står *væxther*, resp. *væxter*.

I denna läsning föreligger en svår logisk inkongruens, i det att ordet *væxte* (*væxter*) i den ena versraden är syntaktiskt koordinerat med orden *annar barn* i den andra. Troligen är läsarten emellertid icke ursprunglig. I st. f. *pera væxte* (A) i den första versen torde i originalet ha stått *per a væxte*, varvid *per* (syftande på Flores och Blanzeflor) och

barn tillfredsställande kongruera. Jfr näml. F och E: *tha siøntes the meræ til vext at weræ* och isl. (N): *þá synduz þau meiri vexti en þeira jafnaldrar*.

Med avseende på konstruktionen *a væxte* "till växten", jfr Söderwall Ordbok 1: 2 (under *a* 8). Förvanskningen *þer a* till *þera* är lätt begriplig.

V. 123—4. Det har omtalats, att Flores sändes till staden "Gisdon" och överlämnas åt en lärare. Det heter därefter v. 123—4 om denne i A och B: *then* (B: *ther*) *man bæzt kalladhe thære | then visaste (een A) ther monde væra*. Ej mycket avvikande är F: *han war then howeste ther war | then wiseste aff allæ the ther ær*, och E 1504: *Han war then høgeste the hafdæ ther | ok then visiste ther var ner*.

I motsats mot AB(FE) har C: *then wisaste som ther monde væra | ther man kallade gredes thæra*. Det här ingående namnet *gredes* visar, att denna läsning är ursprungligare. Jfr isl. (N): *en meistari hans hét Góridas, sá enn beztu klerkr, er menn vissu þá vera*. Den isl. texten tyder emellertid på att ordningen mellan versarna i C omkastats, och detta bekräftas av A, B och F, som alla ha uttr. "han var den visaste" etc. i senare versraden.

Texten restitueras således enkelt genom att i v. 123 utbyta A:s och B:s *bæzt* emot C:s *Gredes*:

*then man Gredes kalladhe thære,
then visaste een ther monde væra.*

V. 145 ff. Sedan det har omtalats, hurusom Flores och Blanzeflor gingo i skolan tillsammans och hurusom de höllo varandra så kära, att de genast meddelade varandra allt vad de inhämtat, fortsätter A v. 145 ff.: *ok huarth thera mz annath la | the hafdho bookmaal numith swa | at the for klærka ok leekmæn badhe | kunno mæstirlíka bookmaal radhe*.

B saknar första versen (v. 145) och har i stället föl-

jande text: *The haffdhe bok wel nummet saa | ath them kunne ingen øfwer gaa | thith foro klærka oc lekmen badhe | the kunde mesterlik boken radhe.*

C, som likaledes saknar v. 145, läser: *ouidium ther the mena i skola | han kienner nød for ælskog thola | och ælskog ganger for all ting | ther werlden ganger mz omkring | then fiærde winter ther j fra | tha haffde the bokene nomit swa thz the for klærka wtuala | kundo mæsterligæ tala.*

Mycket nära lika lydelse har F: *Owidium hawde the hørd i skole, | som kienner nød for elskow ath tolæ, | och elskow kienner for allæ tingh | ther werdhen ganger medh omkringh. | Then sette winther ther war fra, | tha haffde the bogen nomedh saa, | ath bodhe for klerke och sa for vale | kunne the thieris maal fuld vel talæ.* Härmed överensstämmer också E med undantag därav, att v. 147—8 ha en något förändrad lydelse: *Elskw gaar for alle ting | i hwor werden gaar omkring.*

Att C, E, F i stort sett ha den riktiga läsarten här, visar den isl. texten (N): *En þau námu þá bók, er heitir Óvidíus de arte amandi: en hon er gerð af ást . . . At fjórðu jafnlengð námu þau svá, at þau tóluðu latínu djarfliða fyrir hverjum meistara, er við þau talaði.*

Med avseende på detaljerna kan anmärkas följande.

Ordet *mena* i C v. 146 (*Ouidium ther the mena i skola*) är tydligen fel för *nima* "lära". Beträffande satsen: *och ælskog ganger . . . omkring* är det ovisst, om den är att betrakta som skaldens subjektiva inskjutning eller det bör underförstås: "Ovidius lär, att . . ." — satsen saknar motsvarighet i den isl. redaktionen. (F:s *kienner* för *ganger* i C, *gaar* i E synes i varje fall sämre). Tidsbestämningen i C: *then fiærde winter* är, såsom den isl. texten betygar, den riktiga gentemot F:s *sette*.

Svårast att med full säkerhet bedöma äro de två sista versraderna. Att slutordet *tala* i den sista är riktigt bevarat

i CEF, torde emellertid med stor säkerhet framgå därav, att dessa tre hskr. eljest icke kunna påvisas ha gemensamma fel (jfr ovan s. 161); jfr även den isl. textens *þoluðu*. A:s och B:s *radhe* bör således utmönstras. I den näst sista raden bör helt visst med F och E läsas: *for klærka ok [swa for] wala*; C:s (*klærkæ*) *wtuala* torde ha uppkommit genom fel-läsning av ett *oc wala* i förlagan. Ordet *vale*, "främling", är visserligen ett i fornsv. sällsynt ord, men är dock uppvisat från ett par andra ställen (se Söderwalls Ordbok).

Från A bör emellertid upptagas ordet *bokmal* "latin" i sista versen (C saknar detta, FE ha: *thieris maal*); jfr isl.: *þoluðu latínu*.

Att de båda barnen talade latin icke blott med de lärda (klerkerna), utan även med främlingar, omnämnes visserligen ej i den isl. texten. Att detta drag funnits i den ursprungliga nordiska sagan, torde emellertid med säkerhet framgå av den fra. texten, där det heter (v. 263 ff.): [Flores o. Blanzefflor voro så lärda] *Que bien sorent parler latin | Et bien escrivere en parchemin | Et consillier, oiant la gent, | En latin, que nus n'es entent.*

Rekonstruktionen av hela partiet blir således:

*Ouidium ther the nima i skola;
han kœnnir nødh for ælskogh thola,
(och) ælskog ganger for all thing,
ther werlden ganger mæ omkring.
Then fiærdhe winter ther j fra
tha hæfdho the bokina numit swa,
thz the for klærka ok (swa for) wala
kunno mæstirlíka bokmal tala.*

A v. 145 bör utgå. Den, liksom den efter v. 146 i B följande, har tillagts för att bilda par med v. 146, sedan partiet: *Ouidium* — *omkring* fallit ut.

V. 206—7 lyda i A (det är Flores, som talar): *iak veet væl huru thz skal ga | at skils iak vidh min mæstara*

ok blanzaftur. Samma text har B med undantag därav, att i v. 207 står *ath skiliás* i st. f. *at skils iak*. C har: *fadher thz ey wara ma | skils jach nu widh blandzaftur*; F och E slutligen: *jech wed ey, hwæ thet wææ ma | ath skillies wed myn mester och Blanzefflor*.

Att ingen av dessa läsarter är riktig, visar den isl. texten (N), där det heter: *Hversu má þat vera* [dvs. hur kommer det sig], *at ek skiljumz við Blankiflúr ok meistara minn?* Alldeles motsvarande har också den fra. texten (v. 346 f.): "*Sire*", *fait il*, "*que puet cou estre | Que Blancefflor lais et mon estre?*"

Under den även av formuleringen i A och B stödda förmodan, att satsen i den svenska originaltexten varit avfattad i indirekt form i st. f. den direkta i isl. och fra., framgår härav, att FE riktigt bevarat den första versen, under det att den andra i alla texterna är korrumperad. Texten bör näml. uppenbarligen lyda:

iak wæet ey huru thz wara ma [dvs. huru det kommer sig],
at iak skils [dvs.. skall skiljas] *við min mestara ok blanzaftur*.

Härtill kommer då fortsättningen (A v. 209—10): *tho mik thykker ilt fra þænna skilia | iak vil tho gora idhan vilia* fullt logiskt och maturligt.

V. 291 ff. beskrivas bildframställningarna på ett guld-kärl, varvid först nämnes en bild från grekernas strid mot trojanerna. Därvid tillfogar B (efter A v. 292): *Oc hurw gyrke munde roo | jwir haffwit a gammens troo*, varemot i F svarar: *och hwæ Gryda munne roo | ower hawet j jen gamskloo* och i E: *Oic hvor man munne roo | iffuær haffuz i en gams kloo*. Versarna saknas i A och C.

Det motsvarande stället i den isl. texten (N) lyder: *hversu Grikkir reru yfir hafit, en Agamemn leiddi þá*. Härav framgår såväl, att dessa versar tillhört originaltexten, som väl ock, att B åtminstone i allt väsentligt varit den ursprungliga

läsarten trogen. *A gammens tro*, eg.: "i förlitande på Agamemnon", friare: "under A:s ledning" har jag Från filol. fören. i Lund 4: 94 f. trott mig kunna beteckna som en norvagism.

Det kuriösa *j jen gamskloo* i F och E beror naturligtvis på att en skrivare missförstått *gammens* såsom "gammens", gen. best. av fornsv. *gamber*, da. *gam*. Någon mening har han möjligen kunnat inlägga i uttr. *gamskloo* här, om han känt den för detta ord från fnor., fisl. och fsv. uppvisade bet. av ett slags dryckeshorn (framtill försett med två fötter). Jfr Fritzner² 1: 543, Söderwall Ordb. 1: 383.

Det berättas om det nyss nämnda guldkärl, att det av Eneas fördes från Troja till "Lombardiet" och där skänktes åt Lavinia, Eneas blivande gemål. Därpå fortsättes v. 306 ff. enl. A (B, C, E): *sidhan var thz ther længe ij* [dvs. i "Lombardiet"] | *ok togh thz man æpter man | ther til een ther list til fan | han stal thz aff een kesare* (E: *fran keiseren*) etc.

I F heter det v. 307: *och thet togh keyseren man effter mand*. F har här med ordet *keyseren* ensam bevarat den ursprungliga texten. Jfr isl. (N): *tók hverr keisari eptir annan*, ävensom motsv. ställe i den fra. texten (v. 493 ff.): *puis l'orent tout li ancissor | Qui de Rome furent signor | Dusqu'a Cesar* etc.

Redan ovan s. 167 f. har beträffande nästföljande vers anmärkts, att efter *een* bör med B, C, F inskjutas ordet *thiu fuer*, samt att i den sist anförda versraden bör läsas, icke *een kesare*, utan: *kesar Cesare* eller möjligen endast *Cesare*.

Stället i dess helhet bör således ha detta utseende:

*sidhan var thet ther længe ij,
ok togh thz kesarin man æpter man,
ther til een thiu fuer ther list til fan;
han stal thz aff (kesar) Cesare.*

V. 379—82 saknas i A och äro av Klemming i hans edition insatta efter C. Stället utgör en passus i Flores' klagan över Blanzeflors (förmenta) död och lyder (med Klemmings interpunktion): *jach war opfødder mz the mø; | a en dagh hwi mattom wi ey dø, | hon och jach badhe om en thima! | hennis dødh komber mik aff sinne mina!*

Denna text är emellertid föga tillfredsställande. Bland anmärkningar som a priori kunna göras mot densamma är, att den i de båda mellersta versarna har en stötande tavtologi i uttrycken *a en dagh — om en tima*, samt att de båda sista versarna sakna rim.

De andra hskr:nas läsarter äro:

B: *jak war fød oc tæssin mø | A enom dagh hwi matthom wi ey dø | oc wi badhin om en thima | henna dødh kom mik af snima.*

F: *jech war fød medk thennæ møø | hwi matte wi ey sammen døø? | wi føddis bodæ pa jen timæ | hinnes dødh kam mægh for snymæ.* Samma läsning har E med undantag av att *wi ey sammen* ersatts av *ieg ey met henne* samt att *for snymæ* korrumperts till: *forsijnnæ.*

Såväl B — riktigt interpunkterad, så att orden *a enom dagh* föras till första satsen (vilket i C ej är möjligt) — som F tillfredsställa här mening och rimkrav bättre än C. De bestyrkas också gentemot denna av den isl. texten (N): *Vit várum bæði fædd á einum degi ok bæði getinn á einni nótt . . Fædd várum vit bæði samt: hvi skyldum vit ok eigi bæði samt deyjja . . ?*

Man kan vid jämförelse med den isl. texten vara något tveksam, huruvida B eller F bör ha företräde. För den senare kunde nämligen i någon mån tala upprepningen *jech war fød — wi føddis*, som ju mycket erinrar om den isl. textens: *Vit várum bæði fædd — Fædd várum vit bæði.* Emellertid tror jag,, att större betydelse bör tillmätas åt den ordagranna överensstämmelsen *a enom dagh* i B (även *a en*

dagh i C!) och det isl. *á einum degi* än åt den nämnda omständigheten, i synnerhet som det andra *Fædd várum vit* . . i den isl. texten har ett helt annat och bättre sammanhang med det närmast följande än motsvarande upprepning i F. Likheten mellan denna och den isl. texten torde därför vara blott skenbar.

Resultatet blir således, att i den fornsv. dikten B:s läsart här bör insättas:

*Iak war fødd ok thæsse mø
a enom dagh. Hwi mattom wi ey dø
ok wi baðkin om en tima?
Hænna dødh kom mik of snima.*

V. 395 ff. Flores sorg över Blanzeflors förmenta död skildras, och det heter därvid bl. a. v. 395 ff. i A: *Op stodh flores ok drogh sin kniiff | ok vilde sik stinga genom sit liiff*. I st. f. sista versraden har B: *thu skalt nw skæra sundher mith lif* (alltså ett direkt tal till kniven av Flores), och att denna läsart är den ursprungliga, visa handskrifterna C och F samt den isl. texten (N): "*þú knífr*", *sagði hann, "átt at enda mitt líf!"*

Härefter tillägger B:

thu thokt mik blanzaflor j fra | snimarsta tima jak hona sa | blanzaflor giff hær en ændha | swa at dødhen matthe mik til sik hændæ.

Samma passus lyder i C: *døden tok mik blanzaflur j fra | senste sinne iach henne sa | matte iach nw fa en endæ | swa at døden matte mik hendæ.*

F och E tillägga blott de två sista versarna: *Blanzaeflor, giuff here þa jen ende | ath døden maa mæg til thik sende.*

Att de i B föreliggande raderna: *thu thokt mik blanzaflor j fra | snimarsta tima jak hona sa*, skulle kunna ursprungligen vara en fortsättning av Flores tilltal till kniven,

är uppenbarligen orimligt (Blanzefflor hade uppgivits ha dött av sjukdom och naturligtvis icke i Flores närvaro). I den isl. texten stå nu också de ord, som motsvara den första av dessa versrader i ett annat sammanhang, nämligen före omtalandet av huru Flores drager fram kniven för att döda sig, utgörande ett led i en rad av lidelsefulla förebråelser mot döden, som berövat honom Blanzefflor. Det heter där i den isl. texten: *ek elska eigi þetta líf, síðan þú tókt frá mér Blankiflúr*. De spärrade orden återfinnas i B. Den versrad, som bildat par härmed, men som gått förlorad, har efter all sannolikhet motsvarat resten av den isl. satsen.

Den andra versen i B: *snimarsta tíma jak hona sa* kan således från början ej ha varit förenad med den första. Utan tvivel har den i stället ursprungligen hört till en sats, i vilken det omtalats, att Flores fått den ifrågavarande kniven av Blanzefflor. I den isl. texten (N) heter det i tilltalet till kniven bl. a.: *Gaf þik mér til þess Blankiflúr, at gera minn vilja með þér*. Någon tidsbestämning finnes här visserligen icke, men att en sådan tillhört den ursprungliga texten, visas av fra. (v. 787 ff.), där det alldeles i överensstämmelse med den citerade versen i B läses: *Un grafe a trait de son grafier; | D'argent estoit; moult l'ot chier | Por Blanceflor qui li donna | le darrain jor qu'a lui parla*. Såsom härav framgår, utgör således även denna vers i B hälften av ett verspar, vars andra hälft gått förlorad. Detta verspar har, såsom sammanhanget och en jämförelse med den isländska texten ger vid handen, stått efter de ovan citerade versar, i vilka det omtalas, att Flores drager fram kniven.

Med avseende på de nu diskuterade två versraderna är f. ö. blott anmärka, att C sökt förbättra den dåliga texten genom att i den första insätta ordet *döden* i st. f. *thu*, varvid dock bisatsen *senste sinne iach henne sa* blir orimlig som förut. F och E ha ej förstätt dessa versar och därför utelämnat dem.

Vad de två sista från B anförda versarna beträffar: *blanzaflor giff hær en ændha | swa at dødhen matthe mik til sik hænda*, vilka med nära lika lydelse förekomma även i (C) ¹⁾ F och E, så bekräftas de fullständigt av den isl. texten (N): "*þú Blankiflúr*", *segir hann, "vísa knífi þessum í brjóst mér!"* Detta anropande av Blanzeflor sammanhänger naturligtvis därmed, att såsom nyss nämnts, kniven var en gåva av Blanzeflor. Orden äro i den isl. texten liksom i de svenska och danska hskr:na placerade omedelbart efter den passus, i vilken denna knivens relation till Blanzeflor omtalats.

I fråga om detaljlydelsen av sista versraden ser det ut, som om läsarten i FE: *ath døden maa mæg til thik sende* med stor bestämdhet kunde anses ha företräde framför den i B och C. Isl. texten ger här ingen ledning, men i fra. (v. 798) heter det: *A li m'envoie!* ("sänd mig till henne!").

Resultatet av det hela kan sammanfattas i följande rekonstruktion av det ifrågavarande partiet (med upptagande även av de närmast föregående versraderna):

mædhan iak thik [dvs. döden, som här tilltalas] *kallar ij alla tidher*
ok thu ey komber mædhan iak thik biðher,
for qwæld vil iak mik siælfuer dødha
ok løsu mik vidh sorgh ok mødho.
 [Ty livet är mig värdelöst]
 [sidhan] *thu tokt mik blanzaflor j fra.*
Tha komber iak til paradiis,
ther ær blanzaflor thæs ær iak vis".
Op stodh flores ok drogh sin kniif:
"ihu skalt nw skæra sundher mith lif!
 [Därtill gav Blanzeflor dig åt mig] |
snimarsta tima jak hona sa.
Blanzaflor giff hær en ændha,
swa at dødhen matte mik til thik sænda!

¹⁾ I C likvisst med den försämringen, att Blanzeflors namn ej nämnes.

V. 405 ff. Flores tillämnade självmord förhindras av hans moder. Hon yttrar bl. a. till sin son enl. A: *hwa sik siælfuer dræper hær | han komber ey thiit som glædhi ær | nu skal thu thæs vara viis | blanzaflor ær ey ij paradisiis*. Samma text har vad beträffar de två sista versraderna F. B däremot läser: *oc findher thu thæs wardhu wijs | blanzaflor j paradisi*; C: *och finder thu thæs waru wis | blandzaflur ær ey j paradisi*; E slutligen: *thu finder thz om thu est wijs | blantzeflor ær eij i paradisjs*.

Trots överensstämmelsen mellan fyra av texterna är den i drottningens mun lagda uppgiften, att Blanzeflor efter sin död icke skulle kommit till paradiset, från berättelsens synpunkt orimlig. Med den går också allt logiskt samband med de båda närmast föregående, här citerade versraderna förlorat. Läsningens ursprunglighet bevisas också av den isl. texten (N), där det heter: *Er þat ok en mesta skömm, at drepa sik sjálfr; enda á sá aldri Blómstrarvöll, er þat gerir: ok aldri finnr þú Blankiftúr, þvíat sá vollr tekr við þeim einum, er eigi verðr sjálfr sér at skaða*. Härav synes, att vad drottningen vill säga, är tvärtom, att Blanzeflor befinner sig i paradiset, och att Flores, om han begår självmord, därför aldrig har utsikt att träffa henne.

Med ledning av den isl. texten torde emellertid den ursprungliga lydelsen lätt nog tillnärmelsevis kunna återställas. I anslutning till isl. *aldri finnr þú* torde *oc finder thu* i B och C, vilka ord likvisst i dessa hskr. komma i ett meningslöst sammanhang, böra anses ursprungliga. Insätts dessa i första versraden, sådan denna lyder i A och F, så behövs blott en lätt retuschering av denna och strykande av ordet *ær* i den andra för att få en tillfredsställande läsart:

*ok finder thu, thæs skalt thu war(dh)a wis, |
Blanzaflor ey j paradisi [dvs. Bl., som är i paradiset].*

Denna text har tydligen på ett tidigt stadium i handskrifternas historia fördärvats genom inskjutande av ordet *ær* i andra versraden, varefter ändringar skett i olika riktningar för att bringa samband mellan de olika satserna.

Sedan det berättats, huru Flores beslutar att, efter upptäckten att Blanzefflor lever, draga ut och söka upp henne, och huru hans fader därför ångrar, att han ej verkligen låtit döda Blanzefflor, heter det v. 473 ff. i A: *han* [dvs. konungen, Flores fader] *lastadhe dighert drötningina radh | at han hafdhe ij thy varit ospardh.*

Det sista ordet i satsen är misstänkt på grund av saknaden av rim. Någon god mening ger ej heller sista versraden, då *ospardh* här väl skulle betyda: "icke skonsam", dvs., såvida icke en negation insättes, raka motsatsen till vad meningen här synes fordra (jfr Söderwall 2: 181)¹). Ehuru versarna saknas i B och C, och ehuru varken den isl. eller den fra. texten här ge någon ledning, torde därför intet tvivel kunna råda, att läsarten bör vika för den i F (och E) föreliggande: *ath hwn* [dvs. drottningen] *skulle wææ alt aff bradh* (E: *saa vbrath*), dock med bibehållande av orden *hafdhe ij thy varit* i st. f. *skulle wææ*. Genom denna läsning återställes rimmet, och meningen blir den i sammanhanget förträffliga: "att hon hade i den saken varit alltför snabb (att handla)". Det var nämligen på drottningens inrådan, som Blanzefflor blivit såld i st. f. dödad.

V. 523 ff. heter det om en häst, som Flores fick av sin fader: *skriftin sigher hans liiff war swo | hans annur sidha var hwit som snio | ok annur sidhan rødh som blodh.* I st. f. *liiff* ha B och C: *fægrindh.* F och E läsa däremot ifrågavarande vers: *Then hæst war vnderlig til lyd.* Härav och på grund av kontexten är det tydligt, att *liiff* i

¹) Jfr dock även Hjelmqvist Arkiv 29: 140.

A är felaktigt för *lit(er)* "färg", som således här bör insättas i den fornsvenska texten. *Fægrindh* i B och C är troligen förvanskning av ett *færgħa*, mot vilket *lit(er)* i någon avskrift varit utbytt.

V. 585 ff. heter det i A: *mæn veet sagdhe the hwart annath hafuer iæt | han ær komin aff ærlík æt | ok han ær aldre kōpman* osv. Orden yttras om Flores av värden och värdinnan på ett ställe, där han under sin resa tagit in.

I B lyder stället (delat på tre versrader): *Mæn weeth sagde the | hwar han hafwer æt | han ær komin aff goda slækt;*

i F: *men wedh, saffde the bodhe reth | han ær kommen aff jen godh æth;*

i E: *tha sadhe han hwat i haffue ieth | ij er kommen aff godher eth.*

I st. f. dessa två (B tre) versrader, av vilka den första uppenbarligen i alla de citerade fyra hskr:na är korrumpierad, har C — vars text Klemming här intagit i sin edition — fyra rader: *men wet sagde the | honom ær j hiærtat we | ee hwart han haffuer sik iæt | han ær wot kōmen aff goda æt.*

Stället i fråga motsvaras i den isl. texten (N) av följande ord: ". . . *aldri er hann kaupmaðr, en víst er hann góðra manna*". Den enda motsvarigheten till de diskuterade versraderna är således den här spärrade satsen, vars innehåll också återfinnes i alla texterna, och den isl. redaktionen ger f. ö. ingen ledning. Både till innehåll och form är C:s läsart onekligen den bästa. Trots detta torde emellertid på alla de andra texternas vittnesbörd fördelningen på två versrader böra anses ursprungligare och orden *honom ær j hiærtat we* vara en tilldiktning i C. Förhållandet kan förklaras därigenom, att orden *sagdhe the* i första versraden — tydligen på ett mycket tidigt stadium i diktens historia — oriktigt inskjutits, varigenom denna vers blivit för lång. I C (och B) har den så delats i två och i C de nyssnämnda orden till-

lagts som en ny versrad för att få versparet fullt. Vid rättelse av texten böra således orden *sagdhe the* uteslutas.

Vad detaljerna f. ö. av de föreliggande läsarterna beträffar, så är första versen i A och E meningslös. Rimmet *iæt* är emellertid säkerställt genom A, C och E — för dessa hskr. gemensamma fel kunna ej uppvisas (jfr ovan s. 165) — och det återstår därför endast att reflektera på C:s läsart: *ee hwart han haffuer sik iæt*, "vart han än lovat (att begiva sig", dvs. vart han än ämnar sig, vilket också ger god mening.

Rekonstruerat skulle således stället lyda:

*. Mæn vet, æ hwart han hafuer sik iæt,
han ær komin aff godhe æt.*

V. 605 ff. lyda i A (med interpunktion efter Klemmings ed.): *Tha flores hørdhe henne* [dvs. sin värdinna] *tala swa | . . | (Hon mælte: "hon [Blanzefflor] an thik hiertelik, thy gifui thz gudh ij himerik | mz sina mykla nadhe, | at ij mattin finnas badhe")*, | *Aff glædhi han een værma kænde* osv. En inskjuten parentes av detta slag är i diktens stil föga sannolik. Den rätta läsningen har här därför utan allt tvivel C, som utbyter *Hon* mot *Han* i raden *Hon mælte* etc., *an thik* mot *vnte mik* i samma rad och *ij mattin* mot *wi mattom* i sista raden, dvs. lägger dessa ord i Flores' i st. f. i värdinnans mun (och sedan låter *Aff glædhi* osv. bilda en ny självständig mening). C:s läsart bekräftas också av F och E.

V. 691 ff. Det har omtalats, att Flores kommit till en stad, där det av alla ankommande kräves en tull av allt gods, som de medföra. Det berättas därefter, att värden på det ställe, där Flores tagit in, finner honom sorgsen och tyst (naturligtvis för Blanzefflors skull). Det heter därvid v. 691 ff. enl. A: *Husbondin taladhe til hans thææ | min gæst mik thykker thik syrghiænde væra* (samma innehåll i något

växlande form i B, C, E, F). Efter dessa versrader tillägga emellertid alla hskr:na utom A ytterligare två, vilka i B lyda: *f for tol idhra pæninga tok min swen | thy at edher tya gaar hær for en*; enligt C: *for tull idhre peninge tok min swen | thy at idhræ twa ga her for en*; enligt F: *for told heller pænninghe tog myn swend | thigh andra thywge for hwer jen*; enligt E slutligen: *For xij edher peningæ toch mijn swen | edhers x gau her for een*.

Bortses här från den meningslösa korrupsjonen i andra versraden i F, från E:s *xij* (dvs. *tolf*) i st. f. *toll*¹⁾ samt från C:s säkert oriktiga *twa* i st. f. *tio*, så framgår av överensställningen mellan de fyra hskr:na, att deras gemensamma källa här haft en lydelse mycket nära överensstämmande med den i B. Ställets mening har varit att säga, att värden tillskrivit Flores' dysterhet sorg över den utbetalda skatten, vars storlek åter motiveras därmed, att Flores mynt var tio gånger mindre värt än det i den ifrågakvarande staden gängse.

I det senare avviker dikten från den isl. sagan. Det heter där (enl. M): "*Herra*", *segir hann, "mér sýniz sem þú sér óglæðr; væntir mik, at þat sé vegna tollsins, er þú galt svá mikinn, þvíat þat er enn tíundi hverr peningr"*. Skattens storlek förklaras således här därmed, att tiondedelen av det medförda godsets värde utkrävdes.

Den fra. texten har ingen motsvarighet till denna uppgift. Att den funnits i den redaktion av den fra. sagan, efter vilken översättningen till norska skett, och att den isl. redaktionen bevarat detta drag riktigt, visas emellertid därav, att samma uppgift förefinnes också i den medelhögt. versionen av sagan (jfr Kölbing Flóres ok Blank. s. 36, anm. till r. 9).

Bristen på överensstämmelse mellan den isl. texten och

¹⁾ Föranlett av assimilationen *lv > ll* i forndanskan (jfr Torp o. Falk Dansknorskens lydhist. 226).

de östnordiska måste därför förklaras antingen därigenom, att den svenske översättaren här missförstått sitt original, eller också genom en tidig förvanskning i den fornsvenska diktens text. Det senare förutsätter — med hänsyn tagen till utredningen i avd. I —, att alla de östnord. texterna skulle härstamma från en gemensam källa, i vilken redan fel insmugit sig. Sannolikheten härav bekräftas emellertid av ett par redan behandlade textställen (jfr ovan v. 8 ff., v. 405 ff. och v. 585 ff.)¹⁾.

V. 827 ff. Det berättas, huru Flores, anländ till Babylon på sin färd för att söka Blanzefflor, blir vankelmodig och ångrar, att han ej stannat hemma. I nästa ögonblick vända sig hans tankar åter i motsatt riktning, och skalden låter honom v. 825 ff. yttra enl. läsarten i A: *tho iak vare nu hema there | tha skulde iak ater komu hære* [till Babylon] | *ok tagha slíkt gudh vil mik gifua | ok aldr mik fra stadhin skilia | swa framt som iak ma radha | iak skils ey vith thænna vadha | for vtan hon skal fólghia mik | antiggia dædh æller ok quik.* Läsarten i de fyra mel-lersta, här spärrade versraderna, som redan genom saknaden av rim i v. 827—8 (*gifua* — *skilia*) är misstänkt, avviker starkt från de andra hskr:na.

Det heter sålunda i B: *thy wardher jak hæc bidha | slíkt som gudh wil mik gifwa | och hædan aldriq heem at fara | swa framt jak ma sielffwer radha;*

i C: *thy warder jach her at bidha | oc hendæ slíkt som gudh wil gifuæ | och hæden aldriq faru | swa framt jach ma liffuande wara;*

i F: *thy wordher jec nu hæcæ at bliwe | wed saadan*

¹⁾ I samma riktning talar följande fall. V. 178 saknas i B och har olika lydelse i alla de andra texterna var för sig. Tydligt har denna vers saknats i den gemensamma källan och sedan (utom i B) utfyllts på olika sätt.

*node som Gud wil giwe | om jec kan myt sind bewaræ | och
aldrig føræ heden føræ osv.;*

i E: *Thij worder ieg her at bliffue | mz saadan nade
gudh meg wil giffue | Oc heden for aldri fare | om ieg maa
meg sielffuer raade etc.*

Den isl. texten ger här ingen ledning för bedömandet av de olika läsarternas ursprunglighet, men följande slutsatser synas dock kunna göras.

De två första versraderna (827—8) ha i stort sett samma lydelse i B, C, F och E, och alla dessa hskr. tillsammans ha utan tvivel vitsord emot A ensam. Vad detaljerna i dessa versrader beträffar, så ha naturligtvis F och E riktigt bevarat rimordet *blifua* (: *gifua*), varav *bidha* i B, C är en lätt begriplig förvanskning. Däremot bör helt visst (A,) B och C ha vitsord med avseende på orden *slikt som*, till vilka då fordras verbet *taka* (A) eller *hænda* (C).

Beträffande de två sista versraderna åter överensstämmer av den i B föreliggande texten den första med C, F och E, den andra med A och E (ehuru med något växlande ordningsföljd). Då sålunda i ena fallet fyra hskr. överensstämma, i andra tre, som eljest icke uppvisa gemensamma fel (jfr ovan s. 166), är denna B:s text helt visst den riktiga (med undantag av den lilla detaljen, att ordet *hem*, som saknas i C, F och E måhända bör uteslutas). Mot densamma kan icke anföras det otillfredsställande rimmet *fara : radha*, ty dylika halvrim med *r : dh* i stammen förekomma flerstädes hos Eufemiavisornas författare¹⁾. Däremot förklaras genom denna omständighet lätt den förvanskning texten undergått i A, C och F, i det att dessas läsarter tydligen utgöra olika försök att återställa det felande rimmet. Härigenom bestyrkes ytterligare ursprungligheten av B:s läsart.

¹⁾ Jfr Cederschiöld i Studier i nord. filol. II. 3: 9.

De fyra diskuterade versraderna böra på grund av det sagda lyda:

*thy wardher iak hær at blifua
ok taka (el. hænda) slíkt som gudh vil mik gifua
ok hædhan aldriq [heem at] fara,
swa frampt iak ma siælfuer radha.*

V. 843 ff. yttrar Flores enl. A till sin värd, som frågar honom. varför han är så nedstämd, bl. a.: *æn iak huxar ther op a | huru iak mina værning sælia ma | at iak matte swa radhelika fara | at mik skulde her ængin dara | thz maghin ij husbonde væl beuara.* Att texten från början icke kan ha haft detta skick med tre efter varandra följande rader med samma rimord, är tydligt.

I B heter det på motsv. ställe: *Æn jak huxar a mina waara | hurw jak matthe swa radhelik fara | thz inghen skulde mik ath daara | æller j køpen gøra swik æller skada;*

i C: *æn jach huxar a mina wara | thz mik skule engin dara | j køpen gøræ swik eller trætta* (denna rad rimmande med den som motsvarar A 848: *husbonden mælte vi gam at ætæ*, varpå v. 849, som i A rimmar med denna, saknas i C);

i F: *æn jech tencker aa myne woræ | hwæ jech skal sa radelig faræ | thet jughen mand skal daræ mægh | heller i køb gøræ mæg swig.*

Samma text som F har E med smärre variationer.

Att de två första versraderna ursprungligen haft den lydelse de ha i B, bestyrkes av E och F, då dessa tre hskr. eljest icke kunna påvisas ha gemensamma fel (jfr ovan s. 160). Beträffande den förra av de båda raderna kommer härtill ytterligare C med ordgrannt samma läsart och beträffande den senare A. Jämföras kan också den isl. texten (N): *En ek em hugsjúkr um kaupeyri.*

Beträffande de två sista versraderna har man tydligen

endast att välja emellan FE å ena sidan, B å den andra. För den senare talar emellertid, såvitt jag ser, avgörande den omständigheten, att man med utgångspunkt från den lätt kan förklara de övriga läsarterna (i A, C, F och E). Liksom i nyss ovan behandlade fall utgöra nämligen utan tvivel dessa ändringar olika försök att förklara det (i B bibehållna) otillfredsställande rimmet *daara: skadha*. Att detta rim ej utgör något hinder för dess ursprunglighet, har ovan framhållits.

På detta ställe bör således B:s läsart i sin helhet införas.

V. 915 ff. varnar Daries Flores för att företaga något för att finna Blanzeflor. Det heter därvid enl. A bl. a. v. 918 f: *letar thu at hennæ thz sigher iak thik | tha faar thu ey henne visselik*. Ehuru denna läsart i och för sig ger god mening, är den icke ursprunglig. Den här spärrade versraden lyder i B: *tha far thu ekki wiselik*, i C: *tha far thu ekki wiisligh*, i E: *tha far thu eig wijselig*, och att denna läsart i B, C och E är den riktiga, visas av den isl. texten (N): *En ef þú leitar hennar, þá ferr þú sem fól*.

Felet i A torde ha uppkommit därigenom, att *far* "far" ("går till väga") i förlagan missförståtts som *far* "fär", varpå lätt *wiselik* förvanskats till *wisselik*. (Båda felen har även F).

V. 962—3 heter det vid beskrivningen av staden Babylon enl. A: *for hvariom porte finder man | slikt til vapn man huxa kan*. Samma text har F (med undantag därav att *til* saknas och *tenke* står för *huxa*).

I B lyder stället däremot: *for hvariom port finder thu een man | slikt aff marknat huxa kan*. Med avseende på den första versen överensstämmer härmed C, men läser den senare: *som badhæ seliæ och køpæ kan*.

E slutligen har: *For hwer port ther fjinner man | ther sodan ærende man tencke kan.*

Versarna i fråga motsvaras i den isl. texten (N) av följande ord: *"ok markaðr hvern dag hjá hverjum kastala, = fra. (v. 1581 ff.): A toutes [dvs. vid alla portarna] est la foire plaine | tous les huit jors de la semaine.*

Härav framgår att B (ensam) riktigt bevarat ordet *marknadh*, och att således denna text är den riktiga, om blott *thu een* strykes i första versen och *man* insättes i den andra före ordet *huza*. Texten i A (och F) är densamma, om blott *til vapn* utbytes mot *aff marknadh*. Alltså:

*for hwarior porte finder man
slikt aff marknadh man huza kan.*

Den stora ändringen i C:s andra versrad är föranledd av det felaktigt inkomna *thu een* i den första.

Beträffande gemensamma fel för A och F jfr ovan s. 161 ff.

V. 966 ff. heter det i A: *a huart eet fæste ær aldre minna | æn hundradha riddara nakath sinnæ | swa at kesarin matte længe thinga | før æn han matte her een herra thwinga.*

I st. f. de två sista versarna ha B och C: *swa at keysaren aff rome (roma C) | (tho B) at han sielfffer (thit C) kome (komma C) | (han C) skulle medh them lenge tinga | før en han matte (kunde C) een (herra B) twinga (be-twinga C);*

F och E: *keyseren aff Rom skullæ lengy tinge | føræ han kwnne jen thæra* (i st. f. de två sista orden E: *them ther) vd twinge.*

I den isl. texten (M) lyder stället: *einn af þeim [scil. de omtalade fästena, "kastellen"] ynni eigi keisarinn af Róm við allt sitt lið á VII vetrum.*

På grund av de förut berörda handskriftsförhållandena (jfr ovan s. 145 ff. och s. 158 ff.) kan det ej med säkerhet avgöras, om utvidgningen till fyra verser i BC gentemot de två i AEF är ursprunglig eller icke. Till förmån för AEF talar dock, att BC har betydligt flera gemensamma ursprungliga läsarter än den andra gruppen. Med säkerhet kan däremot med ledning av den isl. texten fastslås, att B, C, F, E riktigt bevarat tillägget (*kesarin*) *aff rome*, samt att *een herra* i A, B är fel för *en ther(r)a* (F: *jen thæræ*).

Under förutsättning, att AEF har företrädare med avseende på versantalet, och med rättelse av *en ther(r)a* till *et ther(r)a* i anslutning till det neutrala genus, som *fæste* har i v. 965, bör stället således lyda:

*swa at kesarin af rome matte længe thinga |
fjor æn han matte (el. kunne) et thera thwinga.*

V. 990 f. lyda i A: *swa liws thæn steen om nattena ær | tio milor vægh skiin han huar ther ær nær*. Beskrivningen gäller den glänsande kupolen på ett torn i Babylon. På motsvarande ställe läser B: *swa lysar then steen om natten ther han ær | om tæiga (sic!) mila wegh ther j nær*. Samma text har C med undantag därav, att *swa* — *sten* är ersatt av *han lysar*, om *tæiga* av *wppa XX*, samt att *j* saknas framför ordet *nær*. Mera avvikande lyder stället i F och E: *saa skien then stien om myrke nat | ower X milæ, thet ær alt sat*.

I den isl. texten (M) heter det: *lýsir hann alla daga ok nær um borgina | ok X rastir má sjá, áðr maðr komi i borgina*.

Av den isl. texten bekräftas BC:s *lyser* (i st. f. A:s *liws . . ær*), varigenom då även *skiin han* i andra versen i A blir överflödigt och bör utgå. Däremot är slutet av samma versrad i A: *huar ther ær nær* tydligen en ursprunglig läsart, i det att det motsvarar det isl.: *áðr maðr komi i borgina*

och liksom detta skall uttrycka den tanken, att en ankommande kan se skenet på tio mils avstånd. Anmärkes vidare, att i slutet av första versraden ett ensamt *thær* synes mera sannolikt än *ther han ær*, som B och C läsa, så skulle stället i rekonstruktion lyda:

*swa lyser then sten om nattena thær
tio milor [bättre: mila] vægh, huar ther ær nær.*

Satsen *huar ther ær nær*, eg.: "den som är i närheten" är här att fatta som en konditionalsats: "om någon . ." (jfr Olson Pronomenet Den s. 51 f.), och det hela kan således översättas: "så lyser stenen där om natten tio mils väg, [vilket erfares] om någon är i närheten (dvs. närmar sig staden)".

V. 996—7 beskrivas pelarna i ett torn i Babylon. Därefter tillägga B och C: *the stolpa gaa the golff om kring | alla skippade medh een ringh the æro aff hwaita malmar steen | skygde* (C: *skinande*) *wel ok yfrit reen.*

Dessa versar finnas även i F och lyda där: *then stolpæ ær medh guld om kringh | och allæ skreffne vd j jen ring | the æræ aff hwide malmer stiene | och allæ skickede øwert rene.* E har blott de två första versarna, i samma lydelse som i F med undantag därav, att första versen har *the stolpe* i st. f. *then stolpæ*.

Att ifrågavarande versrader tillhört diktens ursprungliga text, visar den isl. redaktionen (N): *steinstólpar standa umhverfis innan allt af enu nezta gólfinu ok upp undir et efsta þak; enn þeir eru af hvítum marmara.*

De här spärrade orden bekräfta också, vad man väntar, att beträffande de två första versraderna B och C ha den riktiga läsarten, om blott i den andra versen *medh* (*een ringh*) utbytes mot *i* (jfr F, E). Den tredje versen är gemensam för alla fyra hskr:na. I den fjärde är *skygde* i B utan allt tvivel det ursprungliga. I Från filol. fören. i Lund 4: 92

har jag framhållit, att detta uttryck är en ursprunglig norvågism, varigenom redan dess prioritet framgår. Med *skygde* som utgångspunkt förstås också lätt de andra hskr:s varianter: *skinande* C och (något närmare rent formellt sett) *skicked*: F. Jfr f. ö. nyss anf. st.

V. 1022—3 heter det i A, efter det konungens av Babylon harem med dess olika våningar och dess tjänare m. m. beskrivits: *Een man ær ilder innan sik ij portin ær han idhelik*.

Denna något dunkla notis blir bättre begriplig genom jämförelse med B och C, där detta ställe lyder: *hwart the gulffwit (gulff tha C) wakta tree | en mestara ower them haffwa thee | han ær ilder jnman sik | ok waktar han (han wakter och C) portin idhelik*. Denna läsning bekräftas också av den isl. texten (N): *þeir* [dvs. snöpingarna] *eru í hverju gólfinu, ok einn er meistari þeira allra. En hann er illr í sér, ok hann gætir dyranna jafnan*.

Även i F och E är den ursprungliga texten, ehuru korrumperad, igenkänlig.

Läsarten i A bör således här utbytas mot den i B, C.

V. 1036 ff. heter det i A om vakterna i palatset i Babylon: *tha the vardha nakath varæ | tha øpa the swa opinbara | at the riddara ther bo næra | ther æ skulu all tiidh redho vara* [läs: *væra*] *| hundradha thusand the koma saman | badhe ij nødh ok swa ij gaman*.

I st. f. de två sista versraderna ha B och C: *medh hest ok vapn j nødh ok gaman | hundrat dwsand æru* (C: *komma*) *the* (C: *ther*) *saman*; F: *pa heste oc medh thieræ waben | hwndrede M nar the komme samen*. Passagen saknas i E.

I den isl. texten (N) lyder stället: *þá kalla þeir þá, er til þess eru settir, at verja hann* [dvs. konungen], *ok hafa*

þeir æ vápn hjá sér nótt ok dag. Härav framgår, att omtalandet av vapnen i B, C och F är ursprungligt, och vidare, att detta hör till beskrivningen av de i reserv lig-gande riddarna och således till bisatsen: *ther æ skulu . . redho væra.* Den versrad, som börjar med *hundradha thousand* blir (ensam) fortsättning till satsen: *at the riddara . .* Beträffande dess lydelse kan man endast tveka, om det med A bör läsas *the koma* "de komma" (med upprepning av subjektet) eller med C: *koma ther* "komma där".

Rekonstruktionen av stället blir således (med utelämnande av de två först anförda versarna):

at the riddara, ther bo næra
 — *ther [æ] skulu all tídh redho væra*
medh hæst ok vapn j nødh ok gaman —
hundradha thousand koma ther (el. the koma) saman.

V. 1058 ff. Det har berättats, huru konungen av Babylon en viss dag på året plägar samla alla sina slavinnor för att bland dem utse en gemål för det kommande året. Det heter därefter v. 1058 f. enl. A: *alla [jungfrurna] ga ther syrghiande til | thy ængin thera han hafua vil.*

I st. f. den sista versen ha B och C: *Thy at inghen thera haffwa wil | then heder en (C: om) hon maa radha | ther ey skal længer vara.* F åter läser: *och jngen kongen hawe wil, | jnghen ær ther som thet ma rade, | hwilken lenger skal fyllige then nade, | then hieder wille the helder om bæra | som ey skal lenger wæra.* Med F överensstämmer E beträffande den första och de två sista versraderna, men saknar däremot de två andra (*jnghen ær — nade*).

Det från A avvikande textinnehållet i B, C, E och F bestyrkes i sin allmänhet av den isl. texten (M), där det läses: *þvíat engi vildi því kaupa sæmdina, at vita sér vísan dauða* (dessa sista ord syfta därpå, att den utsedda gemålen enligt sagan dödades, sedan det för henne bestämda

året var utgången). Vad detaljerna beträffar, framgår av de spärrade orden i den isl. texten, att objektet till *haffwa wil* i den första av de här diskuterade versraderna är *then hedher* såsom i B och C, och att således objektet *han* i A, *kongen* i F och E inskjutits genom en ändring av den ursprungliga lydelsen (om gemensamma fel i A, F och E jfr ovan s. 158 ff.). Härav följer då också, att texten i B och C i sin helhet måste vara den riktiga, eftersom den står i det intimaste samband med det nyss påpekade syntaktiska förhållandet.

Rimorden äro således här *radha : wara* (jfr om dylika rim ovan s. 247, 249). För att förbättra detta rimfel har tydligen den för F och E gemensamma källan inskjutit två nya versrader, en rimmande med *radha* och en med *wara*, vilka bevarats i F (se ovan), under det att E bibehållit den ena, men avlägsnat den andra tillika med närmast föregående vers.

I den fornsv. texten bör således den i B och C föreliggande läsarten här oförändrad upptagas.

V. 1064—5 beskrives en trädgård i Babylon bl. a. med dessa ord: *ena værn han hafuer om sik | badhe behændelik ok kostelik*. I st. f. den sista versraden har B: *medh borga mura kostelik*; C: *mz borger och muræ full køstelig*; F: *then ær mured kostelig*; E: *thet ær mvret saa sterkelig*.

Den enda för detta ställe bevarade isl. texten (M) är här något fördärvad. Av dess ord: *eplagarðrinn er . . alb vígskarðaðr* synes dock, att diktens text här från början torde ha innehållit någon mera speciell upplysning om trädgårdsmuren än det allmänna epitetet i A: *behændelik ok kostelik* och FE: *muret kostelig* (resp. *saa sterkelig*). Vid jämförelse mellan de olika läsarterna i B, C, F och E gissar jag, att den ifrågavarande versen ursprungligen lytt:

medh borgha muradh kostelik,

och grundar då denna förmodan vad *borgha* beträffar därpå, att det fyller det nämnda kravet på en speciell bestämning här, vad *muradh* pf. p. angår därpå, att läsarten i F och E under antagande därav innebär en lättare förvanskning, än om det från början stått t. ex. *medh borgha och mura* l. dyl. (som i C), liksom saknaden av bindeord i B (*borgha mura*) därigenom lätt förklaras.

Bet. av *borgh* torde här vara: "fästningsvall", "fästningsmur", "fäste" — enligt min mening en norvagism (jfr Från fil. fören. i Lund 4: 89). Uttrycket *medh borgha muradh* motsvarar ej fullt det isl. *vígskardæðr*, men rör sig inom samma sfär.

V. 1078—9. Det har omtalats några fåglar i en lustgård i Babylon, som sjunga så, att t. o. m. de vilda djuren tämjas därav. Därpå heter det v. 1078—9 enl. A: *The ðívr skíliás quíðho læst | thy hwart thera høre sína naturlíka røst.*

I B och C skiljer sig texten från den i A därigenom, att *skíliás* är ersatt av *líffwa*, och att ordet *naturlíka* saknas. I F och E åter lyder stället: *the dyvr the syngje söríge læst* (E: *quídeløsth*) | *hwær medh sín naturlíg* (E: *stercke*) *røst.*

Versarna sakna motsvarighet i den bevarade isl. texten, men svara, såvitt jag kan finna, emot fra. (v. 1733 f., hskr. B): *chacuns oisíax a sa maniere.* Härav kan slutas, att A:s *skíliás* = "låta urskilja el. särskilja sig" i första versen är riktigt bevarat. I så fall är emellertid den andra meningslös och måste ändras, antingen så, att i st. f. *hwart* (nom.) insättes *hwariom* (dat.) och i st. f. *sína . . røst* (ack.) *sín . . røst* (nom.): "till var och en hör dess naturliga röst" — eller ock så att i st. f. *høre* insättes *hafuer*: "var och en har sin naturliga röst". Meningen blir i varje fall densamma, nämligen, att de olika fåglarna igenkännas på sina olika röster.

Av det sagda framgår då också, att *liffwa* i B och C är ett av de många för dessa hskr. gemensamma felen, och att läsarten i F och E, ehuru skenbart den bästa av de föreliggande, beror på ändring av det ursprungliga.

V. 1128 ff. berättas, huru konungen av Babylon utser sin gemål för det kommande året bland sina slavinnor: han låter dem ställa sig under ett visst träd i det kungliga palatsets trädgård, och den på vilken då en blomma ur trädet faller, blir den lyckliga. Efter den vers, som motsvarar A 1133, tillägger B: *en han mz gerning skipa swa thil | the blomster falder a the han wil*; C: *æn han mz sinæ list skipar swa til | at blomstrit falder a hwem han wil*; F: *Han medh kwnst skicker thet til | thet blomster faller pa hwem han wil*; E: *Han met gerninger skicker til | blomstereth faller paa hwem han wil*.

Att dessa två versrader äro ursprungliga, visar såväl den isl. som den fra. texten. I den törre heter det (enl. M): *Hagar konungr svá til, at blómít fellr á pá, er hann vill*; i den senare (v. 1829 ff.): *Et se il a o soi pucele | Que il mieus aime et soit plus bele, | Soi li fait par enchantement | La flor caïr a son talent*. Av de här spärrade orden i den fra. texten framgår också, att i den första versraden orden *mz gerning* B (*met gerninger* E) äro de riktiga, dvs. att versparet — med ändring av *blomster* till *blomstrit* i andra versen — bör ha den lydelse, som det har i B.

Omedelbart efter nu behandlade passus tillägger B ytterligare: *ok ærar hona j alla wana | ther han dræpa lather kana*. Samma verspar lyder i C: *han ærir henne j alla wana | ithy han torff enkte taka til lana*; i F: *han ærer hinnæ i allæ madæ | saa lengy han hinnæ wil dræbe ladæ*. I E liksom i A saknas dessa versrader.

Innehållet i denna passus — fränsett den andra i detta

sammanhang meningslösa raden i C¹⁾ — svarar emot isl. (M): *síðan sæmir hann hana í øllu, meðan hon lifir* och vad senare versraden beträffar ännu närmare mot fra. (v. 1825 ff.): *Il la nocie a grant honor, | Et si l'aime comme s'oissor | De-si a l'an, que jou ai dit; | Adont la viole et l'ocit.*

Vad själva ordalydelsen av ifrågavarande verspar beträffar, så är det tydligt, att det mera egenartade i *alla wana* i B och C är ursprungligare än det vanliga i *allæ madæ* i F, varav då även lydelsen av den andra versraden bestämmes. B:s text är således den riktiga, om blott *ther* utbytes mot *ther til* = "till dess". Ursprungligheten av *i alla wana* står också i gott sammanhang därmed, att detta uttryck säkerligen är en norvagism (jfr Från fil. fören. i Lund 4: 95).

V. 1178 f. uppmanas Flores av sin vän Daries att till ett schackparti, som han skulle komma att spela med "portvakten" i slottet i Babylon, medtaga hundra örar guld. Därefter tillägga B och C: *lath eth tafwel* (C: *thz tafflet*) *swa mykit halla* (C: *halda*) | (och C) *hwat thz som* (C: *som thz*) *skal gialda*. Nära lika lydelse ha dessa samma versrader i E: *Oc lad thet saa meghet holde | hwilken edher thet skal gielde*, under det att F något mera avvikande läser: *och lad joo taffled sa myghet gialde | e hwilken edher thet skal beholde*.

Ehuru utan annan motsvarighet i de bevarade isl. texterna (N och M) än de två sista orden i satsen: *En þú haf með þér . . C aura gulls ok legg við*, kan ursprungligheten av dessa versrader på vittnesbörd av fyra hskr. icke betvivlas. Deras ursprungliga lydelse förmodar jag ha varit:

*lat thz tafwel swa mykit halda,
æ hua som thz skal gialda,*

¹⁾ Denna utgör en tydlig reminiscens från v. 215—16, som i A lyda: *han gaff them pæninga til margha vane | at the skulde ænga tagha til lane.*

dvs. i närmaste överensstämmelse med (B och) C, om blott det meningsfördärvande *hwat* i andra versen ersättes med *hwa*.

Den här antagna ordningen mellan rimorden *halda*: *gialda* måste anses säkerställd därigenom, att B, C och E icke ha några påvisbara gemensamma ursprungligheter (jfr ovan s. 163), ehuru i och för sig även den motsatta ordningen (som i F) gäve god mening. Bet. av *halda* torde här vara: "innehålla" > "röra sig om", en ovanlig användning, som emellertid kan förklaras såsom föranledd av rimbehovet. *Swa mykit* syftar naturligtvis på de i det föregående omtalade hundra örarna.

V. 1394—5 heter det om Flores och Blanzefflor enl. A: *the mintos ther mz hiærtans grunda | aff glædhi ij thusand stunda*. Läsarten är, såsom genast faller i ögonen, mycket dålig.

I B heter det på motsvarande ställe: *the mintos j then sama stundh | mz glædi tha war thera thing* (sic!); i C: *the mintos j then samma stundh | theræ glædi war margalund*; i F: *the myntes i then same stunde | medh kierlighet aff hierdens grunde*; i E slutligen: *the mintes j then samme stund | wel hundredet sinde aff hierthens grund*.

Varken den isl. eller den fra. texten ge någon vägledning för värdesättandet av dessa olika läsarter.

Emellertid är den första versraden säkerställd genom den fullständigt överensstämmande lydelsen i de fyra hskr:na B, C, F och E. Vad den andra versraden beträffar, kommer B såsom rimlös ej i fråga. Då rimmet *grund* (F, E) styrkes även av A (ehuru rimmen där äro omkastade), torde detta ha företräde framför rimmet (*marghalund*) i C.

Bäst är utan tvivel läsarten i E, då tautologien *medh kierlighet aff hierdens grunde* i F är stötande. Man kan endast vara tveksam, om icke *thusand* i A (ehuru i annat

sammanhang där) beror på en riktig tradition och bör insättas i st. f. E:s *hundret*.

Textstället kan således med all sannolikhet rekonstrueras så:

*the mintos j then sama stund
vel thousand (el. hundradha) sinne aff hiærtans grund.*

V. 1550 ff. Det har omtalats, huru konungen av Babylon överraskar Flores och Blanzefflor i varandras armar. Det heter därpå v. 1550 ff. enl. A: *Nu æru the stadd ij mykin vadha | vtan gudh mz sina nadhe | nadhelika them hiælper badha | konungin sa ther gørla til vadha | ok kænde blanzaflor ther hon la etc.*

Uttr. *konungin sa ther gørla til vadha* ger ingen mening. Tydligen har det tillkommit för att få rim till den föregående versraden, vilket då åter leder till den slutsatsen, att även denna måste vara fördärvad. Detta bekräftas också av en jämförelse med de övriga texterna.

I B lyda motsvarande versrader: *wthan gudh medh sina nadha | nadhelik them maa hielpa thiyl | konungin saa ther swa gørla thil osv.;*

i F och E: *vden Gudh medh sin nadhe | nadelig them hielpæ wil | Konningen sa ther giørligh til etc.*

F och E ha här uppenbarligen den rätta läsarten. Den sista versraden har samma lydelse även i B. Även den andra av de diskuterade versarna bekräftas i viss mån av denna hskr., där emellertid rimordet *thiyl* är tydligt felaktigt, då eljest icke i dikten förekommer något säkert exempel på att samma ord användes som rim i båda versarna av ett verspar.

Felet i A har tydligen sitt ursprung däri, att i versen: *nadhelika them hielpa . . etc.* ordet *badha* felaktigt inkommit (förmodligen genom attraktion till nästföregående versrad, där rimmet är *nadhe*). Samma eller liknande textfördärv

synes också ha tillhört C:s källa, där emellertid felet rättats genom större ändringar: versarna *utan gudh — hjälper badha* ha sammandragits till en (med lydelsen: *Gudh hielpe them mz sinæ nadha*), i den följande har *sa ther gørla til* utbytts mot *saa ther gørlæ a*, varpå versen *ok kænde blanzefflor ther hon la* uteslötits.

V. 1588 heter det i A: *iak swær om gudh ok alt thz iak a*. Denna lydelse är, ehuru den ger god mening, icke ursprunglig.

I B lyder versen: *jak swær om allan gud jak aa*; i E: *Jeg swer om alle gude ieg maa*; i F: *jec svor om Gud ther alt for maa*. C saknar här ett parti, motsvarande A v. 1588—97.

Den isl. texten uppvisar ingen motsvarighet till detta ställe. I den fra. heter det däremot (v. 2409 f.): *Par tous les dieus a cui j'aor, | Ancui morrez a deshonor*. Härav framgår, att *alle gude* i E är ursprungligt (jfr även *allan gud* i B). Orden *iak a* i A och B äro åter att föredraga framför *ieg maa* i E. De förra kunna nämligen till tankegången i någon mån anses motsvara fra. *a cui j'aor* (= "som jag dyrkar"), de senare däremot icke.

Versen kan således antagas från början ha lytt:

iak swær om alla gudha iak a.

Ändringarna i A, B och F äro måhända att betrakta som avsiktliga förbättringar av skrivare, som funnit mångguderiet stötande för den kristliga uppfattningen.

V. 1637 ff. yttrar konungen av Babylon enl. A: *iak kæpte ena mæ for sniman hæer | for siw slækt* (tillägg: *guld*) *hon vægha ma | the bæsta wt aff apulia*. Den här spärade sista versraden har samma lydelse i B med undantag därav, att *the* är ersatt av *thz*, varigenom denna bisats

hänföres till *guldet* i st. f. till slavinnan. Att *guldet* skulle vara från Apulien, dvs. "Apples" (Flores hemland eller hemstad) är emellertid meningslöst.

Även i C och E hänföres bisatsen till *guldet*. Den lyder i C: *thz bæstæ jach kunde j landit fa*; i E: *thet beste gold man wille eye*. Avvikande däremot F: *then wennistæ jec hawer hørd seye fra*, med syftning på den köpta slavinnan.

Den isl. texten är här starkt förkortad (jfr Kölbing *Flóres ok Blank.* s. 70, anm. till r. 3—4) och har ingen motsvarighet till stället. Den fra. texten (v. 2450 f.): *d'or i-donai sept fois son pois, | Sa biaute fu entre autres fiere* visar emellertid, att den diskuterade satsen såsom i A och F från början syftat på slavinnan och icke på *guldet*.

Med den fra. texten stämmer icke blott till innehållet, utan även till ordalagen bäst den i F föreliggande läsarten. Dock kan ordet *bæsta* ej gärna vara ursprungligt, då det bestyrkes av fyra hskr.: A, B, C och E. Den närmare likheten mellan F:s adj. *wennistæ* och det fra. subst. *biaute* torde därför bero på en tillfällighet.

Rekonstruerad bör således versen lyda (med syftning på den i det närmast föregående omtalade slavinnan):

the bæsta iak haffuer hørt sighia fra.

V. 1690 ff. heter det enl. A om en viss Marsilias, medlem av den av konungen av Babylon sammankallade domstol, som skulle döma Flores och Blanzefflor: *thy han var ælæst ok visast there | aff alla the konunga ther kompne æra*. Samma text har F. Mot densamma är i och för sig intet avgörande att anmärka, ehuru *there* i slutet av första versen är intetsägande och även tautologiskt i förhållande till den strax efteråt följande bisatsen.

Emellertid har B som sista ord i första versraden i st. f. *there* ordet *bade* och i andra i st. f. *æra* (pres. ind.

pl.) *wara* (pret. ind. pl.). C har första versen lika med B, men har ändrat den andra: *aff allom ther sato j radhæ*, tydligen för att få bättre rim än B:s *badhe: wara*. (E saknar versparet.)

Varken den isl. eller den fra. texten ge här någon ledning. Det oaktat anser jag för otvivelaktigt, att B här (ensam) bevarat den ursprungliga läsarten. Den har företräde genom större pregnans i uttrycket, och framför allt förstås med utgångspunkt från den mycket lätt ändringarna i A och F såväl som i C såsom försök i olika riktning att förbättra det otillfredsställande rimmet. Detta rim har emellertid flera paralleller (jfr ovan s. 247, 249). En ändring i motsatt riktning, till B:s läsart, skulle däremot vara svårare att förstå.

V. 1722 ff. yttrar en av domarena om Flores:

- 1722 *han ær swa diærff mz lyghn omga;*
 1723 *skal han tima til anzswar fa,*
 1724 *sina orskyld kan han göra swa,*
 1725 *at alle skulu ther tro op a,*
 1726 *thz han orsaka ther fore skal vara;*
 1727 *thy thøkte mik thz radhelikt vara,*
 1728 *man lote han ække koma til swar,*
 1729 *vtan dømme han her hwar før æn han hædhan far.*

Lydelsen av v. 1726—7 är här misstänkt genom rimmet, då eljest icke något säkert exempel förekommer på att samma rimord användes i båda hälfterna av ett verspar.

I B lyder 1726: *thz han orskyldog ther for ær*, vilket emellertid ej ger rim med 1727 (B: *wære*). Även C har v. 1726: *at han o saker ther fore ær*, men här har rim vunnits genom ändring av v. 1725, med vilken — då v. 1722 saknas — v. 1726 här bildar rimpar (v. 1725 i C sålunda: *thz alle maghæ tro som her ær*). F läser v. 1726: *ath han ther for vskyldug æræ*, med en tvåstavig form, som emellertid näppeligen går tillbaka på ett fornsv. *æri* pres.

konj. (jfr Noreen Altschw. Gram. § 565). Rättelse av stället torde nämligen, som strax skall beröras, vara att söka på annan väg. E slutligen saknar denna vers.

I v. 1728 har nu emellertid B i st. f. *swar* rimordet *antswara* (gen. pl.), C och F: *swaræ*, resp. *sware*. I C rimmar detta med *varæ* i v. 1727 (jfr ändringarna i det närmast föregående strax ovan). I B och F däremot saknas rim, i det att v. 1729 slutar med ordet *gaar* (B: *vtan døma han før en han hædan gaar*; F: *vdhen dømme hanum førre i heden gaar*). Då således B och F ej för rimmets skull upptagit formen *antswara*, resp. *sware*, torde denna form med stor säkerhet kunna anses vara den ursprungliga. Men i så fall har — såsom i C — v. 1727—8 från början rimmat med varandra, och v. 1726 är senare inskjuten, sedan texten här på något sätt fördärvats. V. 1726 är i själva verket också från innehållets synpunkt fullkomligt överflödig. Den saknas, som nämnts, i E.

Emellertid skulle då v. 1729 bli udda. Ser man närmare på denna, visar det sig emellertid, att den med den lydelse den har i A är alldeles för lång (med fem el. sex höjningar). Från början torde därför denna vers ha utgjort två, med rimorden *hær* och *gær*¹⁾ (BF: *gaar*, C: *gaa*), men f. ö. lika med texten i A.

Det säkert mycket gamla felet i texten här består således ursprungligen däri, att de två versarna i slutet råkat sammanslås till en, varpå v. 1726 inskjutits för att få versantalet fullt. A, C och E ha sedan förbättrat på var sitt sätt, under det B och F bibehållit den sålunda uppkomna texten tämligen oförändrad.

Efter v. 1725 bör det således heta i st. f. de nuvarande läsarterna:

1726 *thy thøkte mik thz radhelikt vara,*
1727 *man lote han ække koma til swara,*

¹⁾ Beträffande omljudda presensformer av denna typ i dikten jfr Olson i Festskr. t. Söderwall s. 118.

1728 *utan dæme han hæ*
 1729 *hwar før æn han hædhan gær.*

Den korta versraden 1728 (med två el. tre höjningar) har flera paralleller i dikten.

V. 2082—3 lyda i A: *ok lifdho* [Flores ok Blanzeflor] *thera alder otalik aar | swa at the idhelika saman varo.* Samma text har C (om man undantager, att denna hskr. i st. f. *idhelika* läser *hederlika*). Läsarten är otillfredsställande på grund av rimfelet och behöver på ett eller annat sätt restitueras.

I st. f. *otalik* i första versen har B: *ottatigi* och läser i den andra: *thera lifwerne swa gudheliga staar.* F har: *i trystywæ aar* och andra versraden i överensstämmande med A, utom däri, att den som rimord har den enstaviga formen *war.* Tämligen avvikande lyder stället slutligen i E: *The wore sammen i fijre tij aar | saa lenge theris alder waar.*

Av sammanhanget i dikten framgår, att ifrågavarande versrader äro avsedda att omtala, att Flores och Blanzeflor blott till en viss tid levde som äkta makar tillsammans, varefter de nämligen delade riket mellan sina söner och själva gingo i kloster. I den här starkt förkortade isl. texten (M) heter det om denna sak: *En er þeir váru LXX vetra gomul, skiptu þau ríki milli sona sinna* etc. Det är härav tydligt, att de båda versarna i den fornsvenska dikten motsvara den här spärrade bisatsen i den isl. redaktionen. Denna visar då emellertid, att *otalik aar* (A, C) i första versen icke kan vara ursprungligt, utan att här från början stått ett bestämt tal såsom i B, F och E, och troligen just B:s *ottatighi*, eftersom förvanskning härav till *otalik* (särskilt vid avskrivning) mycket lätt kunde ske. Vad åter andra versraden beträffar, så fordrar sammanhanget denna i den form den har i A och F (B:s andra versrad har naturligtvis

skapats för att få bättre rim, liksom E:s mera genomgripande omskrivning, som helt förändrar meningen).

Under sådana omständigheter torde rimmet naturligast återställas genom att antaga, att rimordet i första versen varit *ara* gen. pl., såsom bestämning till *attatighi*. Detta konstruktionssätt är, såsom jag Från fil. fören. i Lund 4: 96 framhållit, helt visst en norvagism. Just härigenom förstås emellertid lätt, att *ar* inkommit i st. f. *ara* (som var en för svenska öron främmande konstruktion), vilket så givit upphov till vidare ändringar i B och E.

Stället bör således efter all sannolikhet lyda:

*ok lifdho thera alder attatighi ara,
swa at the idhelik saman varo.*

Härmed förfalla naturligtvis de meningar rörande detta verspar, som jag framställt i Festskr. t. Söderwall s. 58.

Lund 1915.

Emil Olson.

Drei Etymologien.

1. An. *hamla* "Ruderband".

Lagercrantz stellt KZ 34 (1897) p. 401 an. *hamla* f. "Ruderband" vermutungsweise zu gr. *κάμαξ* "Stange". Dies scheint nicht berechtigt zu sein. Lieber ist Falk und Torp zu folgen, die *hamla* eher mit dän. *hemme* und weiterhin mit gr. *κημός* "Kappzaum für Pferde" verbunden wissen wollen ¹⁾).

Wie ist nun der Zusammenhang von *hamla* und *κημός* darzulegen?

Man hat auszugehen von einer idg. Basis *kam-*. Sie liegt vor in an. *hemja* "im Zaume halten, zwingen", salfrk. *chamian* "klemmen, drücken", afries. *hemma*, mhd. nhd. *hemmen*, nhd. (dial.) *hammen* "den Kopf des Tieres herabziehen und ihn am Vorderfuss festbinden" ²⁾, ahd. *hamo* "Kappzaum für wilde Pferde", engl. *hame* "Kummet", ir. *u-chomal* "Fussfessel für Pferde" ³⁾, lit. *kāmanos* "lederner Zaum", apr. *camnet* "Pferd", r. *komońi*, *końi* (eigentl. "was man zäumt", ein Tabunname wegen der Heiligkeit des Tieres), gr. *κημός* (dor. *κᾰμός*) "Maulkorb für Pferde, Körbchen, Fischreuse, Zaum ⁴⁾, Armband" ⁵⁾. Die Grundbedeutung ist "drücken, pressen": lit. *kamūti* "pressen, stopfen", ai. *kamana-s* "wishing for, desirous, libidinous", *kāmayate* "to wish, desire, long for, to love, be in love with, have sexual intercourse with" (vgl. frz. *serrer de près une femme* "einer Frau gehörig den Hof machen").

An. *hamla* bedeutet sonach ebenso wie gr. *κημός* "das, was drückt".

2. An. *hyrja hurðir* "an die Tür pochen".

An. *hyrja hurðir* "an die Tür pochen" kann auf ein idg. Thema *kūr-*, *kyēr-* zurückgehen. Dies liegt vor in

¹⁾ Norw.-Dän. Et. Wb. s. v. *hamle* und *hemme*. ²⁾ ebenda, s. v. *hemme*.

³⁾ ebenda, s. v. *hemme*. ⁴⁾ Hesych s. v. ⁵⁾ Suidas s. v.

germ. **hūrjō* "Heuer, Miete, locatio" (ags. *hȳr* "Miete, Lohn, Rente", mnd. *hāre* "Miete, Pacht", nhd. *Heuer*), lat. (sab.) *curis* "hasta", gr. *κῶρω* "treffe, stosse" *κωρέω* "treffe, begegne" *τὸ κῶμα* "Beute, Raub", slav. **kurŭva* "meretrix" (serb.-ksl. *kurŭva* r. *kurva* u. s. w.), slav. **kvariti* "anfassen, verderben" (kluss. *kváryty* "anrühren und dadurch verderben [von Haustieren und Kindern]", serb. *kváriti* "verderben" u. s. w.). Die Grundbedeutung ist "anfassen", dann, wohl infolge alter Besitznahmebräuche¹⁾, "mieten" und "begegnen" "treffen" (vgl. lat. *tango* und *attingit* "accidit").

Slav. **kurŭva* steht zu *κῶμα* wie got. *straujan* "streuen" zu ai. *starati*; die eigentliche Bedeutung ist wohl "die Begegnende", "was begegnet"²⁾.

3. An. *leiptr* "eine Delphinart".

An. *leiptr* "eine Delphinart" gehört zu ir. *liath* "grau" (**leiptós*). Es steht zu lit. *lėpa* "Linde", let. *lēpa*, r. *lipa* (**leipā*) eigentl. "die Graue" (doch wohl wegen der grauen³⁾ oder silberweissen⁴⁾ Farbe der Blattunterseite⁵⁾, ebenso wie lit. *báltas* "weiss" zu got. *bala* "weiss"; zu cymr. *llwyf* "Linde" (**leipmā*), wie lit. *báltas* zu dem mhd. Schwertnamen *Balmung* "Sohn des Glanzes"⁶⁾.

Idg. **leiptós*, **leipā*, **leipmā* gehören zum Thema *leip-* "brennen", vorliegend in ai. *limpāti* "anflammen, entzünden", lit. *lėpsnà* "Flamme", *lipst* "brennt", let. *lipīt* "ein Licht anzünden", serb. *lipan* "Äsche, thymallus vulgaris" ("Feuerfisch", vgl. Berneker Slav. Et. Wb. s. v.), an. *leiptr* "Blitz". Das

¹⁾ Die Besitzergreifung — und auch die mietweise Übernahme ist eine solche — geschah im Germanischen durch Handanlegen (abayr. *hantalōd* an. *handsama*); vgl. v. Amira in Paul's Grdr³. 5 p. 210. ²⁾ Über die lautlichen Schwierigkeiten slav. **kurŭva* aus germ. **hūrō* herzuleiten (slav. *k!*) vgl. Berneker, Slav. Et. Wb. s. v. ³⁾ so bei *tilia parvifolia*. ⁴⁾ so bei *tilia argentea*. ⁵⁾ vgl. lat. *tilia*, ir. *teile* (**teiliā*) und gr. *τὸ τέλαμα* "Sumpf, Pfütze", *τελαμῖς* "Moder, Schlamm" (eigentl. "das *Graue"). ⁶⁾ vgl. Ed. Schröder Zf. f. d. A. vol. 35 (1891) p. 237 ff.

semasiologische Verhältnis ist das von nhd. *bleich* zu gr. *φλέγω*.

Eine Variante zu *leip-* "brennen" ist gleichbedeutendes *leup-*, vorliegend in nisl. *leyptra* "blitzen", an. *Loptr* "Beiname des Gottes *Loki*"; *leyptra* verhält sich zu *leiptra* wie ndl. *sluiken* zu nhd. *schleichen*.

Berlin 22. 4. 14.

John Loewenthal.

Istvaevōnes und Hilleviōnes.

Neben dem Cultverband der *Ingvaevōnes*, die den Fruchtbarkeitsgott *Ing* (*Ingvi*, *Yngvi*) oder *Freyr* an der Spitze hatten ¹⁾, gab es noch den Cultverband der *Istvaevōnes* ²⁾ und den der *Hilleviōnes* ³⁾. Die *Istvaevōnes* wären also die Verehrer des **Ist* (germ. **Istaz*), die *Hilleviōnes* — vorausgesetzt, dass sie germanisch *Illaiwaniz* hiessen — die des **Ill* (germ. **Illaz*). Germ. **Istaz* kann zu an. *eista* "Hoden" (aus idg. **oidstó-m*) ⁴⁾ gehören, das seinerseits vom Grundworte zu gr. *οἰδέω* "schwelle" herkommt ⁵⁾. Germ. **Illaz* kann zu nhd. schwäb. *illen* "Beule" gehören, das zu gr. *ἰλία · μόρια γυναικεῖα*, *ἰλιν · τὸ τῆς γυναικὸς ἐφήβαιον δηλοῖ · καὶ κόσμον γυναικεῖον παρὰ Κώοις* (Hesych) gestellt wird und nach Bezzenberger mit ai. *íðā* "Labung, Wohlbehagen, Lebenskraft", lat. *ilia* "Weichen", cymr. *ilio* "gähren" u. s. w. zu verbinden ist ⁶⁾. Germ. **Istaz* "der Angeschwollene", **Illaz* "der Schwellende": das sind phallische Dämonen, wie solche

¹⁾ vgl. Axel Kock, Sv. Hist. Tidskr. 1895 p. 160 ff., Mogk, Paul's Grdr. ²⁾ III p. 319. ³⁾ Helm, Altgermanische Religionsgeschichte I p. 333. ⁴⁾ ebenda p. 341, Helm setzt jedoch fragend *Ellaiwaniz* an. ⁵⁾ Falk u. Torp, Fick's Wb. ⁶⁾ III p. 2. ⁷⁾ ebenda. ⁸⁾ Fick's Wb. ⁹⁾ II p. 46.

der Germane ehemals aus Holz schnitzte¹⁾ und noch nach der Bekehrung als Nothelfer in Anspruch nahm²⁾.

Berlin 6. 6. 1914.

John Loewenthal.

Zur germanischen Wortkunde.

1. ahd. *mago*.

Der Mohn heisst ahd. *mago*, *māgo*, mhd. *māhen*, as. *māho*, aschwed. (*val*)*moghe*. Diese Formen lauteten idg. **makōn*, **mānkinos*, **mānkōn*, **mākōn*³⁾. Idg. **mānkinos* und **mānkōn* stehen zu altertümlicheren **makninós* und **māknōn* wie lat. *pango* zu gr. *πῆρνωμι*. Die angeführten germ. Ausdrücke gehören des weiteren zu gr. (att.) *μῆρων*, dor. *μάκων* "Mohn", apr. *moke*, abg. *makü* (r. *makü*, slov. *māk*, serb. čech. pol. serb. *mak* "Mohn"). Da die meisten wilden Mohnarten und gerade die altertümlichen, der thrakischen und kleinasiatischen Stammform nahen Rassen des angebauten Mohns sich durch einen borstigen Stengel auszeichnen, wird man idg. **makōn*, **makninós*, **māknōn*, **mākōn*, **mākōn*, **mākija*, **mākós* zum Thema *mak-* stellen dürfen, das in lit. *makna* "eine Franze, Zotte, ein Büschel", *maknūtas* "zottig, rauh, behaart", *maknūtos ūgos* "Stachelbeeren" vorliegt.

Der Mohn wäre sonach für die Indogermanen eigentlich "der borstige", "der zottige" gewesen.

2. an. *epli*.

An. *epli* "Apfel" u. s. w. wird von Berneker (Slav. Et. Wb. I p. 22) zu lat. *Abella*, air. *abhall* "Apfel", lit. *obūlas*, rus. *jábloko* gestellt. Hierher auch lat. *abies* "Weisstanne", skyth. *ἀβην · ἐλάτην, οἱ δὲ πείνην*, wie Stokes (in Fick's Wb.² II

¹⁾ vgl. Helm I. c. p. 217 ff. ²⁾ so in England im Jahre 1268, Mannhardt, Baumkultus² p. 470, p. 521. ³⁾ Ahd. *māgo* ist wohl erst nach dem Muster von *māho* gebildet worden.

p. 11) fragend annimmt. Das Grundwort ist eine Ableitung des idg. Zeitwortes *eb-*, *ab-*, sonst noch vorliegend in aw. *abda-* "mirus" (eigentl. "leuchtend"), sowie in lat. *ebulus* "eine Art Hollunder". Den Bedeutungsübergang "leuchten" — "weiss sein" — "rot sein" haben wir sonst in gr. (dor.) *μαῖλος* "weiss"¹⁾, gr. *μηλον*, dor. *μαλον* "Apfel", rus. *malina* "Himbeere", lit. *mólis* "Lehm", let. *māls* "Lehm", lit. *moliūgas* "fahl, gelblich" (von Gänsen).

Der Apfel ist also nach seiner Farbe benannt, vgl. nhd. "rotbäckiger Apfel", "rote Äpfel sind auch faul" u. s. w.²⁾

3. an. *osp*.

An. *osp* "Espe" wird samt seinen germanischen Verwandten gemeinhin zu lit. *apuszis*, *epusze* "Espe" "Schwarzpappel"³⁾, rus. *osina* "Espe" gestellt. Hierhin auch lat. *opulus* "Feldahorn" (eigentl. "Rotholz"), nhd. *eberesche* "Vogelbeere" (eigentl. "Rotbeere"), lat. *aptra* "Weinlaub" (eigentl. "Rotlaub"). Alle diese Worte gehören zu idg. *ap-*, *ep-* "leuchten", vorliegend in gr. *Ἀπόλλων* "Name des Lichtgottes"⁴⁾, sowie in ahd. *āband* "vesper" (idg. **ēpént-*), an. *aptann*, *eptinn* "vesper" (idg. **aptonó-s*, **apténo-s*) eigentl. "(caelum) rubens". Die Espe scheint sonach ihre Benennung wegen der rötlichen Rinde empfangen zu haben.

Hierhin gewiss auch serb. *ápta* "sambucus ebulus L." "Attich": so genannt nach seinen roten Beeren; zur Dehnstufe vgl. ahd. *āband* (idg. *ōp-* : *ēp-*).

¹⁾ vgl. Hesych: *μαλεροτο· κανστικου*; Suidas: *μαλερόν· λαμπρόν*. Neben *mal-* liegt *mel-* in cymr. *melyn* "gelblich", bret. *melen* "croceus", daneben *mar-* in gr. *μαρουαίρω* und *mer-* in lat. *merus* "rein" u. s. w. ²⁾ Grimm's Wb. s. v. *Apfel*. ³⁾ die Benennung "Schwarzpappel" ist sekundär: *populus nigra* L. wild nur in Südeuropa; gr. *ἀπελλόν· αἰγειρον, ὃ ἐστὶ εἶδος δένδρον* bezeichnete ursprünglich wohl auch erst die "Espe" und erst auf dem Balkan die "Schwarzpappel". ⁴⁾ Grundwort: idg. **apéló-s*, zur Bildung vgl. gr. *σκόπελος* "Bergspitze" (eigentlich "Seher" "Ausguck"), ahd. *tregil* "portator" čech. *čmel* "Hummel", ai. *camarás* "Grunzochse" u. s. w.; vgl. Brückner. K. Z. 45 (1913) p. 296.

4. an *mōsurr*.

An. *mōsurr* "geflamantes Holz" kann germ. **masuraz*, idg. **məd-tró-s* fortsetzen. Es gehört alsdann zu mnd. *masel* "roter Hautfleck" (**masalō* aus **mədlā*), wozu vollstufig slov. *mādež* "Rostfleck", rus. *mādežū* "Leberflecken im Gesicht der Schwangeren" (idg. **mōdegī-s*), ahd. *māsa* "entstellender Flecken" (idg. **mēd-tā*)¹⁾.

Mit anderem Suffix hierhin auch ahd. *mazzaltra* "Feldahorn" "Maszholder" (germ. **mataldraz* aus **mədrotró-s* wegen des roten Holzes!).

Ein Auslautzwillig zu idg. *mēd-*, *mōd-*, *məd-* ist idg. *mēt-*, *mōt-*, *mət*, vorliegend in rus. *mātežū* "Leberflecken im Gesicht der Schwangeren", an. *maðra* "galium boreale L." "glatte Wiesenröte", schwed. *māra* (zum Rotfärben!), ir. *math* "Bär" (?), gall. *Matu-s*, cymr. *madawg* "Fuchs".

5. an. *hlynr*.

An. *hlynr*, *hlunr* "Ahorn" (ags. *hlyn*, *hlin*, ahd. *līn-boum*) gehören zu acorn. *kelin* "Ahorn", r. *klēnū* "Ahorn" (serb. *klèn* "Feldahorn", pol. *klon* u. s. w.), lit. *klėvas* "Ahorn" und vielleicht auch zu maked. *κλινό-τροχον*, wofern es "rotam acernam" bedeuten sollte. Die Basis ist idg. *kel-*, *kelei-*, *keleu-*. Sie liegt vor in an. *hlunda* "Harn", ags. *hland* "Harn", lit. *klūnas* "Pfütze", ai. *kalañka-s* "Fleck, Eisenfleck, Rost", ahd. *hulīwa* "uligo, sordes limi vel aquae", mhd. *hülwe* (**hulvjō*)²⁾ "Pfütze, Pfuhl, Sumpflache", r. *kalitē* (**kōlitē*) "glühend machen, glühen, härten (Eisen)", klr. *katyty* "glühend weiss machen, härten", serb. *pri-kala* "Reif", lat. *columba* "Taube", *κελαινός* "schwarz", nhd. schweiz. *helm* "weisser Fleck auf der Stirn, Stier mit weisser Stirn". Idg. *kel-*, *kelei-*, *keleu-* ist sonach eine genaue Bedeutungsparallele zu idg. *mer-*, *mar-*, *leug-*, *eb-* u. s. w.

¹⁾ auch gr. *σῶδι(γ)ξ* "Strieme, Fleck einer Wunde", das Berneker mit *mādež* verbindet (Slav. Et. Wb. II s. v.), wird anzureihen sein. ²⁾ vgl. W. Schulze, *Etymologisches* 15 (l. c. p. 793).

Die Worte für Ahorn, die von der Basis *kel-* kommen, bedeuten also eigentlich "Rotholz".

Über die Bedeutungsentwicklung "rot" aus "Glanz, Feuerglanz" vgl. Berneker Slav. Et. Wb. s. v. *krasa*.

6. mnd. *vléder*.

Der Hollunder heisst mnd. *vléder*, nhd. *Flieder*. Die Grundform ist **plā-tró-s* oder **pleu-tró-s*. Die Basis könnte **palā-* bzw. **paleu-* lauten und aus idg. *pal-* erweitert sein. Idg. *pal-* liegt vor in lat. *palleo* "bin bleich", lit. *paĩvas* "blassgelb", r. *polóvyj* "fahl, streu-, blassgelb" (kroat. *plav* "gilvus, lividus" u. s. w.), ai. *palvalyá-s* "paluster", ahd. *falo* "falb" u. s. w.¹⁾

Sollte *vléder*, *Flieder* in der Tat in diesen Zusammenhang gehören, so wäre die Benennung von der blassgelben Farbe des (häufig zu Drechslerarbeiten benutzten) Holzes ausgegangen.

7. ags. *cén*.

Ag. *cén* bedeutet "Kiefer, Fichte", ihm entspricht ahd. *kien*, *chén* "Fichte, Kienspan, Kienfackel". Falk und Torp stellen dies als germ. **kizna(z)*, **kizna(n)*²⁾ zu ir. *gíus* "Fichte" (**gísosto-*). Hiermit könnte man engl. *coom* ("kēmaz") "Russ" verbinden: idg. **gē(i)-snó-s* und **gē(i)-mó-s*. Idg. *gē(i)-* verhält sich zu idg. *kē(i)-* (in got. *skeima* "Leuchte, Fackel", ir. *cír* "rein") wie abg. *šime šeti* "zusammendrücken" "σφύγειν" zu lit. *kemszù kišszi* "stopfen".

8. an. *eik*.

An. *eik* "Eiche", ags. *ác*, as. *ék*, ahd. *eih* gehen auf germ. **aikō* zurück. Germ. **aikō* ist idg. **aigā*. Da der Eichbaum sowohl im Lateinischen als auch im Slavischen nach seinem dunkelfarbigem Holze benannt ist (lat. *rōbur* zu gr. *ῥοβύρος*, abg. *dobŭ* zu gr. *τῶφος* "Rauch, Dunst,

¹⁾ vgl. W. Schulze Etymologisches 3 Berl. Ak. Sitzungsber. 1910 p. 788 und Miklosich Et. Wb. s. v. *polvŭ*. ²⁾ Fick¹ III s. v. ³⁾ ebenda s. v. *ski* 3.

Qualm")¹⁾, wird man in **aigā* vielleicht auch eine Farbbezeichnung vermuten dürfen, umsomehr als germ. **ihvaz*, **i(g)vaz* "Eibe" (an. *ýr*, ags. *éoh*, *éow* u. s. w. engl. *yew*, nhd. *Eibe*) doch wohl auch in diesen Zusammenhang gehören (idg. **aik^uos*, **ai^uos*; vgl. ir. *eo* "Eibe" cymr. *yw* [kelt. **ivo-*]). Idg. **aigā*, **aik^uos*, **ai^uós* sind Ableitungen des Thema *aĩ-* "brennen", das in gr. *αἶθω* (**aídhō*), an. *eldr* "Feuer" (**ailtos*), lit. *aitrūs* "bitter, brennend im Munde und im Halse" unterschiedlich suffigiert²⁾.

Idg. **ai-gā* steht zum Thema *aĩ-* wie let. *nirga* "Taucherente" zu *nirt* "tauchen", wie ir. *mong* "Mähne" (**mongā*) zu lat. *emineo*³⁾. Die Bedeutung wird "schwarz" oder "rot" gewesen sein; vgl. lat. *ater* und serb. *vātra* "Feuer"⁴⁾, gr. *μέλας*, bret. *melen* (**melinos*) "croceus", an. *myln* "Feuer", engl. *black* "schwarz", mhd. *blīchen* "glänzen, erröten", gr. *φλέγω*.

Idg. **ai-uós* wäre seiner Bildung nach mit gr. *πυρόρος*, *Πυρός* "feuerfarbig" zu vergleichen, also durch "brandfarbig" zu übersetzen; idg. **ai-k^uos* endlich enthält vielleicht idg. **ok^uos* "Auge"⁵⁾ und bedeutet "von verbranntem Aussehen", "αἶθοψ". Eiche und Eibe wären sonach eigentlich "Dunkelholz" und "Schwarzbaum". — Hierher wohl auch gr. *αἰγείρος* "Schwarzpappel" (**aigeriós*); vgl. oben nr. 3.

9. an. *ikorni*.

Das Eichhörnchen heisst an. *ikorni*, ags. *ácweorna*, ahd. *eihhurno* d. i. germ. **ih-vernān*, **aik-vernān*⁶⁾, idg. **ig-uer-nōn*, **aig-uernōn*. Der zweite Teil gehört nach Falk und Torp zu lit. *voverē*, let. *wāweris*, apr. *weware* "Eichhörnchen", lit. *vaīveris* "Eichhörn- oder Iltismännchen", slov. *věverica* "Eichhörnchen", npers. *varvara-*, gael. *feoragh* "Eichhörnchen",

¹⁾ vgl. Berneker Slav. Et. Wb. s. v. *dobŭ*. ²⁾ vgl. Prellwitz, Bezenberger's Beiträge 23 p. 66 ff. ³⁾ vgl. Brugmann Grdr.³ II, 1 p. 507. ⁴⁾ vgl. Walde Lat. Et. Wb.³ s. v. *ater*. ⁵⁾ vgl. Brugmann Grdr.² II, 1 p. 474. ⁶⁾ Fick^{*} III s. v. und Miklosich Et. Wb. s. v.

cymr. *gwywer*, bret. *gwiber* (kelt. **vēverā*). Der erste Teil gehört zu idg. *aī-* "brennen"¹⁾, der zweite zu apr. *wormyan* "rot"; der Name des Eichhörnchens wäre also "Brandrot". Im Osten Europas ist das Tierchen freilich nicht rot, sondern grau, deshalb heisst es auch im Russischen *bělka* (zu *bělu* "weiss")²⁾.

Vom Stamme *uer-* kommt auch gall. *verno-dubron* "Erlen-Wasser", ir. *fern* "Erle"; vgl. an. *ǫlr* "Erle" und ahd. *elo* "gelb, lohbraun": "Roterle" heisst die Erle dem deutschen Forstmanne ebenso gut wie "Schwarzerle".

10. ahd. *amsala*.

Ahd. *amsala* "Amsel" "turdus merula L.", ags. *ōsle* werden von Falk und Torp zu ags. *amore* "yellow-hammer", ahd. *amero* "Ammer" gestellt³⁾. Man wird dem kaum beipflichten können. Germ. **amazan* "Ammer" gehört zu **ēmaz* "Rost" (ags. *ōm*; an. *āmr* "rostrot"), denn das Tierchen ist nach der Farbe benannt: engl. *yellow-hammer*, nhd. *gelbling*, *goldammer*, *rotammer*, slov. *žoltovoljka* "Goldammer" (zu *žolt* "gelb, rot", *volja* "Kropf")⁴⁾, klrus. *žottohrudka* "Goldammer" (zu *hrud* "Brust"); vgl. J. Grimm, Deutsches Wb. s. v. *Ammer*: "Ammer, f. emberiza, aureola, ein zierliches goldgelbes vöglein u. s. w."

Die Benennung der Amsel kann hiemit nichts gemein haben. Germ. **amslō* ist die abgetönte Vollstufe zu gr. *ἄσις* "Schlamm" und dem damit von W. Schulze⁵⁾ zusammengestellten ai. *ásita-s* "dunkelfarbig, schwarz".

In ähnlicher Weise gehört gr. *κόπιχος*, rus. *kosŭ* u. s. w. "Amsel" (**kopso-s*) zu rus. *kopŭ* "Rauch", *kópotŭ* "Russ", ai.

¹⁾ siehe oben nr. 8. ²⁾ O. Schrader, Reallexikon d. idg. Altertums-kunde p. 165. — Im Gr. heisst das Eichhörnchen *οιδουρος* d. i. vielleicht **skiyo(r)uros* zu got. *skeinan* "leuchten, glänzen" und apr. *wormyan* "rot", ist also möglicherweise mit an. *íkorni* "Brandrot" der Wortbildung nach identisch. ³⁾ Fick⁴ III p. 16. ⁴⁾ Miklosich Et. Wb. p. 408, p. 49 s. v. v. (Slov. Rechtschreibung oben nach der jetzt üblichen). ⁵⁾ Etymologisches 16 (l. c. p. 793).

kapila-s "Weihrauch, rötlich, bräunlich", ai. *kapōta-s* "stahlgrau, bleigrau", *kapōta-s* "Taube" u. s. w. Ebenso lat. *merula* zu gr. *μορτός* "μέλας, φαιός", ir. *lon* (**luksno-s*) zu ir. *loch* (**luksno-s*) "schwarz". Auch cymr. *mwyalch* "merula, turdus"), corn. *moelh*, bret. *moualh* "merle" (kelt. **meisalkā*)¹⁾ ist eine Farbenbezeichnung: es gehört zu abg. *smědŭ* "μαυρός, μέλας, fuscus", čech. *smědy* "fuscus, nigellus, badius, pullus"; kelt. **meisalkā*, also aus idg. **meidsalkā*. Über an. *meisingr* "Meise" ahd. *meisa* "Meise" eigentlich "die kleine" vgl. Wood, KZ. 45 (1913) p. 70. Sollte jedoch die Grundbedeutung "die blaue" sein, dann als **meidsā* zu *smědŭ*; vgl. μέλας und lit. *mėlynas* "blau".

11. ags. *agu*.

Die Elster heisst ags. *agu*, and. *agastria*, ahd. *agalstra*, *agazza* u. s. w. Die Grundform ist nach Falk und Torp germ. **agō*²⁾. Das könnte idg. **akā* sein = gr. *ἀκῆ* "Spitze" und wäre eine vollständige Entsprechung des Verhältnisses von schwed. *skata* "Elster" zu norw. *skate* "hervorspringende Landzunge, Wipfel"³⁾. Die Elster wäre also auch westgermanisch nach ihrem spitzen Schwanz benannt.

12. an. *lax*.

An. *lax* "salmo", and. *lahs*, ags. *leax*, engl. dial. *lax*, ahd. *lahs*, nhd. *Lachs* gehört nicht nur zu lit. *lasziszà*, let. *lasis*, apr. *lasaso*, r. *lososŭ* "Lachs", sondern auch zu tochar. *laks* "Fisch"⁴⁾. Somit besteht kein Grund, an der indogermanischen Abkunft des Wortes zu zweifeln: idg. **l̥(k)sos*, **l̥(k)sis*, **laksos* gehört zu gr. *λακῶν τὸ πρὸς ὠιδῶν ὀρχεῖσθαι*⁵⁾ wie *salmō* zu *salīre* (Fick I⁴ p. 530).

13. got. *silubr*.

Silber heist germ. **silubra(n)*: got. *silubr*, an. *silfr*, as. *silubar*, afries. *selover*, ags. *seolfor*, engl. *silver*, ahd. *silabar*,

¹⁾ Stokes bei Fick⁴ II s. v. ²⁾ Fick⁴ III p. 557. ³⁾ vgl. Falk und Torp, Norw.-Dän. Et. Wb. s. v. *skade*. ⁴⁾ Schrader, Die Indogermanen (Leipzig 1911) p. 158. ⁵⁾ dazu auch lat. *lōcusta*; vgl. Walde Lat. Et. wb.² s. v.

nhd. *Silber*. Wie lange feststeht, gehört es zu lit. *sidābras*, apr. *sirablan* (acc.), abg. *sĭrebro*, r. *serebro* u. s. w.¹⁾ Als Grundform wird man idg. **sirubhróm*, **sĭrobhrós*, **sĭrebhrós* ansetzen dürfen, die altertümlicheres **ksirubhróm*, **ksĭrobhrós*, **ksĭrebhróm* fortsetzen und Sekundärbildungen eines Adjektivs **ksĭrús*, **ksĭrós* sind. Idg. **ksi-rù-s*, **ksi-ró-s* sind aus **skĭrús*, **skĭrós* umgestellt²⁾, gehören zu ir. *cĭr* "rein", an. *skĭrr* "glänzend, leuchtend" u. s. w. und sind Ableitungen des Thema *skē(i)-* "leuchten", das in got. *skeinan* "scheinen, glänzen, leuchten" u. s. w. vorliegt.

Vom gleichen Stamme ist lat. *silva* (idg. **ksi-l-uā*); vgl. poln. (masurisch) *biel-bieli* "niedriger, sumpfiger Wald" und r. *bĕlŭ* "weiss"; sorb. *Btota* "Spreewald" und lit. *báltas* "weiss"³⁾, abg. *logŭ* "δρυμός" aus idg. **luŋgós* für **lugnós* und an. *Loki* "Name des Feuergottes", sowie vielleicht lit. *moliūgas* (falls aus idg. **mōlo-leugós*) "fahl, gelblich"⁴⁾, eigentlich "gelb-weiss" (zu cymr. *melyn* "yellow" und allenfalls gr. *λύγη τὸ δένδρον, ἢ λεύκη*)⁵⁾.

Hierhin gehört auch lat. *silīgō* "ein sehr weisser Weizen": idg. **ksĭlo-līgēn* zu gr. *λιγνός ἢ τοῦ λυχνου ἀτμῆς καπνός κάμινος φλόξ* (Hesych), gr. *λιγρόν πικρόν. λιγυρόν. ἡδύ, γλυκύ* (Hesych). Zum Semasiologischen vgl. gr. *αἶθω* "brenne", lit. *aitrūs* "bitter", gr. *αἶθωφ* "leuchtend". Idg. **ksĭlolīgēn* (lat. *silīgō*) also eigentlich "weissglänzend"⁶⁾.

14. got. *saivala*.

Zum Stamme *ksēi-* = *skēi-* gehört auch der gemeingermanische Ausdruck für Seele, der in got. *saivala* u. s. w. vorliegt. Germ. **saivalō*, idg. **ksaīuolā* ist das Deminutiv eines Beiwortes **ksaīuós*, **ksaīuā*, **ksaīuóm*, das zu dem Grundworte von ags. *scima* "Schatten, Dämmerung", mhd. *scheme*

¹⁾ vgl. Miklosich Et. Wb. s. v., Falk und Torp bei Fick⁴ III s. v. ²⁾ vgl. Brugmann Grdr.² I, 2 p. 867. ³⁾ W. Schulze, Etymologisches I (l. c. p. 787). ⁴⁾ von Gänsen, Kurschat s. v. ⁵⁾ Hesych s. v. ⁶⁾ Fay, KZ. 45 (1913) p. 128 vertritt eine etwas andere Auffassung.

"Schatten", nhd. *Schemen* "Schattenbild, Geist" in einem ähnlichen Verhältnis steht wie lit. *szirvas* "grau" zu *szir̃mas*, wie ai. *šyāvā-s* "schwarzgrau" zu *šyāmā-s*¹⁾, wie lit. *raīvas* "graubunt" zu *rāīmas*²⁾ u. s. w.

15. ahd. *wald*.

Der germanische Name des Waldes **valpuz* wird von Holthausen KZ. 46 (1914) p. 178 mit lat. *saltus* "Waldgebirge" combiniert. Wenn dem beizupflichten ist, könnte auch gr. *σόλοικος* "bäurisch, fehlerhaft sprechend, ausländisch" eigentlich "*Waldbauer, *Hinterwäldler" dazugehören und als Basis idg. *suāl-* angesetzt werden, das eine Variante zu idg. *suār-* "schwarz sein" (lat. *sordēs* "Schmutz", *svāsum* "russiger Fleck", *Sorānus* "Name eines Gottes" "*Waldmann", got. *svarts* "schwarz" u. s. w.) wäre. Zum Semasiologischen vgl. nhd. *Schwarzwald*, an. *myrkviðr*. Der Bergwald galt als "der schwarze", der Sumpfwald als "der weisse"; vgl. oben nr. 13. — An. *vollr* "Boden, Grund, Feld" schwed. *vall* "Weide" sind wohl erst aus der Bedeutung "Waldparzelle" entwickelt.

16. as. *hröt*.

As. *hröt* "Russ", ahd. *ruoz* werden von Falk und Torp in Ficks Wb.⁴ III p. 106 unerklärt gelassen. As. *hröt* kann beim Übergang von germ. *z* zu *r* durch Sylbenschichtung aus **hrazōta* entstanden sein; **hrazōta* selbst vertritt idg. **krozōdoz*. Der eine Teil dieses Wortes ist germ. **zōta* "Russ" = an. ags. mnd. *sōt*, engl. *soot*, was nach Falk und Torp (l. c. s. v.) eigentlich "das Angesetzte" bedeutet, — der andere Teil steht im Ablaut zu an. *hyrr* "Feuer", let. *zeri* "Glutsteine"; as. *hröt* ist demnach idg. **krosōdoz* d. h. "Feuer-Ansatz".

17. ahd. *hamustra*.

Ahd. *hamustra*, as. *hamustra* "Kornwurm" könnten auf idg. *(s)k̃om-u-dstrós für *(s)k̃om-uedstrós zurückgehen, das

¹⁾ W. Schulze, Etymologisches 9 (l. c. p. 789). ²⁾ derselbe, ebenda p. 801.

zu ai. *šamiš* "Hülsenfrucht" und av. *vastra-* "Fresse, Maul" gehört. Es bedeutet sonach "Frucht-weg-esser". Ähnlich ahd. *hamastra* "Hamster" aus *(s)kom-odstros "Frucht-esser" sowie aruss. *choměstorü* "Hamster d. i. *ksomědstoros* "Frucht-esser"; r. *chomjak* "Hamster" ist **ksomeňkós* "Früchtling". Dass die Hamster ihren Namen gerade von den Hülsenfrüchten haben, ist gewiss nicht zufällig: "Leinknoten, grosse Puffbohnen und Erbsen scheinen von ihnen allen übrigen Früchten vorgezogen zu werden" schreibt Brehm im "Tierleben".

18. an. *arta*.

Der germanische Name der Krickente **artōn* (an. *arta*, schwed. *årta*) wird von Falk und Torp (in Fick's Wb.⁴ III p. 19 s. v.) zu an. *ertla* "Bachstelze", lat. *ardea* "Reiher", gr. ἀρωδιός, ῥωδιός "Reiher", ἐρωδιός ἐρωιδιός "Reiher, Krickente", serb. *róda* "Storch" gestellt. Das Grundwort wird idg. **a-rōdós*, **a-rdā*, **rōdīós*, **e-rōdīós* gelautet haben. Es steht zu idg. *rē(i)-* in lit. *rėju*, *rėti* "heftig losschrein", r. *rajaťi* "klingen, schellen" wie gr. ἀμαυρός zu *μαυρός*¹⁾ bezw. wie gr. ἐθέλω zu *θέλω*.

19. got. *reiks*.

Zum Thema *rēi-* gehört wohl auch der indogermanische Ausdruck **reiǵ-s* "König"²⁾ (ai. *rājan*, lat. *rēx*, gall. *rīx*, got. *reiks* u. s. w.): der König wäre demnach schon in der urindogermanischen Zeit der Heerkönig und *βοῆν ἀγαθός* wie bei Homer gewesen.

Zum Thema *-rēi-* gehört auch wohl lat. *rictāre* "brüllen (vom Panther)".

20. an. *hunang*.

An. *hunang* "Honig" u. s. w. werden von Falk und Torp (Fick⁴ III s. v.) mit ai. *kāñcaná-m* "Gold" und gr.

¹⁾ oder wie ai. *Indra-s* "Name des Gewittergottes" zu *nadati* "brüllt"; vgl. Bezenberger in seinen Beiträgen 1 (1877) p. 342. ²⁾ über den idg. Ansatz *rēiǵ-* vgl. Brugmann Grdr. I², 1 p. 504 Anm. 1.

κνημός "gelb" verglichen. Man wird vielleicht noch einige andre Worte hierher ziehen können.

An. *hunang* u. s. w. können idg. **kəun-onlō-m* fortsetzen, zu dem ai. *kāñcaná-m* d. i. **kōñkenó-m* für **kōuñkenó-m* stünde wie gr. *σταυρός* zu lit. *stóras* "dick". An. *hunang* ist die schwundstufige Form, der Ablautstufe **kəun-ŋk-* entspricht gr. *καυνάκης* "ein Pelzgewand, ein persisches Gewand".

Wie sind nun die Bedeutungen zu vermitteln? Gr. *καυνάκης* steht für apers. **kaunaka-* wie *Ἀρσάκης* für *Aršaka-*¹⁾. Apers. **kaunaka-* selbst steht aber für idg. **kəun-ŋ-ko-*²⁾. Wie lange feststeht, bedeutet es "was zum Marder gehört" und steht zu r. *kuná* "Marder" wie apers. *Aršaka-* zu *arša-* "Bär", wie ai. *maryaká-s* zu *márya-s* "Mann", wie gr. *ἡλιακός* zu *ἥλιος* u. s. w.³⁾. R. *kuná* (serb. *kúna* "Marder, Marderfell, Fuchs", slov. cech. pol. serb. *kúna* "Marder, Marderfell", slovinz. *kunā* "Hündin")⁴⁾, lit. *kiáunė* "Marder", let. *zaune*, *zauna*, apr. *caune* würden nach dieser Analyse eigentlich "die Gelbe" bedeuten.

In welchem Sinne dies verstanden werden will, lehrt cymr. *bele* "martes". Cymr. *bele* steht für kelt. **belegos*⁵⁾. Das Suffix *e-go-* haben wir in lit. *medegas* "Holz, Gehölz im Walde" (zu lit. *mėdis* "der Baum"), ir. *im-barach* "morgen früh" (zu kelt. **bārego-*⁶⁾, vgl. ir. *baire* "Tod" aus kelt. **bario-* "das *Erblassen"⁷⁾. Sonach kann kelt. **belegós* "Marder" von idg. **bhelós* "weiss" herkommen (vgl. gall. *Beλένος* "Name des Lichtgottes"), das zu idg. **bhélós* "weiss" (got. *bala-* "weiss") stünde wie gr. *μεστός* "voll" zu *μαδάω*; zum Ablaut vgl. Brugmann, Grdr.² I, 1 p. 486. Cymr. *bele* "der *weisse" und r. *kuná* "die *gelbe" stehen also nebenein-

¹⁾ vgl. Bartholomae, Airan. Wb. *arša-*. ²⁾ Brugmann, Grdr.² II, 1, p. 496. ³⁾ derselbe, ebenda. ⁴⁾ vgl. Berneker, Slav. Et. Wb. s. v. ⁵⁾ Stokes bei Fick⁴ II s. v. ⁶⁾ derselbe, ebenda s. v. ⁷⁾ hierhin noch serb. *bāra* "Lache, Pfütze, Wiese"; vgl. die Parallelwurzel, die in ai. *bala-* "weiss", gr. *βαλιός* "gescheckt", ai. (*jam*)-*bāla-s* "Sumpf, Schlamm, r. *bala* (*rušina*) "Pfütze" vorliegt.

ander wie r. *běloduška* "Steinmarder" "Weissbrüstchen" zu *žěltoduška* "Edelmarder" "Gelbbrüstchen" (vgl. ags. *rudduc* "Rotkehlchen" und nhd. "Rotkehlchen").

Idg. **kəunós*, *kōunkenós*, **kəunhkos*, **kəunoñkós* bedeuten also in der Tat "gelb"; es sind Participialbildungen zum Thema *kēu-* "brennen" (gr. *καῦμα*, ai. *kūlayati* "verbrennt", lit. *kūlē* "Brand im Getreide"); neben idg. (s)*kēu-* steht idg. (s)*kēi-* (ahd. *scīn* "Schein", ir. *cīr* "rein"); von der unerweiterten Wurzel *kē-* kommt gr. *κνημός* "gelb"¹⁾.

21. got. *mīlīþ*.

Got. *mīlīþ* "μέλι" gehört bekanntlich zu arm. *melr*, alb. *mial*, gr. *μέλι*, lat. *mel*, ir. *mil* "Honig" und setzt idg. **melit* fort. Zum gleichen Stamme gehören cymr. *melyn* "yellow", corn. *mīlin* "flavus, fulvus", bret. *melen* "croceus" (kelt. **melinos*)²⁾, gr. ἡ *μύλτος* "Rötel", und wohl auch gr. *μελίη*, *μειλίη* "Esche" (idg. **smelūiā*)³⁾, eigentlich "die aschgrau" (wegen der Farbe des Holzes)³⁾, lit. *smėlus* "aschgrau, falb", *pasmėlys* "falb, bräunlich"⁴⁾, obersorb. *smalič* "sengen", klr. *prismatyty* "anbrennen", engl. *smoulder* "Rauch", sowie sicher an. *myln* "Feuer", *Mjollnir* "Hammer des Gewittergottes"⁴⁾, schwed. dial. *mjäll* "fein, weiss, glänzend"⁵⁾, r. *molnija*, *molviĵa* "Blitz", slov. *močniti* "blitzen, schimmern", gr. *μέλας*, lit. *mėlynas* "blau" u. s. w.

Eine Parallelbildung scheint gr. *ἀμόρα* "Honigkuchen" zu sein: zu lat. *merus* "hell, klar", gr. *μορρόν · εἶδος ἀετοῦ καὶ ξανθός* (Hesych), *μορρόν · σκοτεινόν* (Suidas), *μορτός* ·

¹⁾ Der Marder und seine Verwandten sind idg. zumeist nach der Farbe benannt: gr. *ἰκτις* "Iltis" zu ai. *šyāvā-s* "schwarzbraun", *šyāmā-s* "schwarzgrau" (Prellwitz Et. Wb.² s. v.); lit. *szarmonys* "Hermelin" ahd. *harro* zu lit. *szīřwas* "gran" (Wood, Color-names 79); r. *lāsica* "Schneewiesel" zu let. *lēsains* "gelbbraun, falb" (Miklosich, Et. Wb. d. Sl. Spr. s. v.), r. *gornostaj* "Hermelin" vielleicht zu gr. *βόρβορος* "Schlamm, Mist"; nhd. *kuder* "Steinmarder" vielleicht zu cymr. *budr* "schmutzig"; an. *mōrār*, nhd. *Marder* zu gr. *μαρμαίρω*, wegen des flimmernden Pelzwerkes. ²⁾ vgl. Stokes bei Fick⁴ II s. v. ³⁾ vgl. Prellwitz Et. Wb.² s. v. ⁴⁾ Axel Kock I. F. 10 p. 110 und Miklosich l. c. p. 187. ⁵⁾ vgl. Axel Kock I. F. 10 p. 110.

(*ἄνθρωπος, θνητός*.) μέλας, φαιός (Hesych), μορύσσω "besudele, schwärze", cech. *modrý* "blau" [aus **mordhrós*], schwed. *mörja* "Haufe von glühenden Kohlen", *askmörja* "glimmende Asche".

22. an. *ǫndurr*.

An. *ǫndurr* "eine Art Schneeschuh" könnte zu lat. *anta* · *ἔξοχή ξύλον ἢ βάσεως, ὁ πρὸ τῶν πωλῶν τόπος* gehören, da die Grundbedeutung dieses Wortes, wie die romanischen Tochtersprachen zeigen, "Brett" ist: raetorum. *anta* "Brett, Sägebrett". Vgl. an. *skíð* "Schneeschuh" und nhd. *Scheit*.

23. got. *bugjan*.

Got. *bugjan* "kaufen" gehört zu an. *byggja* "kaufen (Ehefrau)"¹⁾; wofern das Altnordische hier die altertümlichere Bedeutung festhält, könnte folgende Etymologie vielleicht möglich erscheinen: germ. **bugjan* ist das Causativ einer Wurzel *bheuk-* "sich biegen, fliehen" in ags. *būgan* "sich biegen, fliehen", einer Parallelwurzel zu *bheug-* in gr. *φεύγω*, lat. *fugio*. Der Bedeutungswandel "fliehen machen" — "kaufen" trat beim Übergang von der Raubehe zur Kaufehe ein: bei der Raubehe erfordertes die gute Sitte, dass die Umworbene bei der Werbung (zum Scheine wenigstens) floh²⁾, bei der Kaufehe, die die Erinnerung an die Raubehe der früheren Zeit noch festhält, ward aus dem "fliehen machen" dann "kaufen".

24. got. *ahjan*.

Got. *ahjan* "glauben, meinen" ist als Causativum einer Wurzel *eġ-* auffassbar, die in lat. *equus* "Pferd" u. s. w. und in gr. *ὠκός* "schnell" vorliegt³⁾. Sollte idg. *eġ-* eigentlich "laufen" bedeuten, *ahjan* also eigentlich "laufen machen" sein, so wäre der Bedeutungswandel "laufen machen" — "glauben" wohl aus folgendem von Tacitus (Germ. cap. 10) überliefertem Brauche zu verstehen: "quos (equos) pressos sacro

¹⁾ vgl. Falk und Torp bei Fick⁴ III p. 274 s. v. ²⁾ vgl. O. Schrader, Die Indogermanen (Leipzig 1911) p. 83. ³⁾ vgl. Fick⁴ I p. 8.

curru sacerdos ac rex vel princeps civitatis comitantur hinnitusque ac fremitus observant" ¹⁾).

25. an. *fingr*.

An. *fingr* "Finger", got. *figgrs*, ahd. *fingar* u. s. w. sind nach Falk und Torp germ. **fengraz*, **fengruz* (Fick's Wb.⁴ III p. 228). Germ. **fengraz*, **fengruz* könnte idg. **peñghró-s*, **peñghrù-s* sein und zu ir. *eim* "schnell", an. *finr* "rasch, behende", mnd. *vimelen* "herumtasten", ndl. *fimmeln*, norw. *fumla*, *fuma* im selben Verhältnis stehen wie gr. *βρόγχος* "Schlund" (eigentl. "Enge"), mnd. *prangen* "drücken", schwed. *prång* "enge Gasse" zu ndl. *pramen* "drücken" ²⁾).

Zur Bedeutung vgl. nhd. "die flinken Finger".

Eine Variante zu *pem-* ist *pen-t-* "gehen" "eilen" in lat. *pons* u. s. w. ³⁾).

26. an. *marr*.

An. *marr* "Ross", ags. *meorh*, ahd. *mar(a)h* "Streitross" gehören nach Falk und Torp zu gall. *μάρκαν*, ir. *marr* "Pferd" ⁴⁾).

Man wird idg. **mṛkó-s* als Grundform ansetzen dürfen; vom gleichen Stamme gr. *μάραμαι*, ai. *mṛṇāti* "zerschlägt, zermalmt" sowie lat. *Mars* ⁵⁾. Da dem Gott *Mars*, der den Kampf personifiziert ⁶⁾, auch der *equus bellator* heilig war, wird man nicht irren, wenn man *Mars* voreinst als Streitross gedacht annimmt. Lat. *Mars* steht zu gall. *μάρκαν* wie lit. *baĩtis* "album esse" zu gr. *φάλλη·ὁ τῆς κόμης ἀρχμός* (Hesych) ⁷⁾.

27. an. *drasill*.

An. *drasill* (dat. *drasle*) "Ross" ist germ. **drasilaz*,

¹⁾ nicht hierher got. *aha* "Sinn, Verstand" (zu gr. *δινος*, vgl. Uhlenbeck, Paul und Braune's Beitr. 27 p. 115). ²⁾ vgl. Prellwitz, Et. Wb. d. Gr. Spr.² s. v., Falk und Torp in Fick's Wb.⁴ III p. 221. ³⁾ vgl. Walde, Lat. Et. Wb. s. v. ⁴⁾ Fick⁴ III s. v. *marka*. ⁵⁾ Walde, Lat. Et. Wb.³ s. v. ⁶⁾ ebenda. ⁷⁾ Wilhelm Schulze, Etymologisches 5 (Sitzungsb. d. Kgl. Pr. Akad. d. W. 39 [1910] p. 788).

**drasulaz*, idg. **dhórslo-s*; idg. **dhórslos* ist verwandt mit dem Grundworte von gr. (äol.) τὸ θέρος "Mut", Θερότης. Zur gleichen Wurzel *dhers-* "wagen, dreist sein" gehören wie bekannt ai. *dhrišnóti* "ist dreist, mutig, wagt", lit. *drīsti* "dreist werden", gr. θαρόειν, lat. *infestus*, *infestāre*, got. *gadars* "ich wage", engl. *to dare* u. s. w. ¹⁾

28. got. *hunds*.

Got. *hunds* "der Hund", an. *hundr*, as. *hund*, afr. *hund*, ags. *hund*, engl. *hound*, ahd. *hunt*, nhd. *Hund* gehen nach Falk und Torp auf germ. **hundaz*, idg. *h₂untó-s* zurück ²⁾. Dies wie air. *cū*, *con* "Hund", lat. *canis*, gr. κών, κυνός, arm. *šun*, av. *spā*, *sūnō*, ai. *švā*, *śūnas*, r. *suka* "Hündin", let. *suns* "Hund", *suntana* "grosser Hund", lit. *sū*, *szuš* "Hund" können allezumal Ableitungen der Wurzel **h₂u-* "heulen" sein, vorliegend in lat. (gall.) *cavannus*, abret. *couann* "Nachteule", ahd. *hūwo*, abg. *sova*, sowie in ahd. *hiulen* "heulen", *hiuwilōn* "jubeln".

Neben **kāu-* steht *kāu-* in ai. *kāuti* "schreit", gr. κῶνᾱξ "Möve", lit. *naiktikova* "Nachteule oder Nachtrabe", daneben *gāu-* in ai. *gavatē* "tönt", lat. *gāvia* "Möve", *gaudeo* "freue mich".

29. ahd. *kazza*.

Von Parallelwurzeln zu **kāu-*, *kāu-*, *gāu-*, nämlich *gā-*, *kā-*, *kā-* kommen die europäischen Namen der Katze [in der vorrömischen Zeit selbstverständlich der Wildkatze (*felis catus* L.), unsere Hauskatze stammt aus Ägypten] ³⁾: ahd. *kazza*, an. *kattr*, ahd. *kataro* "Kater" u. s. w. zu idg. **gadhna-*, **gadhno-s*, **gadh(o)ros*; vgl. gr. γῆθεν·χαίρειν, γάδεσθαι·ῆδεσθαι, an. *kátr* "froh" ⁴⁾; gall. *Cattos*, mir. *catt* "Katze" (**katnós*) wohl ablautend zu gr. κοτέω, ai. *šastruś* "Feind"; lit. *kātas*, apr. *catto* "Katze", r. *koťu* u. s. w. vielleicht zu

¹⁾ Walde Lat. Et. Wb. ²⁾ s. v. *infestus*. ³⁾ l. c. s. v. ⁴⁾ gezüchtete Form der *felis maniculata* Rüp. ⁵⁾ aus **gandós* für **gadnós*.

abg. *kotora* "μάχη" und (mit abweichendem Dental) gr. *κηκαδει· λουδορει, χλευάζει*.

Zum Übergang "schimpfen" — "Feind" vgl. gr. *σκέραφος· λουδορία* und abg. *chrabrü* "πολεμιστής", aruss. *chorobrü* (idg. **ksorbhró-s*).

Das Schreien der Katzen ist bekannt.

30. ags. *þung*.

Ags. *þung*, mnd. *wodendung* "Eisenhut, aconitum" werden von Falk und Torp unerklärt gelassen¹⁾. Die Grundform ist germ. **þungaz*²⁾, idg. **tnkó-s*. Das ist der Positiv zu dem Grundworte des in av. *tančišta-* "der tapferste, energischste, heldenhafteste" vorliegenden Superlativs³⁾.

Ags. *þung* wäre also "der Krieger", eben wie es der deutsche "Eisenhut" ist: eine Benennung, so in der Gestalt der Blüte ihren Grund und in nhd. *Gundermann* "glechoma hederacea L." ihres gleichen hat: *Gundermann* gehört zu ahd. *gundfano* "Kriegsfahne".

31. *Mars Thincsus*.

Wenn es wahr ist, dass ags. *þung* "Eisenhut" zunächst "Krieger" bedeutet, könnte sowohl *Mars Thincsus* (d. i. **Tiu þinhsa* älter **Tiuþ þenhsaz*) sowie salfränk. *thunginus* (d. i. **þunginaz*) "Gerichtsherr, Vorsteher der Hundertschaft" u. s. w. hierher gehören⁴⁾.

32. an. *taufr*.

An. *taufr* "Zaubermittel" und seine Sippe kann zu der gemeinslavischen Wortfamilie von slov. *dúpati* "auf etwas Hohles schlagen", die Berneker zu gr. *δοδος* stellt⁵⁾, in einem ähnlichen Verhältnis stehen wie lat. *stuprum* zu ai. *tupáti* "stösst". Germ. **tauftran*, idg. **doupróm* wäre also zunächst "der Trommelschlag": durch die Schamanentrommel des Lappen oder des Finnen, die der Germane ehemals, etwa

¹⁾ Fick's Wb.⁴ III s. v. ²⁾ ebenda. ³⁾ vgl. Bartholomae, *Airan. Wb.* s. v. ⁴⁾ vgl. Kögel, Paul und Braune's Beitr. 16 p. 513 ff. ⁵⁾ Slav. Et. Wb. s. v. *dupú*.

wenn sein Vieh krank war, gewiss auch in Anspruch genommen hat, mag aus dem "Trommelschlag" der "Zauber" geworden sein.

33. ags. *teafor*.

Ags. *teafor* "Mennig" kann aus germ. **taufran* "Zaubermittel" sehr wohl hergeleitet werden¹⁾; sollte man dies aber nicht für statthaft erachten, hat man die Freiheit, es zu ai. *dunóti* "brennt", *dudāva* "habe gebrannt" zu stellen, zu denen es sich verhält wie ai. *dīdyati* "sie scheinen" zu *dīpyatē* "scheint".

34. germ. *Alcis*.

Der Name des germanischen Götterpaares der *Alcis* ist bislang noch nicht befriedigend gedeutet worden.

Wenn K. Helm mit recht behauptet, dass die Namen der Vandalenführer *Pāos* (d. i. *Raus* "Rohr") und *Pāptos* (d. i. *Rafts* "Balken") aus dem Geschlechte der *Ἀστύργοι* (d. i. *Hasdingōs* "die im Frauenhaar") auch die Namen der *Alkīz* seien²⁾, wird man diese wohl als zwei hochaltertümliche Feuerfetische ansprechen dürfen.

Freilich nicht nach Art von *Askr* "Esche" und *Embla* "Gaisblatt" — in der alten Zeit holte man das Feuer von brennenden Bäumen, quirlte es jedoch nicht und verstand nicht, es aus Pyrit und Kiesel zu schlagen —, sondern Feuerhälter und Feuerbewahrer.

Das "Rohr" ist als ein mit Spänen angefüllter Stengel zu verstehen, dem *νάσθηξ* des Prometheus vergleichbar³⁾, es diente dazu, das Feuer von Ort zu Ort zu tragen; der "Balken" ist der Scharblock, der unterhielt das Feuer in der Heerdgrube⁴⁾.

Nunmehr ist es nichts besonderes, den Namen *Alkīz*

¹⁾ Falk und Torp in Fick's Wb.⁴ III s. v. ²⁾ Altgerm. Religionsgesch. I, p. 326. ³⁾ Hesiod, *Ἔργα καὶ ἡμέραι*; Grimm, Dt. Myth.⁴ III 172; Gruppe, Griech. Mythol. II, p. 787, Anm. 8. ⁴⁾ Weule, Die Kultur der Kulturlosen p. 97.

zu verstehen: *alkiz* ist idg. **algiōs*, von einem Eigenschaftswort **algó-s* "brennend": dies zu den Grundworten von schwed. mundartl. *ala* "lodern, flammen", lat. *ad-oleo*, *altāre*, ai. *alāta-m* "Feuerbrand" wie let. *nirga* "Tauchente" zu *nirt* "tauchen", wie gr. *σέργοι· ἔλαφοι* zu ai. *tváratē* "eilt", wie ir. *mong* "Mähne" zu lat. *emineo*.

Aber mehr noch. Der *muliebris ornatus* des *Alcis*-Priesters ist nunmehr gleichfalls erklärlich. Die Hüter des Feuers sind die Frauen: vgl. as. *idis* "Frau", idg. **idhō-dhīsi-s* "des Feuers Nährerin", zu ai. *édha-s* "Brennholz", abg. *dojo* "säuge". Vielleicht, dass eine der römischen *Vesta*, der griechischen *Ἑστία* entsprechende Göttin voreinst auch in Gallien und Germanien bekannt gewesen ist, nicht unmöglich, dass es die gall. *Vesunna*, die ags. *Ēastre* "eine Frühlingsgöttin" gewesen sind: dass eine Frühlingsgöttin wie *Eastre* (wozu auch ahd. *ōstarūn* "Ostern") ursprünglich eine Feuergöttin war, ist angesichts des Nebeneinander von ahd. *wasal* "Feuer" und abg. *vesna* "Frühling" nicht eben verwunderlich: *iam ver egelidos refert tepores* singt schon Catull carm. 46. Zum ablaute *vesta*: *ōstarūn* vgl. lit. *dvesiū* "atme" und *daūsos*, pl. "Luft". Aber, wie dem auch sei, des Feuers Hüter ist voralters allgemein und noch jetzt bei einigen Primitiven (z. B. den Hereros in Deutsch-Südwestafrika) die Frau¹⁾. Und erst, als auch bei den Germanen die Frau im Cult mehr in den Hintergrund gedrängt wurde, trat ein Mann im Cult der Feuerfetsche an ihre Stelle. Daher also das Frauenhaar, der "*muliebris ornatus*" des *Alcis*-Priesters.

Sollten, wie Müllenhoff wollte²⁾, die Namen der Vandalenkönige *Ambri* und *Assi* mit dem *Alcis*-Cult in Ver-

¹⁾ vgl. Odys. XX, v. 121 f.:

*αἱ δ' ἄλλαι θυγαῖ κατὰ δώματα καλ' Ὀδυσσοῦ
ἀργόμεναι ἀνέκαιον ἐπ' ἐσχάτῃ ἀκάματον πύρῳ.*

²⁾ Weule, Kultur der Kulturlosen, p. 97. ³⁾ Helm, a. a. O. p. 326.

bindung stehen, so wären sie nach dem oben dargelegten leichtlich erklärt. *Ambri* gehört zu lat. *ampla* "Handhabe, Griff, *λαβή*" und entspricht dem *Raus*; *Assi* hingegen (idg. **azliiō-s*) ist "der Hitzegeber" und gehört zu lat. *asso* "schmore", gr. *ἄζω*.

Von den *Alcis* wenigstens ursprünglich verschieden sind m. E. die altsächsischen Götter *Hengist* und *Horsa*; diese entsprechen den griechischen *Ἄοσκουροι*, den altindischen *Ašvin* u. s. w. und sind wahrscheinlich nichts anderes als Morgen- und Abendstern. Ist dem so, dann sind die gekreuzten, rosskopfgezierten Balken, die am Niedersachsenhaus dem Übel wehren, die Abbilder von *Hengist* und *Horsa*, von Morgenstern und Abendstern, ein Erbe aus der Urzeit, aber unabhängig von den *Alcis* und ihrem Cult.

Über den keltischen *Vesta*-Dienst vgl. Grimm, Deutsche Mythol. I, p. 508. Zu christlicher Zeit galt er der hl. *Brigida* zu *Kildare* auf Irland.

35. an. *kyndill*.

An. *kyndill* "Kerze" gehört nach allgemeiner Annahme zu norw. *kvende* "Zündmittel", an. *kynda*, mhd. *künden*, *künten*, nhd. (bayr.) *kenden* "anzünden". Die Etymologie steht m. W. noch aus.

Die idg. Grundform geht auf **g^mntiō*, **g^omtiō* zurück. Dies ist eine Ableitung vom Grundworte zu lit. *gėmù*, *gimti* "geboren werden": nach alter indogermanischer Auffassung war der Vorgang der Feuererzeugung etwas wie eine Geschlechtsbetätigung: das Feuer (*agni-š*) heisst ai. *gárbhas vanám* "Leibesfrucht der Hölzer"¹⁾, das härtere Feuerholz galt als das väterliche (*pitárā*), das weichere als das mütterliche (*mātārā*)²⁾. Mit *Agni* wird *Matarī-švan* gleichgesetzt³⁾, d. i. nach E. W. Fay "materiae puer"⁴⁾: "*Mātārī-švan* describes *Agni* as the product of the friction engen-

¹⁾ Meringer, I. F. 16 p. 180. ²⁾ derselbe ebenda, vgl. A. A. Macdonell, Vedic Mythology p. 91. ³⁾ E. W. Fay, K. Z. 45 p. 134. ⁴⁾ derselbe, ebenda.

dered by the fire-drill in turning in a socketslab, and it means "slab-son" or "materiae puer" ¹⁾).

Neben idg. *g^{em}*- steht gleichbedeutend idg. *g^{em}*, vorliegend in gr. *ἐβάδῃ · ἐγεννήθη*, abg. *žena* "Weib", gr. *γυνή*, boot. *βavā* u. s. w. ²⁾). Hiervon möglicherweise lit. *gintāras* "Bernstein", aus balt. **ginta-tarās*, idg. **g^{em}to-teró-s* "eine Art Hervorbringer" (nämlich **egneis g^{em}toteros* "eine Art Hervorbringer des Feuers"); vgl. nhd. *bernstein* = "Brennstein" ³⁾); zum Formalen vgl. lat. *matertera* "eine Art Mutter" d. h. "Tante", ai. *ašva-tarā-s* "eine Art Pferd" d. h. "Maultier" ⁴⁾).

36. got. *tandjan*.

Got. *tandjan* "zünden" u. s. w. geht auf germ. **tandjan*, idg. **dontiō* zurück. Idg. **dontiō* steht vielleicht für idg. **dom-tiō*, das Causativ von idg. **dom-tó-s* **dem-to-s* "hell". Der Stamm ist idg. *dem-* vorliegend in corn. *da* "Damhirsch" (kelt. **damā* ⁵⁾), idg. **d^mmā* eigentl. "der weiss gesprekelte", lit. *danga mán* "mir scheint", got. *tuggl* "Gestirn", an. *tungl* "Mond".

Von *dem-* "leuchten, brennen" auch gr. *δάφνη*; idg. **d^m-bhn-ā*, vgl. *δαύχνα · δάφνη*, *δανχμόν · εὐκαστον ξύλον δάφνης* zu gr. *δαίω* "brennen" ⁶⁾ sowie gr. *·λάφνη · δάφνη* zu abg. *lěto* "Sommer", ir. *lāth* "Brunst der Tiere, lāith "Tag", schwed. dial. *lādīng* "Frühling"; *λάφνη* ist idg. **l^a-bhn-ā*.

Hierhin vielleicht auch slav. **d^obŭ* "Eiche" (abg. *dobŭ* "δένδρον", rus. *dubŭ* "Eiche" u. s. w.); **d^obŭ* alsdann zunächst "Brand" nämlich **peruna d^obŭ* "des Donners Brand": die alten Russen verbrannten dem Donnergotte Eichklötze ⁶⁾).

Hierhin schliesslich wohl auch gr. *δένδρον*, ai. *daṇḍa-s* "Baum", idg. **dem-d-ró-m* "was Feuer giebt".

¹⁾ derselbe, ebenda. ²⁾ Fick's Wb. ⁴ I, 34. ³⁾ Grimm's Wb. s. v.

⁴⁾ Brugmann, Grdr. ² 2, p. 328. ⁵⁾ Pröllwitz, Wb. d. gr. Spr. ² s. v. ⁶⁾ vgl. Frazer, The Golden Bough ³ I, 2 p. 365.

37. an. *Embla*.

Der altnordische Name *Embla* wird von Sperber zu gr. ἀμπελος, gall. *amella* "Gaisblatt" gestellt und als "Gaisblatt" erklärt¹⁾. Weitere Deutungen werden nicht gegeben.

Die genannten Worte gehen auf idg. **ampelós*-, **ampelná* zurück und gehören zu idg. *ām*-, *am*- "nehmen"²⁾ vorliegend in lat. *ampla* "Handhabe, Griff, λαβή", *amplus* "umfangreich, weit, geräumig", eigentl. "umfassend, umfanglich", *ansa* "Griff, Henkel, Handhabe, Klammer"; gr. ἀμάλλα "Ährenbund, Garbe", ἀμάουαι "sammle, fasse", lit. *asà* "Henkel am Topf" "eine Schleife, Öse", ai. *sam-āmá-s* "Länge", *sam-āmya-s* "in die Länge ziehend", *vy-āmá-s* "Mass der ausgebreiteten Arme, Klafter". Idg. **ampelós* bedeutet sonach "was da festhält", "was da umfasst", bezeichnet also das Gaisblatt (*Ionicera caprifolium* L.) als eine sich anklammernde Pflanze, das es ja in der Tat ist.

Zum Suffix vgl. apr. *emelno* "Mistel", lit. *āmalas*, let. *āma'ls*, rus. *oméla*, serb. *imela*, čech. *jmeli* u. s. w. zu lit. *imù*, *iĩti* "sumere" "nehmen", lat. *emo*, *ēmi* u. s. w.: die Mistel heisst dem Indogermanen "Greiferin" wegen des Voggelleims, den er aus ihrem Saft sich bereitete³⁾.

38. an. *Askr*.

Der Gemahl der *Embla* ist *Askr* "Esche", nach Sperber das (männliche) Feuerholz⁴⁾. Dennoch liegt die Etymologie von germ. **askaz* und seiner Sippe nicht in dieser Richtung.

Germ. **askaz* (an. *askr*, ags. *æsc*, ahd. *ask*) gehört zunächst, wie lange bekannt ist, zu abg. *jasenŭ* "Esche", lit. *ūsis*, let. *ūsis*, apr. *woasis*, gr. (ἀ)ξε(σ)ωτς, cymr. *onn* "Esche" (**osnā*), lat. *ornus* (**ōsinos*), arm. *haçi* u. s. w.⁵⁾ Der Stamm ist idg. *as*-, *ās*- ablautend zu *ás*-, *ūs*-. Er liegt vor in lat.

¹⁾ Sperber, P. Br. B. 36 p. 219 ff. [²⁾ Reichelt, K. Z. 46 p. 311.]

³⁾ Brückner, K. Z. 45 p. 296. ⁴⁾ Paul und Braune's Beitr. 36 p. 219 ff.

⁵⁾ vgl. Walde, Lat. Et. Wb.² s. v.

āreo, got. *azgō* "Asche", an. *aska* u. s. w., gr. *ἄσβολος*, ai. *āsa-s* "Staub, Asche" u. s. w.

Auch got. *asans* "Erntezeit, Sommer, Ernte" und seine Sippe sowie apr. *assanis* "Herbst, Erntezeit", r. *ósenĩ*, serb. *jēsēn* u. s. w. "Herbst" könnten hierhergehören; vgl. lit. *dāgas* "Ernte" und *degù, dėgti* "brennen": "die Erntezeit ist die heisse Zeit"¹⁾. Das Lautverhältnis von *assanis* und *ósenĩ, jēsēn* vergleicht sich dem von apr. *ussaran* "See", r. *ózero*, serb. *jězero*, gr. *ἄχερ(ών)*, die auf idg. **aǵhero-m* zurückgehen²⁾. Demnach wäre auch die Esche schon in der Urzeit "das Feuerholz" nämlich "der Brenner" gewesen.

39. got. *fani*.

Germ. **fanjan* "Sumpf" (in got. *fani* "πηλός, an. *fen* "Sumpf", as. *feni*, ahd. *venna* u. s. w.) wird von Schulze mit apr. *pannean* "Moosbruch" einerseits sowie mit got. *fōn, funins* "Feuer", apr. *panno* "Feuer" andererseits zusammengestellt³⁾.

Damit schien die alte Etymologie von Falk und Torp, die germ. **fanjan* mit gall. *anam paludem*, ir. *an* "water, urine" verbanden⁴⁾, unmöglich vereinbar. Doch ist dem nicht so. Nach Brugmann's neuerlichen Darlegungen gehen apr. *panno*, got. *fōn* auf idg. **puḏnu* zurück⁵⁾, deren Stamm *peu-, pou-* "reinigen" sei. Ist dem so, dann könnte gall. *anam* (d. i. **anan*), ir. *an* "water, fire", ir. *an* "fire", ir. *ān* "splendid, noble, excellent", galat. *Ἄνανας* "Name eines Salzsees in Gross-Phrygien"⁶⁾ von der erweiterten Wurzel *peuā-* herkommend ruhig in diesem Zusammenhang bleiben und die alte Etymologie neben der neuen bestehen. In diesen Zusammenhang gehören auch gr. *πηνέλω* (dor.

¹⁾ vgl. O. Wiedemann, Hdb. d. Litauischen Sprache p. 15. ²⁾ vgl. Berneker, Slav. Et. Wb. s. v. *ezero*. ³⁾ W. Schulze, Etymologisches 14 (l. c. p. 792). ⁴⁾ Fick's Wb.⁴ III p. 228. ⁵⁾ I. F. 33 p. 303 ff. ⁶⁾ vgl. Holder, Alteltischer Sprachschatz s. v. *ānam*; Stokes in Fick's Wb.⁴ II s. v. (*p*)*ana*.

πανέλωψ) "eine Entenart" ¹⁾, gr. Πηνελόπη, Πηνειός u. s. w. ²⁾

40. an. *ver*.

An. *ver*, *vor*, ags. *wær* "Meer" gehören zu ai. *vār*, *vāri* "Wasser, Teich, Meer" u. s. w. ³⁾ Wie nun ai. *vāpī* "Teich", abg. *vapa* "λίμνη, stagnum" zu abg. *vapīno* "Kalk", *vapū* "Farbe" gehören ⁴⁾, so *ver*, *vor*, *vār*, *vāri* zu ai. *varna* "Farbe", lit. *vařnas* "Rabe" (r. *vóronŭ*, serb. *vrān*) ⁵⁾, lit. *vārna* "Krähe" (r. *voróna*, serb. *vrāna*) ⁶⁾, an. *rinðill* "motacilla fusca" (as. *wrendo*, ags. *wrenna*, engl. *wren* "Zaunkönig, Grasmücke"; vgl. W. Skeat, Et. Dict. of the Engl. L. ⁴ s. v.); hierhin auch, mit prothetischem Vokal, an. *aurr* "eisenhaltiger Sand", ags. *éar* "humus", mnd. *ūr* "eisenhaltiger Sand", an. *eyrr* "Sandbank", ir. *ūr* "Erde, Lehm" ⁶⁾, sowie ags. *éar* "Meer" und schliesslich apr. *wormyan* "rot".

Das Thema *euer-* liegt sonst noch vor in an. *vermi* "Wärme" und seiner Sippe sowie in let. *versme* "Glut" ⁷⁾. Die Farben der Glut sind rotgelb, rot, grau, schwarz; vgl. oben nr. 2.

41. got. *saiws*.

Got. *saiws* "See" und seine Sippe können zu got. *skeinan* "scheinen" gehören. Got. *skeinan* leitet sich von idg. *skēi-* her ⁸⁾ das mit *ksēi-* wechseln konnte ⁹⁾. Zur Sache vgl. av. *čae-časta* "weiss-schimmernd", Name eines Sees ¹⁰⁾,

¹⁾ vgl. Hesych: φοινικόλενον · Ἴων τὸν πηνελόπα, τὸ ὄρεον. τὸν γὰρ τράχηλον ἐπίπαν φοινικοῦν. ἡ δὲ λέγνη παρἔλκει sowie Alkaios fr. 84: ὄρνιθες τινες οἰδ'; ὠκεάνω γὰς τ' ἀπὸ περάτων | ἦλθον πανέλωπες ποικιλόδειροι τανυσίπτεροι sowie Schol. zu Aristoph. Av. 298. 1302: νήττη μὲν ὁμοιον, περιστεράς δὲ μέγεθος; demnach wohl die Krickente (*nettion crecca* L.); taubengross, Kopf und Hals des Männchens braunrot, Flügelbinde hellrot. Dass Aristoteles Hist. An. 8, 3 593 b 25 den *πηνέλωψ* bei den Gänsen erwähnt, ist gleichgültig: er kannte den Zugvogel aus dem Norden augenscheinlich nicht von ansehen. ²⁾ Solmsen, K. Z. 42 p. 232. ³⁾ Falk und Torp in Fick's Wb. ⁴ p. 395. ⁴⁾ Schulze l. c. 12 (p. 792). ⁵⁾ vgl. Miklosich, Et. Wb. d. Slav. Spr. p. 395. ⁶⁾ Falk und Torp in Fick's Wb. ⁴ III p. 6. ⁷⁾ Falk und Torp in Fick's Wb. ⁴ III p. 395 (vgl. p. 571). ⁸⁾ ebenda p. 462. ⁹⁾ Brugmann, Grdr. ² I, 2 p. 867. ¹⁰⁾ Brugmann, Kurze vgl. Gr. § 624 III A (p. 488).

sowie W. Schulze's Darlegungen über lat. *mare* und gr. *μαρμαίρω*¹⁾.

42. nisl. *lind*.

Germ. **lendō* "Quell", vorliegend in an. *lindar logi* "Gold" d. i. "des Quells Lohe", nisl. *lind* "Quell", mhd. *lünde* "Welle" wird von Falk und Torp zu ir. *lind* "Wasser, Teich, See", cymr. *linn* gestellt²⁾. Germ. **lendō* ist idg. **lendhā*. Vom gleichen Stamme kommt got. *land* "Land", an. *land* u. s. w., schwed. dial. *linda* "Brachfeld", r. *ljadá, ljadína* "mit jungem Holz bewachsenes Feld, Neubruch, Rodeland; niedriger, nasser und schlechter Boden", weissruss. *l'ado, l'adz'ina* "Neuland, vom Waldwuchs gereinigtes Land", čech. *lada, lado* "Brache"³⁾ sowie an. *lundr* "Hain". Die semasiologischen Verhältnisse sind haargenau die gleichen wie zwischen r. *bolóto*, serb. *blàto* "Sumpf, Moor, Teich, See", lit. *balà* "Bruch", poln. (masur.) *biel-bieli* "niedriger sumpfiger Wald"⁴⁾, wie zwischen dän. dial. *lune* "Wasserloch", engl. *lea* "Wiese", lat. *lucus* "Hain"⁵⁾ u. s. w. Idg. **lendhā* ist unter diesen Umständen — *bolóto* u. s. w. gehören zu lit. *báltas* "weiss"⁴⁾, *lune* u. s. w. zu gr. *λευκός* — als Substantivierung eines Adjektivs **lendhó-s*, **lendhā*, **lendhó-m* "weiss" anzusehen. Idg. **lendhó-s* geht auf altertümlischeres **elndhó-z* zurück; zur Bildung vergleiche got. *blinds* "blind", germ.-lat. *blundus* "blond" (idg. **mlendhó-s* zu gr. *μέλας*⁶⁾, idg. **m'ndhó-s* zu cymr. *melyn* "yellow"), an. *brandr* "Brand" (idg. **bhrondhó-s* zu ai. *bradhná-s* "rötlichgelb oder falb, besonders von Pferden") u. s. w.

Idg. **lendhó-s* (**elndhó-s*) "weiss" ist verwandt mit gr. *λέμφος* "Schleim, Rotz", dem sich der Bildung nach lat. *patumbes, columba* u. s. w. vergleichen, sowie ndl. *elft, alft*

¹⁾ Etymologisches p. 794 ff. ²⁾ Falk und Torp l. c. p. 362. ³⁾ vgl. Berneker, Slav. Et. Wb. s. v. *loda*. ⁴⁾ W. Schulze, Etym. 1 (l. c. p. 787). ⁵⁾ ebenda II (l. c. p. 799); Falk und Torp, Fick⁴ III p. 372. ⁶⁾ Falk und Torp, Fick⁴ III p. 285.

"Weissfisch", gr. *ἐλεφίτις* und lat. *olor* "Schwan", ir. *ela*, corn. *elerch*, cymr. *alarch* "Schwan"¹⁾). Zum gleichen Stamme könnte auch der germanische Name des Lindenbaumes **lendō* (an. *lind* "Linde" u. s. w.)²⁾ gehören; der Bildung nach vergleiche sich got. *hunds* "Hund", ndl. *rund* "Rind". In welchem Sinne die Linde **lentā* "die weisse" ist, lehren r. *lutócha* (slav. **lotócha*) "abgeschälte junge Linde" und gemeinslavische Verwandte³⁾.

Hierher gehört auch noch slov. *lõtka* "Asphodill": *asphodelus racemosus* L. hat weisse Blüten, hierhin auch klr. *tutka* "Wasserjungfer, Libelle", wegen der schimmernden Flügel. Auch lat. *luculentus* "lichtvoll, glänzend, stattlich, ansehnlich, reich" wäre hierher zu rechnen sowie apr. *addle* "Tanne", ačech. *jedla* aus **oldhliā*, **eldhlā* eigentlich "was feuert, was Feuer macht", siehe oben nr. 34.

43. an. *hasl*.

Das germanische Wort für den Haselstrauch **hasalaz*, **hasalō* (an. *hasl*, ags. *hæsel*, engl. *hazel*, ahd. *hasal*, *hasala*, nhd. *Hasel* u. s. w.) gehört nach Falk und Torp zu lat. *corulus*, ir. *coll* "Hasel" (**koslos*)⁴⁾. Das wäre idg. **koslo-s*, **koslā* und könnte aus **kloslo-s*, **kloslā* dissimiliert sein. In diesem Falle gehörte es zu lit. *klėscziu*, *klėsti* "schlagen, stäupen", bulg. *klosam* (pf. *klósnū*) "steche (von Insekten)"; *klósan* "verstümmelt"⁵⁾. Der Bedeutungsübergang "stechen" — "schlagen" liegt auch vor in abg. *koljo*, *klati* "stechen, schlagen", lit. *kalù*, *kálti* "schlagen, schmieden, hämmern"⁶⁾; wenn hier von "stechen" "schlagen" auszugehen, ist der Bedeutungs-

¹⁾ ir. *ela* steht neben ir. *gall* "Schwan" (**galsos* zu abg. *glasŭ* "φωγή"; Berneker, Slav. Et. Wb. s. v. *golsŭ*) wie an. *plpt* "Schwan" (vom Grdw. von lat. *albus*; Walde, Lat. Et. Wb.² s. v.) zu an. *svanr* (zu lat. *sonāre*), wie r. *lebedŭ* "Schwan" (zu lat. *albus*; Walde l. c.) zu obersorb. *kolp* "Schwan", r. *kolpica* "Schwanenjungfrau" (eigentl. "Schwänin" zu dän. *galpe* "schreien von gewissen Vögeln"; Berneker l. c. s. v. *kŭlpŭ*). ²⁾ Falk und Torp, Fick⁴ III s. v. ohne sichere Anknüpfung der Wurzel. ³⁾ Berneker Slav. Et. Wb. s. v. *lqntŭ*. ⁴⁾ l. c. p. 86. ⁵⁾ vgl. über dieses Wort Berneker, Slav. Et. Wb. I p. 524 s. v. ⁶⁾ Berneker, Slav. Et. Wb. s. v.

wandel vom Viehtreiben her zu verstehen, vgl. r. *stegati*, *stegnuti* "steppen, durchnähen, peitschen" und ahd. *stechan* "stechen".

Die Hasel dient in der Zauberei als "Lebensrute" ¹⁾.

44. mnd. *kane*.

Mnd. *kane* "Kahn", an. *kæna* "Art Boot", schwed. *kana*, dän. *kane* "Art Schlitten" gehen auf germ. **kanan*, **kāno* zurück. Die Grundbedeutung ist "Boot", die Bed. "Schlitten" ist durch den Lappenschlitten verursacht.

Wie nun *navis* zu an. *bnūa* "zerreiben" ²⁾, ags. *bāt* zu lat. *findo* ³⁾, so könnte germ. **kanan* idg. **gənōn* aus **gnənōn* zu gr. *γνάπτω* "walke", engl. *to knaw* "nagen", r. *gnida* "Nisse (Lauseier in den Haaren)" gehören. Eine Parallelwurzel von idg. *gen-* "kratzen" ist idg. *ken-*, vorliegend in gr. *κνάπτω* "walke", *κόνις* "Staub", *κάστωρ* "Bieber" (idg. **kn̥dstōros*, eigentl. "Schroter"), ai. *kīknasa-s* "Schrot, Griess", ags. *hnutu* "Niss", ahd. *nuoīl* "Fughobel"; eine weitere Parallele ist idg. *ken-* in alb. *θενί* "Lausei" ⁴⁾, sowie idg. *ghen-* in engl. *to gnaw* "nagen", dän. *gnid* "Lausei" u. s. w.

Zur Sache vgl. noch engl. *dug out* "der Kahn aus einem hohlen Baumstamm" von *to dig* "graben".

Sollten Falk und Torp mit ihrer Annahme, dass gr. *κάνναβις* "Hanf" wegen der iranischen Heimat des Hanfbaues eigentlich persisch ist (**kanabi-*), recht haben ⁵⁾, so wäre für *ken-* und *kēn-* noch *κάνναβις* und ai. *śanā-s* "eine Hanfart" anzuführen. Der Hanf heisst "der gekratzte", da er eine Gespinstpflanze ist und vor dem Verspinnen mit dem Karden bearbeitet wird.

45. an. *pn̥dr*.

An. *pn̥dr* "vestibulum" ist lautlich nahe verwandt mit

¹⁾ Mannhardt, Baumkultus² p. 272, 273. ²⁾ Meringer I. F. 17 p. 149; vgl. Walde Lat. Et. Wb.² s. v. ³⁾ Falk und Torp in Fick's Wb.⁴ III p. 270. ⁴⁾ Walde, Lat. Et. Wb.² p. 421. ⁵⁾ Norw.-Dän. Et. Wb s. v. *kamp*.

lat. *anta* · ἐξοχή ξύλου ἢ βάσεως · ὁ πρὸ τῶν πυλῶν τόπος ¹⁾ [sardinisch *anta* "saepes" "ostium", raetor. *aanta*, *antu* "Brett, Sägebrett", *aunta* "Sägebrett", italien. dial. *anta* "stipes, antae" ²⁾], das zu an. *ondurr* "Schneesuh" (schwed. *andur andor*, norw. *aander*) gehört und dazu ähnlich steht wie ai. *manthá-s* "Rührlöffel" zu lit. *mentūre* "Quirlstock". Sonach wäre an. *ondr* eigentl. "Bretter-verschlag".

In diesen Zusammenhang gehört ausser arm. *drand* "πρόθυρον, ὑπέρθυρον" ³⁾ wohl noch ai. *ánta-s* "Ende", got. *andais*; vgl. gr. ⁴⁾ *τέρμα* "Ziel, Endpunkt", lat. *termin* "Ende" ⁴⁾, ai. *tárman* "Spitze des Opferpfostens".

46. afr. *báken*.

Afries. *báken* "Feuersignal", as. *bókan* "Zeichen, Wahrzeichen", ags. *béac(e)n* "Zeichen", engl. *beckon* (und *beacon* "Bake, Leuchtturm, Leuchtfeuer, Signalfeder"), ahd. *pouhhan* "Zeichen, Vorbild" gehören nach Falk und Torp zu germ. **bauknan* ⁵⁾. Das könnte idg. **bhāug̃no-m* sein und "das brennende" bedeuten.

Hierhin gehören auch gr. *φηγός* "Eiche", lat. *fāgus* ahd. *buohha* u. s. w. "Buche", kurdisch *būz* "eine Art Rüster"; idg. **bhāug̃ó-s*, **bhauḡó-s*, **bhāḡó-s*, **bhūḡó-s* "der verbrannte" "der zum verbrennen": Buchen-, Eichen-, Rüsternasche dient zur Laugenbereitung ⁶⁾ (vgl. mhd. *biūchen* "mit heisser Lauge waschen"). Der gemeinslavische Name des Hollunders **būzŭ* (r. *bozŭ* u. s. w. ⁷⁾), der mit *φηγός* u. s. w. zusammengestellt wird ⁷⁾, kann auch nach unserer Auffassung in diesem Zusammenhang belassen werden: der Hollunder heisst **bhūḡó-s* "der brenzliche" wegen des widerlichen Geruchs der Rinde.

¹⁾ Thurneysen, Thesaurus s. v. ²⁾ Meyer-Lübke, Thesaurus s. v., Paliopi, Dizion. dels Idioms Romauntschs (1895) I s. v. ³⁾ vgl. Thurneysen l. c., Walde Lat. Et. Wb. ²⁾ s. v. *anta*. ⁴⁾ eigentlich "Grenzpfehl", Meringer l. f. 21 p. 299. ⁵⁾ Fick's Wb. ⁴⁾ III s. v. ⁶⁾ Leunis, Botanik p. 77. ⁷⁾ Berneker, Slav. Et. Wb. s. v.

47. an. *mjoðr*.

An. *mjoðr* "Met" gehört mit seinen gemeingermanischen Verwandten zu ir. *míd* "Met", gr. μέθυ "Met", lit. *medūs* "Honig", abg. *medū* "Honig", ai. *mádhu* "Honig" ¹⁾).

An. *mjoðr* steht zu ai. *mádhu* im nämlichen Verhältnis wie lat. *gelus* zu *gelu*. Das Grundwort, idg. **medhūs*, **médhu* steht zu dem Stamme von lat. *meto* "ernte", ir. *metel* "Abteilung von Schnittern", mir. *demess* "Schiere", sowie dem von gr. μοδούρας· λαβὰς τῶν κοπῶν, ai. *mathnáti* "schüttelt" wie das Grundwort von lat. *medius* zu dem von gr. μετά, bezw. wie das Grundwort von let. *maidīt* "bepfählen", ai. *mēdhī* "Pfeiler" zu dem von ai. *mēthī* "Pfeiler" ²⁾. Idg. **me-dh-ō*, *me-l(h)-ō* bedeutet: "anfassen, nehmen, ernten, schneiden" und ist eine Fortbildung von idg. *ēm-*, *em-* bezw. *ām-*, *am-* "nehmen", vorliegend in lit. *imù*, *iñti* "nehmen", *emikas* "Greifer" bezw. in gr. ἀύομαι "ernte", lat. *ampla* "λαβή".

Idg. **medhūs*, **médhu* bedeutet sonach "Schnitt"; vgl. nhd. "der Imker schneidet den Honig" "zur Zeit der Stachelbeerblüte macht der Imker seinen Schnitt".

Hierhin gehört vielleicht auch abg. *mežda* "Mitte" "Grenze", ai. *mádhya-s*, lat. *medius*, gr. μέσος, gall. *medio-*, an. *miðr* u. s. w., wozu nach Berneker (Slav. Et. Wb. II p. 32) auch apr. *median* "Wald, Gehölz", lit. *mēdis* "Baum" (eigentl. "Buschwald auf dem Feldrain"). Idg. **medhjo-s* also eigentlich "zur Besitznahme gehörig" "zum Eigentumsbereich gehörig" von idg. **médho-s* "Besitzergreifung" "Griff". Ebenso ist idg. **mét(h)o-s* "Griff" gebildet, wozu gr. μετά "mit" "nach". Wie gr. κατά eigentlich "an etwas fassend" und dann erst "mit" "herab" bedeutet und zu got. *fra-hinþan*

¹⁾ gehört auch lat. *meditrina* "Fest, an dem man zum ersten Mal den jungen Most probierte", wie Ehrlich, Zur idg. Sprachgesch. 69 ff., will, in diesen Zusammenhang? Vgl. Walde Lat. Et. Wb.² p. 872. ²⁾ vgl. Falk und Torp in Fick's Wb.⁴ III p. 301; über *medius* und μετά Walde, l. c. p. 472-

"gefangen nehmen", *handus* "Hand" gehört ¹⁾, so *μετά* eigentlich "an etwas fassend", dann "mit" "nach".

Lat. *metus* "Furcht" gehört gewiss auch in diesen Zusammenhang, siehe Goethe:

"Mich fasst ein längst entwohnter Schauer,
Der Menschheit ganzer Jammer fasst mich an"

oder:

"Mein Vater, mein Vater, jetzt fasst er mich an!
Erlkönig hat mir ein Leids getan! —

Dass hiedurch auch der Zusammenhang zwischen got. *fawrhteī* "Furcht" und ai. *spršáti* "berührt" ²⁾ deutlich ist, wird man wohl sagen können.

Ir. *meata* "Feigling", lit. *metre* "Gespenst" können auch bei dieser Auffassung bei lat. *metus* bleiben ³⁾.

48. got. *drigkan*.

Got. *drigkan* "πίνειν", an. *drekka*, as. *drinkan*, afries. *drinka*, ags. *drincan*, engl. *drink*, ahd. *trinkan*, nhd. *trinken* werden von Falk und Torp fragend zu lit. *neriù*, *nerti* "untertauchen" gestellt ⁴⁾. Das Semasiologische kommt dabei gewiss zu seinem Recht, man denke nur an an. *drukna* "ertrinken" "mergi" sowie an Goethe's: "er sah ihn stürzen, trinken und sinken in das Meer". Das Formale ist so zu erklären: germ. **drenkan* kommt von idg. **dhrengō*, das zu altertümlicherem *dhergnō* steht wie lat. *pango* zu gr. *πήγνυμι* und wie got. *brinnan* "brennen" zu lat. *ferveo*; **dhergnō* selbst ist durch Fernversetzung aus **nergdhō* hervorgegangen wie lit. *kepù* "ich backe" aus idg. **pek^hō* (abg. *pekō*, lat. *coquo* u. s. w. ⁵⁾), wie lat. *nux* (**dnuk-s*) aus idg. **knud-s* (engl. *nut* u. s. w. ⁶⁾). Idg. *nergdhō* seinerseits ist **nerg + dhō*, gebildet wie gr. *ἦθω*, *λήθω*, *πρήθω*, *κλώθω*, *κεύθω* u. s. w. ⁷⁾; **ner-g-* ist Stamm eines nom. agentis zum

¹⁾ v. Blankenstein, I. F. 21 p. 114 ff. [²⁾ Güntert, Über Reimwortbildungen im Arischen und Altgriechischen (Heidelberg 1914) p. 47.] ³⁾ vgl. Walde, Lat. Et. Wb. ² s. v. ⁴⁾ Fick's Wb. ⁴ III p. 212. ⁵⁾ Brugmann, Grdr. ² I, 2 p. 873, p. 875. ⁶⁾ Falk und Torp, Fick ⁴ III p. 100. ⁷⁾ vgl. Prellwitz, Et. Wb. d. Gr. Spr. ² s. v. v.

Grundworte von lit. *neriù, nérti* "tauchen"; vgl. let. *nirga* "Tauchente" zu *nirt* "tauchen" ¹⁾). Idg. **nergdhō* also "ich tue tauchen", "ich tue Taucher sein" d. h. "ich schlucke Wasser" d. h. verallgemeinert "ich trinke".

49. germ. *Nerthus*.

Der Name der altgermanischen Erdmutter *Nerthus* d. i. **Nerþuz* harrt noch immer der Aufklärung. Germ. **Nerþuz* gehört zu lit. *neriù, nérti* "tauchen" und vergleicht sich der Bildung nach mit ai. *gántu-š* "Gang", *mántu-š* "Ratschlag, Ratgeber", got. *hliftus* "Dieb" (eigentl. "Diebstahl"), an. *vorðr* "Wache, Wächter", got. *vairdus* "Wirt, Gastfreund", krimgot. *marzus* d. i. *marþus* "Hochzeit" u. s. w. Germ. **Nerþuz* heisst sonach "das Eintauchen" "die Eintauchende". Diese Benennung ist aus dem Cult der Göttin leicht verständlich, es heisst bei Tacitus Germ. 40: *mox vehiculum et vestes, et, si credere velis, numen ipsum secreto lacu abluitur*.

Durch W. Mannhardt wissen wir, dass *Nerthus* eine Vegetationsgottheit war ²⁾; dass diese Vegetationsgöttin auch Mutter Erde hiess, hat nichts auf sich, auch *Fjörgyn* ist Mutter Erde und dennoch besagt ihr Name "Eichenwald" ³⁾.

Das Eintauchen der Gottheit war, wie Mannhardt gezeigt hat, ein Regenzauber ⁴⁾. Man hat demgegenüber einwenden wollen, dass eine solche Regenzauberzeremonie nicht am Ende der Festlichkeit hätte stattfinden können ⁵⁾; mit Unrecht: im alten Mexico fand am Feste des Regengottes *Tlaloc* (sprich *tlálok*) d. i. "er macht aufspriessen", dem 6. Jahresfeste *Etsalqualiztli* (sprich *etsalkualistli*) "Maiskörnerseiseessen" die eigentliche regenwirkende Zeremonie, die darin bestand, dass die Herzen der geopferten "Regengötter" aus dem "Wolkentopfe" in den See geworfen wurden, am

¹⁾ Brugmann, l. c. II, 1 p. 507. ²⁾ Baumkultus² p. 567 ff. ³⁾ vgl. Falk und Torp in Fick's Wb.⁴ III p. 234. ⁴⁾ l. c. p. 386; vgl. v. d. Leyen, Deutsches Sagenbuch I p. 206. ⁵⁾ Helm, Altgermanische Religionsgeschichte I p. 316.

Schlusse der ganzen Festveranstaltung statt¹⁾. Auch das Ertränken der Sklaven (*"servi ministrant, quos statim idem lacus haurit"*) hat in Mexico seines Gleichen: die Priester, die während der heiligen Handlungen Fehler gemacht hatten, die notiert worden waren, die sich aber versteckt hatten, wurden am Schlusse des ganzen Festes zur Strafe im See getaucht²⁾. Ehedem hat man es gewiss nicht bei dem Tauchen bewenden lassen.

Man hat für das Eintauchen in den See noch eine andere Parallele. Nämlich die s. g. Adonisgärten der semitischen Phöniker. Am Schlusse des Jahres (nämlich im Herbst), vor Beginn der Regenzeit, versenkte man Blumenbeete mit jung gekeimten Pflänzchen in die Wassertiefe: Adonis (oder Tamuz wie er bei den Sumerern hiess, d. i. *dumuzi-abzu* "echter Sohn der Wassertiefe"³⁾) wird in das Wasser geworfen, damit er im Frühjahr wieder geboren würde, wieder aus dem Wasser heraufstiege. Die nämliche Vorstellung also wie *Völuspá* 57: *sēr hōn upp koma øðru sinni iþrð ör ægi, iðiaǵræna*.

Genau den gleichen Sinn hat es auch, wenn die Rus-

¹⁾ Sahagun, Hist. Gener. de las Cosas de Nueva España ed. Bustamente lib. II cap. 25; im bisher unveröffentlichten mexikanischen Urtexte, den ich der Freundlichkeit meines Lehrers Herrn Prof. Dr. Eduard Selser verdanke: *"niman ye ic tlapitzalo in tlenamacac acalyac ommoquetza. niman commaca in mixcomitl, in oncan tentiuh yollotli. niman ye ic contlaça anepanila in iepan cuemmantli"* d. i. nach Selser: "Und dann werden die Trompeten geblasen. Der Räucherpriester stellt sich an der Spitze des Bootes auf, darnach gibt man ihm den "Wolkentopf", da die Herzen sich befinden. Dann wirft er ihn (den Topf) oder sie (die Herzen) mitten in das Wasser, grade vor die Stangen, dass alles ringsum bespritzt wird u. s. w." Weiterhin heisst es: *"auh in aquin çan mollati in çan minax. in iguac neilalocaçavaloya in axiuac. quin iguac. ica nequatexopaco. ompa atlan quipapachoa. auh iye iuhqui mec niloatz mec tlaquiquixtílo. tlaeuualo"*. D. i. nach Selser: "und wenn einer sich versteckt, sich verborgen hatte, der beim Fasten zu Ehren des Regengottes angezeigt worden war, so wurde er dann, beim Abwaschen der blauen Farbe vom Kopfe, ins Wasser getaucht. Und nachdem das so geschehen, gehen alle fort". ²⁾ vgl. W. W. Graf Bau-dissin, Adonis und Esmun (Leipzig 1911) p. 88 ff., 110, 120, 123, 126, 138 ff., 141, 152 ff. u. s. w. ³⁾ ebenda p. 104.

sen den *Jarilo* "Frühjahrsman" ¹⁾, der auch *Lada* "der Geliebte" ²⁾, *Kostroma*, *Kostrubonko*, *Kostrub* "der Struppige" ³⁾ heisst, nachdem sie ihn (im Bilde) zerrissen haben, in das Wasser werfen ⁴⁾.

Auch das Seebegräbnis des *Balder*, der wie Axel Olrik dardat, dem *Jarilo* völlig gleicht ⁵⁾, wird keinen andern Sinn gehabt haben.

Der *Nerthus* entspricht noch, wie lange feststeht, an. *Njorðr*, gleichfalls ein Vegetationsgott.

Der Stamm von lit. *neriù*, *nerti* liegt wohl noch vor in an. *norðr* "regio septentrionalis", dem abgesehen vom Ablaut abg. *nora* "φοωλέος, latibulum" durchaus entspricht ⁶⁾. Im Norden befindet sich der "Unterschlupf" der Sonne, dort hat sie ihre "Rüste", dort macht sie ihre sommerliche Wende. So erzählt Pytheas (Geminus 6, 9 S. 71, 23 Manitius): *ἐδείκνυον ἡμῖν οἱ βάρβαροι* (des Nordens), *ὄπου ὁ ἥλιος κοιμάται. συνέβαινε γὰρ περὶ τοὺς τοῦτους τοὺς τόπους τὴν μὲν νύκτα παντελῶς μικρὰν γίνεσθαι ὥρων οἷς μὲν δύο οἷς δὲ τριῶν, ὥστε μετὰ τὴν δύσιν μικροῦ διαλείμματος γινομένου ἐπανατέλλειν εὐθέως τὸν ἥλιον* (angeführt von Brugmann, I. F. 17 p. 319).

¹⁾ Olrik, Danmarks Heltedigtning II p. 259, p. 261; in Mexico entspricht *Xipe Totec* (spr. *šipe tótek*), vgl. meine Rel. d. Ostalgonkin p. 215.

²⁾ vgl. Berneker Slav. Et. Wb. s. v. ³⁾ freundliche Mitteilung von Herrn Prof. Dr. Alexander Brückner in Berlin. ⁴⁾ J. G. Frazer, *The Golden Bough* ³ pt. III p. 261 ff. ⁵⁾ l. c.; vgl. meine Schrift "Die Religion der Ostalgonkin" (Leipziger Dissert. 1913) p. 214, 215, 199, 195. ⁶⁾ vgl. Miklosich, Et. Wb. d. Slav. Spr. p. 212 f.; gr. *νέστεροι*, umb. *nertru* "links", ai. *náraka-s* "Unterwelt", wozu auch vielleicht ags. *neoraxna-wang* "Paradies", können auch nach dieser Auffassung mit an. *norðr* verbunden bleiben (vgl. Falk und Torp in Fick's Wb. ⁴ III p. 295).

Berlin 6. 6. 1914.

John Loewenthal.

Torgny lagman.

Ett av de berömdaste partierna i Snorre Sturlesons Konungasagor är den ofta omnämnda scen, då Torgny lagman håller sitt stora tal till Olov skötkonung. Från Snorres skildring av Torgny som den mäktige bondehövdingen, som vågar säga sin tredskande härre och konung sanningen och som tvingar honom att foga sig efter folkets önskingar, har denna episod framstått som det klaraste uttrycket för den svenska bondestammens självständighet. — En annan fråga är, huruvida denna skildring är historiskt riktig.

Det händelsesammanhang, i hvilket Torgny uppträder, är följande¹⁾:

Efter Olov Tryggvessons död ha stora delar av Norge blivit skattskyldiga under Danmarks konung Sven tveskägg och Sväriges konung Olov svenske (O. skötkonung). Men Olov Haraldsson (O. den helige) samlar åter Norge under en norsk konung. Olov Haraldsson och Olov svenske äro därför varandras motståndare. Det fiendliga förhållandet mellan konungarna vållar svåra olägenheter för de bägge rikenas gränsinnevånare, för vickborna, som gått under den norske konungen, och för de svenska västgötarna. Vickborna ha en avsevärd del av sin handel på Västergötland, och västgötarna äro för erhållande av viktiga förnödenheter hänvisade till Viken. Den norske konungen är benägen till försoning, och han sluter fred med jarlen Ragnvald i Västergötland på ett år. Men Olov svenske är oförsonlig. Han är så förbittrad på Olov Haraldsson, åt vilken han icke vill avstå det erövrade Norge, att han icke ens vill höra hans namn nämnas; han kallar honom endast "den digre man".

Emellertid äro bönderna i Viken icke nöjda med det stillestånd, som ingåtts mellan Olov Haraldsson och Ragnvald jarl, och de begära av Olov, att han skall sända bud till sveakonungen för att underhandla om fred. Böndernas önskan framföres av Björn stallare; konung Olov utser denne att fara. Med isländingen Hjalte Skeggesson beger sig Björn till Svärge. Han ställer först färdan till Ragnvald jarl, vars hustru, den norskfödda Ingeborg, Olov Tryggvessons syster, livligt uppmuntrar honom i hans förhävande. Hjalte reser till Uppsala att undersöka möjligheterna

¹⁾ F. Jónssons ed. av Heimskringla 1911.

för förlikning. Han kommer snart i gunst hos konung Olov. Hjalte finner konungadottern Ingegärd, till vilken han bär fram järtecken från Ingeborg, välvilligt stämd mot Olov Haraldsson; berömmande talar han ofta till henne om den norske konungen och försäkrar sig om, att Ingegärd icke skall ställa sig motvillig till ett frieri från Olov Haraldsson. Men när Hjalte och Ingegärd söka bringa sveakonungen till försonlighet, ställer denne sig bestämt avvisande. Hjalte sänder bud om ställningen till Ragnvald i Västergötland.

Efter någon tid beger sig Ragnvald med Björn stallare till Svealand. Han sänder bud till Ingegärd, att hon skall fara ut till Ulleråker. Ingegärd beger sig dit, åtföljd av Hjalte. Ragnvald kommer till Ulleråker och försäkrar sig om, att Ingegärd vill mottaga konung Olovs frieri.

Þá var á Tiundalandi sá lögmaðr, er Þorgnýr hét; faðir hans er nefndr Þorgnýr Þorgnýsson. Þeir langfedgar höfðu verit lögmennt á Tiundalandi um margra konunga ævi. Þorgnýr var þá gamall; hann hafði um sik mikla hird, hann var kallaðr vitrastr maðr í Sviavelði; hann var frændi Ragnvaldz jarls ok fóstfaðir hans.

Ragnvaldr jarl kom einn dag at kveldi til bús Þorgnýs lögmannz; þar var þer mikill ok stórkostligr; váru þar margir menn úti; þeir fognuðu vel jarli ok tóku við hestum þeira ok reida. Jarl gekk inn í stofuna, var þar inni fjölmenni mikit; þar sat í öndugi maðr gamall; engi mann höfðu þeir Björn sét jafnmikinn; skeggit var svá sitt, at lá í knjám honum ok breiddisk um alla bringuna; hann var vænn maðr ok gøfugligr. Jarl gekk fyrir hann ok heilsaði honum. Þorgnýr fagnar honum vel ok bað hann ganga til sætis þess, er hann var vanr at sitja; jarl settisk öðrum megin gegnt Þorgný. Þeir dvöldusk þar nokkurar nætr, áðr jarl bar upp ærendi sín; bað hann, at þeir Þorgnýr skyldu ganga í málstofu. Þeir Björn foru-nautar gengu þannug með jarli; þá tók jarl til máls ok segir frá því, at Oláfr Noregs-konungr harði senda menn sína austr þannug til fridgardar, talaði ok um þat langt, hvert vandræði Vestr-Gantum var at því, er ófridr var þaðan til Noregs; hann segir ok frá því, at Oláfr Noregs konungr hafði þangat senda menn, ok þar váru þá sendimenn konungs, ok hann hafði þeim því heitit, at fylgja þeim á fund Sviakonungs; ok hann segir, at Sviakonungr tók þessu máli svá þungliga, at hann lét engum manni hlyða skyldu at ganga með þessu máli — "nú er svá, fóstri, segir jarl, at ek verð eigi einhlitr at þessu máli; hefi ek fyrir því nú sótt á þinn fund, ok vætti ek þar heilla ráða ok trausts þins". En er jarl hætti sínu máli, þa þagði Þorgnýr um hrif; en er hann tók til máls, mælti hann: "undarlíga skiptið þér til, girnisk at taka tignarnafn, en kunnid yðr engi forráð eða fyrirhyggju, þegar er þér komid i nokkurn vanda; hvi skyldir þú eigi hyggja fyrir því, áðr þú hétir þeiri ferð, at þú hefir ekki ríki til þess at mæla í mót Oláfr konungi; þykki mér þat eigi óvirdiligr, at vera í bóandatölu ok vera frjáls orða sinna, at mæla slíkt er hann vill, þótt konungr sé hjá. Nú mun ek koma til Upsala-þings ok veita þér þat lið, at þú mælist þar óhræddr fyrir konungi slíkt, er þér líkar." Jarl þakkadi honum vel þessi heit, ok dvöldisk hann með Þorgný, ok reid með honum til Upsala-þings. Var þar allmikil fjölmenni; þar var Oláfr konungr með hird, sinni. ¶

Inn fyrsta dag er þing var sett, sat Oláfr konungr á stóli ok þar hird hans umhverfis. En annan veg á þingit sátu þeir á einum stóli Ragnvaldr jarl ok Þorgnýr, ok sat þar fyrir þeim hird jarls ok húskarlaveit Þorgnýs; en á bak stólinum stóð bóndamúgrinn ok alt umhverfis í hring; sumir

föru á hæðir ok hauga at heyra þaðan til. En er tölud váru ærendi konungs, þau sem síðr var til at mæla á þingum, ok er því var lokit, þá stóð upp Björn stallari hjá stóli jarls ok mælti hátt: "Oláfr konungr sendi mik hingat þess ærendis, at hann vill bjóða Svía-konungi sætt ok þat landaskipti, sem at fornu fari hefir verit milli Nóregs ok Svíþjóðar". Hann mælti hátt, svá at Svía-konungr heyrði grva; en fyrst er Svía-konungr heyrði nefndan Oláf konung, þá hugði hann, at sá myndi reka nokkut hans ærendi; en er hann heyrði rætt um sætt ok landaskipti milli Svíþjóðar ok Nóregs, þá skildi hann, af hverjum rifjum risa myndi; þá hljóp hann upp ok kalladi hátt, at sá maðr skyldi þegja; þá stóð jarl upp, ok mælti, — hann sagði frá orðsending Oláfs digra ok sættarboðum við Oláf Svía-konung ok frá því, at Vestr-Gautar sendu Oláfi konungi öll orð til, at sætt skyldi gera við Nóregsmenn; taldi hann upp, hvert vandræði Vestr-Gautum var at því, at missa þeira hluta allra af Nóregi, er þeim var árbót i, en i annan stað at sitja fyrir áhlaupum þeira ok hernaði, ef Nóregs-konungr samnaði her saman ok herjádi á þá; jarl segir ok, at Oláfr Nóregs-konungr hafði menn þangat sent þeira ærenda, at hann vill biðja Ingigerðar dóttur hans. En er jarl hætti at tala, þá stóð upp Svía-konungr; hann svarar þungliga um sættina, en veitti jarli átölur þungar ok stórar um dirfd þá, er hann hafði gort grif ok frif við inn digra mann ok lagt við hann vináttu, taldi hann sannan at landráðum við sik, kvað þat makligt, at Rognvaldr væri rekinn ór ríkinu ok segir, at alt slíkt hlaut hann af áeggjan Ingibjargar, konu sinnar, ok kvað þat verit hafa it ósnjallasta ráð, er hann skyldi fengit hafa at girndum slíkrar konu; hann talaði langt ok hart, ok snéri þá enn tölunni á hendr Oláfi digra. En er hann settisk niðr, þá var fyrst hljótt. Þá stóð upp Þorgnyr. En er hann stóð upp, þá stóðu upp allir böendr, þeir er áðr höfðu setit, ok þustu at allir, þeir er i öðrum stöðum höfðu verit, ok vildu hlýða til, hvat Þorgnyr mælti. Var þá fyrst gnýr mikill af fjölmenni ok vápnnum. En er hljóð feksk, þá mælti Þorgnyr: "annan veg er nú skaplyndi Svía-konunga, en fyrr hefir verit. Þorgnyr, födurfaðir minn, mundi Eirik Upsala-konung Emundarson ok sagði þat frá honum, at meðan hann var á léttasta aldri, at hann hafði hvert sumar leiðangr úti ok fór til ýmissa landa ok lagði undir sik Finnland ok Kirjálaland, Eistland ok Kúrland ok víða um austrlönd, ok mun enn sjá þær jarðborgir ok önnur stórvirki, þau er hann gerði, ok var hann ekki svá mikillátr, at eigi hlýddi hann mönnum, ef skylt áttu við hann at roða. Þorgnyr, faðir minn, var með Birni konungi langa ævi; var honum hans síðr kunnigr; stóð um ævi Bjarnar hans ríki með styrk miklum en engum þurð; var hann dæll sínum vinum. Ek má muna Eirik konung inn sigræla, ok var ek með honum i mörgum herförum; jók hann ríki Svía, en varði harðfengliga; var oss gott við hann ráðum at koma. En konungr þessi, er nú er, lætr engi mann þora at mæla við sik, nema þat einu, er hann vill vera láta, ok hefir hann þar við alt kapp, en lætr skattlönd sín undan sér ganga af eljanleysi ok þrekleysi. Hann girnisk þess at halda Nóregs-veldi undir sik, er engi Svía-konungr hefir þat fyrr ágirnz, ok gerir þat mörgum manni óró. Nú er þat vili várr bóandanna, at þú gerir sætt við Oláf digra, Nóregs-konung, ok giptir honum dóttur þína Ingigerði. En ef þú vilt vinna aptr undir þik ríki þau i Austrvegi, er frændr þinir ok forellri hafa þar átt, þá viljum vér allir fylgja þér þar til. Með því at þú vilt eigi hafa þat, er vér mælum, þá munum vér veita þér atgöngu ok drepa þik ok þola þér eigi ófrið ok ólög; hafa svá gort inir fyrri forellrar várir; þeir steypðu v. konungum i eina keldu á Múlaþingi, er áðr höfðu upp fylzk ofmetnaðar, sem þú við oss. Seg nú skjótt, hvárn kost þú vilt upp taka". Þá gerði lýðrinn þegar vápnabrak ok gný mikinn. Konungrinn stendr þá upp ok mælti, segir, at alt vill hann vera láta, sem böendr vilja; segir, at svá hafa gort allir Svía-konungar, at láta böendr ráða með sér öllu því, er þeir vildu. Staðnaði þá kurr bóandanna. En þá töludu höfðingjar, konungr ok jarl ok Þorgnyr, ok gera þá frif ok sátt af hendi Svía-konungs, eptir því, sem Nóregs-konungr hefir áðr orð til send. Var á því þingi þat

rådít, at Ingigerðr, dóttir Óláfs konungs, skyldi vera gípt Óláfi konungi Haraldszyni. Seldi konungr jarli i hendr festar hennar ok fekk honum i hendr alt sitt umboð um þann ráðahag, ok skilðusk þeir á þinginu at svá loknum málum. En er jarl fór heim, þá hittusk þau, Ingigerðr konungsdóttir ok tgluðu sín i milli um þetta mál. Hon sendi Óláfi konungi skæður af pelli ok gullsaumaðar mjök ok silkiræmur.

Ragvald och Björn fara därefter till Götaland, varifrån Björn beger sig till Olov Haraldsson, som blir mycket glad över resultatet av hans resa.

Emellertid uppfyller icke Olov svenske sitt löfte. Då Olov Haraldsson kommer till Kungahälla för att hämta Ingegärd, finner han icke sveakonungen där. Olov svenske är mycket förbittrad över, att han av bönderna tvungits att gå in på Olov Haraldssons förlikningsvillkor. Ingen vågar uppfordra honom att infria sina löften. Ingegärd, som är mycket nedslagen häröver, sänder bud om faderns sinnelag till Ragnvald jarl. Ragnvald sänder bud till Olov Haraldsson. När Olov fått underrättelse härom, samlar han sina hövdingar, men dessa avråda honom från att anfälla sveakonungen. Emellertid får Olovs hirdman Sigvat skald till Ragnvald jarl, där han gör bekantskap med Olov svenskes frilodotter Astrid, som uppfostrats i Västergötland. Till Ragnvald kommer då underrättelse, att konung Jaroslav i Holmgård friat till Ingegärd och att Olov svenske tagit väl emot frieriet. Ragnvald jarl föreslår då genom Sigvat, att Olov Haraldsson i stället för med Ingegärd skall gifta sig med Astrid. Utan Olov svenskes vetskap blir också Olov Haraldsson i Sarpsborg gift med Astrid. Ingegärd blir gift med Jaroslav.

Att Olov svenske brutit sina löften på Uppsalatinget väcker dock stark förbittring bland svearna. Oroigheter uppkomma, och Olov ser sig tvungen att på sina skepp fara ut i Mälaren. Några av Olovs rådgivare, tre bröder, som ha stor makt över folket, styra emellertid om, att svearna uppsätta Olovs minderårige son Jakob, vars kristna namn utbytes mot det hedniska Anund, till konung. Därefter kommer det till förlikning mellan bönderna och Olov, varvid det bestämmes, att Olov jämte sin son skall vara konung, på villkor att han sluter fred med Olov Haraldsson. I Kungahälla förlikas nu Olov svenske och Olov Haraldsson.

Olov den heliges saga har för Snorre varit det centralaste i hans Konungasagor. Det ses redan av omfånget; Olovs saga upptar nära $\frac{2}{5}$ av hela Heimskringla. Det är påtagligt, att Snorre med särskild kärlek dröjt vid skildringen av Olov Haraldsson, och den är — och säkert med rätta — hållen i de jusaste färger. Rent stilistiskt når Snorres prosakonst i Olovs saga sin mest glänsande full-

ändning. För Snorre liksom för det norska folket har den unge Olov Haraldsson, som åter samlade det underkuvade Norge under norsk krona och som återgav landet den kristna läran, framstått som den store konungen, nästan utan mänskliga fel och brister, efter döden en helig man. Det är icke endast vid och efter hans död, som undren och järtecknen ske. Vad han företar sig går ofta legendartat lätt att genomföra. Så gott som utan svårighet samlar han Norge under sitt välde. Men av denna uppfattning följer, att de pärsoner, som stå Olov emot, komma att framstå i en ofördelaktig dager, medan hans vänner eller de, som beförda hans intressen, framställas i gynnsammare jus.

Det är ur denna synpunkt, Snorres skildring av Olov skötkonung och Torgny lagman måste ses. Snorre må hava bemödat sig att göra skildringen av Olov Haraldssons förhållande till Olov svenske så opartisk som möjligt, vi ha dock på förhand rättighet att förutsätta, att den icke är objektiv. Det finnes i Snorres berättelse flera drag, som antyda detta.

Olov svenske är hos Snorre skildrad i mörka färger. Han är oförsonlig, han brusar upp, så snart han får höra talas om den norske konungen, han kan icke styra sin häftighet. Alla försök att stämma honom försonligare misslyckas fullständigt. Av hans svar till Hjalte framgår, att han är fast besluten att icke lämna ifrån sig det av honom erövrade Norge. Snorres framställning av Olov svenske företinget i Uppsala ger intrycket av den mäktige sveakonungen, vars vilja ingen vågar motsätta sig. Men så fort Torgny hållit sitt tal, ger Olov utan invändningar vika. Övergången är psykologiskt allt för oförmedlat hastig; den vinner icke tilltro. Lika hastigt förändras bilden av Olov efter Uppsalatingets slut. När Olov icke uppfyller sina löften, vågar ingen, upplyser Snorre, påminna honom om hans förpliktelser, vilket återigen ger intrycket av den mäktige konungen.

Och märkligt nog nämnes här liksom i hela den följande framställningen icke ett enda ord om något ingripande av Torgny, som dock nyss tvungit sveakonungen att foga sig i den norske konungens villkor; efter Uppsalatinget är Torgny helt borta ur sagan. När oroligheter uppkomma bland bönderna, ger Olov åter lika hastigt vika.

Märkligt är också, att Olov Haraldsson, då sveakonungen brutit sitt löfte, icke blott avstår från härnadståg mot Svärge, utan går ända därefter, att han i stället för Ingegärd, som lovats honom till äkta, nöjer sig med Olov svenskes frilofödda dotter Astrid. Och det egendomliga förhållandet äger enligt Snorre rum, att det blir svearna, som, medan den norske konungen sitter ovärksam, självmant tvinga Olov svenske att avstå från det av honom erövrade Norge. — Ingegärd, som visat stark böjelse för Olov Haraldsson och som är mycket nedslagen över att fadern icke uppfyllt sitt löfte att ge henne till äkta åt den norske konungen, finner sig så gott som utan invändning i att äkta konung Jaroslav i Holmgård.

Överhuvud är Torgnys liksom svearnas sympati för den norske konungen icke av Snorres skildring förklarad. Förhållandena i Västergötland och frände- och fosterfaderskapet till Ragnvald motivera knappast Torgnys uppmaning till konung Olov att avstå från anspråken på det erövrade Norge. Man äger icke rättighet att förutsätta, att dåtidens svear i denna fråga tänkt annorlunda än Olov svenske. Det kan sägas med bestämdhet, att det icke legat för tidens män att låta de folkrättsliga förhållandena avgöra tvistigheterna länderna emellan.

Allt detta låter ana, att Snorres framställning av förhållandet mellan Olov Haraldsson och Olov svenske icke kan godtagas som fullt historiskt trovärdig, utan att den fått sin karaktär av Snorres — och måhända redan hans

källors — sympatitagande för den norske konungen gentemot den svenske.

Men viktigare är, att direkta feluppgifter kunna påvisas i Snorres skildring.

Uppgifterna om Torgny och de sakuppgifter, denne lämnar, äro icke många. Han skildras som en gammal man, den visaste i Svärge, han har stor hird omkring sig, hans gård är ansenlig, han talar undervisande ord till Ragnvald o. s. v. — allt detta är helt allmänna uppgifter och skildringar, som icke äro speciellt karaktäriserande för Torgny eller behöva ha tradition för sig för att uppkomma.

De enda speciella sakuppgifter, som meddelas om Torgny, äro, att han är lagman i Tiundaland, att hans fader hette Torgny Torgnysson, att hans förfäder varit lagmän i Tiundaland i många konungars tid och att han är frände och fosterfader till Ragnvald jarl.

Det saknas f. n. möjligheter att kontrollera riktigheten av den första liksom av den sista uppgiften.

Vi känna principerna för tidens namngivning. Under hela vikingatiden rådde i Norden, såsom den norske historikern Gustav Storm¹⁾ påvisat, seden att uppkalla den nyfödde efter en avliden släkting; man trodde, att med namnet den dödes själ övergick till barnet. Därför ha ex. farfadern och sonsonen eller farbrodern och brorsonen mycket ofta samma namn.

Snorre har icke — det kan ses på flera ställen²⁾ — känt detta namnskick, som icke längre var i bruk på 1200-talet.

Att Torgny uppkallats efter sin fader förutsätter, att han fötts efter dennes död. Detta är i och för sig naturligtvis icke omöjligt. Men att Torgnys fader själv uppkallas

¹⁾ Storm, G., Vore Forfædres Tro paa Sjølevandring og deres Opkaldelsessystem, i Arkiv f. nord. filol. IX sid. 199 ff.

²⁾ Jfr Nerman, B., Konung Ragnvald i Ynglingatal, i Maal og Minne 1914 sid. 69.

efter sin fader och att därför även han fötts efter sin faders död, att således Snorres uppgift förutsätter, att samma undantagsförhållande upprepats inom två på varandra följande led av samma släkt, detta förhållande gör, att Snorres uppgifter med säkerhet kunna påstås vara felaktiga. De höra hemma i en senare tid, då det började bli vanligt att låta sonen ärva även en levande faders namn.

De uppgifter, som Torgny meddelar i sitt tal till Olof svenske, äro, att han själv mindes Erik segersäll, att denne utvidgade sitt rike och att han var med honom i mången härfärd, att hans fader i lång tid var hos konung Björn och att hans farfader mindes Erik Emundsson och berättade om honom, att han i sin krafts dagar hade ledning ute varje sommar och lade under sig Finland och Karelen, Estland och Kurland och många länder i öster. Därtill kommer uppgiften, att svearna en gång på Mula ting i en källa störtat fem övermodiga konungar.

I Harald hårfagers saga (kap. 28, 29) uppger Snorre även ordningen Erik-Björn-Erik segersäll, och han upplyser där, att Erik Emundsson var fader till Björn och att denne var fader till Erik segersäll. Erik Emundsson dog, enligt Snorre, när Harald hårfager varit konung i Norge i 10 år. Snorre avser här tydligen år 882, 10 år efter det år, då Harald genom segern vid Hafrsfjord blev konung i hela Norge. Björn dog, enligt Snorre, 50 år därefter, d. v. s. 932.

Snorres Erik Emundsson uppges i Hervararsagans svenska konungalängd ¹⁾ vara son till Anund uppsale, vilken är samme man, som den i Rimberts Vita Ansgarii ²⁾ (från slutet av 800-talet) m. fl. källor ³⁾ nämnde Anund, som enligt Rimbert omkring år 844 med dansk jälp försöker göra

¹⁾ Hervararsaga ed. Bugge sid. 298 f.

²⁾ Vita sancti Ansgarii per s. Rembertum, i *Scriptores rerum svevicarum* II pag. 206.

³⁾ Jfr Nerman, B., Sväriges äldsta konungalängder som källa för svensk historia sid. 17 f.

sig till konung i Svärge, där han förut regerat; identiteten framgår bl. a. därav, att i bägge fallen en Björn nämnes som samtida med Anund ¹⁾). Detta visar, att Herverarsagens uppgift är riktig och att namnet Anund hos (den tradition, som ligger bakom) Snorre (liksom i Langfedgatal ²⁾), lättförklarligt nog, förväxlat med det inom den svenska konungaätten vanliga namnet Emund. I Flatöbokens Olovssaga, som för det parti, vari Torgny uppträder, nästan är identisk med Snorres, kallas också den ifrågavarande konungen riktigt Erik Anundsson ³⁾).

Den svenska konungarad, som Snorre låter Torgny upp-
räkna och som, bortsett från den bristande överensstämmelsen i fråga om namnet på den förste Eriks fader, identisk återvänder i alla isländska källor, kan bevisas vara felaktig. Det föreligger, som jag i mitt arbete "Svärges älsta konungalängder som källa för svensk historia" sid. 19 f. visat, mellan Björn och Erik segersäll en lucka i den isländska traditionens svenska konungalängd.

Att konungaraden är ofullständig ses redan därav, att mellan Erik segersälls död, som inträffade på 990-talet och hans föregivne farfadern Eriks död, som, enligt Snorre, inträffade 882, icke mindre än omkring 110 år efter Snorres uppgifter skulle ha förflutit. — Men vi känna äfven de felande konungarna och det från en långt tidigare källa än någon av de ifrågavarande isländska.

Enligt Adams av Bremen bekanta kyrkohistoria "Gesta hammaburgensis ecclesie pontificum", som skrevs omkring 1070, regerade vid den bremenske biskop Unnes besök i Svärge, vilket anses ha inträffat omkring 935, en konung vid namn Ring, som hade sönerna Erik och Emund ⁴⁾).

¹⁾ Herverarsaga sid. 298 f. Vita sancti Anscharii pag. 192. Jfr Nerman, a. a. sid. 17 f.

²⁾ I Scriptores rerum danicarum I pag. 12.

³⁾ Flateyrbók II sid. 81 ff.

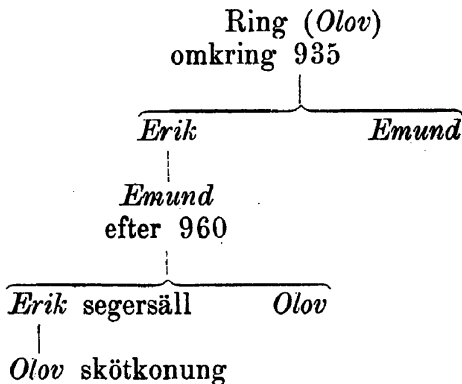
⁴⁾ Adam ed. G. H. Pertz pag. 47.

Längre fram ¹⁾ omnämnes en Eriks son Emund, vilken av Adams uppgifter att döma regerade på 960-talet ²⁾. Slutligen ³⁾ omnämner Adam en Erik "victor", som gör infall i Danmark; han har en son Olov ⁴⁾.

Erik "victor" igenkännes lätt som Erik segersäll. Den på 960-talet regerande Emund är då tydligen hans företrädare och fader. *Ring* är säkerligen, som det antagits, en försvenskning av lat. *Anulo*, en form, som stundom i skrifter från ifrågavarande tid användes för att återge namnet Olov, urn. **Anu-laiðar*; *Anulo* har misstolkats som lat. *annulus* 'ring'.

Enligt Snorre (Harald hårfagers saga kap. 29), Hervararsagans konungalängd, Langfedgatal och Styrbjarnar þátttr ⁵⁾ har Erik segersäll en broder Olov. Denne, som är fader till Styr-Björn, dör enligt Styrbjarnar þátttr helt hastigt, medan Styrbjörn ännu är mycket ung.

Den av Adam meddelade stamtavlan är således, kompletterad med Erik segersälls broder Olov, för ifrågavarande tid av följande utseende:

¹⁾ Adam pag. 64.

²⁾ Han uppges ha regerat samtidigt med Harald blåtand, sedan denne blivit kristen, d. v. s. antagligen efter omkring 960.

³⁾ Adam pag. 70.

⁴⁾ Adam pag. 85.

⁵⁾ Flateyarbók II sid. 70 ff.

Riktigheten av uppgifterna hos Adam, som för denna tid bygger på direkt tradition från det svenska hovet ¹⁾, bestrykes till fullo genom kännedom om tidens namngivning. Självavdringstrons namngivningsprincip är i här återgivna stamtavla fullständigt riktigt tillämpad. Emund Eriksson ärver namn efter sin farbroder Emund. Hans äldre son ärver namn efter sin farfader Erik. Emunds yngre son har, då namnen på de närmare förfäderna redan äro upptagna, uppkallats efter farfarsfadern Olov. Olov skötikonung ärver sin farbroders namn; därmed stämmer, att Olov Emundsson uppges ha dött, medan hans son Styr-Björn ännu är helt liten — Olov Emundssons död har tydligen inträffat kort före Olov skötikonungs födelse. Även i de här icke meddelade partierna av ättelängden iakttages samma namngivningsprincip ²⁾.

Den svenska konungalängd, Snorre låter Torgny uppräknat, är därför felaktig. Torgnys fader har icke varit hos konung Björn, och hans farfader har icke berättat om dennes fader Erik. Skulle Snorre låtit Torgny nämna Erik seger-sälls verkliga närmaste företrädare, hade detta blivit helt andra pärsoner.

Uppgiften att svearna en gång störtat fem konungar i en källa på Mula ting (antagligen fel för det bekanta Mora ting) kan till sin historiska trovärdighet icke kontrolleras. Det föreligger ingen som helst antydning om denna händelse på annat håll. Men uppgiften är för specialiserad för att ha kunnat uppkonstrueras av Snorre, den är den enda av Torgnys uppgifter, som förutsätter tradition.

Det synes svårt att avgöra, i huru hög grad Snorre för

¹⁾ Adam pag. 47. Adam uppger där, att han fått sina uppgifter om de svenska konungarna Ring, Erik och Emund från den danske konungen Sven (Estridsson). Denne hade, enligt vad han själv uppgivit för Adam, under 12 år i sin ungdom levat vid Olov skötikonungs sons, Anund Jakobs, hov (antagligen på 1080-talet).

²⁾ Jfr Nerman, Svärgeres äldsta konungalängder sid. 20 ff.

det tal, han låter Torgny hålla, anlitat äldre västnordisk tradition. Det förefinnes icke möjlighet att bestämma, huruvida talets uppgifter redan haft sin plats i eventuella tidigare skildringar av Uppsalatinget. Ur vår synpunkt är dock denna fråga av underordnat intresse. Stiliseringen av Torgnys tal synes däremot vara Snorres.

Torgnys fader omnämnes utom i Torgnys tal dessutom på två ställen i Flatöbokens version af Olov den heliges saga. I þáttr Styrbjarnar sviakappa¹⁾ berättas, att den mycket gamle lagmannen i Tiundaland Torgny Torgnysson, vars fader även varit lagman i Tiundaland och som är den visaste man i hela Svealand, vid Styr-Björns anfall råder Erik segersäll att driva fram en mängd hästar och oxar, försedda med ok, som äro beslagna med broddar och spjutblad. Erik segersäll följde rådet, som åstadkom stor förstörelse bland Styr-Björns folk.

På annat ställe²⁾ berättas om en dansk man Roe, som i Uppsala falskeligen anklagas för flera förbrytelser, men som på lagman Torgnys råd räddar sig genom att med motbeskyllningar överträffa sina anklagare. Han blir gift med Torgnys dotter Sigborg. Efter giftermålet reser han till Danmark; när han kommer åter, är Torgny död och har efterträts av sin son Torgny.

Några nya sakuppgifter lämna icke dessa berättelser. Båda utgöras av sagomotiv, som överförts på Torgnys fingerade fader. Orsaken härtill är naturligtvis Olovssagans skildring av Torgny som den vise rådgivaren. Torgnys fader är som typ en sekundär skapelse efter mönstret av Torgny.

Men då Snorres skildring av förhållandena vid Torgnys uppträdande redan ur allmän historisk synpunkt synes tveivelaktig, då alla kontrollerbara sakuppgifter, som meddelas

¹⁾ Flateyarbók II sid. 71 f.

²⁾ Flateyarbók II sid. 73 ff.

om eller av Torgny, visa sig vara felaktiga och då Torgny endast kännes från Olovssagan, kan man måhända därav synas vara berättigad till det antagandet, att hela Torgnyfiguren är en dikt. Detta är dock, enligt min mening, att driva kritiken allt för långt.

Man måste vid sagoforskningen ständigt skilja mellan sådana uppgifter, till vilkas uppdiktande anledning förefinnes och som icke för sin uppkomst behöva förutsätta tradition, och sådana, där ett motsatt förhållande är rådande. Man diktar uppgifter av allmänna art, man diktar episoder som motiveringar eller förklaringar till händelser och förhållanden, man omformar och omvärderar verkligheten, man diktar överhuvud, då sagotendensen så fordrar eller där möjlighet föreligger att på ifrågavarande uppgift aptera motiv eller moment från annat håll. Men man skapar icke utan grund, man diktar icke nakna sakuppgifter utan tendens. Snorres skildring av Torgny är tillräcklig anledning att uppdikta en fader (och en farfader) till Torgny, karaktäriserad(e) på samma sätt som denne. Det hade ur Snorres synpunkt möjligen funnits anledning att uppkonstruera uppgiften, att svearna med sin förnämste lagman i spetsen tvungit Olov svenske att foga sig i Olov Haraldssons förlikningsvillkor, men det förefinnes icke någon anledning att uppdikta en lagman, som bär namnet Torgny.

För en sådan åsikt talar namnets fornnordiska frekvens. Namnet har ingen säker norsk eller isländsk bärare (se Lind, E., Norsk-isländska dopnamn etc.). En *þorgnýr*, fader till landnamsmannen þorsteinn svarfaðr och som nämnes i Svarfdæla saga¹⁾, är som historisk pärson tvevelaktig, då den senares fader i Landnámabók²⁾ kallas Raudr rugga. Utom Tiundalagmannen *þorgnýr* (och hans fingerade fader och farfader) förekommer i den fornvästnor-

¹⁾ Ísl. fornsögur III Kbhvn 1883 sid. 3 ff.

²⁾ Landnámabók Kbhvn 1900.

diska litteraturen endast en diktad *Torgnyr iarl* i Íótlendi i den sena Gøngu-Hrólf's saga ¹⁾. På fornöstnordisk botten förekommer namnet, enligt välvilligt meddelande av lektor E. Brate, som förbereder fortsättningen av Lundgrens Svenska personnamn från medeltiden och en därmed i samband stående runnamnsordbok, en gång i Svärge, *Thorgny* i *Holthoptom* (Småland), Svenska Riks-Archivets Pergaments-bref n:r 133 (1353), och dessutom på den danska Dalby-overstenen ²⁾ (Randers amt), som omtalar en *fustra* (ack.): *Þurknus* (Torgnys fosterson). De forndanska exempel på namnets förekomst, O. Nielsen i sin Olddanske Personnavne med tvekan anför, äro oriktiga.

Man kan icke förutsätta, att en i Västnorden helt uppdiktad, till Svärge lokaliserad pärson erhållit ett namn, som, ytterst sällsynt i Svärge och Danmark, på västnordisk botten kanske icke förekommit.

Såsom resultat av den föregående undersökningen har framgått, att Snorres skildring av Torgny lagman och av förhållandet mellan Olov Haraldsson och Olov svenske icke är historiskt riktig, och att den enda uppgift om Torgny, som icke med skäl kan förnekas, är uppgiften om tillvaron av en lagman Torgny i Tiundaland, som i striderna mellan Olov Haraldsson och Olov svenske spelat någon roll.

¹⁾ Fornaldar sögur III sid. 251^a, 258 ff.

²⁾ Wimmer, L., De danske Runemindesmærker (ed. L. Jacobsen) Nr. 23.

Hávamál 53: 1—3.

Björn Magnússon Ólsen har nyligen givit en i sina huvuddrag vacker tolkning av ovan angivna halvstrof. Han översätter den sålunda: "På snævre kyststrækninger ved snævre havbugter er menneskenes sind snævre (eller: bor snæversindede mennesker)". [Arkiv 31: 65.]

Denna tolkning torde innebära en i det närmaste definitiva lösning av de svårigheter, denna halvstrof erbjudit forskningen.

Förklaringen av *litilla sanda* som lokal genitiv, påvisningen av sammanhanget mellan långversen och — jag skall här blott säga — första kortversen äro sådana förmodligen definitiva resultat.

Det kan visserligen synas vara en hypermodern iakttagelse denna, att naturen så inverkar på människornas andliga utdanning, som här skulle angivas. Man väntade knappast att finna en sådan på Hávamáls tid. B. M. Ó. säger: "Nordboerne synes tidlig at have fået øjet op for den opdragende magt, kampen med det åbne hav havde på menneskenes sind, i retning af at stålsætte deres vilje og opøve dem i snarrådighed og klogskab i farens stund". "At naturomgivelserne har indflydelse på menneskenes sind, er sikkert både en gammel og en ny tanke".

Det hade varit av intresse att se närmare uppvisat, vad B. M. Ó. härvid stöder sig på. För min del kan jag icke erinra mig något motsvarande till detta Hávamál-ställe efter B. M. Ó:s tolkning. I Hjelmqvists arbete "Naturskildringarna i den norröna diktingen" (Ant. Tidskr. f. Sverige 12: 1) finnes ej heller något sådant.

Att naturen kunde utöva en inverkan på den forntida nordbons känslöstämning är visserligen välbekant (liksom tvärtom); därpå finnas hos Hjelmqvist åtskilliga exempel. Men detta är dock annat än vad här måste antagas.

Emellertid är det huvudsakliga av B. M. Ó:s tolkning i formellt avseende så slående, att man känner sig nödgad antaga, att den även måste vara innehållsligt riktigt i huvudsak.

Jag tror dock, att hela halvstrofen ej ännu är fullt tillfredsställande förklarad genom B. M. Ó:s nu anförda tolkning. Jag skall här söka något litet beriktiga den. För detta ändamål kan jag begagna mig av anvisningar, som B. M. Ó. själv givit till en från hans egen något avvikande tolkning.

Mot B. M. Ó:s uppfattning av *lítilla sæva* som en genitiv "avhængig af *sanda*" vill jag först och främst göra en gensaga.

Versparallellismen gör det, efter min mening, sannolikt, att genitiv-paren bära uppfattas på samma sätt, och att sålunda, då *lítilla sanda* tydligen är av B. M. Ó. riktigt tolkat, också *lítilla sæva* bör uppfattas som en lokal genitiv. Att så för meningens skull också kan ske skall i det följande visas.

Rörande parallella verspar i Eddan kan hänvisas till min framställning i avhandlingen Om några underarter av ljóðahátt, intagen i Pippings Studier i Nordisk Filologi, B. IV, nr 1, avdeln. II samt B. V, nr 5, avdeln. III, IV, där inalles 48 fall anaforisk-parallella ljóðahátt-verspar samlats och undersökts, bl. a. också Háv. 53: 1—2.

B. M. Ó. erkänner, att "det vilde ligge nær også at opfatte *lítilla sæva* som lokativ". Men han tillägger: "Dette går dog næppe an på grund af sammenhængen med det følgende . . . , fordi menneskene ikke til stadighed bor på søen".

Denna invändning synes mig ikke ha någon större betydelse. Det behöver ej här alls framhållas, var människorna, som det här är tal om, ha sin stadigvarande boplatz, utan huvudsaken är här, var de tillbringa sitt liv. På sjön

kan nu en fiskarbefolkning sägas tillbringa sitt liv lika väl som på stranden. På den senare har den visserligen sin boplats, men på sjön, sysselsatt med fiske, tillbringar den minst en lika stor del av sitt liv, om ej mer. Man kan om ivriga fiskare säga på svenska, att de leva på sjön. I fno. kunde man säga *vera á sjó* "for der at fiske" (Fritzner).

B. M. Ó. säger: "Jeg tager *sær* i betydningen 'havbukt' (jfr. *Sognsær, Harðsær, Strindsær*, . . . sjár . . . *Hjörungavágr*), men selvfølgelig er der ikke noget i vejen for, at det også kan omfatte indsøer". Jag tror, att betydelsen havsbukt icke alls passar i detta sammanhang, och att betydelsen insjö här måste anses vara den rätta. Jag vill här anföra vad O. Rygh säger om *sær* i betydelsen fjord eller havsbukt (Sproglig-historiske Studier, tilegn. Prof. C. R. Unger, s. 67 f.):

"*Sær* förekommer i Verset [om *fjarða heiti* i Snorra Edda II: 493, ed. AM.] kun i det ene Navn *Harðsær* og kan ikke ellers paavises brugt i ret mange Tilfælde. Dermed dannede Navn synes desuden i Betydning at adskille sig noget fra de sædvanlige Fjordnavne; de betegne ikke Fjorde i Ordets almindelige Mening, men oftest Indløb fra Havet gjennem Skjærgaarden ¹⁾, som ialfald ikke trænge langt ind i Fastlandet. Saa er jo Tilfældet med *Harðsær* (Korsfjorden), og ligesaa med den oftere i Sagaerne omtalte *Sognsær*, Indløbet til Sognefjorden (nu Sognsjøen, brugt i samme Mening). *Strindsær*, nu Strindfjorden ved Trondhjem, er vel ikke en Skjærgaardsaabning, men et Parti, en Udvidelse af en Fjord — altsaa heller ikke en Fjord i vanlig Mening". Ett par andra nyare namn på *-sjø*, analoga med de två förstnämnda, anföras. Jag tillägger vad *Strindsær* beträffar, att den kan ha fått sitt namn därav, att fjorden här öppnar sig nästan som ett innanhav, och erinrar om att det om det likartade vida vattnet inuti Limfjorden heter Heimskr. III:

¹⁾ Nu spärrat.

153 (F. J:s utg.): *er inn kœmr eptir firðinum, þá er þat sem mikit haf*, samt om sjön Mjösen heter: *Mjors er svá mikit vatn, at þat er líkara sjó* (Flat. b. II: 550). — Vad de tre andra beträffar, så är *Hardsær* en vid, kort fjord, som kan anses som en mynning av den nu så kallade Björnefjorden, ett sjö-liknande vatten som av Munch, Hist.-geogr. Beskr. over Konger. Norge i Middelald. s. 18, också räknas till *Harðsær*, och vars "inderste trange Deel hed *Samnangi*" — för denna "snævre" del av fjorden passade sålunda icke *sær*-namnet! *Sognsær* går ut till öppna havet, ett ingalunda "snævert" vatten. Vad uttrycket *sjár* om *Hjörungavágr* beträffar, så kan här erinras om, att P. A. Munch i sitt nyss a. a., s. 94, säger, att det bekanta slaget "næppe kan have staaet inde i selve Vaagen, men strax udenfor", ett antagande som det stora antalet deltagande fartyg, 240, väl gör nödvändigt. Det vill därav synas, som om man utsträckt namnet *Hjörungavágr* till en del av den utanför "vágen" varande mot havet öppna breda fjordmynningen, som ju kunde kallas *sjár*. Å det av B. M. Ó. anförda stället i Bisk. s. 2: 129, heter det: *sá sjár er heitir Hjörungavágr, þar barðist forðum Hákon Hlaðajarl við Jómsvíkinga*. Jag erinrar om att Fritzner för -*sjór* i "*Harðsjór*", *Sognsær* till ordets betydelse "3) Avdeling af Havet".

Man finner sålunda: att *sær* icke nyttjades om trånga havsbukter, utan tvärt om och att det — med undantag för *Strindsær* — nyttjas just om sådana bukter som ligga alldeles invid havet. Betydelsen havsbukt passar då icke alls för *sær* i det sammanhang, däri ordet enligt B. M. Ó. här skulle stå. B. M. Ó. anser ju, att i denna halvstrof det framhålles, hur annorlunda stort och kraftigt anlagda de människor äro, som i följd av att de bo vid öppna havet få tillfälle att pröva kampen därmed, vid jämförelse med de män, "som aldrig har haft lejlighed til at prøve denne kamp". Men detta senare kan ju omöjligen gälla om dem, som bo

vid havsbukter nära havet. För dem är ju vägen till öppna havet fri, och lätt komma de med sina segelfartyg eller fiskebåtar ut därpå och hava i forntiden säkerligen gjort det liksom ännu i dag.

Det är först med översättningen liten insjö, som den av Hávamáls-diktaren avsedda, ehuru ej tydligt utsagda, på hembygdens olika natur grundade motsättningen mellan en småsinnad och en mera storsinnad befolkning tydligt framträder.

Denna bestämning av betydelsen av ordet *sær* här har sitt särskilda intresse därigenom, att därmed en tydlig anvisning gives på att Norge och ej Island är denna dikts hemort. En fiskarbefolkning levande på insjöar, som förutsattes så gott som obekant med havet, kan ju ej antagas ha funnits på Island på 900-talet. Det är visserligen anmärkningsvärt nog, att sådant får antagas för Norge mitt under vikingatiden, men det är dock möjligt.

I den fno. egentliga litteraturen förekommer enligt Fritzner² *sjár* (*sær*) icke i betydelsen insjö med syftning på Norge och Island. Av ett ställe i Flatöboken, som F. anför, ser det också ut, som om denna betydelse vore främmande för västnordiskt språkbruk och endast förekommande i Sverge (. . *vatn, er sviar kalla sjá, er þat ósalt vatn*). Men detta förhållande behövde icke äga sin giltighet också på 900-talet i Norge, särskilt i trakter av detta land, som ej i nämnvärd mån berörts av utvandringen till Island, där inga insjöar med namn på *-sjór* (*-sær*) finnas, medan i Norge många sådana från forntiden anföras hos Fritzner, i synnerhet från östliga Norge.

Innan jag slutar dessa anmärkningar ber jag få ställa ett spørsmål till norska etnografer: Kan i våra dagar någon sådan insjöbefolkning, som den Háv. 53 åsyftade, uppvisas i Norge?

Det kan här tilläggas, att Eiríkr Magnússons förklaringsförsök (inför Cambridge Philological Society 2 febr. 1909, av mig känt från ett referat av universitetets "reporter" med några få tillägg av författaren i Year Book of the Viking Club, Vol. I, July 1909, s. 69—70), varigenom visserligen parallellismen mellan de båda kortversarne bevaras, svårligen synes kunna antagas. Dels är det nämligen allt för djärvt att, som E. M. gör, anse orden *lítill ero geð* underförstådda i de båda första versraderna — någon analogi till en sådan ellips anföres ej —, dels är betydelsen för *geð* av *temper*, lynne, (av förf. här använd "tentatively for a literal translation"), använd med syftning på naturföremål, eljest alldeles okänd för ordet *geð* såväl i fno. som i dess nyare nordiska motsvarighet (i norska, svenska och danska dialekter). I en så ovanlig användning kan ej ellips av ordet anses trolig, om den också eljest vore antaglig. — Jag ingår här ej på förf:s förklaring för övrigt.

L. Fr. Läffler.

Förklaringar till gammalsvenska texter.

På föreläsningar i Uppsala framställde jag i senare hälften av 1890-talet åtskilliga förklaringar till ställen i "Valda stycken af svenska författare 1526—1732", utgivna av Noreen och Meyer. Under den livliga uppmärksamhet, för vilken dessa texter varit föremål, ha sedermera en del av ställena utretts av andra (Tamm i Ark. Band 16, Noreen i den nya upplagan av textstyckena och v. Friesen i Språk och Stil, Band 8). Här följer ett utdrag ur nämnda föreläsningar (med några efteråt gjorda tillägg) behandlande ställen, som fortfarande synas tarva förklaring.

Sid. 1, rad 14.

Tidhegierd i "wort then helgha scriff och tidhegierden oss fången på . . . latina" tolkas i Ordlistan som "gudstjänst". Noggrannare angivet står *tidhegierd* här = "liturgi" i detta ords inskränkta betydelse: formulerade beståndsdelar i gudstjänsten (motsats till predikan och fri bön); jfr att ordet i fornsvenskan (se Söderwalls Ordbok) även kan beteckna "till gudstjänsten hörande böner".

S. 3, r. 29.

I "förspråket till Thet nya testamentit på swensko", 1526, framhålles här, att "tolken flere böker och flere lärares lecturer seedt haffuer". Detta *lectur* översattes i Ordlistan med "läsart". Bättre passar att fatta det såsom "kommentar", en betydelse, som *lectura* enligt Du Canges Glossar även haft och som tydligen utvecklats sig ur betydelsen "föreläsning" (: muntlig kommentar).

S. 9, r. 1 ff.:

Maria, modher skäär och reen,
födde en son forutan meen.
Ingen haffuer wist eller tenkt,
at iomfru födde oforkrenkt.

I Ordl. tolkas (*forutan*) *meen* såsom (utan) "lyte, brist". Det synes mig ovisst, om "forutan meen" avser "son" eller "Maria". I förra fallet är att jämföra isl. *meinalauss* "uskyldig, syndfri", om Jesus i "dó hinn meinalausi mér til lausnar" (belägg hos Fritzner). Men om, såsom rimligast synes, uttrycket avser "Maria", syftar det på den obefläckade avlelsen: jfr fsv. "ther til at thin systir skuli ey skändas älla thola nakat meen" samt även fsv. "likame ren ok menlös . . . corpus meum immaculatum" (belägg hos Söderwall under *men* och *menlös*). För båda fallen passar det att återge *forutan meen* i här ifrågavarande vers med "utan synd".

På den obefläckade avlelsen syftar enligt min mening säkert sista radens "at iomfru födde oforkrenkt". I Ordl. översättes *oförkrenkt* med "utan men". Jag tolkar det som "oskändad, obefläckad"; jfr fsv. *krænkie* "kränka, skända" och särskilt det hos Söderwall anförda belägget: "kränkte hænna iomfrudom".

S. 16, r. 10 f.

I "ther aff pläghar man kalla them, som arghe äro, Krodhan skalkar" skulle enligt Ordl. *argh* betyda "usel". Bättre passar här, synes det mig, betydelsen "ond", ondskefull, som bestyrkes av fsv. *argher* i t. ex. "then argeste skalk" (belägg hos Söderwall) samt mlt. *arch* "schlecht, böse". Denna betydelse stämmer även bättre ihop med det i texten följande *Krodhan skalkar*. Att detta uttryck brukades som okvädinsord liksom mlt. *krodenduvel*, *krodensone* och mht. *krot* ("Schelte für einen kleinen böartigen — giftigen — Menschen" Weigand, D. Wtb.⁵), är att jämföra med, att grodan betraktades som ett giftigt, ondskefullt djur: no. *gro* "Padde" användes även "som Skjældsord med Begreb af Arrighed og Ondskab (da man nemlig har sagt, at Padden spruder Edder)" (Aasen).

S. 31, r. 9 f.:

"Thenn wenskap skall iagh ättskilie,
thenn stundh iagh leffue må".

Sista raden tolkas i Språkl. anm. "så vitt jag får leva", och såsom parallell till den här för *thenn stundh* antagna betydelsen "så vitt" åberopas "all den stund". Det senare betyder ju ej "så vitt", utan "emedan", och denna betydelse skulle ej passa här. I stället anser jag *thenn stundh* här stå == fsv. *þe stundh* "under den tid som", "så länge som" (anfört hos Söderwall II: 525); jfr ock da. *den stund* "medens".

Vad *wenskap* i den första anförda raden angår, torde detta ord här på nutida svenska böra återges med "älskog", en betydelse, som ordet kan ha i fsv. (jfr Söderwall samt även Rietz: *vänskap*, "trolofning", *vänskapas* "smekas").

S. 31, r. 11 ff.:

Scham få och thenn menniskie,
som herre Gudh giffue henne skam,
som slecte vtth liuss i lyctonne,
ther konungens sonn epter samm!

Här skulle enligt Språkl. anm. *som* i andra raden stå "överflödigt". Någon parallell till ett dylikt bruk av *som* anföres dock ej. I själva verket torde *som* här stå == "såsom, liksom". *Scham* torde nämligen i första raden vara = "den onde, djävulen", en betydelse ordet även kan ha (både i svenskan och danskan, jfr särskilt Rietz: "Skamm ta dej!" "Skamm (få bytingen!)", och de första raderna äro alltså att tolka "den onde må ta den människan, liksom Herran Gud bringe henne på skam" (eller "låte henne komma i olycka"; jfr da. *skam* "skade, ulykke", och sv. dial. *skam* "skada").

S. 35, r. 23:

Och arla om morgonen, then dagen wart lius,
och tå war bondhen att tinget fuus.

Detta *then* återgives i Språkl. anm. med "när?" Det är nog riktigt, att ett "när" här behöves, men detta får underförstås; *then* hör ihop med *dagen*, och raden är att förstå sålunda: "arla om morgonen, (då) den dagen blev ljus" = "då det ljusnade den dagen"; jfr fsv. (Hert. Fredrik 83) ävenledes med underförstått "då": "arla om morghin, dagher var liws, han ridher sik ena aff thz hws".

S. 36, r. 17 f.:

Johajj, meshatten går ther och skeer was;
tordyffelen han dragher dynghelas.

Med denna lydelse innehåller värsen icke någon "förvridding", såsom avsikten är i denna visa, ty *meshatten* "entitan", vistas ju (såsom ett annat namn på densamma: "kärrmesen" och även dess latinska namn "Parus palustris" antyder), gärna på vassbevuxna ställen, och tordyveln har ju sitt namn av att den håller till i "dynghia" o. dyl. Den ursprungliga lydelsen är uppenbarligen:

Johajj, tordyffelen går ther och skeer was;
meshatten han dragher dynghelas.

S. 36, r. 22.

basseloss i "basseloss naskar på pigone" tolkas i Ordl. med "p" som "snöping". Frågetecknet kan strykas; *basse* förekommer nämligen enligt Rietz i sv. diall. i betydelsen "penis virilis" (jfr *fingerloss* i föregående rad).

S. 44, r. 28 ff.:

Sylen är i Tysklandh.
Bårstan är i Kalmar.
Kårdan äro j Rome.

Bårstan, som saknas i Ordl., är att sammanhålla med mlt. *borste*, ht. *Borste* f. "borst". *Kårdan* ansättes i Ordl. som *kårda* och förklaras som "karda (ett skomakarverktyg)".

Jag anser, att vi i stället här ha det mlt. *korde* "Strick", ht. *Korde* "Schnur, Bindfaden", fra. *corde* "streek, snöre, etc.", gr. *χορδή* "tarm, sträng gjord av sådan". Av prädikaten synes, att *Kårdan* är en (best.) plural; den svenska singularformen synes vara *kårde*. Användandet av pluralformen förklaras av att skomakaren brukade ha till hands ett knippe trådar, avklippta i passande längd. Även *bårstan* är möjligen en best. plural; det följande *är* för *äro* kunde då bero på inverkan från *är* i föregående rad, eller från talspråket; jfr sing. *borste* "borst", Dahlgren, Glossarium. I här ifrågasvarande strof omtalas således alla de tre saker, syl, borst och tråd, som skomakaren behövde för att kunna sömma.

S. 58, r. 5.

Om formen *hweeser* i "Hwij ästu så wååt? Huarföre hweeser?" säges (i anslutning till ett förslag av Tamm i Ark. 16: 151) i Språkl. anm.: "troligen fel för *weesan* av *vesa* (i sv. diall. och Spegels Glossar, isl. *veisa*) 'dy, gyttja'. Alltså 'varför (har du denna) gyttjan (på dig)?" — Att här skulle stått ett substantiv, passar emellertid ej bra ihop med det föregående ordet, då man knappast kan underförstå allt det, som i Språkl. anm. förutsättes; i st. f. "Huarföre" hade i detta fall bort stå "Huarifrån". Möjlig är däremot en i Språkl. anm. i första upplagan framställd förklaring, enligt vilken här stått ett adjektiv: *wesen* = "slapp"; ett adj. *vesen* "vek, svag" finnes i sv. dial. (s. Rietz under *vesa* 2) och i no. dial. finnes dels *veisen* "slap" (Ross), "svag" (Aasen), dels *visen* "vissen, ogsaa kraftlös, magtlös, mat" (Ross), med variantformen *vesen* (se Aasen). Betydelserna hos no. *visen* tala för, att sv. *vesen* helt enkelt kan vara en växelform till sv. *vissen* "vissnad"; å andra sidan kan sv. *vesen* ju ock motsvara no. *veisen*. Nu är emellertid att märka, att i sv. dial. också anträffats en kortare form: *ves* = "svag" (se Rietz); denna sammanhänger tydligen nära med nämnda

adj. *vesen*. Enligt min mening är det sannolikt detta *ves*, med tillsats av nominativ *-er: veser*, som föreligger på det här diskuterade stället; jfr *unger pija* 203. 31 och sådana i sörmlandsdialekter — det här ifrågavarande diktverket har som bekant sannolikt författats i Södermanland — även vid femin. så vanliga adjektivformer som *vasser* "vass", *enviser* "envis" (se om dylika T. Ericsson, Sv. Landsm. 8: 158). Skrivningen *hweeser* med *hw-* torde bero på lättförklarlig osäkerhet om det i skriftspråket ovanliga ordets stavning. Att (*h*)*weeser* står som rimord till *reesan*, gör formen ingalunda omöjlig här. Förf. nöjer sig nämligen även å andra ställen med att endast de huvudaccentuerade stavelserna rimma, jfr t. ex. rimmen *triwes: riffwas* 58. 8 f., *behållet: thåla* 60. 39 f., *willia: snille* 62. 28 f., *föra: smöret* 62. 35 f. Betydelsen "svag (matt)" passar också bra. Frågan: "varför är du så våt, varför (så) matt" motiveras av den medfart den så tilltalade enligt s. 58. 18—28 nyss varit ute för.

S. 62, r. 8.

Ordet *träfärdh* i "j eena förbankade träfärdh" tolkas i Ordl. (med frågetecken) som "långtrådig resa". *trä-* ensamt kan dock ej gärna betyda "långtrådig". Sannolikt har man här att göra med samma *trä*, som förekommer s. 54. 22 i uttrycket *Trå vare du* "fan anamme dig" samt även ensamt: *trä* (ej i Ordl.) 54. 6 = "(det var) fan, tusan", och som också finnes i sv. dial. i formerna *tra* och *trä* i betydelsen "hin onde" (se Rietz *tra*). *förbankade träfärdh* torde således vara = "förbaskad sat(ans) resa"; jfr sv. dial. *trä-ty* "sattyg" (anf. av Rietz).

S. 64, r. 4.

dus i "han ridher i fullan dus" översättes i Ordl. med "karriär?" Friare kan ordet nog på detta ställe så återges, men då det även använts om annan (hastig) rörelse än till

häst, såsom framgår av fsv. "kommer konst till ett hus i fullan dus" (se Söderwalls Ordb.), och påtagligen sammanhänger med sv. dial. *dus* "dån, susning", är det noggrannare att återge med "susande fart"; jfr ty. *Saus* = "das Sausen", men ock "sausendes Daherfahren". (Rörande betydelseutvecklingen av *dus* i sv. "sus och dus", da. "sus og dus" samt fsv. "han drykker oc skrölar i fullan duss" hänvisar jag till Falk o. Torp, *Etym. Ordb. dus*).

S. 73, r. 5 ff.:

när vardhen hafuer oss barn till vendh
at vij tå få en evi glädhe.

Den redan av v. Friesen (Språk o. Stil 8: 41) påpekade emendationen av *barn* till *baken* "ryggen" bekräftas ytterligare av att flere (i Beckmans Sv. Psalmhistoria omnämnda) versioner ha *rygg* i st. f. *barn*. Det följande *till vendh* bör således sammanskrivas *tillvendh*, i "Den danske Psalmebog", Kjøbenh. 1569, står också enligt Beckman *tillvent*.

I st. f. *glädhe* i sista raden har (se Beckman) Laur. Jonæ *botna* "båtnad" och den nämnda danska psalmboken har *Bade*, motsvarande mlt. *bate*, fsv. *bata* "fördel, gagn, båtnad", ä. nsv. *båte* "båtnad" (Dahlgren, Glossarium). Sistnämnda läsart är, såsom rimorden: da. *maade*: *Naade*, sv. *måto*: *nådhe* visa, säkerligen den ursprungliga.

I början av följande strof, r. 7 f., heter det:

När wij skole till vårdt fädernesland
och skelias från thenna ellende.

Motsättningen mellan "vårdt fädernesland" (himmelen) och "thenna ellende" (här på jorden) jämte psalmens höga ålder gör uppenbart, att *ellende* här använts i ordets ursprungliga betydelse: "främmande land, landsflykt, förvisning". — Att ordet på detta ställe visar "den"-genus, är att jäm-

föra med att det i mlt. och mndl. jämte neutr. även kan vara femin.

Sid. 73, r. 31:

Min tro och hop iagh steller
in på Gudz helgha ordh,
ehuat min sack nu huelfver
alt in på tenne hiordh.

I denna psalmvers skulle enligt Språkl. anm. "ehuat min sack nu huelfver" betyda "huru än mina förhållanden välva sig om"; jfr Tamm, Ark. 16: 152. Det är dock ej påvisat, att *ehuat* här kunnat betyda "huru än". Tamm åberopar på anf. st. "fsv. *huat* i bet. huru", men denna betydelse hos *huat* är endast anträffad "i dir. frågesats el. utrop", ss.: "hwat west tw thz", och i förbindelse med adj. eller adv., ss. "o hwat säl iak ware", "o hwat gärna" (se Söderwall). I "ehuat min sack nu huelfver" måste, om man här har att göra med en motsvarighet till *æ hwat* i fsv., *ehuat* vara subjekt och *sack* objekt. Så uppfattades också satsen i Språkl. anm. i första upplagan, men den där för *huelfva* postulerade betydelsen: "bringa omhvälfning i", är ej styrkt och har därför med skäl ej upptagits i andra upplagan. Gåtan med detta *ehuat* löses av en variant: *ehuart*, som anföres i Beckmans Psalmhist. s. 486 dels ur "Manuale sueticum, 1663", dels (i noten) från Wivallius. *ehuart* är säkert den ursprungliga formen här. Det är väl mindre troligt, att *ehuat* för *ehuart* är en gammal form, att jämföra med neutr. *annat* till fsv. *annar*, fsv. *okkat* till *okkar*. Möjligare vore, att *-t* för *-rt* här berodde på senare dialektisk utveckling; jfr t. ex. *svat* "svart", Sv. Landsm. 1: 73, *stot* "stort" Sv. Landsm. 8: 135. Eller ock är det här ifrågavarande *ehuat* icke annat än skrivfel för *ehuart*. Lydelsen "Ehua(r)t min sack nu huelfver" bekräftas och belyses av sådana fraser som fsv. "(jak wander ey) hwart thz hwelfwer" (anf. hos Söderwall under *hwälva* "hvälfva,

vända sig") och äldre nsv. "(Får se) hwart det hwälfver": "(We'll see) how it turns" (se Serenius, Ordb.); den betyder således: "hvar min sak än vänder sig" = "vilken vändning min sak än tager".

S. 74, r. 28 ff.:

Men ingen tingh vthi werden är,
som ett så sorgeligett hierta bär;
för en skön jungfru iagh hafver kiär.

Att här sätta semikolon efter *bär* och, såsom i Ordl. sker, tolka det följande *för* som "ty" ger ingen god mening; att han hade en ungmö kär, vore ju i och för sig ingen anledning till sorg. Detta semikolon bör strykas, komma sättas efter *jungfru*, och *för* är att fatta som "för — skull"; jfr fsv. *for* "för — skull" och t. ex. "Herr Nils . . . bähra för henne stoor sorg" 76.1, "Jagh haar warit i jern och bandh . . . för en jungfru af Danmarckz landh" 114.11 f. (*för* "för skull" saknas även för dessa ställen i Ordl.), "Stor sorgh tå mondhe iagh bära . . . för then iungfru kiära", Sv. Landsm. Bih. II. 152. Versens sista rader äro således att tolka: "som bär ett så sorgset hjärta (som jag) för en skön jungfrus skull, (den) jag har kär".

S. 81, r. 26:

Beskåder eder fulwål och känner
aff migh och bliffwer så wijse.

Enligt Ordl. skulle *känner* betyda "igenkännen". Detta passar ej bra ihop med det följande *aff*. Jag fattar i stället *känna* här som "förmimma, märka" (se Söderwall, *kænna*). *känna aff* står här i liknande användning som sv. *märka av* i t. ex. "man kan märka av detta" och som fvnord. *marka af* "tage Lærdom af" (se Fritzner, *marka* 9). "känner aff migh och blifwer så wijse" är alltså = "tagen lärdom av mig (av mitt öde) och bliven på det sättet vise".

S. 87, r. 34 ff.:

När rådet således hörde . . .
huru Lucius saken vthförde,
tå bleff all handelen klar.

handelen översättes i Ordl. "handlingssätt(et)". Ordet står emellertid här i den avbleknade betydelsen "ärende, sak": jfr Linds Ordb. "*handel* et ärende . . . eine Sache" och sådana tyska vändningar som "Man hat mir den ganzen Handel erzählet", "Du hast mir den ganzen Handel verderbt" (anf. i Adelungs Wörterb.); "tå bleff all handelen klar" alltså = "då blev hela saken klar".

S. 89, r. 28:

Lijfsens mesterinna om "historien" skulle enligt Ordl. vara = "livets ledstjärna". Detta är onödigt fritt. *mesterinna* betyder här "lärarinna", såsom uttryckets hos Cicero, De Orat. 2: 9, förekommande förebild: "Historia . . . magistra vitæ" visar.

S. 96, r. 29.

drifwa (*den sak*) tolkas i Ordl. "söka genomdriva". I *drifwa* kan ej ligga mer än "bedriva, förehava, hålla på med", betydelser (belagda hos Söderwall), som också passa här.

S. 101, r. 37.

Här talas om "thet största Decij regementz åhr". Detta är ett egendomligt uttryck. I själva verket är *största* fel för *första*: jfr på motsvarande ställe i Fsv. legend. II. 440, rad 10: *första*. Decius började ju också sina i detta stycke omnämnda förföljelser mot de kristna redan under sitt första regeringsår, år 249.

S. 108, r. 19 ff.

I den dikt, som Vivallius skrev, då han fördes i fängelse, heter det här:

Gudh will them alla beskära

frögd, glädie, fridh och roo och stoor tröst, inga mina boijor.

Det sista "inga mina boijor" förefaller underligt. Stället har emellertid ej blivit riktigt läst. Enligt noten skulle i st. f. *inga* i handskriften möjligen stå *ingå*. Någon å-ring finnes dock ej över typen, endast en kraftig prick; i st. f. *å* är här i själva verket att läsa *i*. Även över staven före *y* står en likadan *i*-prick, här är således också att läsa *i*. Före detta *i* synas ett par svaga streck utan prickar; det, som utgivarna tagit som prick över det första av dessa, utgör i stället den nedersta spetsen av det ovanför stående *f*:et i *frögd*. I st. f. *ingå* kan man således säkert skönja *nigi*. Detta emenderar jag till (*m*)*ig i* (möjligen urskiljes av *m* första strecket i begynnelsekroken). (*m*)*ig i* står alldeles i bladets ytterkant, och därigenom har vid bläddring den första staven i *m* blivit bortsuddad. Att här icke lämnats den vanliga margen, beror tydligen på att orden (genom inverkan av det följande, med samma typer börjande *mina*) först överhoppats, men efteråt tillskrivits i margen; i följd av det trånga utrymmet har därvid *i* nästan skrivits samman med *mig*. Mot läsningen (*m*)*ig* talar ej, att denna form äljes i dikten brukar skrivas *migh*, ty skrivningen *mig* förekommer dock på ett ställe: 107. 29 (jfr ock *iag* för *iagh* t. ex. 108. 16). Vidare är att märka, att i handskriften står komma efter *roo*, men ej efter *tröst*. Denna passus lyder således: "... fridh och roo, och stoor tröst mig i mina boijor". (*m*)*ig* styres liksom *them* i föregående rad av *beskära*. Vivallius önskar alltså, att Gud ville beskära honom själv tröst i hans fångenskap.

S. 109, r. 22 ff.:

Som om hösten een ädell roos
måste iagh nu förweckna,
och som blomster falla sin kooss.

Det i andra raden stående *förweckna* tolkas i Ordl. sålunda: "ge sig, försvinna från skådeplatsen (jfr mlt. *vor-wiken*)". Detta passar ju ej om en "ädell roos". I stället bör man helt enkelt tänka på sv. *vekna* "bli vek", även "böja" i en gammal visa, Sv. Landsm. Bih. 2: 46: "Honn wecknades nedh till iordenn, iagh mente honn skulle retth döö"; jfr ock da. *vegne* "blive blød", även "bøie": "en lang tynd Stang som . . . vegner sig i Midten" (i Da. Vid.-selsk. Ordb.). *förweckna* förhåller sig till *vekna* liksom t. ex. *förblekna* till *blekna*, *förvissna* till *vissna*, d. v. s. betecknar såsom fullbordad den process det enkla verbet uttrycker; det betyder således "bli fullständigt böjd"; på här ifrågavarande ställe kunde det återges med "digna ned".

S. 113, r. 36:

Een hiort, som har itt guldband om
och hörer strenger klingha.

strenger skulle enligt Ordl. vara att förstå som "bojor". Denna betydelse vore egendomlig. Jag fattar det helt enkelt som "strängar". Detta passar särskilt bra ihop med det något längre ned följande "dantza": en hjort, som är bunden, om ock med guldband, och som hör stränga(spel) klinga, han dansar ända ej så glatt som den, som får springa fritt i dalen.

S. 117, r. 4.

"(Här seer man) *sijn under*" tolkas i Språkl. anm. "sina (otaliga) underbara (saker)". Uttrycket är en slavisk efterbildning av det tyska: "sein Wunder sehen (hören)" = "etwas sehen (hören) das jemandes Staunen zu erregen geeignet ist" (ex. i Lessings Minna v. Barnhelm: "Du sollst dein Wunder hören"). "Här seer man *sijn under*" betyder således: "här seer man något, som måste väcka ens förundran". Vad de tyska "sein Wunder sehen. hören" angår, har väl possessiv-

pronomenet inkommit i dem genom inflytande av sådana uttryck som "sein Wunder (= förundran) an etwas haben, kriegem".

S. 143, r. 28 f.:

så haer nu denne dag
sin äntlig ända nått.

Enligt Språkl. anm. skulle *sin äntlig* stå för *äntlig sin*, och i överensstämmelse härmed tolkas *äntlig* i Ordl. som adv.: "slutligen, till sist". Jag anser, att detta *äntlig* är adj. och står för *äntlige*, liksom här ifrågavarande författare (Columbus) på ett annat ställe, 147.14, skriver *lustig' gossar* för *lustige gossar*; jfr ock hans infinitiver *gör'* 146.30 och *spasser'* 149.31.

S. 145, r. 34:

hur en pillt hoos wännen sin
aldrafoogligst sig skall ställa!

Detta *aldrafoogligst* översättes i Ordl.: "på det mest intagande sätt". En sådan betydelse hos *fooglig* kan jag ej finna styrkt. I stället torde formen betyda "på det mäst passande, lämpligaste sätt": jfr fsv. *fogh* "det som är till pass" (Söderwall) och mlt. *vöchlich*, ht. *füglich* "passend, schicklich". Uttrycket *ställa sig foogligt* är tämligen synonymt med det i nästa vers förekommande *skicka sig rätt*.

S. 159, r. 28 ff.

I en av "Skogekiär Bergbos" visor heter det här:

Om kärlek kunde wägas och mätas medh wist mått,
så wet iag wäl, du hatwer så mycken kärlek fått,
at iagh har punden flera, än andra hafwa lod.
Min del, iagh fick på byte, han war i sanning god.

Om de tre sista raderna säges i Språkl. anm.: "Meningen torde vara: 'så vet jag förvisst, (att man skulle finna,) det du har (från min sida) varit föremål för så

mycken kärlek, att (man väl kan säga, det) jag har flere pund (av den varan att slösa på dig), än andra ha lod. Det kapital av kärlek, jag (redan vid födelsen) fick på min lott (att disponera över), det var (nämligen) i sanning duk-tigt tilltaget". Jag tror, att värsern är att förstå på följande mycket enklare sätt. I st. f. "förvisst" torde *wäl* i andra raden betyda "ehuru": jfr mlt. *wol* = "obwohl". Kommat är således att sätta före i st. f. efter *wäl*; efter *lod* bör sättas kolon. Man får då en klar mening: "Om kärlek kunde vägas och mätas med bestämt mått, så vet jag, att, ehuru du fått så mycken kärlek, jag har flera pund (därav) än andra hava lod: min andel (av kärlek), som jag fick i utbyte (vid mina många kärleksförbindelser, jfr de följ. stroferna), den var (nämligen) i sanning ansenlig".

S. 178, r. 11 ff.

Här säger "wijn-wännen" till "Venus-wän":

Blif du wid ögnalusten!
 Föd dig med en god mijn!
 Jag blijr wid drufwemusten
 och fägnas åth gott wijn.
 Mitt skepp går med full last till hambn;
 ett fagert skepp fyller din fambn.

"Ett fagert skepp" ger här ingen mening. Jag förmodar, att detta *skepp* är en delvis på inverkan från det föregående *skepp* beroende felläsning av skrivaren för *sken*, vilket han läst som *skep*, såsom ordet ännu vid denna tid ofta skrevs; jfr *skep* 157. 31 och dittografien *har* s. 175 noten för *han* i samma handskrift. "Ett fagert sken" passar ju bra som variation av "ögnalust" och "god mijn" om Venus-vännens "käresta". Med det av mig här förmodade uttrycket är att jämföra adj. *skenfager* samt det i Dalins Ordb. (under *fager*) anförda "låta bedåra sig av ett fagert skinn", vari *skinn* troligen beror på dansk förebild och missuppfattning av da. *skin* "sken".

S. 211, r. 12 ff.

Gunno Dahlstierna säger i "Kunga skald" om den, som han låter framträda som representant för det andligaståndet för att trösta den sörjande Svea:

Där näst een wördig man den samma höga trappa
upsteeg, hwars åhr haa gett wijshet och ähra Rom.

Detta *Rom* tolkas i Språkl. anm.: "åt Rom, d. v. s. (den katolska) kyrkan". Att om det svenska lutherska presterskapet skulle framhållas, att det bragt Rom vishet och ära, vore dock minst sagt oväntat. *Rom* här har i själva verket intet att göra med den katolska kyrkan. Det är en dialektform (dikten innehåller ju många sådana) för *rum* (jfr *rom-*, Rietz under *rum*, och no. dial. *rom* "rum" samt *krom* "krum", *Skom* "skum" sid. M. 2 i originalupplagan av "Kunga skald"), som här står i liknande användning som *rum* i t. ex. "lämnen vreden rum" Romarbrevet 12,19, "hafva rum till bättring" Vishetens bok 12,10, eller som ty. *Raum* på motsvarande bibelställen: "gebet Raum dem Zorn", "liessest jnen Raum zur Busse" och i andra uttryck såsom "der Hoffnung Raum geben". I satsen "hwars åhr haa gett wijshet och ähra rom" är det således "wijshet och ähra", som äro dativobjekt, och den betyder: "vars år givit rum åt (något friare: "inhöstat") vishet och ära".

Elis Wadstein.

Walhall, Studien über germanischen Jenseitsglauben von Gustav Neckel, Dortmund, Druck und Verlag von Fr. Wilh. Ruhfus, 1913, 144 s., 8:0.

Föreliggande arbete är den utförligaste framställningen af Valhallstrons uppkomst och utveckling, sedan Schullerus' afhandling offentliggjordes.

Författaren börjar med att pröfva de hittills framställda förklaringarna af namnet *Valhöll* och söker påvisa oriktigheten af den gängse uppfattningen. Den betydelse man inlagt i *val-*, nämligen 'död och hvad därmed sammanhänger', är för färglös och abstrakt och öfversättningen af namnet med 'Todeshalle eller 'Totenhalle' alltså otillfredsställande. De slutsatser man dragit på grund af dessa tolkningar bli sålunda också oriktiga: Valhall är från början hvarken ett allmänt dödsrike eller, som andra förmena, ett dödsberg. I det följande söker Neckel visa, att källorna inte känna till vare sig det ena eller andra, men att man ändock kan komma fram till klarhet i frågan.

Härvid ville jag blott erinra därom, att man dock i Sverige har en del berg, som kallas Valhall. Ett sådant, en hög brant af bisarra former, har jag sett i Kyrkhults socken i Bleking; i närheten finnes en sjö med namnet Jättarnes badkar (se anm. Ark. 21: 139). Flera andra så benämnda berg anföras hos Rietz s. 789; ett af Blekingebergen omtalas också af Nilsson Skand. fauna, Foglarna, I³ s. 23 not., där äfven den upplysningen lemnas, att pilgrimsfalken, som där hade sitt bo, af allmogen kallades *Valhöken*.

Äro nu verkligen dessa namn urgamla, utgöra de ett starkt stöd för den af N. bekämpade uppfattningen. I alla händelser kräfde de en liten särskild undersökning, hvarvid man hade att tillse, huruvida de ej uppkommit bland de bildade klasserna under inflytande af antikvariska strömningar¹⁾.

Neckel granskar därefter utförligt betydelsen af ordet *valr* och dess germanska motsvarigheter. Han kommer därvid till det resultatet, att *valr* inte är något abstraktum 'död', 'strid' l. dyl. utan ett konkretum, bundet vid en bestämd kultur: 'de på slagfältet liggande kämparna' eller 'slagfältet efter drabbningen (med

¹⁾ Åtminstone namnet *Valhall* i Kyrkhults socken är dock allmänt bland allmogen. Det kan ock förtjäna framhållas, att det nämnda berget enligt allmogens tro i forna tider tjänstgjort som "ättestupa"; detsamma gäller enligt Rietz de af honom omtalade bergen med samma namn. Sjön nedanför ett af dessa heter enligt Rz *Valsjön*, hvarvid man kan jämföra, att nedanför *Ättestupan* i Tunhems socken, Västergötland, ligger *Öns* (d. v. s. Odens *källa* (se Ortnamnen i Älvsborgs län XII, s. 167, anm. Ark. 25: 200, 352). Möjligt är, att den skepsis, med hvilken på senare tider traditionerna om ättestupor omfattats, är oberättigad. Jfr härtill äfven A. Bugge *ZfdPh.* 41: 374, som erinrar om Gautrekssagans framställning om "ættennisstapi" samt därom, att handlingen i denna saga försiggår just i västra Sverige, där äfven den västgötska ättestupan är belägen.

döda, sårade och vapen). Uttrycket *fella val* o. d. är ej likartadt med *fella tré* o. d., utan bör jämföras med *hoggva raufar, verpa haug*: kämparna bilda en *valr* först därigenom att de falla. *Kiösa val* kan återges med 'bestämma valen', af Snorre förtydligadt med *kiösa feigt á menn* eller rent af *fella*. De gemensamma germanska vapenbeteckningarna med *wala-* sammanhånga därmed, att många särskildt värdefulla vapen voro *valrof*¹⁾.

De flesta dylika *val*-komposita gruppera sig emellertid omkring begreppet Valhall, sådana nämligen som *Valgláumnr*, *Valgrind*, *Valfödr* o. a. De ha alla aflägsnat sig från grundbetydelsen af *valr* och isolerats från de öfriga sammansättningarna med detta ord.

I de närmast följande afsnitten utvecklar förf. afhandlingens grundtanke: att Valhall ursprungligen är den så att säga sublimerade valplatsen, hvars blodiga hemskhet i olika grader afspeglar sig i Edda- och skaldelitteraturen. Denna identitet framskymtar i Grímnismál och Vafprúðnismál. Så är t. ex. "Hroptr kyss . . vápndaða vera" (Grímn. 8) ett uttryck, som ursprungligen intet kan ha att skaffa med Valhall, utan som betecknar en å själfva stridsplatsen utöfvad verksamhet och — liksom ags. *walcyrige* och *walceásig hræfn* — sammanhänger med en primitiv kampvidskelse, som längre fram i arbetet behandlas²⁾.

Emellertid kan det, enligt Neckel, i dessa båda Eddadikter icke längre vara tal om någon identitet mellan valplatsen och det Valhall, som där skildras, och som icke är en dödens hemvist utan ett krigarparadis. Annorlunda ter sig den bild, som lemnas i afslutningen af Helg. Hund. II. Helge, som återvänder från Valhall, bär blodiga sår på kroppen och blodig brynja, har rimfrost i hår och händer kalla af regnet, alltså: han befinner sig i samma tillstånd, i hvilket han låg på slagfältet. Här afspegla sig de äldre och ursprungliga Valhallsföreställningarna.

Förf. lämnar en fin analys af dessa härliga strofer. Helge kommer ej från grafhögen, menar Neckel. Tjänarinnans ord till Sigrun: *Upp er haugr lokinn* kan enligt N. blott beteckna, att hjälten låtit öppna grafkullen för att där fira återseendet; att han själf kommer från Vallhall och dit återvänder, står utom allt tvifvel.

Jag känner mig dock ej alldeles öfvertygad på denna punkt utan tror fastmer, att den följande versraden *kominn er Helge* nära ansluter sig till den föregående och anger, hvem som kommit från

¹⁾ Beträffande *valbost* är säkerligen det af Neckel framställda andra alternativets förklaring det enda riktiga. Ordet är till skillnad från *valserkr*, *valhráumnr*, *valgoltr* ett tekniskt uttryck, såsom förf. också medger, och hör till *val-* 'välsk'; jfr för öfrigt Falk Altnord. Waffenk. s. 30.

²⁾ Då däremot förf. ser ett dylikt drag i Grímn.: *Gera ok Freka seðr gunntamiðr*, kan man känna sig mera tveksam. Äfven uttrycket *Hropts sigtoptir* i Völ. tycks förf. pressa väl mycket, då han menar, att där valplatsen föresväfvat diktaren.

den öppnade högen. Vi ha väl här en af dessa irrationalismer och motsägelser, om man så vill, som så ofta möta oss på området för själatron ¹⁾ och föreställningarna om lifvet efter detta allt intill senaste tid. Helges döda kropp hvilar i högen, och hans andra jag kommer ridande från Valhall. Man behöfver icke rädda sammanhanget genom antagande af interpolationer, som några gjort, och det förefaller också anm. mindre befogadt att med Al. Bugge förutsätta inflytande af kristliga föreställningar om Helge liggande i en kista ²⁾; kistan i den medeltida folkvisan är väl en senare tillsats, om den nu öfverhufvud sammanhänger med Helgedikten.

Inte heller är det, synes mig, så lätt att komma ifrån Vegt.-kvidas strof om den i grafven liggande vqlvan:

Var ek snivin snióvi ok slegin regni
ok drifin döggu: dauð var ek lengi,

där vi ju ha en parallell till de verser om Helge (hár er pitt, Helgi! héla prungit o. s. v.), som enligt N. visa, att det här ej är fråga om den i grafven liggande hjälten. Neckel anser verserna i Vegt.-kv. lånade från Helg. Hund. II. Detta antagande är af flera grunder ganska osäkert: Vegt.-kv. förefaller i vissa afseenden vara en mycket ålderdomlig dikt ³⁾, om också innehållet är besynnerligt ⁴⁾. Snarare kunde förhållandet vara motsatt ⁵⁾. Och för öfrigt: behöfver man verkligen fördjupa sig i spekulationer öfver en så nära till hands liggande poetisk frihet som den, att diktaren låter den döde piskas af regn och öfverhöljas af snö, fast det närmast är själfva grafstället det gäller? En sådan föreställning är åtminstone inte främmande för oss moderna människor.

Utan att våga förneka riktigheten af förf:s uppfattning är sålunda anm. snarast böjd att tro, att den blodige och af elementerna ansatte Helge, som visar sig för Sigrun, närmast är den från högen uppståndne hjälten. I alla händelser har förf. säkrare exempel att anföra t. ex. Hakon (i Hákonarmál), som "stóð allr i dreyra drifinn" och önskar behålla på sig sin sönderskjutna rustning.

¹⁾ Exempel på "två själar i en kropp" se Löffler Ark. 32: 98. I denna afhandling finner man för öfrigt äfven andra exempel på dylika motsägelser, som det knappast lönar sig att spekulera öfver, eftersom dessa föreställningar med all sannolikhet ofta icke ägt någon rationell grund och man icke känt behof af det logiska och förnuftiga sammanhang, som vi eftersträfvä. Därför förefaller mig — i fråga om förhållandet med djursjälen vid vissa förhamningar — den af Löffler s. 109 anförda tredje förklaringsmöjligheten afgjordt vara att föredraga: att man inte närmare klargjort för sig, hur detta kunnat ske!

²⁾ Vikingerne 1: 302.

³⁾ "Det er i form og indhold særdeles gammeldags" F. Jónsson Lit. hist. 1: 147.

⁴⁾ Jfr Schück Stud. 2: 27 f.

⁵⁾ F. Jónsson Lit. h. 1: 148 sätter Vegt.-kv. till o. 900, s. 258 Helg. Hund. II till o. 950.

Alltså: det fanns, enligt N., en grupp diktare, hos hvilka en hemlighetsfull identitet existerade mellan Valhall och valplatsen. Och dessa föreställningar äro de äldsta.

Men inte blott gästerna i Valhall äro verkliga "valgäster" — äfven salen förräder sitt ursprung från "valr". Kenningarna *Svalnis salpenningr* och *Svafnis salnæfrar* visa, att Odens hus tänktes byggdt af och täckt med sköldar; jfr Grímn. Spjuttaket är ett af dragen i den skräckbild, som de inträdande se för sig. Detta spjut- och sköldhus har ingen motsvarighet i verkligheten. Men beståndsdelarna måste ha sitt ursprung därifrån, och den ort, där de finnas tillsammans, är slagfältet efter striden, betäckt med lik och vapen af alla slag. Dessa tillhöra Oden, som samlar alla de herrelösa spjuten ¹⁾ och sköldarna och däraf bygger en stor sal, i hvilka han bor med de fallna i Valhall. Eller också byggs den af de döda själfva för att ha ett skydd. Valhall är — med ett ord — ett som sal stileradt slagfält.

Valen på slagfältet fick sin sal efter förebilden af äldre germanska dödsboningar, t. ex. Hel. Dessa voro inga allmänna dödsriken — en dylik föreställning är hos germanerna jämförelsevis ung —: hvarje ätt hade sina egna döda, som man stod i förbindelse med och placerade i ofta bestämdt lokaliserade "dödsboningar" (dödsberg o. d.). För Valhall gällde också en inskränkning: där mottogos nästan endast vapendöda män. Häri ligger en af olikheterna med de öfriga dödsboningarna — en olikhet, som sammanhänger därmed, att Valhall inte var förlagdt till en viss bestämd ort. En annan är den, att Valhall icke är någon sal i bergets inre, ty det har ett verkligt tak. På grund häraf skulle det, enligt N., vara tydligt, att släktskapen mellan Valhall och de öfriga dödsboningarna ej får fattas som direkt härstamning, t. ex. från dödsbergen.

Inte heller af detta resonemang kan jag känna mig fullt öfvertygad. Att sköldtaget härstammar från slagfältet, har inte bevisats: det kan bero på en helt naturlig omstilisering. Valhall har i våra källor visserligen inte förlagts till någon bestämd plats, men intet hindrar väl, att vi här stå inför samma utveckling som den Hel undergått. I Tyskland finnas ju berg, om hvilka berättas, att krigarskaror där ingått.

Från regeln, att endast vapendöda män fingo plats i Valhall, finnas åtskilliga undantag: utom sådana, som dött af sina sår efter slaktningen eller dött en död, som påminner om drabbningens, och som sålunda kunna föras till första gruppen, erhöles också sotdöda furstar och hjältar där inträde. Förf. ser här två olika Valhallsbilder af olika ursprung. Om de senare säges ofta, att de *fara til Óðins*. Men detta är icke alltid detsamma som att *fara*

¹⁾ Af intresse är den i anmärkningarne (s. 102) häfdade härledningen af Odens spjut ur gammal fetischdyrkan; jfr t. ex. Eyrb. kap. 44, om Steinþórs spjut, som "leitadi sér staðar".

til *Valhallar*. En af Egils söner, som dog af sjukdom, har Oden tagit upp i *Godheim*; *Valhall* nämnes ej. På samma sätt med *Svegger*, som kommer till Oden. Förf. anser sig alltså berättigad att, då hjälten faller i kamp, alltid förutsätta *Valhallaföreställningen*, äfven om uttrycket *Valhall* saknas. Men där dessa villkor ej uppfyllas, ha större eller mindre delar af dessa föreställningar saknats; hvad detta innebär, behandlar han längre fram.

Denna uppfattning af *Valhall* som ett dödsrike för de fallna anser förf. dock ej för den ursprungliga. *Valhall* är från början en valplats med dess börda. Tanken var äldst icke den: "alla fallna finnas i *Valhall*", utan "dessa eller våra fallna". De som dö tillsammans, ansåg man, blifva också efter döden i hvarandras närhet (jfr t. ex. historien om *Þóroddr* och de fem drängarna i *Eyrb.*), och på samma sätt förblefvo de hundratals, som betäckte slagfältet, ett helt — de bildade ett *Valhall*. På grund af allmänt bruk har sedermera ett förallmänligande af föreställningen inträdt.

Denna valens enhet åskådliggöres t. ex. af vissa tyska sagor, såsom om kung *Karl*, som efter en stor slaktning med hela sin här gick in i *Odenberg*. Men dessa tyska sagor äro bundna vid fasta platser, hvarigenom förhindrats, att också här ett öfverindividuellt hem för vapendöda uppstod.

Valhallstron har sin rot i germanernas primitivaste föreställningar om döden — föreställningar, som i fråga om identifikationen af den döde och samma människa under lifstiden går vida längre än t. ex. hos *Homerus*, där emellertid, såsom förf. visar, den äldre krassare uppfattningen stundom framskymtar. I anmärkningarna till denna utredning lemna förf. en efter min mening mycket beaktansvärd kritik af den gängse uppfattningen om "skugg- och kroppsjälen¹⁾". Hos germanerna framträder själaföreställningen mycket svagt: den döde var "ett lefvande lik"; kroppen gick under, det kunde man ej undgå att iakttaga, men den döde själf lefde och var en kropp likaväl som den, som låg i grafven. Inte ens förbränningen kunde förinta människan. Tanken på vistelseorter på andra sidan grafven kan för öfrigt vara och är snarast äldre än denna sed (i motsats till hvad som synes vara t. ex. *Helms* uppfattning); den har utgått från grafven som boning för den döde och familjen. De släkten, som brände liken, kunde alltjämt tänka sig de döde som lefvande lik.

Viktiga äro de språkliga intygen om den äldre "själatron". Det samgermanska *själ* och det nordiska *önd* ha under den hedniska tiden inte återgifvit begreppet anima. I betydelsen 'själ', särskildt 'en döds själ', äro de inskränkta till öfersättningslitteraturen eller först där belagda och därifrån vidare spridda. Den ursprungliga betydelsen var för *själ* sannolikt och för *önd* säkert 'andedräkt', 'lif'. De enda substantiv, som i isl. blott tillkomma

¹⁾ Jfr *Ark.* 32: 209.

den döde och icke den lefvande, äro *dauðr* och *draugr*, det senare i regeln syftande på invånaren i en grafkulle. Intet stöd finnes för det antagandet, att det sista andetaget betydte något för de germanska föreställningarna om lifvet efter detta.

Valhall som uppehållsorten efter lifvet för alla i drabningen fallna var visserligen intet allmänt dödsrike, men det stod för ett krigiskt folk ett sådant nära. Den samgermanska utbredningen af ordet *halja* visar, att föreställningarna om Hells land äro äldre än de om Valhall. Förf. söker nu påvisa, huru Helgeografin upprepade gånger och på olika sätt inverkat på Valhall¹⁾, och åtminstone till en del har han utan tvifvel rätt. Någon tvingande nödvändighet för att Valhall behöft låna grindar och broar från Hel föreligger väl dock inte²⁾.

Hvad som skiljer det historiska Valhall från Hel är egentligen Oden.

En förblaudning af Hel och Valhall hade icke så lätt kunnat försiggå, om Oden från början bött i Valhall. Men Oden som härskare där beror på en senare utveckling. Förbindelsen med Valfader och Valhall är sekundär, men naturligtvis låg den ytterst nära till hands, då ju Oden var den gud, som de i slaktingen stupade tillfölo (*Valþognir*). Tron att Oden glädde sig åt lik är emellertid mycket äldre än det tidigaste spåret af Valhall; så talar redan Tacitus om människooffer åt Mercurius. På grund af öfverensstämmelsen mellan Valhallsföreställningarna och valplatsgudens attribut blef sedermera Valhall Odens boningsort, hvarvid äfven Odensnamnen på *val-* medverkat.

Innan Oden bemäktigat sig Valhall, tänktes han enligt Neckel ha sin bostad i det himlahus, som antydes i den langobardiska sagan om striden mellan Vinniler och Vandaler, och där han med Frea från dess östliga fönster vid soluppgången varseblir krigarna, ordnade till strid; jfr prosainledningen till Grímnismál. En motsvarighet härtill ha vi i den asaborg, som omtalas i Völ. (jfr Sn. E. *Ásgarðr*), och som visar hän på äldre föreställningar än de, som taga sig uttryck i Grímnismáls brokiga skildring. Denna gudaborg låg i Godheimr (jfr Yngl.-sagan om Svegder och Egils Sonartorrek). Men här hörde från början ingalunda de på valplatsen döda hemma.

Gudaborgen hyste dock andra invånare än gudarna, nämligen einherjarna. Dessa lifskraftiga kalaserande gudavänner, dit t. o. m. Brage kan räknas, få ej identifieras med de dystra Valhallsgästerna. Hufvudstammen af dessa einherjar äro furstar och hjältar, som — ofta medan de ännu lefde — upptagits i Odens himmelska sal,

¹⁾ Kanske man också kan tala om motsatt påverkan; jfr brovakterskan hos Hel *Móðguðr* i Sn. E., som passar bättre till Valhall än till Hel; jfr Schück Stud. i nord. lit.- o. rel.-hist. 1: 98.

²⁾ Särskildt ur Eiriskmåls och Hákonarmåls strofer synes mig förf. utläsa väl mycket.

”kommit till Oden”, hvarmed således ej menats, att de blifvit krigsgudens byte, utan att de som Odens söner och älsklingar af honom beskärts att vistas i hans omedelbara närhet. Neckel erinrar om män, som lefvande gått in i berget (kejsar Fredrik, Bardr Snæfellsáss; jfr också Svegder) samt om de föreställningar om ett Elysium, som knutits till Ódáinsakr och Heliands *grôni godes wang*. Liksom Oden ha nu äfven dessa skaror af einherjar flyttat öfver till Valhall.

Begreppet om lifvet där har sålunda sammansmälts af två ursprungligen alldeles skilda föreställningar: de om den fallne krigaren, som lefver där, blodig, med sönderskjuten brynja, under ett tak af spjut och sköldar, och de om fursten, som lemnar jordelifvet och upptages bland Odens einherjar för att lefva i ära och glädje och en gång hjälpa guden i den sista striden.

Sigmund, Sinfjötle och Brage äro einherjar, Hákon i Hákonarmál däremot snarast en fallen krigare, bestämd för Valhall.

Att de i striden fallna kunde identifieras med Odens himmelska följe (*gengi*, jfr Grímn.), berodde delvis på den hos furstesläkterna härskande tron, att deras förfäder uppehöll sig i ett slags paradis hos den gudomlige stamfadern Oden, och därpå, att denna tro väckte den förhoppningen, att också den, som nyss dött, skulle upptagas i detta paradis, och att Valhall, dit denne såsom i drabningen fallen kom och dit också förfäderna måste ha kommit, var identiskt med detta paradis.

I Grímnismál är Valhall alla i striden fallna kämpars paradis. Hos skalderna framträder upptagandet i Valhall som en utmärkelse för den enskilde, som kommer ridande, ofta i spetsen för ett stort följe och stundom ledsagd af valkyrjor.

Neckel analyserar därpå — med framgång, såsom det förefaller mig — dessa valkyrjors egentliga och ursprungliga väsen. De voro enl. förf. från början kamphäxor. Anglosaxarnas *walcyrige* betecknas ju af glossorna som ”ett dystert, demoniskt väsen”. Den karaktär af marliknande varelser, som skymtar fram hos *Hlokk* och *Herfjotur*, har man ju för öfrigt redan uppmärksammat. Betecknande äro vidare namnen *Hrist* och *Hrund* (: *hrindan*). De stå nära de väsen, som kallas *gífr*, *gríðr* och *flagá* (: *plak 'slá'*)¹⁾. Dessa ord förekomma värlande med namnet *Hrund* i kenningar för stridsyx; det är betydelsen af ett slående, stötande väsen, man här måste inlägga, alltså valkyrjeföreställningar af en helt annan färgning. Sinfjötles ord till Guðmundr i H. H. I: þú vast, et (en R.) skóða skass! valkyrja” vittna också i sin mån om den afsky, som ordet valkyrja kunde inge.

¹⁾ Att ags. *walcyrige* betecknar ett väsen af i viss mån annat slag än isl. *valkyrja* har för öfrigt insetts af andra, t. ex. Chadwick *The cult of Othin* s. 48.

²⁾ Denna framställning har en viss beröring med en utredning af v. Unwerth *Eine isländische Mahrensage* (Wörter u. Sachen 2: 175).

Då andra föreställningar voro förhärskande, använde man andra beteckningar, t. ex. *dís*. *Diser* och *valkyrjor* äro icke direkta motsatser; men de ha olika känslöbetoning. *Diserna* uppträda ofta som hjälpande varelser ¹⁾, och i en dylik situation kunde naturligtvis också *valkyrjorna* komma, då de ju togo parti för någon eller några af de stridande. Äfven med *fylogjor* och *hamingjor* eger på sätt och vis anknytning rum.

I senare delen af detta afsnitt erinrar förf. om det, såvidt jag vet, hittills ej beaktade förhållandet, att i fråga om dessa mytiska väsen "Jenseits"-föreställningar möjligen existerat, som icke ha med *Valhall* att skaffa; jfr t. ex. *Gisle Sürssons* drömsyn och den i annat sammanhang nyss citerade strofen 25 (28) ur *Atlamá*, som synas gå ut på ett kärleksförhållande mellan drömkvinnorna och den döde krigaren i de förras boning. Med en sådan tro sammanhänger kanske också vissa drag i *Helgediktningen* och sannolikt *Freyjas* framträdande i *Folkvang*, dit enligt *Grímn.* hälften af alla fallna kvinnor komma. Hon är *valkyrjan* κατ' ἔξοχην. Så kunde också enligt *Neckel* hennes rykte som "*Dirne*" förklaras ²⁾.

Förf. afslutar sin framställning med en blick på *Völuspá*, där den hedniska odödlighetstron nått sin fulländning och uttalar sitt sista ord. *Gimlé* är ett förklaradt sidostycke till *Valhall*, påverkad af den kristna världsbilden.

Till slut må framhållas de innehållsrika anmärkningarna och exkurserna (ss. 94—134) med bl. a. talrika kommentarier till skaldevers. Till *Bugges* säkerligen oriktiga konjektur *Heljar lýðir* (för *Múspells lýðir*) *Völ.* 51 se nu äfven *B. M. Ólsen Ark.* 30: 145 f. *Neckel* ansluter sig i fråga om *Yngl.*-tals *tí þings þrjú* till tolkningen "till Odens församling" — som mig synes med orätt; jfr *F. Jónsson Ark.* 11: 16 f., *Bugge Den äldste Skaldedigt.* s. 168 (där den sistnämnde förf. uttryckligen återtager sin förra åsikt om *þrjú* = *Oden*).

Neckels arbete vittnar om mycket skarpsinne, ett synnerligen grundligt inträngande i källorna och stor förtrogenhet med käl-

¹⁾ Denna sida af *disernas* väsen synes ej *Levander* ha uppmärksammat i sin för öfrigt sannolikt i hufvudsak riktiga utredning af *disernas* ktoniska väsen. Ett af *Edda*-exemplen har han enligt min mening missförstått, nämligen *Atlamá* 25 (28 enl. *Bugges* uppl.), där sammanhanget och kursivering visa, att förf. anser *Konor . . dauþar* och *diser* beteckna samma varelser. Meningen är ju emellertid den, att *Gunnars* (hjälpande) *diser* ej (längre) kunna skydda honom mot den annalkande döden, som bebådats af de döda kvinnorna. Dessa senare äro kanske att betrakta som hans *fylogjor*; sådana visa sig ju ofta strax före döden, jfr t. ex. *Níalás* berättelse om hur *Tord* strax före sin död ser sin "fylgja" (här visserligen i djurgestalt) och för öfrigt *Neckel* s. 132. Det synes mig dock också möjligt, ja, möjligare, att dessa *Konor dauþar* just äro "*diser*" i den bemärkelse, som *L.* häfdat som den ursprungliga. Men själf har förf. af *Atlamá* — såsom sista versraden utvisar — använt beteckningen *diser* om skyddande, hjälpande genier (och ej om de döda kvinnorna).

²⁾ Naturligtvis kunna här också andra kanske närmare liggande förklaringar anföras.

lorna och den vetenskapliga litteraturen — samma egenskaper som vi känna från hans Beiträge zur Eddaforschung. Men hans nya bok står efter anm:s mening öfver den sistnämnda i besinningsfullhet. Dock synes den lida af en viss benägenhet för att öfver höfvan pressa uttrycken, af ett slags "Übergescheitheit", för att använda ett en gång om vissa andra mytologer fäldt omdöme.

Hvad bevisningen af själfva hufvudhypotesen vidkommer, är den genomförd med mycken energi och stor spekulativ förmåga. Alldeles öfvertygad kan man dock knappast känna sig. Skulle som sagdt de svenska bergnamnen Valhall verkligen vara gamla, vore det ju en afgörande instans mot hans teori; men det är nu inte alls säkert. Att det nordiska Valhall det oaktadt kunde ha utvecklats sig ur dödsbergen, synes i alla händelser ej omöjligt, då ju, såsom förf. själf ger exempel på, äfven de öppnade sig för hela krigarskaror (kung Karl i Odenberg). Äfven dessa dödsberg föreställde man sig ibland inredda som salar; jfr Eyrb. om herdens syn och Þorsteinn Þorskabítr ¹⁾). Men Valhallsföreställningen kunde väl äfven tänkas ha uppstått ur en kontamination af Hel och höfdingasalen. Af sköldarna och spjuten i Valhall gör kanske förf. ett för stort nummer; äfven de kunna ha förebilder från denna senare; jfr t. ex. Egilss. kap. 11: "þar váru . . festir skildir umhverfis i húsinu". Att de också kunde användas till taktäckning är väl en licens, som man kan tilltro den poetiska eller mytologiska fantasien.

Dispositionen är klar; men i enskildheter är förf:s framställning stundom svår att följa. En exaktare formulering hade där varit önskvärd. Ofta beror emellertid nog dunkelheten på ämnets egen natur och de många svåråtkomliga oscillationerna hos de föreställningar, öfver hvilka han sökt bringa klarhet.

¹⁾ Jfr äfven *hátt heljar rann Vegt.-kv., til heljar hásalár* Egilss. (vers).
Lund 1915.

Elof Hellquist.

Genmäle.

Av min "Sämunds Edda, översatt från isländskan, Stockholm 1913" känner jag följande anmälningar: av E. Svensén, Aftonbladet tisd. 3 juni 1913, av R. Nordenstreng, Ord och bild 1913, s. 661 ff., av G. Cederschiöld, Fresta duger jämte andra uppsatser, Stockholm 1914, s. 200 ff. och slutligen av Hj. Lindroth, Ark. f. nord. fil. XXXII (1915), s. 218 ff. Svenséns anmälan är mera flyktig och grundad på ett första genomgående, de övriga synas vittna om, att anmälaren ägnat min skrift något mera uppmärksamhet. Övriga anmälningar äro väsentligen lovordande, Lindroth anser däremot, att jag "blott ofullkomligt lyckats" i min uppgift "att ge den i grundspråket oförfarne åtminstone en fläkt av originalets skönhet", vilket utgör en så avgjord förkastelsedom över mitt arbete, som gärna kan tänkas.

Att jag själv hoppats hava tämligen väl gått i land med min uppgift, följer ju av att jag låtit min översättning utkomma, men är icke av betydelse för arbetets värdesättning. Då mina anmälare Nordenstreng och Cederschiöld däremot, vilka äro lika sakkunniga som Lindroth, yttra sig gynnsamt om min översättning, synes detta mig vittna om att jag ej bedragit mig i min förhoppning. Nordenstreng säger s. 662 b: "Brate har satt som sitt mål att översätta så troget som möjligt, och han har i regeln lyckats utmärkt därmed", och Cederschiöld s. 201, att "det knappast synes troligt, att någon annan nu levande svensk kunnat åstadkomma en i ett och allt lyckligare lösning av uppgiften än den, Brate åstadkommit", och s. 204: "Och på svenska ha vi ännu ingen bättre tolkning än den, som lektor Brate nyss skänkt oss". Både Nordenstreng och Cederschiöld hava å andra sidan allehanda att anmärka mot min övers., vartill jag nedan skall återkomma, men dessa deras yttranden synas mig dock visa, att Lindroths hårda dom är oberättigad. En granskning av de skäl, varmed Lindroth motiverat sitt fördömande, bekräftar ytterligare denna uppfattning.

Mesta vikten lägger Lindroth vid mitt "bristande sinne för ordföljdens betydelse", påpekar, att "visserligen ha vi i svenskan till en viss grad fri ordföljd, t. ex. så, att vi kunna mot normal praxis placera ett viktigt ord till först", och att "till vårt vardagsspråks ordföljd äro i första hand knutna naturlighet och otvungenhet, men därav följer ingalunda att en därifrån avvikande ordföljd suggererar poetisk högstämndhet". "Byter man nu ut den otvungna ordföljden mot en ordställningstyp, som endast eller företrädesvis är hemma i det stela skriftspråket, i torrprosan, kanske rent av i dennas torraste avarter, då riskerar man naturligtvis att en i sig själv poetisk tanke, även om ordvalet likaledes är poetiskt, faller platt till marken". På dylika förseelser från min sida anför där- efter Lindroth åtskilliga prov, som dock vid tryckningen råkat i

virrvarr, varav intrycket sålunda sammanfattas: "I flera av dessa fall är ordföljden snart sagt främmande för svenskt språkbruk överhuvud. Vi få då en följd av mosaikartat hopplockade ord, som direkt röjer oförmågan att begagna modersmålet till de poetiska intentionernas förverkligande".

Att, som Lindroth gör, uppställa vardagsspråket som rättensnöre för en Eddaöversättning, är ett tilltag, som ju måste leda till orimliga slutsatser, ty från denna språkart står väl "den stolta ande, som talar ur de tusenåriga kvaden" mest fjärran. Men därjämte är det anmärkningsvärt, att Lindroth icke synes känna andra alternativ än vardagsspråkets otvungenhet och skriftspråkets stelhet. Det finnes också en poetisk ordföljd, som är vida friare än den i prosa genom annan ordning av de efter subjektet följande satsdelarne vid rak ordföljd, genom annan ordning efter predikatet vid omvänd ordföljd, genom rak ordföljd för väntad omvänd ordföljd, genom omkastande av ordföljden mellan huvudordet och epitetiska adjektiv-, prepositions- och adverbattribut, genom dessa attributs skiljande från huvudordet, genom att även andra bestämningar än adverbial och genom att adverbial av alla slag stå före subjektet i bisatser, se Brate, Svensk språklära Stockholm 1898, § 227. Jag har där bestyrkt dessa regler genom exempel ur Snoilskys Svenska bilder, som innehåller ypperlig poesi, och menar, att om en fritt diktande skald får förfoga över ordföljden med sådan frihet, bör denna ej heller förmenas en översättare för att övervinna de svårigheter, som bundenheten vid originalet medför.

Att Eddans översättning är "en utomordentligt svår uppgift", vidgår även Lindroth, och Nordenstreng s. 662 a och Cederschiöld s. 202 uppräknat åtskilliga av de svårigheter, som därmed äro förbundna. Då Lindroth s. 221 beskyller mig för att icke hava "osvikligt vidhållit mina egna principer", måste jag åter protestera. Då jag i företalet s. X säger mig hava "strävat att komma grundtextens uttryckssätt så nära, som känslan för svenskt språkbruk och hänsyn till alliteration medgivit", så är detta att börja med ingen ny, för mig egendomlig princip utan blott en tillämpning på detta fall av den allmänna grundsatsen, att en översättning i möjligaste måtto skall ersätta originalet. Kan fullständig överensstämmelse åstadkommas, är ändamålet uppnått, måste olika modifikationer tillgripas, utgöra dessa intet uppgivande av principen, som ju medger möjligheten av sådana. Att måhända i ännu flera fall, än som skett, översättningens trohet bort åsidosättas till förmån för uttryckets ledighet, vill jag ej bestrida, men den enskildes tycke spelar vid avgörandet därav en mycket stor roll.

Någon förbindelse att strängt iakttaga stavelseantalet i originalets verser har jag aldrig iklätt mig; alliterationen markerar tillräckligt det forntida i versen. Om alliterationerna äro så valda, att de vid föredraget kunna betonas, underordna sig eventuella böhöjningar, så att de föga märkas. Men naturligtvis medger jag

möjligheten av sådana förbättringar även i detta avseende, som Nordenstreng s. 662 b försökt sig på genom omdiktning av en strof i Atlamål.

Mest förargelse tyckes jag hava åstadkommit genom att "jag bemödat mig att giva min översättning en fullt nysvensk, låt vara ålderdomligt tårgad språkform och undvikit att med Gödecke upptaga en del fornord, som nu icke förstås utan förklaring". Cederschiöld s. 201 lovordar Gödecke just för "hans kärva, ålderdomliga stiltfärg", hos Nordenstreng uppträder samma arkaiseringsböjelse under förklädnaden av känsla för stämningssvärde, Nordenstreng s. 663 b förkastar *jungfru* och menar *mö* och *kvinn*a i sådan text allena möjliga och, att jag "kunde varsammare och sparsammare ha umgåtts med tyska och halvtyska ord som *skön*, *anlända*, *fruktansvärd*, *bekomma*", samt anser så moderna ord som *juvel*, *metall*, *mustasch*, *klenod* och *strof* verka "som rent uppsåtligt skoj".

Det är icke ringa del av det nysvenska ordförrådet, som sålunda yrkas avstängd från en översättning till nysvenska av Eddan, och männe icke de yrkande drabbas av den gamle S. von Triewalds Satir emot våra dumma poeter:

En kan inga ord fördraga,
han ej tar ur gammal saga,
bär städs en vanvördnad stor
för det språk, han lärt av mor.

Åskådningen är välbekant; vi hava ju nyligen bevittnat, huru en hop vaneträlar med stort buller sökt hindra oss från att få bibeln återgiven på vår tids språk. Det sunda förnuftet segrade i fråga om bibeln, och detta inger förhoppning, att så ock skall ske i avseende på översättandet av Eddan, vars text uppenbarligen betraktas som lika helig. Hos dessa granskare är dock ömtåligheten snarare ännu större, ty de döma synbarligen icke orden efter deras betydelse i det allmänna språkbruket utan efter deras historiska härstamning, som är likgiltig, då ordet blivit riktigt införlivat med språket. *Jungfru* markerar ålderdomlighet; om det funnits redan på eddadikternas tid, frågar blott den lärde efter. För Lindroth "fördärvas den poetiska stämningen" genom en del s. 220 angivna ord eller ordförbindelser, emedan de skola vara hämtade från främmande stilmiljö. Om *för sann* gäller detsamma, som nyss anmärktes om *jungfru*, de övriga synas mig antingen neutrala eller rent av utpräglat stilenliga, så *blänga* i Skirners förbannelse, *å högen* antyder forntid, *ränner* fiskens kilande hit och dit. Varför mindre ålderdomligt färgad nutidssvenska skall erfordras Oddr. 24 i stället för *borna*, är svårt att förstå.

Svårt är mig ock att inse, det starkt skäl till tadel förefunnits i fråga om de s. 221 anförda uttryck, som "genom sin onatur omöjligen kunna förenas med originalets poetiska hållning". Om Oddr. 25 *där vi båda tillsammans bredde lakan* säger Lindroth: "för den som ser framför sig bilden, blir denna dock alltför be-

fängd", men denna befängdhet vidlåder dock redan originalet: "Þá er breiddo víþ blæio eina", och i mitt tycke skulle det hava varit ett fel att undertrycka denna metonymi, varigenom den behöfliga evfemismen åstadkommes.

Det är mycket i Lindroths tadel, som i likhet med detta grundas på det personliga tycket, men i sådana fall kan ju mitt tycke vara lika gott som hans; den förtrogenhet med Eddans uttryckssätt, som översättningsarbetet bör hava skänkt mig, skulle väl snarast öka tilltron till mitt omdöme. I de fall åter, där Lindroth grundar sitt fällande domslut på sådant, som kan med skäl gendrivas, hoppas jag, att den föregående framställningen skall befinnas innehålla en sådan vederläggning.

Alla dessa tre anmälare är en fördom gemensam, som gör deras omdömen skeva. Det är föreställningen om möjligheten av en idealisk Eddaöversättning. Nordenstreng s. 663 a säger: "En verklig skald skulle utan tvifvel kunna ge oss en med avseende å såväl form som innehåll fullgod svensk Eddatext; men en verklig skald kräfs det därtill, och en, som är kunnig i isländska, mytologi och sagohistoria", Cederschiöld s. 203: "Nu låter det väl tänka sig, att en skald med utomordentlig makt att forma vårt språk, en trollkarl sådan som Gustaf Fröding, skulle vara i stånd att giva en tolkning av Eddan i originalets versslag, en tolkning, som vore fullt njutbar för nutidssvenskar" men tillägger, att detta konststycke knappt skulle lyckas ens för en Fröding utan att skalden skulle nödgas modernisera versen som Tegnér i Rings drapa, och Lindroth s. 221 fordrar för uppgiften "en överlägsen språktalang i förening med en kongenial poetisk uppfattning". Mitt intryck från arbetet med uppgiften är det, att denna väntade skald aldrig skall komma. Om Viktor Rydberg översatt Eddan, som man med Nordenstreng må beklaga, att han icke gjort, skulle han måhända hava blivit fornivrarne till lags men troligen i något annat avseende lämnat lastarenom rum, såvida icke även berättigat klauter förstummats inför det stora skaldenamnet. Varje Eddaöversättning, även av en professionell skald med filologiska förutsättningar skulle nog bli "ett försök, i mycket aktningvärt och i många fall gott men ändå ej fullt tillfredsställande våra önskingar och behov", och med denna uppfattning synes det mig, att det riktigaste vore att, som Cederschiöld slutligen motvilligt gör, erkänna, att "det bästa är en fiende till det goda" och från denna synpunkt bedöma arbetet.

Stockholm 30 dec. 1915.

Erik Brate.

Svar.

Brate börjar sitt genmäle med att söka konstatera en klyfta mellan sina övriga recensenter, Nordenstreng och Cederschiöld, å den ena sidan och mig & den andra. De förra sägas ha varit "väsentligen lovordande", jag däremot skall ha fällt "en så avgjord förkastelsedom som gärna kan tänkas". Nu är jag visserligen beredd att även utan sällskap stå för vad jag efter moget övervägande ansett mig skyldig att yttra, men jag nödgas ändock opponera mig mot Brates sätt att framställa saken. Mitt uttalande, att B. "blott ofullkomligt lyckats", vilket icke är identiskt med: totalt misslyckats, anges uttryckligen gälla blott den ena delen av översättarens uppgift, den poetiska så att säga; vilken visserligen för mig står i förgrunden då det är fråga om en översättning i bunden form. Men då är det väl klart, att det är vad de båda andra recensenterna ha att säga just om den saken, som bör jämföras. Jag skall icke här citera dem, men jag ber Brate se bättre efter, vad även de (särskilt Nordenstreng) direkt eller mera indirekt ha att säga om hans förmåga att skänka oss den fornordiska fläkten, om hans stilkänsla och om hans formella talang överhuvud. Då B. hos dem mest synes ha fäst sig vid de icke alltför dominerande lovorden, beklagar jag att han icke i någon ringa mån skänkt uppmärksamhet också åt mina uppriktigt menade slutord.

Brates svar på min huvudanmärkning om ordföljden ¹⁾ blott styrker mig, jag nödgas säga det, i min uppfattning om hans bristande stilkänsla. Ett meningsutbyte torde icke mycket löna sig. Emellertid: jag har icke påstått, att vardagsspråket skall vara "rättesnöre för en Eddaöversättning". Det duger överhuvud inte att här komma med några abstrakta "rättesnören", som man på ett rent yttre sätt skulle kunna följa, varken med några grammatikparagrafer eller med några typexempel från modern poesi. Den levande känslan för språkets valörer måste i varje konkret fall väga ordens och uttryckssättens värde. Detta bestämmes av deras ordinära, till en del hävdvunna miljö. Och då torde det vara ett numer ganska allmänt insett faktum, att icke minst på syntaxens område klyttan mellan frisk poesi och det otvungna språket i många fall är vida mindre än mellan det förra och torrprosan. Just därför att denna är "torr", måste allt som har en specifik smak därav så vitt möjligt bannlysas från det som skall verka liv. Den "frihet", varpå Brate gör anspråk, kan icke få vara en frihet att taga varifrån det lyster, lika gott om stilprägeln blir enhetlig eller söndersprängd, det måste betyda frihet att just

¹⁾ Genom ombrytning efter första korr. kommo tyvärr två av mina ex. i oordning. Dessa skola lyda: 1. Det jag väntar, | att dig skall ej lätt | agn av oxen | att erhålla bliva. 2. Dig om allt det | eder jag svärja | vill vid den heliga | vita stenen.

efter dennas krav göra sitt val utan att känna sig strängt bunden av andra, ovidkommande band. Men att det är sådana band, som tryckt den som i poesi skrivit: *Huvudet hugga | av halsen skall jag dig — Dig skall ej lätt | agn av oxen | att erhålla bliva — Ett ord tyckes än osagt | av eder båda vara* osv., det trodde jag blott skulle behöva påpekas, för att det genast skulle erkännas av upphovsmannen — låt vara med en hänvisning till uppgiftens vansklighet. Men Brate tycks icke vilja erkänna detta. Han hävdar som en abstrakt och allmän rätt att få begagna fri ordföljd för att underlätta den yttre tekniken. Motbevisning i vetenskaplig mening är genom sakens natur utesluten. Vi få väl då båda vädja till Arkivets läsare, i vad mån vi var på sin sida gjort oss till tolk blott för "det personliga tycket", eller i vad mån motsatsen oss emellan beror på en olikhet med hänsyn till kontakten med vårt språks faktiska stilvärden. Ty så mycket är visst: den som saknar denna kontakt, han kan varken skriva poesi, översätta poetiskt eller döma om hur språkets medel därvid böra begagnas.

Såsom ett exempel på hur obilligt jag skall ha förfarit vid min granskning, drar Brate fram mitt klander av befängdheten i den synbild, som inställer sig vid: *där vi båda tillsammans bredde lakan*. Befängdheten vidlåder redan originalet, säger B., eftersom detta har: *Pås breiddom vit blæjo eima*. Men hur kan B. med denna bestämdhet yttra sig om den exakta bild som detta isländska uttryck frammanade eller om dess exakta stilvärde? Fallet är belysande för hur B. tar på dessa ting.

Gemensamt för alla tre recensenterna är enligt Brate, att de ställt kravet på en Edda-översättning för högt. För egen del finner jag, att det är från översättaren själv vi hämtat vår måttstock. Skillnaden mellan honom och oss synes vara, att han icke haft klar blick för hur oerhört vanskligh uppgiften varit, uppgiften att förena språklig trohet och stiltrohet. Ännu i sitt genmäle talar han om "den allmänna grundsatsen, att en översättning i möjligaste mätto skall ersätta originalet", utan att egentligen vidgå att han svikit i tillämpningen. Hade jag i bokens förord blott funnit uttalad någon starkare reservation med hänsyn till anspråket att ha lyckats göra tillfyllest i det stycket, hade jag för min del icke gått så pass strängt tillrätta med resultatet.

Men kanhända hade en sådan känsla av bristande förmåga hos översättaren hindrat hans bok att alls komma fram. Att detta på det hela varit det bästa, det har jag varken sagt eller menat.

Hjalmar Lindroth.

Bibliografi for 1914.

Af B. Erichsen.

I. Bibliografi, litteraturhistorie og biografi.

- Andersson, Aksel*, Bibeln i 1600-talets andaktsböcker. (Bibliogr. undersökningar tillägn. Claes Annerstedt. 51—66.)
- Birch-Reichenwald, Kristian, Frantz Dahl, O. Hj. Granfelt og K. J. D. Schlyter*, Nordisk [retsvidenskabelig] Litteraturfortegnelse 1912. (Tidsskr. f. Retsvid. XXVII, 214—72.)
- Broberg, Sven Grén*, Johan Gustaf Christoffer Cederschiölds bibliografi. Förteckning öfver professor J. G. C. Cederschiölds intill den 11 maj 1914 från trycket utgifna skrifter, uppsatser och recensioner. (Svenska Studier tillägn. Gustaf Cederschiöld. 456—84.)
- Bygdén, L.*, Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. Bibliografisk förteckning öfver uppdagade anonyma och pseudonymer i den svenska litteraturen. H. 19. (Bd. 2.) Sp. 865—960. Upps. 8:o. (= Skr. utg. af Sv. Litt. Sällsk. XVII: 17.)
- Collijn, Isak*, Schwedische Donate. (Beiträge zum Bibliotheks- und Buchwesen Paul Schwenke gewidmet. Berlin 1913. S. 47—51.) — Två blad af det förlorade breviarium Nidrosiense, Hólar 1534. (Nord. t. f. bok- och biblioteksväsen I, 11—16 + 1 pl.)
- Dahl, Frantz, og K. J. D. Schlyter*, Nordisk [retsvidenskabelig] Litteraturfortegnelse 1913. (Tidsskr. f. Retsvid. XXVII, 386—445.)
- Dirckinck-Holmfeld, E.*, Bibliographie des Jahres 1912. Nordgermanisch. (Indogerm. Jahrbuch I, 146—64.)
- Erichsen, B.*, Bibliografi for 1912. (Ark. XXX, 304—37.)
- Geete, Robert*, Två sällsynta Birgittatryck. (Nord. t. f. bok- och biblioteksväsen I, 317—24. ill.)
- Grape, Anders*, Om bröderna Salan och deras handskriftsamling. (Nord. t. f. bok- och biblioteksväsen I, 207—38. — Ogsaa i Bibliogr. undersökningar tillägn. Claes Annerstedt. 139—70.)
- Hermannsson, Halldór*, Catalogue of the Icelandic Collection bequeathed by Willard Fiske. Cornell University Library, Ithaca, N. Y. 4:o. VIII + 755 s. (Anm. Nord. t. för bok- och biblioteksväsen II, 178—82 af S. Blöndal. — Skírnir LXXXVIII af Páll Eggert Ólason. — DLz. XXXV, Sp. 1416—20 af Paul Herrmann.)
- Höjer, Torvald*, Schweden. (Jahresber. d. Geschichtsw. 35. Jahrg. III, 159—80.)
- Jahresbericht über die erscheinungen auf dem gebiete der germanischen philologie. Hrsg. von der Gesellschaft für deutsche philologie in Berlin. 34. jahrg. 1912. Lpz. 8:o. VIII + 234 +

- 218 s. (II, 1—47: *August Gebhardt*, Nordisch. 111—35: *Wolf von Unwerth*, Mythologie und sagenkunde. 135—44: *von Grienberg*, Runenkunde.)
- Krarup, Alfr.*, Fortegnelse over historisk Litteratur fra Aaret 1912 vedrørende Danmarks Historie. (HTda. 8 r. V, L 1—L 59.)
- Lewenhaupt, Eugène*, Upsala universitetsbiblioteks brefsamling. (Bibliogr. undersökningar tillägn. Claes Annerstedt. 195—207.)
- Lundberg, Oskar*, Nordisk ortnamslitteratur i bibliografisk förteckning. År 1912. Upps. 8:o. 18 s.
- Lundström, Herman*, Det äldsta tryckta svenska synodal-cirkuläret. Ett nuyupptäckt Upsalatrick från 1513. (Nord. t. f. bok- och biblioteksväsen I, 170—81. ill. — Ogsaa i Bibliogr. undersökningar tillägn. Claes Annerstedt. 215—25.)
- Molér, W.*, Bidrag till en gotländsk bibliografi. Sthm. (tr. i Västerås). (4) + 182 s.
- Nelson, Axel*, Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 32. 1913. 27 s. (Samlaren XXXV.)
- Ett bidrag till Olaus Magnus' bibliografi. (Bibliogr. undersökningar tillägn. Claes Annerstedt. 227—30.)
- Nielsen, Lauritz*, Om Gotfred af Ghemens Udgaver af den danske Rimkrønike. (Nord. t. f. bok- och biblioteksväsen I, 252—62. ill.)
- Nye Oplysninger om to danske Palæotyper. (Nord. t. f. bok- och biblioteksväsen I, 38—39 + 1 pl.)
- Nygård, S.*, Jysk historisk-topografisk litteratur gennem halvhundrede aar. (Fortid og Nutid I, 18—34.)
- Setterwall, Kristian*, [Svensk historisk] bibliografi 1913. (HTsv. XXXIV. Bilaga. S. 337—73.)
- Sommerfeldt, W. P.*, [Norsk arkæologisk] bibliografi 1913. (For. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1913. 210—16.)
- Norsk arkæologisk literatur 1814—1913. (Oldtiden V.)
- Walde, O.*, Förteckning över Eva Wigströms skrifter. (SvLm. VIII, 4. S. 13—44.)
- Bugge, Alexander*, Arnor Jarlaskald og det første Kvad om Helge Hundingsbane. (Edda I, 350—80.)
- Ek, Sverker*, Hercules och Företalet till Gambla Swea- och Götamåles fatebur. (Svenska Studier tillägn. Gustaf Cederschiöld. 327—34.)
- Hermannsson, Halldór*, The story of Griselda in Iceland. (= Islandica VII.)
- Heusler, Andreas*, Die Anfänge der isländischen Saga. Berlin. 4:o. 87 s. (= Abh. d. kgl. preuss. Akad. d. Wiss. 1913. Phil.-hist. Cl. Nr. 9.)
- Jacobsen, Lis*, Grundlaget for Christian den Tredjes Bibel. (TfF. 4 r. II, 151—63.)
- Jónsson, Finnur*, De islandske folkeviser. "Íslenzk fornkvæði". (Aarb. 1914. 1—62.)

- Liestøl, Knut*, Sogegrunnlaget for ei islensk folkeviser. (Maal og Minne 1914. 181—99.)
 — Norsk folkediktning. Kria. 56 s. 8:o. (= Norske folkeskrifter nr. 62.)
- Olsen, Magnus*, Til Bjarnasonakvæði. Tillæg til K. Liestøl: Sogegrunnlaget for ei islensk folkeviser. (Maal og Minne 1914. 200—03.)
- Paasche, Fredrik*, St. Michael og hans Engle. En studie over den ældre katolske skaldedigting, Draumkvædet, og særlig Sólarijóð. (Edda I, 33—74.)
 — Kristendom og Kvad. En studie i norrøn middelalder. Kria. 8:o. (4) + 180 S.
 — Kristendommen i norrøn poesi. (Festskrift til William Nygaard. Kria. 1913. 79—97.)

Kålund, Kr.

Jónsson, Finnur, Peter Erasmus Kristian Kålund. (Afmælisrit til Dr. phil. Kr. Kålunds. VII—XI.)

Ross, Hans.

Larsen, Amund B., Hans Ross. (Maal og Minne 1914. 177—80.)

Schirmer, Herman Major.

Bendixen, B. E., Herman Major Schirmer. (For. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1913. 1—7.)

II. Lærde selskabers skrifter, tidsskrifter og samlinger.

- Árbók hins íslenzka fornleifafélags 1914. Rvík. 8:o. 125 s. + 2 tvl.
- Aarvog udgivet af Historisk Samfund for Københavns Amt (med Gamle Roskilde Amt) 1914. Roskilde. 8:o. 154 s.
- Aarvog for Historisk Samfund for Odense og Assens Amter II. 1914. Odense. 8:o. S. 107—265.
- Aarvog for Historisk Samfund for Præstø Amt. 2. Aarg. 1913. Næstved. 8:o. 1913. 96 s. — 3. Aarg. 1914. Næstved. 8:o. 120 s.
- Aarvog udg. af Randers Amts Historiske Samfund 1914. (Fra Randers Amt VIII.) Randers. 8:o. 159 s.
- Aarvog for Historisk Samfund for Sorø Amt III. (Ringsted) 8:o. 121 s.
- Aarvøger udgivne af Historisk Samfund for Aarhus Stift VII. 1914. Aarhus. 8:o. 172 s.
- Aarvøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. Udg. af det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab. 1914. 3. R. Bd. 4. H. 1—3. S. 1—272. Kbh. 8:o.
- Afmælisrit til Dr. phil. *Kr. Kålunds* 19. ágúst 1914. Gefið út af hinu íslenzka fræðafjelagi í Kaupmannahöfn. Kphöfn. 8:o. XI + 107 s. (Anm. DLz. 1915, 851—52 af W. Heydenreich. — Lögberg (Winipeg, Manitoba) 4. Febrúar 1915 af H. Hermannsson.)

- Antikvarisk Tidsskrift för Sverige. Utg. af Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien genom *Emil Ekhoff*. D. 20, nr. 1—3. Sthm. 8:o. 78 + 24 + 48 s.
- Arkiv för nordisk filologi utg. genom *Axel Kock*. Bd. 30. (Ny följd bd. 26.) H. 3—4. S. 233—388. — Bd. 31. (N. f. bd. 27.) H. 1—2. S. 1—226. Lund. 8:o.
- Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia. Utg. på föranstaltande af länets fornminnesförening. H. 35. (bd. 9, h. 1.) 1914. S. 1—111. ill. Gbg. 8:o.
- Danske Studier udg. af *Marius Kristensen* og *Axel Olrik*. 1914. Kbh. 8:o. 196 s.
- Edda. Nordisk Tidsskrift for Litteraturforskning. Redaktør *Gerhard Gran*. Bind 1—2. Kria. 8:o. 452 s. + 376 s.
- Fataburen. Kulturhistorisk tidsskrift utg. af *Gustaf Upmark*. Sthm. 8:o. 2 + 256 + 48 s.
- Folkminnen och Folktankar. Red. af *C. W. von Sydow*. H. 1. Malmö. 8:o. 48 s.
- Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetning for 1913. 69. aarg. Med 161 illustrationer i teksten. Kria. 8:o. (4) + 255 s.
- Fornvännen. Meddelanden från K. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. 1913. Årg. 8 under redaktion af *Emil Ekhoff*. H. 5. S. 245—332 + VIII s. ill. — 1914. Årg. 9. H. 1—4. S. 1—298. ill. Sthm. 8:o.
- Fra Arkiv og Museum. Tidsskrift for Østifternes Historie og Topografi. Udg. af Østifternes historisk-topografiske Selskab. Bd. 5. H. 4—5. S. 339—550. Kbh. 8:o.
- Fra Frederiksborg Amt. Aarboeg for 1914 udgivet af Frederiksborg Amts Historiske Samfund. Helsingør. 8:o. 104 s.
- Fra Himmerland og Kjær Herred. III. Aarboeg udg. af Historisk Samfund for Aalborg Amt. 1914. Aalborg. 8:o. S. 325—509.
- Fra Holbæk Amt. Historiske Aarbøger. VIII. Udg. af Historisk Samfund for Holbæk Amt. 1914. Kbh. 8:o. 203 s.
- Fra Ribe Amt. 1914. Udg. af Historisk Samfund for Ribe Amt. Bd. 3. H. 4. 629—809. Kbh. 8:o.
- Hardsyssels Aarboeg udg. af Historisk Samfund for Ringkøbing Amt. VIII. 1914. Kbh. 8:o. 176 s.
- Historisk Aarboeg for Skive og Omegn. VI. Skive. 8:o. 161 s.
- Historisk Aarboeg for Thisted Amt udg. af Historisk Samfund for Thy og Hanherred 1914. Kbh. 8:o. 116 s.
- Historisk Tidsskrift utg. af Svenska Historiska Föreningen genom *Torvald Höjer*. Årg. 34. 1914. Sthm. 8:o. 288 + 109 s. + Bilagor.
- Historisk Tidsskrift för Skåneland utg. av *Lauritz Weibull*. Bd. 5. H. 1—3. S. 1—155. Lund. 8:o.
- Historisk Tidsskrift, 8 Række, udg. af den danske historiske Forening. Red. af *Kr. Erslev*. Bd. 5. H. 1—4. S. 1—330 + L 1—L 59. Kbh. 8:o.

- Historisk Tidsskrift utg. av den norske historiske Forening. 5. R. Bd. 2. H. 4. S. 321—498 + XXVII s. — 5. R. Bd. 3. H. 1—2. S. 1—168. Kria. 8:o.
- Historiske Meddelelser om København udg. af Københavns Kommunalbestyrelse ved *Villads Christensen*. Bd. 4. H. 5—8. S. 305—76. Kbh. 8:o.
- Islandica. An annual relating to Iceland and the Fiske Icelandic Collection in Cornell University Library ed. by *George William Harris*. Vol. 7. Ithaca, N. Y. XVIII + 48 s.
- Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. Hrsg. von *Otto Behaghel* und *Fritz Neumann*. Jahrg. 35. Lpz. 4:o. 424 sp.
- Lolland-Falsters historiske Samfunds Aarvog for 1914. (Aarvog II). Nykøbing F. 8:o. VIII + 172 s.
- Maal og Minne. Norske studier utgit av Bymaals-Laget ved *Magnus Olsen*. 1914. Kria. 8:o. 236 s.
- Meddelanden från Dalarnes fornminnesförening. II. Falun. 8:o. 25 s.
- Meddelanden från Kalmar läns fornminnesförening. Utg. genom sekreteraren. VII. Kalmar. 8:o. 1913.
- Meddelanden från Norra Smålands fornminnes-förening. III. Jönköping. 8:o. 164 s.
- Meddelanden från Östergötlands fornminnes- och museiförening 1913—14. Utg. av *Erik Flach*. Linköping. 8:o. (4) + 119 s.
- Namn och Bygd. Tidskrift för nordisk ortnamnsforskning. Utg. av *Anders Grape*, *Oskar Lundberg*, *Jöran Sahlgren*. Årg. 2. H. 1—7. S. 1—332. Upps. 8:o. Jfr. efterfølgende.
- Nordiska Ortnamn. Hyllningsskrift tillägnad *Adolf Noreen* på sextioårsdagen af vänner och lärjungar. Utg. genom Namn och Bygd. Upps. 1914. (8) + 320 S. [Særudgave af foregaaende, med indledning og portræt.] (Anm. Danske Studier 1914. 95—96 af *Gunnar Knudsen*.)
- Oldtiden. Tidsskrift for norsk forhistorie. Avhandlingertilegnet *K. Rygh*. 1839—7. Juni—1914. Kria. 8:o. 130 s. ill. (= Oldtiden IV.)
- Oldtiden. Tidsskrift for norsk forhistorie utgit av museene i Bergen, Stavanger, Tromsø og Trondhjem. Red. av *A. W. Brøgger*. Bd. 5. H. 1. Kria. 8:o.
- Safn til sögu Íslands og íslenzkra bókmenta að fornu og nýju gefið út af hinu íslenzka bókmentafélagi. IV, 8. S. 817—907. Kphfn. 8:o.
- Samlaren. Tidskrift utg. af Svenska Litteratursällskapets arbetsutskott. 35 årg. 1914. 8 + 242 + 27 + 4 s. Upps. 8:o.
- Samlingar utg. af Svenska fornskriftsällskapet. H. 144—45. Sthm. 8:o.
- Samlinger til jydsk Historie og Topografi udg. af det jydsk historisk-topografiske Selskab. Red. af *S. Nygård*. 4. R. Bd. 2. H. 1. S. 1—112. Kbh. 8:o.
- Skrifter udgivne af Bergens historiske Forening. Nr. 20. Bergen. 8:o. 124 s.

- Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland CXV. Förhandlingar och Uppsatser. 27. CIV + 264 s. Hfrs. 8:o.
- Språk och Stil. Tidskrift för nysvensk språkforskning. Utg. av *Ruben G:son Berg, Bengt Hesselman* och *Olof Stergren*. Årg. 14. 276 s. Upps. 8:o.
- Studier i nordisk filologi utg. genom *Hugo Pipping*. Bd. 5. 8 + 13 + 12 + 21 + 52 + 102 + 18 + 2 s. Hfrs. 8:o. (= Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland CXIII.)
- Svendborg Amt. Aarsskrift for 1914. Nyborg. 8:o. 192 s.
- Svenska Landsmål ock Svenskt Folkliv. Tidskrift utg. på uppdrag av Landsmålsföreningarna i Uppsala, Helsingfors och Lund genom *J. A. Lundell*. 1914, h. 1—5 (= H. 124—28). Sthm. 8:o.
- Svenska Studier tillägnade Gustaf Cederschiöld den 25 Juni 1914 utg. genom Svenska Modersmålläroreföreningens arbetsutskott. Lund. 8:o (10) + 484 s.
- Upplands Fornminnesförenings tidskrift. XXIX. (Bd. 7. H. 1.) Utg. af *Oscar Almgren*. Upps. 8:o. 1913. S. 1—168 + 1 pl., 1 karta och 28 textfigurer.
- Vejle Amts Aarbøger udg. af Vejle Amts historiske Samfund. 1914. Kbh. 8:o. 218 s.
- Vendsyssel Folk og Land. Historisk, topografisk Aarvog VI. Red. og udg. af *Anton Jakobsen*. Søby. 8:o. 90 s.
- Västergötlands Fornminnesförenings tidskrift. Bd. 3. H. 7—8. Utg. af *F. Ödberg*. Mariestad. 8:o. XVIII + 139 s. ill.

III. Nordisk sprogvidenskab.

1. I almindelighed.

- Dahl, B. T.*, Sproglig Skiftedrift mellem Dansk og Svensk. Brudstykke af et større Hele. (Danske Studier 1914. 145—49.)
- Ekwall, Eilert*, Trenne nordiska ord i engelska ortnamn. [me. grafswin. — me. skarth "klyfta" el. dyl. — me. storth.] (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen 151—54. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 151—54.)
- Falk, Hjalmar*, Altnordische Waffenkunde. Kria. 8:o. 211 s. ill. (= Chria. Videnskabselsk. Skr. II. Hist.-filos. Klasse 1914. nr. 6.)
- Heims, Wilh.*, Der germanische Allitterationsvers und seine Vorgeschichte. Mit e. Exkurs über den Saturnier. Diss. Münster. Weimar. 8:o. VIII + 126 s.
- Joret, Ch.*, Les noms de lieu d'origine non romane et la colonisation germanique et scandinave en Normandie. Paris. 1913. 68 s. (Anm. Revue critique LXXVII, 31—32 af *E. Bourciez*.)
- Karsten, T. E.*, Die germanischen Lehnwörter im Finnischen und ihre Erforschung. (Germ.-Rom. Monatsschrift VI, 65—87.)
- Kock, Axel*, Kritiska anmärkningar till frågan om brytningen i fornordiska språk. (Ark. XXX, 339—88, forts. jfr. XXXI, 114.)

- Loewenthal, John*, Drei Götternamen. I. Aschwed. *Ingví*. II. ahd. *Phol*. III. an. *Loki*. (Ark. XXXI, 153—54.)
- Mutschmann, Heinrich*, The place-names of Nottinghamshire. Their origin and development. Cambridge 1913. 8:o. XVI + 179 s. (Anm. DLz. XXXV, Sp. 740—42 af Erik Björkman.)
- Olson, Emil*, Kritiska anmärkningar till frågan om samnordisk förlust av *w*. (Ark. XXXI, 115—53.)
— Om behandlingen av urgerm. *hw* i de nordiska språken. (Ark. XXXI, 1—25.)
- Petersson, Herbert*, Einige tiernamen aus alten farbenbezeichnungen. [Schwed. *sarf*. — Awnord. *arfr* "ochs". — Awnord. *hafr* "ziegenbock". — Nschwed. dial. *brind* "elentier".] (Beitr. XL, 81—101; 105—09.)
- Pipping, Hugo*, Über den Schwund des *h* in den altnordischen Sprachen. (Neuphil. Mitt. 1914. 124—60.)
- Rudberg, Gunnar*, En häradsgräns. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 139—42. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 139—42.)
- Saxén, Ralf*, Några nyländska bynamn. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 226—34. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 226—34.)
- Suolahti, Hugo*, Germanische Namen für Körperteile im Finnischen. (Neuphil. Mitt. 1914. 1—4.)
- v. Unwerth, Wolf*, Ein Problem der nordischen Ortsnamenforschung. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 55—59. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 55—59.)
- Wessén, Elias*, Zur Geschichte der germanischen *n*-Deklination. Diss. Upps. 8:o. 192 s. (Ogsaa i Upps. univ. årsskr. 1914.)
- Wiklund, K. B.*, Urnordiska ortnamn i de södra lappmarkerna. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 105—20. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 105—20.)
- Wood, Francis A.*, Etymological Notes. (MLN. XXIX, 69—72.)

2. Islandsk og oldnorsk.

a. Grammatik og leksikografi.

- Andrews, A.* *Le Roy*, Old Norse Notes. [IV. Etymology of *þengill*. — V. Etymology of *glíma*. — VI. Grípisspá 3.] (MLN. XXIX, 133—36.)
- Egilsson, Sveinbjörn*, Lexicon poeticum antiquæ linguæ septentrionalis. Ordbog over det norsk-islandske skjaldesprog. Forøget og påny udg. ved *Finnur Jónsson*. H. 2. S. 161—384 [*fyr* — *lym*]. Kbh. 8:o. (H. 1. anm. Skírnir LXXXVIII, 210—11 af B. M. Ó. — Zbl. 1914. 950—51 af —bh—.)
- Falk, Hjalmar*, Oldnorsk *reiðustóll*. (Festskrift til William Nygaard. Kria. 1913. 28—30.)
- Jónsson, Finnur*, Orðakver einkum til leiðbeiningar um rjettritun. Kphöfn. 8:o. 87 s.

- Jónsson, Finnur*, Islandske elvenavne. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 18—28. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 18—28.)
- Lind, E. H.*, Norsk-isländska dopnamn och fingerade namn från medeltiden. H. 8. Sp. 1121—1272. [Yngvin -- Qzurr + Rättelser.] Upps. 8:o. 2 kr.
- Löffler, L. Fr.*, Om några underarter av ljóðahátt. Bidrag till den fornnorsk-fornisländska versläran och till textkritiken av Eddasångerna, tillika en studie över Háttatal's strof 101. (Fortsättning.) (Studier i nordisk filologi V, nr. 5. 95 + VII s.)
- Sachs, Emmy*, Zu aisl. *gaglwidr*. (Wörter und Sachen VI, 141—43.) [Jfr. Ark. XXVII, 110.]

b. Tekster, oversættelser og kommentarer.

- Acta comitorum generalium Islandiæ. Alþingisbækur Íslands. Sögufélag gaf út. I (1570—1581). Rvík. 1912—14. 8:o. CVII + 536 s. (= Sögurit IX.)
- Alfræði íslenzk. Íslandsk encyklopædisk litteratur. II. Rímtöl. Udg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *N. Beckman* og *Kr. Kálund*. S. 1—160. Kbh. 8:o.
- Breta sögur hinar fornu. Prentaðar eftir útgáfu Jóns Sigurðssonar forseta í dönskum annálum 1848. Rvík. 8:o. 121 s.
- Den norsk-islandske skjaldedigtning udg. af Kommissionen for det Arnamagnæanske Legat ved *Finnur Jónsson*. A. Tekst efter håndskrifterne. Bd. 2, h. 1—2. S. 1—416. B. Rettet tekst med tolkning. Bd. 2, h. 1—2. S. 1—448. Kbh. 8:o. (I. H. 3. Kbh. 1912 anm. Zbl. 1914 af —bh—.)
- Die Friðþjófs saga in ihrer Überlieferung untersucht und der ältesten Fassung kritisch hrsg. von *Gustaf Wenz*. Halle ꝯa. S. 8:o. CXXXVIII + 44 s. (Teildruck, XX + 35 s., som Strassburger diss. 1913.)
- Diplomatarium Islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenzka menn. Gefið út af Hinu íslenzka bókmentafélagi. X, 3. (1538—1542.) S. 369—751. Rvík. 8:o.
- Edda. Die Lieder des codex regius nebst verwandten Denkmälern hrsg. von *Gustav Neckel*. I. Text. Heidelberg. 8:o. XII + 331 s. (= Germ. Bibliothek. 2. Abteilung, Bd. 9.) (Anm. DLz. XXXV 2609—13 af *Andreas Heusler*.)
- Eirspennill — AM 47 fol. —. Nóregs konunga sögur: Magnús góði. Hákon gamli. Udg. ved *Finnur Jónsson*. H. 2. S. 129—288. Kria. 8:o. 3 kr.
- Orkneyinga saga. Udg. for Samfundet til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Sigurður Nordal*. H. 2. S. 129—320. Kbh. 8:o.
- Die Geschichte vom weisen Njal. Übertragen von *Andreas Heusler*. Jena. 8:o. 392 s. (= Thule, Altnordische Dichtung und Prosa. IV.)

- Die Saga vom Freysgoden Hrafnkel aus dem altnordischen übertragen von *Erich von Mendelssohn*. Lpz. 8:o. 54 s.
- Egils-soga. Umsett fraa gamalnorsk av *Leiv Heggstad*. (Gamalnorske bokverk 15.) Oslo. 8:o. 244 s.
- Fünf Geschichten aus dem westlichen Nordland. [1) Die Geschichte von den Leuten aus dem Seetal. 2) Die Geschichte von Finnbogi, dem Starken. 3) Die Geschichte vom durchtriebenen Ofeig. 4) Die Geschichte von Thord und seinem Ziehsohn. 5) Die Erzählung von Thorhall Biermütze.] Übertragen von *W. H. Vogt* und *Frank Fischer*. Jena. 8:o. 324 s. (= Thule, Altnordische Dichtung und Prosa. X.) (Anm. DLz. 1915. 102—03 af Hans Naumann.)
- La Laxdoela Saga. Traduite du vieux norrois par *Fernand Mossé*. Paris. 8:o. XXVI + 288 s. (Anm. Skirnir LXXXVIII, 437 af G. F.)
- Norges Kongesagaer. 1914-utgaven. Oversat ved *Gustav Storm* og *Alexander Bugge*. Dekorativt utstyr av Gerhard Munthe. H. 5—20. Sverres saga. S. 97—202 + XIII s. — Haakons, Guttorms, Inges saga; Haakon Haakonssøns saga; Magnus Haakonssøns saga. XII + 331 s. Kria. 4:o.
- Soga um Ragnar Lodbrok og sønene hans med Kraakekvædet. Gamalnorsk grunntekst og nynorsk umsetjing ved *Severin Eskeland*. (Gamalnorske bokverk 16.) Oslo. 8:o. 157 s.
- The saga of Grettir the Strong. Translated from the Icelandic by *George Ainslie Hight*. London. 8:o. XVIII + 258 s.
- Vier Skaldengeschichten. [Die Geschichte von Gunnlaug Schlangenzunge. — Die Skalden Björn und Thord. — Kormak der Liebesdichter. — Hallfred der Königsskalde.] Übertragen von *Felix Niedner*. Jena. 8:o. 267 s. (= Thule, Altnordische Dichtung und Prosa. IX.)
- Ældre Borgartingslov. Vikens kristenret tillikemed en del ældre lovregler om ekteskapsstiftelse og trolovelse m. m. som er indført deri fra Eidsivalovens eller Borgartingslovens verdslige del. Oversat av *T. O.* Kria. 50 s.
- Ældre Eidsivatinglov. Kristenretten tillikemed et opbevart brudstykke av den verdslige lov. Oversat af *O. T.* Kria. 48 s.
- Cederschiöld, Gustaf*, Var brändes Olav Trätälja enligt Ynglingatal. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 29—35. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 29—35. ill.)
- Falk, Hjalmar*, Sólarijóð. Kria. 8:o. 58 s. (= Chria. Vid. Selsk. Skr. II. Hist.-filos. Klasse 1914. nr. 7.)
- Friese, Hans*, Thidrekssaga und Dietrichsepos. Untersuchungen zur inneren und äusseren Form. Berlin. 8:o. VIII + 185 S. (= Palaestra CXXVIII.) [Kap. 1 & 3 ogsaa som diss.]
- Gering, Hugo*, Die Episode von Rognvaldr und Ermingerdr in der Orkneyinga Saga. (ZfdPh. XLVI, 1—17.)

- Grape, Anders*, og *Birger Nerman*, Ynglingatal 1—4. 135 s. + 4 pl. (Ups. univs årsskrift. Medd. från nord. seminariet 3.)
- Holländer, Lee M.*, "Hagbards Hoved" endnu engang (D. St. 1912, 189). (Danske Studier 1914. 195—96.)
- Klockhoff, O.*, Nya studier öfver Þidreks saga af Bern. (Ark. XXXI, 156—213.)
- Koht, Halvdan*, Norsk historieskrivning under kong Sverre, serskilt Sverre-soga. (Edda II, 67—102.)
— Merker av Sverres saga i senere kongesagaer. (HTno. 5 r. III, 150—51.)
- Krijn, Sophia Adriana*, De Jómsvíkingasaga. Acad. proefschr. Amsterdam. Leiden. 8:o. (8) + 108 s.
- Larsson, Ludvig*, En granskning. [Sammenligning mellem det Delagardiske haandskrift nr. 4—7 paa Upps. univ's bibl. og dets udgaver.] (Ark. XXXI, 46—51.)
- Loewenthal, Fritz*, Studien zum germanischen Rätsel. Heidelberg. 8:o. (8) + 150 s. (= Germanische Arbeiten hrsg. von Georg Baesecke. 1.) [Kap. 1: Die Heiðreksgátur.]
- Neckel, Gustav*, Untersuchungen zur Eddakritik I. (Beitr. XL, 48—80.)
- Nerman, Birger*, Konung Ragnvald i Ynglingatal. (Maal og Minne. 1914. 75.)
— Om Adilsstrofens äkthet och upprepning inom Ynglingatal. (Studier i nordisk filologi V, nr. 1. 13 s.)
- Nordal, Sigurður*, Om Olaf den Helliges Saga. En kritisk Undersøgelse. Disp. Kbh. 8:o. 205 s.
- Ólsen, Björn M.*, Till Eddakvadene. II. Til Hávamál. (Ark. XXXI, 52—95.)
— Um Stjörnu-Odda og Oddatölu. (Afmælisrit til Dr. phil. Kr. Kålund's S. 1—15.)

3. Dansk.

a. Grammatik og leksikografi.

- Aakjær, Svend Br.*, Stednavnene i Fjends Herred. (Hist. Aarb. f. Skive og Omegn VI, 1—39.)
- Boer, R. C.*, Om stødet i dansk. (Ark. XXX, 233—58.)
- Brøndum-Nielsen, Johs.*, Sproglig Forfatterbestemmelse. Studier over dansk Sprog i det 16. Århundredes Begyndelse. Disp. Kbh. 8:o. (6) + 163 s.
- Byskov, J.*, Om Begrebet Grundled. (Danske Studier. 1914. 129—44.)
- Dahl, B. T.*, og *H. Hammer*, Dansk Ordbog for Folket. H. 38—40. Bd. 2. S. 553—638 + 4 s. [Velmagtsstand-Øvrighedspost.] + Rettelser og Tilføjelser til Bd. 1 og 2. Kbh. 8:o.
- Dyrlund, F.*, Christian(us): Kristjarn, -stjærn, -stern: Krister, Kristen. (Danske Studier. 1914. 40—47.)
- Feilberg, H. F.*, Stedsnavne som appellativer. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 69—74. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 69—74.)

- Hjortø, Knud*, Fra Ordenes Samfund. V. Vore navne. (Gads danske Magasin VIII, 632—44.)
- Holm, Frands*, Talesprog, — Skriftsprog, — Papirsprog. Aarhus & Kbh. 8:o. 62 s.
- Jessen, E.*, Etymologiserende Notitser. VII. (TfF. 4 r. III, 97—112.)
- Kalkar, Otto*, Ordbog til det ældre danske Sprog (1300—1700). H. 55. Tillæg. S. 721—800. [Mjønede — Passavisk]. Kbh. 8:o.
- Klitgaard, C.*, Sent eller aldrig. (Danske Studier. 1914. 163—67.)
- Knudsen, Gunnar*, Sydsjællandsk Navneskik ved Aar 1600. (Danske Studier. 1914. 119—28.)
- Kristensen, Marius*, Nogle sydslesvigske landsbynavne. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 46—54. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 46—54.)
- Schütte, Gudmund*, Folkelig Hof- og Statskalender. (Danske Studier. 1914. 29—37.)
- Steenstrup, Johannes*, Nogle Studier over slesvigske Stednavne. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 127—38. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 127—38.)

b. Tekster.

- En Ræffue Bog. Herman Weigeres Oversættelse af Reinke de Vos. Udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab ved *Niels Møller*. Ordbog af *K. Sandfeld Jensen*. Bd. 1: Text. 1. Halvbind. Kbh. 4:o. 280 s.
- Knudsen, Hans*, En Indberetning om Malt Herred fra Slutningen af det 17. Aarhundrede. (Fra Ribe Amt 1914. 694—97.)
- Missiver fra Kongerne Christian I's og Hans's Tid. Udg. ved *William Christensen*. Bd 1. H. 2. S. 161—307 + VIII s. Bd. 2. 471 s. Kbh. 8:o. (Anm. Zbl. 1914. 1245—46 af *Johannes Steenstrup*.)
- Palladius, Peder*, Danske Skrifter. Udg. for Universitets-Jubilæets danske Samfund ved *Lis Jacobsen*. Lev. 5. [Bd. 2.] S. 1—132. Kbh. 8:o.
- Søkartet offuer Øster oc Vester Søen ved *Johannes Knudsen*. (T. f. Søvæsen LXXXV. 200 s.)

4. Norsk.

- Kjær, A.*, Nogle stedsnavne. (Maal og Minne 1914. 204—23.)
— Gaardnavnet Jarleif. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 170 72. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 170—72.)
- Kolsrud, Sigurd*, Til biskop Jens Nilssøns visitatsbøger. (Maal og Minne 1914. 224—29.)
- Lidén, Evald*, Om Frænfjordens namn. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 259—62. — Ogsaa i Namn och Bygd. II, 259—62.)
- Lillehei, Ingebrigt*, Landsmaal and the language movement in Norway. (The Journal of Engl. and Germ. Phil. XIII, 60—87.)

- Norsk ordbok med ordtyding paa norsk-dansk. Ved *S. Schjøtt.* H. 2 —13 [slut]. S. 49—619 [Bomolje — Øyværing]. Oslo. 8:o.
- Olsen, Gunnar*, Skoklefeld. (Maal og Minne 1914. 32—34. — Tillæg af *Magnus Olsen* smst. 34—36.)
- Olsen, Magnus*, Skjeberg. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 247—51. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 247—51.)
— Sproglig fra de laveste samfundslag i Kristiania. (Maal og Minne 1914. 37—41.)
- Ross, Hans*, Norsk ordbok. Nyt (6.) Tillæg til "Norsk Ordbog" af Ivar Aasen. Kria. 1913. 16 s.
- Rygh, O.*, Norske Gaardnavne. Oplysninger samlede til Brug ved Matrikelens Revision. Bd. 7. Bratsberg Amt bearbejdet af *A. Kjør.* Kria. 8:o. XVII + 525 s.
- Torp, Alf*, Ordforklaringer. (Maal og Minne 1914. 85—94.)
— En ordfamilje. (Festskrift til William Nygaard. Kria. 1913. 209—14.)

5. Svensk.

a. Grammatik og leksikografi.

- Beckman, Nat.*, Kritiska strövtåg. [I. Individuell språkhistoria. II. De grammatiska kategorierna om igen. III. Till frågan om rimmetets vittnesbörd om äldre uttal. IV. Den s. k. tredje konjugationen i svenskan. (Språk och Stil. XIV, 5—28.)
- Berg, Ruben G:son*, Duala substantiv i nusvenskan. (Svenska Studier tillägn. Gustaf Cederschiöld. 180—90.)
— Ordhistoriska data. (Språk och Stil. XIV, 271—73.)
— Ortliga tendensnamn. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 155—59. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 155—59.)
- Bergroth, H.*, Några finländska tillägg och randanmärkningar till Svenska Akademiens Ordbok häft. 1—47. (Studier i nordisk filologi V, nr. 4. 52 s.)
- Brate, Erik*, En forntida ö. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 84—91. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 84—91.)
- Brieskorn, Roland*, Kanslistil i fornsvenskan. Skara. 4:o. 37 s. (Bilaga till Skara läroverks årsredogörelse för 1913—14.)
- Cederschiöld, Gustaf*, Fresta duger jämte andra uppsatser. Sthm. 8:o. (6) + 257 s. (Anm. Maal og Minne 1914. 233—36 af Ragnvald Iversen.)
- Cederschiöld, Wilhelm*, Något om språkliga nybildningar, gjorda av skolpojkar. (Studier tillägn. Gustaf Cederschiöld. 119—28.)
- Celander, Hilding*, Några danismer hos Snoilsky. (Svenska Studier tillägn. Gustaf Cederschiöld. 321—26.)
- Dahlgren, F. A.*, Glossarium öfver föråldrade och ovanliga ord och talesätt i svenska språket från och med 1500-talets andra årtionde. H. 1. S. 1—400 [Abc — Håtull]. Lund. 8:o.
- Danielsson, Ejnar*, Svensk matrosslang. II. Skeppsholmsslang. (Språk och Stil XIV, 87—93.)

- Gerdelius, Einar*, Växlande artikelböjning med *n* och *t*. (Språk och Stil XIV, 116—31.)
- Gjerdman, Olof*, Övergång av *p, t, k* till *b, d, g* före omedelbart följande *b, d, g*, i nutida svenska. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 244—46. Ogsaa i Namn och Bygd II, 244—46.)
- Vår satskommatering. (Språk och Stil XIV, 151—67.)
- Grape, Anders*, Om Petter Dijkmans "Bua-haiti". (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 281—96. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 281—96.)
- Göttlind, Johan*, Smörslan och tunkar. Ett par anmärkningar till F. Tamms och A. Noreens editioner av Stiernhielms Bröllops-Besvär's Ihugkommelse. (Språk och Stil XIV, 94—96.)
- Hellquist, Elof*, Ljudhärmande svenska fågelnamn. (NT. 1914. 539—54.)
- En grupp svenska dryckestermer. (Svenska Studier tillägn. Gustaf Cederschiöld. 347—70.)
- Hesselman, Bengt*, När och Närke. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen 263—71. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 263—71.)
- Två svenska växtnamn. [Mura. — Vial.] (Svenska Studier tillägn. Gustaf Cederschiöld. 406—12.)
- Hjelmqvist, Theodor*, Några ortnamn med sekundär användning i ny-svenskan. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 165—69. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 165—69.)
- Hjärne, Erland*, Vid läsningen av Forsius' Speculum vitae humanae. (Språk och Stil XIV, 29—39.)
- Holm, Pelle*, Något om svensk språkremsning före Viktor Rydberg. (Svenska Studier tillägn. Gustaf Cederschiöld. 371—93.)
- Flygord. (NT. 1914. 419—31.)
- Hultman, O. F.*, Om uppkomsten av den bildade talsvenskan i Finland. (Skr. utg. av Svenska Litteratursäll. i Finland CXV. Förhandlingar och uppsatser 27. 231—49.)
- Hylén, J. E.*, Ett par skolgrammatiska frågor. (Språk och Stil XIV, 132—50.)
- Johansson, K. F.*, Onomatologiska bidrag. [Sockennamnen *Döderhult* och *Misterhult*. — Ytterligare om sjönamnet *Älmtén*.] (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 205—16. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 205—16. jfr. 322.)
- Kallstenius, Gottfrid*, De fiktiva ortnamnen i Gösta Berlings saga, från språklig synpunkt betraktade. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 60—62. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 60—62.)
- Karsten, T. E.*, Harjavalta och Raitio "fjärdingar" i Satakunta samt det svenska ordet härad. (Studier i nordisk filologi V, nr. 2. 12 s. — jfr. smst. nr. 7.)
- Svenskarnas bosättningar i Finland. (Skr. utg. av Svenska Litteratursällsk. i Finland CXV. Förhandlingar och uppsatser 27. 72—146.)

- Karsten, T. E.*, *Tiwaz*. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 195—204. — Ogsaa i *Namn och Bygd II*, 195—204.)
- Kock, Axel*, Belysning av ett gammalt i lagtext mötande ord. [*beye ost*]. (Svenska Studier tillägn. Gustaf Cederschiöld 136—41.)
— Umlaut und Brechung im Altschwedischen. Eine Übersicht. 4—5. S. 117—96. Lund. 8:o. (Univ.-progr.)
- Lidén, Evald*, Ett par fornsvenska bidrag. [Fsv. *quiggrind* (*quipgrind*) VGL. — Om *pater noster* som fsv. femininum.] (Svenska Studier tillägn. Gustaf Cederschiöld. 413—18.)
- Lind, E. H.*, Småbidrag till namnförklaringar [1. *Bot.* 2. *Rängen, Grängen.* 3. *Lonen, Lonnen, Lådna m. m.* 4. *Dunkern*]. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 173—78. — Ogsaa i *Namn och Bygd II*, 173—78.)
- Lindroth, Hjalmar*, Namnet Gottland. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 75—83. — Ogsaa i *Namn och Bygd II*, 75—83.)
— Om några onödiga skiljaktigheter mellan svenskt skriftspråk och talspråk. (Svenska Studier tillägn. Gustaf Cederschiöld. 99—113.)
— En omdebatterad önamnsgrupp. (Fornvännen 1914. 125—202 + 2 kart.)
- Ling-Lander, Yngve*, Adverbiell placering av attribut. (Språk och Stil XIV, 40—86.)
- Ljunggren, Evald*, Mejeri. En ordhistorisk studie. (Svenska Studier tillägn. Gustaf Cederschiöld. 76—98.)
- Lundberg, Oskar*, Kanteberg och Gasslunga. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen 255—58. — Ogsaa i *Namn och Bygd II*, 255—58.)
- Lyttkens, Aug.*, Svenska växtnamn. H. 10. S. 1609—1704. Tilläggshäfte. Sthm. 8:o.
- Nerman, Birger*, Ombärg och Omma. (Språkvetensk. Sällsk. i Upps. förhandlingar 1910—12. Upps. 1913. 35—52.)
- Neuman, E.*, Till frågan om vokalbalansen a : å i fornsvenskan. (Språkvetensk. Sällsk. i Upps. förhandlingar 1910—12. Upps. 1913. 99—108.)
- Nordberg, Stig Olsson*, Förekomsten av akut och grav i utländska nomina propria vid deras användning i svenskt tal. (Språk och Stil XIV, 244—70.)
- Nordlander, Johan*, Några ortnamnsförklaringar [Härnösand. — Gårdmål (Bestämningsord). — Germandö. — Sandtommen. — Yxhammarsberget]. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 313—20. — Ogsaa i *Namn och Bygd II*, 313—20.)
- Nordström, Johan*, Smör-slan och tunkar än en gång. (Språk och Stil XIV, 273—75.)
— Vår äldsta svenska hexameterdikt. (Sammlaren XXXV, 230—32.)
- Noreen, Adolf*, Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning. H. 19 (= Bd. 3. H. 3) s. 161—240. Lund. 8:o.
— Ett knippe folketyologier. (Svenska Studier tillägn. Gustaf Cederschiöld. 114—118.)
- Noreen, Erik*, Quadhowi, nuvarande Kävö i Närke. (Hyllningsskrift

- tillägn. Adolf Noreen. 121—26. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 121—26.)
- Olson, Emil*, Ändelsevokalernas växling i Östgötalagens textkodex. (Ark. XXX, 259—303.)
— Om konsonantförlängningen i pluraler av typerna *fötter, getter, nötter, böcker*. (Svenska Studier tillägn. Gustaf Cederschiöld. 49—75.)
- Ortnamnen i Älvsborgs län. Utg. av Kungl. Ortnamnskommittén. Del. VIII. Kullings härad. 301 s. Sthm. 8:o.
- Palmér, Johan*, Tolkning av ett par i äldre nysvenskan förekommande ord. [1] *Försije daghar*. 2) *Ormableck*.] (Språk och Stil XIV, 229—34.)
- Persson, P.*, Till Noreens förklaring av sv. *Tibble, Tybble*. [Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 235—38. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 235—38.)
- Pipping, Hugo*, Fornsvenskt lagspråk. (Studier i nordisk filologi V, nr. 6. 18 s.) [Forts. fra Bd. 3. 1912.]
— Växtnamnet *kampe*. (Svenska Studier tillägn. Gustaf Cederschiöld. 142—44.)
- Rebbe, Carl*, Bidrag till frågan om passivbildningarnas användning och betydelse i nusvenskan. (Svenska Studier tillägn. Gustaf Cederschiöld. 169—79.)
- Sahlgren, Jöran*, Mansnamnet Locke och ortnamnen Läckered och Läckertorp. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 252—54. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 252—54.)
- Samuelsson, Karl J.*, Några ord om sammansättningar med *-lös* och *-fri*. (Svenska Studier tillägn. Gustaf Cederschiöld. 394—405.)
- Sperber, Hans*, Djurnamn som beteckningar på sjöar. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 239—43. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 239—43.)
- Swenning, Julius*, Nysv. *argbigga* och besläktade uttryck. (Språk och Stil XIV, 97—115.)
- Sylwan, Otto*, Studier i svensk vers. Gbg. 8:o. 28 s. (= Göteborgs högskolas Årsskrift. Bd. 20. Inbjudningsskrift.)
- Söderwall, K. F.*, Ordbok öfver svenska medeltidsspråket. H. 25. S. 1065—1128. [väruldsliker-ängin]. Lund. 4:o. (= Saml. utg. af Sv. fornskriftsällsk. H. 145.)
— Rättsuttryck i den fornsvenska pentateukparafrasen. (Svenska Studier tillägn. Gustaf Cederschiöld. 419—29.)
- Tegnér, Esaias*, Plister. Några växtfilologiska anmärkningar. (Svenska Studier tillägn. Gustaf Cederschiöld. 430—51.)
- Tunberg, Sven*, Sveriges medeltidskällor och ortnamnsforskningen. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 98—104. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 98—104.)
- Wadstein, Elis*, Birka och björkåarätt. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 92—97. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 92—97.)
— Eriksgata. (HTsv. XXXIV, 38—42.)

- Wellander, Erik*, Till frågan om ellips i våra svenska sjönamn. (Hyllningskrift tillägn. Adolf Noreen. 179—86. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 179—86.)
- Wulff, Fr.*, Om undanhållna ords behandling i svensk sats, dynamiskt och melodiskt. (Svenska Studier tillägn. Gustaf Cederschiöld. 1—48.)
- Östergren, Olof*, Fjällen, en motsvarighet till sing. "skären" = skär-gården. (Språk och Stil XIV, 275—76.)
- Åkerblom, Axel*, Ordet *bonet* hos Aurivillius. (Ark. XXX, 337—38.)

b. Tekster.

- Bidrag till Finlands historia. Del 4. Spridda urkunder från tiden 1561—70. Utg. genom *Reinh. Hausen*. Hfrs. 1912. 4:o. 550 s. + 1 pl.
- Edén, Nils*, Märten Helsings bearbetning af Peder Swarts berättelse om Gustaf Vasas ungdom. (HTsv. XXXIV, 245—57.)
- Fyra handlingar rörande Vadstena klostres privilegier (1440 och 1458), abbedissans årliga redovisning och klosterfolkets tarf af kost och föda. Efter gamla handskrifter utg. af *Robert Geete*. Sthm. 8:o. (Bilaga till Sv. Fornskr.-Sällsk:s årsmöte 1914. 16 s. papperet 281—96.)
- Förteckning på jord, skänkt eller köpt till S. Francisci kloster och S. Görans hospital i Söderköping 1458—1523. Efter en pappershandskrift från mitten av 1500-talet med okänd proveniens i Kungl. Biblioteket. Medd. av *C. M. Stenbock*. (Medd. f. Östergötl.'s fmf. 1913—14. 87—89.)
- Jönköpings stads tänkebok. Åren 1513—1548. (Medd. fr. Norra Smålands fmf. III. Bilaga.)
- Konung Gustaf den förstes registratur. XXVIII. 1558. Utg. genom *Joh. Av. Almqvist*. Sthm. 8:o. 4 + 738 s. (= Handlingar rörande Sveriges historia utg. af Riksarkivet. I. serie.)
- Månsson, Peder*, Skrifter. Utg. af *Robert Geete*. H. 2. S. 321—480. Sthm. 8:o. (= Samlingar utg. af Sv. fornscriftsällsk. H. 144.)
- Noreen, Erik*, Om "Sju vise mästare" på fornsvenska. (Samlaren XXXV, 67—70.)
- Petri, Olavus*, Samlade skrifter. Utg. af Sveriges kristliga studentrörelses förlag under red. af *Bengt Hesselman*. Med ett förord af Harald Hjærne o. litteraturhist. inledningar af Knut B. Westman. Bd. 1. XXXI + 558 s. Upps. 8:o.
- Stenbock, C. M.*, Till brevväxlingen mellan Gustaf Adolf och Ebba Brahe. (Personhist. T. XVI, 104—15.)
- Stockholms stads tänkebok under Vasatiden. Utg. af Samf. St Erik genom *N. Sjöberg*. 1. 1524—29. [H. 6.] S. 209—69. (Samf. St Eriks Årsbok 1914.)
- Stockholms stadsböcker från äldre tid. Serie 1. Jordeböcker. 2. Stockholms stads jordebok 1474—1498. Utg. af K. Samfundet för

utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia genom *Hans Hildebrand*. 8:o. 8 + 322 s.

6. Dialekter.

a. Grammatik och leksikografi.

- Beckman, Nat.*, Randanteckningar om västgötska ortnamn. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. S. 36—45. — Ogsaa i *Namn och Bygd II*, 36—45.)
- Borgström, Marcus*, Askermålets ljudlära. Sthm. 1913. 8:o. 75 s. [= SvLm. 1914, h. 4.]
- Ericsson, Torsten*, Grundlinjer till undersökningen av Södermanlands folkmål. Inledning ock historik, ljud- ock formlära. S. 227—236. [Tillägg ock rättelser samt résumé.] Sthm. 8:o.
- Feilberg, H. F.*, Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål. H. 43. Bd. 4: Tillägg og rettelsler [*plat — årle*]. S. 321—70 + XXXIX s. Kbh. 8:o.
- Karsten, T. E.*, Lexikografiska bidrag till kannedomen av österbottiska landsmål. Tillägg till H. Vendells "Ordbok över de östsvenska dialekterna". (Studier i nordisk filologi V, nr. 3. 21 s. jfr. smst. nr. 7.)
- Kristensen, Marius*, Om Folkemaalsundersøgelserne. Efter et Foredrag ved det historiske Stævne i Sorø den 14. Juni 1913. (Aarb. f. Hist. Samf. f. Sorø Amt III, 3—13.)
- Larsen, Amund B.*, Vokalforlængelser i de norske bygdemaal. (Maal og Minne 1914. 147—72.)
- Om de trondhjemske dialekters "apokope". Kria. 8:o. 10 s. (= Chria. Vidensk. selsk. forhandl. for 1914. nr. 1.)
- Lundell, J. A.*, Om uppteckning av folkmål. Anvisningar ock råd. (SvLm. 1914. 5—45.)
- Läffler, L. Fr.*, Öknamn i en västgötafamilj på 1860- och 1870-talen. (Svenska Studier tillägn. Gustaf Cederschiöld. 145—50.)
- Magneville, A.*, Bjursåsmålets ordförråd. Sthm. 1913. 8:o. 207 s. (= SvLm. 1914. h. 1.)

b. Tekster.

- Berge, Rikard*, Bygdedikting fraa Telemarki VI. Peter Mandt og andre laardólar. Kria. 197 s.
- Christiansen, N.*, And'es Navntowt. Jydsk Samtaa'l. (Nærmest Vesthimmerlandsmaal). Kbh. 8:o. 28 s.
- Dahlgren, F. A.*, Viser på varmlanske tongmåle deckta åttå Fredrek på Rannsätt. Sthm. 8:o. 110 s. 3:e uppl.
- Flatin, Tov*, Gamalt fraa Numedal I. Utg. av Numedal sogelag. 1913. (Drammen). 160 s.
- Møller, Vilbert*, Nue Møer i Pladderup Sownraad. 2. Samling. (Albert Bayers jyske Bibliothek nr. 19.) Aarhus. 8:o. 96 s.
- Sägner m. m. från Orsa samlade av *Johannes Boëthius*. Sthm. 8:o. 25 s. (= Meddelanden från Dalarnes fmf. II.)

IV. Runekundskab, mytologi og sagnhistorie.

- Almgren, Oscar*, Det runristade guldhornets datering. Ett bidrag till inge-namnens kronologi. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 217—25. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 217—25.)
- Arne, T. J.*, Den svenska runstenen på ön Berezany. (Fornvännen. 1914. 44—48. ill.)
- Brate, Erik*, Pireus-lejonets runinskrift. (Antikv. T. f. Sverige. Del 20. nr. 3. 48 s. ill.)
- Friesen, Otto von*, Gursten. En runsten och ett gårdnamn. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. S. 1—17. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 1—17. ill.)
- v. Grienberger, Th.*, Topisches aus den urnordischen inschriften. I. *Läsawi*. II. *Walhakurna*. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 63—68. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 63—68.)
- Larsson, Ludvig*, Runstenen i Växjö domkyrka — och Gunnar Gröpe. (Studier tillägn. Gustaf Cederschiöld. 129—36. ill.)
- Montelius, Oscar*, Svenska runstenar om färder österut. Ett bidrag till vikingatidens historia. (Fornvännen 1914. 81—124. ill.)
- Norges Indskrifter med de ældre Runer. Udg. ved *Sophus Bugge* og *Magnus Olsen*. Bd. 3, H. 1. S. 1—76. Kria. 4:o. Ill.
- Olsen, Magnus*, En indskrift med ældre runer fra Gjersvik (Tysnesøen) i Søndhordland. (Bergens Museums Aarbok 1914—15 Nr. 4.) 19 s. ill.
- Wimmer, Ludv. F. A.*, De danske Runemindesmærker. Haandudgave ved *Lis Jacobsen*. Kbh. 8:o. 263 s. ill. (Anm. Tff. 4 r. III, 73—77 af Marius Kristensen. — H. T. f. Skåneland V, 90—91. — Danske Studier 1914. 167—69 af Gunnar Knudsen.)
- Þórðarson, Matthías*, Gufudalssteinninn. (Árbók h. ísl. fornleifafélags 1914. 27—29.)
- Brate, Erik*, Vanerna. En mytologisk undersökning. Sthm. 8:o. 32 s. (= Svenska humanistiska förbundets skrifter. nr. 21.)
- Celander, Hilding*, Loke-problemet. Ett genmåle [och en efterskrift af *Axel Olrik*]. (Danske Studier 1914. 65—93.)
- Olrik, Axel*, Om Ragnarok. 2 Afd. Ragnarokforestillingernes Udspring. Kbh. 8:o. 300 s.
- Goter og Tjerkesser i 4:de årh. e. Kr. En Undersøgelse i Anledning af Kavkasus-Jætten og den bundne Loke. (Danske Studier 1914. 9—20.)
- Rosén, Helge*, Phalloguden i Norden. (Antikv. T. f. Sverige Del 20. nr. 2. 24 s.)
- v. Sydow, C. W.*, Grendel i anglosaxiska ortnamn. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 160—64. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 160—64.)

V. Arkæologi, kulturhistorie og kunsthistorie samt folkløse.

- Almgren, Oscar*, Die ältere Eisenzeit Gotlands. Zeichnungen von Olof Sörling, Holzschnitte von Evald Hansen u. Wilh. Meyer. H. 1. 56 s. + 20 pl. Sthm. 4:o.
- De pågående undersökningarna om Sveriges första bebyggelse. (Fornvännen 1914. 1—16.)
- Några svensk-finska stenåldersproblem. (Antikv. T. för Sverige. Del 20. nr 1. 78 s. ill.)
- Arne, T. J.*, La Suède et l'Orient. Études archéologiques sur les relations de la Suède et de l'Orient pendant l'âge des vikings. Upps. 8:o. 240 s. + 1 karta. Thèse. (= Archives d'études orientales, Vol 8.) (Ann. DLz. 1915. 158—59 af S. Feist.)
- Brøgger, A. W.*, Horn- og benredskap. Et par fund og bemærkninger. (Avhandlinger tilegnet K. Rygh. 57—60. ill.)
- og *Helge Gjessing*, Fortegnelse over de til Stavanger museum i 1913 indkomne saker ældre end reformationen. (Oldtiden V. 31 s. ill.)
- Flach, Erik*, och *Bror Schnittger*, Ett gravfält från äldre järnåldern å Bolltorp i Skönberga socken. (Medd. f. Östergötlands fmf. 1913—14. 15—22. ill.)
- Fynd under år 1913 i Östergötland. (Medd. från Östergötl.'s fmf. 1913—14.)
- Fürst, Carl M.*, Skelettfynd från stenåldersgravar i Nerike samt något om vår stenåldersbefolknings sjukdomar och åkommor. (Fornvännen 1914. 17—31. ill.)
- Gjessing, Helge*, Fra Jæderens stenalder. (Avhandlinger tilegnet K. Rygh. 43—56. ill.)
- Gustafson, G.*, Megalitiske graver i Norge. (Avhandlinger tilegnet K. Rygh. S. 1—8. ill.)
- Hackman, A.*, Die vorgeschichtliche Forschung in Finnland 1910—12. (Praehist. Zeitschr. VI, 125—69. ill.)
- Lange, Eyvind de*, Kenotafier. Fra ældre bronzealder paa vestlandet. (Avhandlinger tilegnet K. Rygh. 61—74. ill.)
- Lindqvist, Sune*, Ramsundsbron vid Sigurdsristningen och en storbondesläkt från missionstiden. (Fornvännen 1914. 203—30. ill.)
- Lithberg, Nils*, Gotlands stenålder. Sthm. 8:o. 136 s. + 18 pl. + 8 kartor. Akad. afh. Upps.
- Müller, Sophus*, Sønderjyllands Bronzealder. (Aarb. 1914. 195—272 (forts.))
- Mørck, Gustav*, Voksfund i vikingetiden. (Avhandlinger tilegnet K. Rygh. 99—102. ill.)
- Nicolaissen, O.*, Ovale spænder i Tromsø museum. (Avhandlinger tilegnet K. Rygh. 103—13. ill.)
- Undersøkelser i Nordlands amt 1913. (Tromsø Museums Aarshefter XXXV—XXXVI, 137—50. — Ogsaa i Oldtiden V.)
- Oldsamlingens tilvekst i Tromsø museum 1913. (Tromsø Mu-

- seums Aarshefter XXXV—XXXVI, 151—59. — Ogsaa i Oldtiden V.)
- Nordenskjöld, C. F.*, Jönköpings läns minnesmärken. (Medd. f. Norra Smålands fmf. III, 41—70.)
- Nummedal, A.*, Et bosted fra den yngre stenalder i "Allanenget" i Kristiansund. (Avhandlingar tilegnet K. Rygh. 9—23. ill.)
- Nygren, Ernst*, Värmlands stenålder. Upps. (tr. i Karlstad) 8:o. 121 s. + 12 pl. + 3 kartor. (= Særtr. ur Medd. 12 från Värmlands naturhist. och fmf.)
- Olsen, Magnus*, Fra grænsenomraadet mellem arkæologi og stedsnavneforskning. (Avhandlingar tilegnet K. Rygh. 115—30.)
- Olsson, Eskil*, Öfversikt av de fasta fornlämningarna i Ångermanland. (Fornvännen 1914. 49—80. ill.)
- Petersen, Th.*, Solsenhulen paa Leka. En boplads fra arktisk stenalder. Foreløbig meddelelse. (Avhandlingar tilegnet K. Rygh. 25—41. ill.)
- Rygh, K.*, Oversigt over Videnskabselskabets oldsagsamlings tilvækst i 1913 af sager ældre end reformationen. (Det kgl. no. Vid. Selsk. Skr. 1913. nr. 2.) Trondh. 8:o. 53 s.
— En ny helleristning i Øvre Stjørdalen. (Det kgl. no. Vid. Selsk. Skr. nr. 5.) Trondh. 8:o. 8 s.
- Sarauw, Georg F. L.*, Maglemose. Ein steinzeitlicher Wohnplatz im Moor bei Mullerup auf Seeland. (Præhist. Zeitschr. VI, 1—28. ill.) [Fortsat fra III, 1911.]
- Schetelig, Haakon*, Et vaabenfund fra højfyldet. (Avhandlingar tilegnet K. Rygh. 93—98. ill.)
— Fortegnelse over de til Bergens Museum i 1912 indkomne saker ældre end reformationen. (= Bergens Museums Aarbok 1913. Nr. 13. 92 s. ill.) (Ogsaa i Oldtiden III. ill.)
- Statens Historiska Museum och K. Myntkabinettet. Tillväxten under år 1913. (Fornvännen 1913. 245—316. ill.)
- Åberg, Nils*, Kalmar läns stenålder. Kalmar. 8:o. 1913. 56 s. + 9 pl.
- Hartmann, B.*, Meddelelse om to kufiske myntfund. (Det kgl. no. Vid. Selsk. Skr. nr. 4.) Trondh. 8:o. 5 s.
- Hauberg, P.*, Nordens ældste Møntsted. (Aarb. 1914. 76—81.)
— og *J. Østrup*, Terslev-Fundets Mønter. (Aarb. 1914. 63—75.)
- S. A.*, Sveriges Riksvapen. (Personhist. T. XVI, 93—103.)
- Schetelig, Haakon*, Et litet myntfund paa Nestun. (Skr. udg. af Bergens hist. Forening. nr. 20. 85—88.)
- Ambrosiani, S.*, En renæssanskista. (Fataburen 1914. 249—50. ill.)
- Andersson, Sam.*, Maj- och pingstfirandet vid Alnarp på 1850-talet. (Folkminnen och Folktankar. H. 1. 29—34.)
- Behrend, Fritz*, Von einer dänischen Bauernhochzeit. (ZfV. XXIV, 79—80.)

- de Brun, Frans*, Bidrag till k nnekdomen om Stockholms stads äldsta skola. (L roverkspr. Södermalm. S. III–XIV. Sthm. 4:o.)
- Carlsson, Gottfrid*, Några anteckningar om de teologiska studierna i Upsala under universitetets första tillvaro. (Kyrkohist.  rsskrift XIV, 32–36.)
- Carøe, K.*, Folkekirurgi i Thy. (Saml. t. jydsk Hist. og Top. 4 r. II, 3–52.)
- Christensen, Villads*, Kampen mod Hundene i København. (Hist. Medd. om Kbh. IV, 369–419.)
- Christofferson, Olof*, Majfirandet i Fru Alstad  r 1861. (Folkminnen och Folkt nkar H. 1. 25–28.)
- Cl ment, A.*, Sort Salt. (Danske Studier 1914. 104–18.)
- Daae, Aagot*, Bergens  ldste boktryk og f rste boktrykkere. (Skr. udg. af Bergens hist. Forening nr. 20. 75–84.)
- Dahl, Svend*, Forfattervilkaar i Holbergs tidsalder. Thormod Torf us og hans bogtrykkere. (Nord. t. f. bok- og biblioteksv sen I, 335–52.)
- Eliassen, P.*, K bmandslavet i Kolding. (Vejle Amts Aarbøger 1914. 85–93.)
- En stavnsbunden frikøber sig for 100 Sl. Daler. (Vendsyssel Folk og Land VI, 60–63.)
- Estlander, Ernst*, Ett b rprof i Finland på 1600-talet. (T. utg. af Juridiska Föreningen i Finland 1914. S. 58–84.)
- von Friesen, Otto*, Gustaf Rosenhanes Respublica glacialis. Ett stycke svensk etnografi från vår stormaktstid. (Fataburen 1914. 193–222. ill. — jfr. *Keyland, Nils*, Afbildninger af notredskap jämte några anteckningar om vinternotfisket i senare tid. Smst. 223–41. ill.)
- Gravlund, Thorild*, Dansk Folkekarakter. (2. Bog.) Fynboer. Kbh. 8:o. 126 s. (= Danmarks Folkeminder Nr. 14.) 2,50 kr.
- Gu mundsson, Valt r*,  r sögu íslenzkra b ninga. (Afmælisrit til Dr. phil. Kr. K lunds S. 66–87. ill.)
- Hammarstedt, N. E.*, Julklubban. (Fataburen 1914. 242–45.)
- Hansen, Povl*, Om Hegn og Hegns tning i  ldre Tid. (Aarb. f. Hist. Samf. f. Sorø Amt III, 68–76.)
- Heilskov, Chr.*, Tilf jelsler og Rettelser til Afhandlingen om Landeveje i Aarhus Amt [Aarhus Stifts Aarbøger VI, 1–46]. (Aarhus Stifts Aarbøger VII, 154–56.)
- Holm, Viggo*, Fra Erhvervslivet. Skræddere. (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarvog for 1914. 145–51.)
- Holmesland, P.*, Omkring "fyfj la". Jfr. Maal og Minne 1913. 112 f. (Maal og Minne 1914. 42–43.)
- Hvorledes Hjørring Amt fik sin f rste Dyrlæge. (Vendsyssel Folk og Land VI, 67–73.)
- H rl n, M.*, Gamla seder och bruk från södra delen af Ingelstads härad, samlade och upptecknade. Ystad. 8:o. 215 s. + 1 pl.

- Jacobsen, H. P.*, Randers Almueskolevæsens Historie. (Fra Randers Amt VIII, 41—95.) [fortsættes.]
- Jochumsson, Matthias*, Smápættir um bygging Íslands og vora fornu síðmenning. Kaflar úr fyrirlestrum og fræðigreinum. Rvík. 1913. 8:o. 73 s. (Anm. Skirnir LXXXVIII, 438—39 af G. Finnbogason.)
- Johnsson, J. W. S.*, Lidt om Landefarernes og Lægernes Reklame i ældre Tid. Kbh. 8:o. 96 s. ill. (= Medicinsk-hist. Smaaskrifter 7.)
- Jónasson, Jónas*, Nokkur orð um Þjóðtrú og Þjóðsíði Íslendinga. (Skirnir LXXXVIII, 116—27.)
- Jónsson, Magnús*, Áhrif klaustranna á Íslandi. (Skirnir LXXXVIII, 283—98.)
- Jürgens, Adolf*, Zur schleswig-holsteinischen Handelsgeschichte des 16. und 17. jahrhunderts. Berlin. 8:o. 18 + 316 s. (= Abhandlungen zur Verkehrs- und Seegeschichte hrsg. von Dietrich Schäfer. Bd. 8.) Kap. 1—2 ogsaa som diss. — (Anm. Ztschr. d. Ver. f. hamb. Gesch. XX, 137—39 af F. Techen.)
- Keyland, Nils*, Om julfirandet i Sko socken i Uppland vid midten af 1800-talet. (Upplands Fmfl. XXIX, 31—58.)
- Klintberg, M.*, Spridda drag ur den gotländska allmogens liv. Sthm. 4:o. 43 s.
- Kolsrud, Oluf*, Navneskik paa Hedmarken i 1528. (Maal og Minne 1914. 101—05.)
- Kristensen, Marius*, Danske fornavne. (Fortid og Nutid I, 4—10.)
- Lindbæk, Johs.*, De danske Franciskanerklostre. Kbh. 8:o. (4) + 312 s. (Anm. NT. 1914. 385—88 af Hans Olrik.)
- Linnman, Johannes*, Några anteckningar om allmogens mjölkhusållning i Dalarna. (Fataburen 1914. 19—35. ill.)
- Lithberg, Nils*, Koskällan. (Fataburen 1914. 1—18. ill.)
- L[un]d[strö]m [Herman]*, Biskopsvigningen i Uppsala domkyrka år 1575. (Kyrkohist. Årsskrift XIV. Meddelanden och Aktstycken. 3—5.)
- Melsted, Bogi Th.*, Ferðir, siglingar og samgöngur milli Íslands og annara landa á dögum þjóðveldisins. (Safn till sögu Íslands IV, 817—907.)
- Mygdal, Elna*, Paschier Lamertijn og Christian d. 4:des Dækketøj. (Fra Arkiv og Museum V, 486—99. ill.)
- Møller, J. S.*, Boligskik i Kalundborgegnen i ældre Tid. (Fra Holbæk Amt VIII, 76—108, ill. [fortsættes].)
- Nordlander, J.*, Urgamla kyrkliga traditioner i Norrland. (Kyrkohist. Årsskrift XV, 43—52.)
- Olsen, J.*, Fra Sydsjælland. Barndoms minder fra Bakkebølle ved Vordingborg. Kbh. 1913 [o: 1914]. 8:o. 1,50 kr. (= Danmarks Folkeminder Nr. 12.)
- Pedersen, Laurits*, Landsbyskoler i Trykkevælde Amt før 1814. (Aarb. f. Hist. Samf. f. Præstø Amt III, 85—113. ill.)

- Petersen, Jan*, Bretspillet i Norge i forhistorisk tid. (Avhandlingar tilegnet K. Rygh. 75—92. ill.)
- Reimer, Christine*, Lidt om den gamle Husflid paa den nordfynske Slette og en af dens Forkæmpere. (Aarb. f. Hist. Samf. for Odense og Assens Amt 1914. 174—86.)
- Sandström, Josef*, En gille-urkund från medeltidens slut. (Hyllnings-skrift tillägn. Adolf Noreen. 187—94. — Ogsaa i Namn og Bygd. II, 187—94.)
- Schrader, Hans*, Die Schleswiger Zünfte mit besonderer Berücksichtigung der Flensburger Gilden und Bruderschaften bis zum Beginn des 16. Jahrhunderts. Diss. Lpz. Hannover. 8:o. 1913. 180 s.
- Sjögren, Arthur*, Monogrammisterna [M]. Något om äldre tiders kliché-tillverkning. (Fataburen 1914. 73—104. ill.)
- Tomfohrde, Theodor*, Die Heringsfischerei an der Bohus-Len-Küste von 1556 bis 1589. (Archiv f. Fischereigeschichte III, 1—192.) (Anm. Ztschr. d. Ver. f. hamb. Gesch. XX, 141—45 af K. Jagow.)
- Uddrag af en Husbog fra Salling. Ved *Vilh. Thomsen*. (Hist. Aarb. f. Skive og Omegn VI, 136—44.)
- von Unwerth, Wolf*, Namengebung und Wiedergeburtsglaube bei Nordgermanen und Lappen. (Beiträge zur Sprach- und Völkerkunde. Festschrift für Alfr. Hillebrandt. Halle 1913. S. 179—87.)
- Upmark, Gustaf*, Karlskrona guldsmedsämbe, 1695—1812. (Fataburen 1914. 129—55. ill.)
- Vogelius, M.*, Kulturhistoriske Bidrag til Nicolai Kirkes Historie i det. 17. og 18. Aarh. Kbh. 8:o. 58 s. ill.
- Wrangel, E.*, Staffan stalleträng. (Svenska Studier tillägn. Gustaf Cederschiöld. 257—77. ill.)
- Þórðarson, Matthías*, Þjóðmenjasafn Íslands. Leiðarvísir. Rvík. 8:o. 114 s.
- Skýrsla um viðbót við Þjóðmenjasafnið 1912 og 1913. (Árbók h. ísl. fornleifafélags 1914. 38—120.)
- Ýmislegt um gamla vefstaðinn. (Árbók h. ísl. fornleifafélags 1914. 17—26.)
- Anderberg, Adolf*, En romansk-gotisk krucifix. (Fornvænnen 1914. 250—52.)
- Bendixen, B. E.*, Kirkerne i Søndre Bergenhus Amt. Bygninger og inventarium. Utg. af For. t. no. fort. bev. Bergen. XXI + 674 s.
- Berner, Carl*, Kinn Kirke. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1913. 52—116. ill.)
- Tjølling kirke. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1913. 147—67. ill.)
- Bolinder, Gustaf*, Två medeltida täljstensskulpturer från Bohuslän. (Foren. t. no. fort. bev. Aarb. f. 1913. 20—24. ill.)
- Brodahl, Joh. E.*, Kirkeudstyr i Salten. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1913. 117—31. ill.)

- Christoffersen, Marie*, Mandsdragter paa Hedeboegnen i gamle Dage. (Fra Arkiv og Museum V, 536—46.)
- Claudi-Hansen, S. A.*, St. Nicolai Kirke i Køge. (Fra Arkiv og Museum V, 417—53. ill.)
- Collingwood, W. G.*, Anglian and Anglo-Danish sculpture in the West Riding. (The Yorkshire archæol. Journal XXIII, 129—299. ill.)
- Dedekam, Hans*, Norske folkebroderier. Hvitsøm fra Nordmør. Trondhjem. 4:o. 52 s. ill. + 50 pl.
- Fischer, Gerhard*, Olden kirke. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1913. 132—46. ill.)
- Frederiksborg. Udg. af Det nationalhistoriske Museum. II. Slottets Historie af *Francis Beckett*. Kbh. 4:o. (6) + 307 s. ill.
- Gamla svenska hälsömmar utg. af Norra Kalmar läns hemslöjdsförening. Västervik. 39 s.
- Hahr, Aug.*, Skånska borgar i uppmättningsritningar, fotografiska avbildningar samt beskrivande text. H. 1. *Aug. Hahr, A. Kumlien* o. *P. A. Olsson*, Företal. — Historisk-typologisk överblick. Kärnan i Hälsingborg. Borgeby vid Lund. VI + 52 s. H. 2. *A. Kumlien* o. *P. A. Olsson*, Kärnan i Hälsingborg. Borgeby vid Lund. Arkitekturritningar. 19 s. Sthm. Fol.
- Jensen, Chr. Axel*, St. Lucius Kirke i Holbæk. (Architekten XVI, 501—05. 509—14. ill.)
- Lexow, Einar*, Gammel vestlandsk vævkunst. (Bergens Museums Aarbok 1914. Nr. 2. 26 s. + XXVII pl.)
- Lindblom, Andreas*, Västereuropeiska strömningar i nordens måleri under gotiken. (Fornvännen 1914. 253—73. ill.)
- Lorenzen, Vilh.*, De danske Klostres Bygninghistorie II. De danske Franciskanerklostres Bygninghistorie. Med Tegninger og Opmaalinger af Chas. Christensen. Kbh. 8:o. (8) + 155 s. + 10 tvl. (Anm. NT. 1914. 533—36 af *Hans Olrik*.)
- Christianshavns borgerlige Bygningskunst. Kbh. 8:o. (8) + 88 s. (= Meddelelser fra Foreningen til gamle Bygningers Bevaring. 2. Række. I.) (Anm. Fortid og Nutid I, 38—39 af C. A. Jensen.)
- Mackeprang, M.*, Er Spandet Kirke opført efter 1323? Et Bidrag til vore Teglstenkirkers Datering. (Aarb. 1914. 154—62.)
- Sønderjyllands middelalderlige Landsbykirker. Deres Forhold til samtidig dansk og tysk Arkitektur. (Aarb. 1914. 95—138. ill.)
- En romansk Teglstenkirkegruppe i Vendsyssel. (Aarb. 1914. 139—53. ill.)
- Skaansk Indflydelse paa romanske Landsbykirker i Nord- og Østsjælland. (Aarb. 1914. 162—68. ill.)
- Udvendig malet Dekoration paa middelalderlige Kirker og Renæssancebygninger. (Aarb. 1914. 168—76. ill.)
- Nissen, J.*, Alterkalken i Hemmeshøj Kirke. (Aarb. f. Hist. Samf. f. Sorø Amt III, 52—67. ill.)
- Roland, Anders*, Formtegel från Ystads kloster. Några iakttagelser vid restaureringen 1909. (H. T. f. Skåneland V, 8—29. ill.)

- Romdahl, Axel L.*, Ornamentik och stil i Linköpings domkyrka. Gbg. 8:o. 33 s. (= Gbg.'s Kungl. vetenskaps- och vitterhets-samhälles handlingar. Följd 4. XVII: 1.)
- Rogslösadörren och en grupp romanska smiden i de gamla Göta-landskapen. (Fornvännen 1914. 231—45. ill.)
- Roosval, Johnny*, Svensk kyrkobygnadskonst. (Svenska Turistf.'s Årsskrift 1914. 214—27. ill.)
- Sahlén, Artur*, Om träsnitt och träsnidare. Sthm. 4:o. 130 s.
- Schetelig, Haakon*, Karveskur paa Vestlandet. (= Bergens Museums Aarboek 1913. Nr. 9. 22 s. + 28 pl.)
- Svensk Arkitektur. Uppmätningar af äldre svenska byggnadsverk jämte fotografi-reproduktioner och beskrivande text. Utg. af Arkitekturminnesföreningen. Sthm. 2:o. 1913. H. 1—2. 16 s. + 32 pl. — 1914. H. 1—2. S. 17—40, pl. 33—64.
- Sveriges kyrkor. Konsthistoriskt inventarium. Utg. av *Sigurd Curman* och *Johnny Roosval*. Sthm. 8:o. Gottland. Bd. 1. H. 1. *Roosval, Johnny*, Lummelunda ting (utom Tingstäde kyrka). Konsthist. inventarium. VIII, 124 s. — Västergötland. Bd. 1. H. 2. *Fischer, Ernst*, Kyrkor i Kållands härad. Sydöstra delen. Konsthist. inventarium under medverkan av *Anders Roland*. S. 179—328.
- Tegninger af ældre nordisk Architektur udg. af *H. Storck*. 6 Saml. 1 R. H. 2—4. Kbh. 2:o. Hv. h., 3 tvl., 1,25 kr.
- Thorman, Elisabeth*, Väfnad och bandväfnad i Leksand. (Fataburen 1914. 105—24. ill.)
- Tynell, Lars*, Skånes medeltida dopfuntar. Utg. af K. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakad. H. 2. S. 49—80 + pl. 17—36. Sthm. 4:o.
- Ugglas, Carl R. af*, Några gotländska skulpturverk i Norra Tyskland. (Fornvännen 1914. 32—43. ill.)
- Utställningen af äldre kyrklig konst i Hernösand 1914. Studier utg. genom *Johnny Roosval*. Sthm. 4:o. XVI + 186 s.
- Þórdarson, Matthías*, Róðukrossar með rómanskri gerð. (Árbók h. isl. fornleifafélags 1914. 30—37.)
- Asbjørnsen, P. Chr.*, og *Jørgen Moe*, Folke og Huldreeventyr. (Norske Kunstneres Billedudgave.) Textrevision af Moltke Moe. Hundredaarsudgaven. H. 11—36. Kria. 4:o.
- Norske huldreeventyr og Norske folkeeventyr. H. 4—7. Kria. 8:o.
- Berge, Rikard*, Norske folkeeventyr. Samla og sagda av —. Kria. 92 s.
- Bing, Just*, Tilføjelse [til Maal og Minne 1913 s. 26 ff.]. (Maal og Minne 1914. 47.)
- Bjerregaard, N. P.*, Træde Lykken fra. (Danske Studier 1914. 193—94.)
- Campbell, Åke*, Om folkmedicin. (Folkminnen och Folktankar. H. 1. 13—18.)

- Carstens* †, *Heinrich*, Volksglauben und Volksmeinungen aus Schleswig-Holstein. (ZfV. XXIV, 55—62.) [Fortsat fra XX, 382 ff. og XXIII, 277 ff.]
- Cederschöld, Gustaf*, Kung Orre. (Samme Forf.'s *Fresta duger*. 132—37.)
- Christiansen, Reidar Th.*, Mot maren. (Maal og Minne 1914. 44.)
- Danske Viser fra Adelsvisebøger og Flyveblade 1530—1630. Udg. af *H. Grüner Nielsen*. Med Ordbog af Marius Kristensen. Bd. 2. (Udg. af det danske Sprog- og Litteraturselskab.) Kbh. 8:o. 280 s. (Bd. 1. 1912 og Bd. II, H. 1. 1913 anm. NT. 1914. 297—98 af Hans Olrik.)
- Elling, Catharinus*, Vore Kjømpeviser belyst fra musikalsk Synspunkt. Kria. 8:o. 137 s. (= Kria. Videnskapselskabet's Skr. II. Hist.-filos. kl. 1913. Nr. 4.) (Anm. Danske Studier 1914. 188—93 af H. Grüner Nielsen.)
- Erixon, Sigurd*, En bortglömd östgötavisa. (Medd. f. Östergötl.'s fmf. 1913—14. 100—01.)
- Feilberg, H. F.*, Sjøletro. Kbh. 8:o. 218 s. 4 kr. (= Danmarks Folkeminder Nr. 10.) [Indeholder 4 afh., hvoraf de 3 er optrykt fra Aarbog for dansk Kulturhist. 1894—96.]
- G. S.*, Musen som Lokes arvtager. (Maal og Minne 1914. 45. Jfr. Smst. 1913. 46—47.)
- Folketro om gravhauger. (Maal og Minne 1914. 45.)
- 100 "Gamle Bunde-Regler" etter uppskrift fraa Vang i Valdres 1687 med yngre tillegg fra 18. hundradaaret. Utg. ved *Oluf Kolsrud*. Kria. 8:o. 45 s. (= Norske folkeminne utg. av den Norske Historiske Kildeskriftkommission. I.)
- Jan Halfvordssons uppteckningar utg. av *Gunnar Freudenthal*. (Sv. Lm. 1914. 46—68.)
- Jungner, Hugo*, Om kung Orre. Några funderingar. (Maal og Minne 1914. 123—46.)
- Klitgaard, C.*, En gammel Trylleformular. (Danske Studier 1914. 194—95.)
- Kolmodin, Torsten*, Folketro, seder och sägner från Pite lappmark. Upps. 8:o. VIII + 42 s. (= Lapparne och deras land 3.)
- Lindstam, C. A.*, Folketro ock annat från Bohuslän. (SvLm. 1914. 69—93.)
- Matthiesen, Hugo*, Trolddom i Næstved. En Hekseproces i Aaret 1601. (Aarb. f. Hist. Samf. f. Præstø Amt III, 1—13.)
- Mo, Eilert*, "Drakjinn" m. m. (Maal og Minne 1914. 45—46.)
- Petersen, Jan*, Overtro fra gravhaug. (Maal og Minne 1914. 106—09.)
- Sagn fra Thy samlede af *S. Ditlevsen*. (Hist. Aarvog for Thisted Amt. 1914. 93—96.)
- Skånska gåtor. Af *Harry Maiander*. (Folkminnen och Folktankar. H. 1. 43—44.)
- v. *Sydow, C. W.*, Drakahallar och Drakaryd. (Folkminnen och Folktankar. H. 1. 22—24.)

- v. *Sydow, C. W.*, Några ordspråk från Småland. (Folkminnen och Folktankar. H. 1. 41—42.)
 — Kludunte. (Danske Studier 1914. 181—84.)
 Sägner om den förborgade kitteln. Upptecknade af *Louise Hagberg*. (Fataburen 1914. 250—54.)
Wigström, Eva, Folktro och sägner från skilda landskap. (Folkdigtning, 3:e samlingen.) S. 1—4, 453—556. Sthm. 8:o. (= SvLm. 1914, h. 3.) Jfr Bibliograferne 1898—99, 1902, 1904, 1908.
 — Folktro och sägner upptecknade i Skåne. Malmö 8:o. 174 s. [Uddrag af tidligere trykte samlinger.]

VI. Ældre retsvidenskab, historie och topografi.

- Alnor, Karl*, Die Geschichte der Verfassung und Verwaltung der Stadt Flensburg bis zum Jahre 1700. Flensburg. 8:o. VI + 168 s.
Arup, Erik, Leding og ledingsskat i det 13. aarhundrede. (HTda. 8. r. V, 141—237.)
 Danske vider og vedtægter eller gamle landsbylove og byskråer. Udg. af *Poul Bjerger* og *Thyge J. Söegaard*. III. H. 2. S. 209—448. Kolding. 8:o.
Lehmann, Karl, Zum altnordischen Kriegs- und Beuterecht. Heidelberg 1913. 8:o. 27 s. (= Deutschrechtliche Beiträge. Hrag. von K. Beyerle. Bd. 9, Heft. 1.) (Anm. Z. d. Savigny Stiftung XXXV. Germ. Abt. 431—83 af Hermann Henrici.)
 Norges gamle love. 2 række. 1388—1604. Udg. ved *Absalon Taranger* med bistand af *Oscar Alb. Johnsen* og *Oluf Kolsrud*. Bd. 2. I. Statens lovgivning 1448—1482. Kria. 8:o. 311 s.
Schück, H., Upsala öd. Upps. 8:o. 35 + 37 s. (Univ.-progr.)
Bachmann, Johannes, Die päpstlichen Legaten in Deutschland und Skandinavien (1125—1159). Berlin. 8:o. XV + 235 s. (= Historische Studien. H. 115.)
Beckman, Nat., Sveriges äldsta kristna konungalängd. (Personhist. T. XVI, 1—11.)
Brilioth, Yngve, De svenska medeltidsbiskoparnes visitationes liminum ss. apostolorum. (Kyrkohist. Årsskrift XIV, 205—19.)
Bugge, Alexander, Der Untergang der norwegischen Schifffahrt im Mittelalter. (Vierteljahrschrift f. Social- und Wirtschaftsgesch. XII, 92—151.)
 — Smaa bidrag til Norges historie paa 1000-tallet. Kria. 8:o. 49 s. (= Chria. Videnskapselsk. Skr. II. Hist.-filos. Klasse 1914. nr. 2.)
 — Anlægget av kjøpstæder i Norge. (HTno. 5 r. III, 143—49.)
 — Norge og de britiske Øer i Middelalderen. (HTno. 5 r. II, 321—78.)
Carlsson, Gottfrid, Sverige och Lybeck år 1509. (HTsv. XXXIV, 149—69.)
Cederschiöld, Gustaf, Fåmannavælde och anarki på Island under Sturungatiden. (Samme Forf.'s Fresta duger. 142—49.)

- Diplomatarium Norvegicum. Oldbreve til kundskap om Norges indre og ytre forhold, sprog, slegter, seder, lovgivning og rettergang i middelalderen. Aktstykker vedrørende Norges forbindelse med de britiske øer. I. Utgit av *Alexander Bugge*. 19. saml., 2. halvdel. S. 641—930. Kria. 8:o. Jfr. Bibliografien 1910.
- Edén, Nils*, Gustaf Vasas födelseår och födelseort. (HTsv. XXXIV, 225—44.)
- Falk, Hjalmar*, Vore forfædres hæropstilling. (Maal og Minne 1914. 76—84.)
- Hansen, Fr. C. C.*, De ældste Kongegrave og Bispegrave i Roskilde Domkirke. Anthropologisk-historiske Undersøgelser over Sven Estridsøn og hans Moder Estrid, Biskop Vilhelm og Biskop Asser af Roskilde med anatomisk Rekonstruktion af Ansigtproflerne af disse fire Personer samt af Dronning Sophie og Dronning Berengaria, Valdemar I's Sygdom og Død. Kbh. 4:o. 85 s. + 6 tvl., ill. i texten. (Anm. NT. 1914. 536—38 af Hans Olrik.)
- Holten-Bechtolsheim, H.*, Nord-Norges handelsforbindelse med de sydligere dele af riget. (NT. 1914. 181—94.)
- Hoogaard, William*, The voyages of the Norsemen to America. New-York. 8:o. XXI + 304 s. (= Scandinavian monographs I.)
- Johnston, A. W.*, Orkney and Shetland folk. (Old-lore Miscellany VII, 84—96. jfr. smst. 99—100; 131—43; 183—192.)
- Jónsson, Jón*, Ætt Haralds hilditannar. (Ark. XXXI, 26—46.)
— Vikingasaga. Um herferðir víkinga frá Norðurlöndum. 1. hefti. S. 1—192. Rvík. 8:o.
- Koht, Halvdan*, Sagaernes opfatning av vor gamle historie. (HTno. 5 r. II, 379—96.)
- von Liliencron, Anna-Marie*, Beziehungen des deutschen Reiches zu Dänemark im 10. Jahrhundert. (Ztschr. f. Schl.-Holst. Gesch. XLIV, 1—48. — Ogsaa som dissertation.)
- Melsteð, Bogi Th.*, Töldu Íslendingar sig á dögum Þjóðveldisins vera Norðmenn? (Afmælisrit til Dr. phil. Kr. Kálunds S. 66—33.)
- Montelius, Oscar*, Sveriges bönder. Historisk återblick. (NT. 1914. 73—90.)
- Müller, Conrad*, Altgermanische Meeresherrschaft. Gotha. 8:o. XII + 488 s. + 13 Tvl. + 2 Kort.
- Nerman, Birger*, Svärges älsta konungalängder som källa för svensk historia. Upps. 8:o. 31 s.
- Norges Historie. Bd. 2. Del 1. Tidsrummet 1030—1103 af *Ebbe Hertzberg* og *Alexander Bugge*. H. 1—6. S. 1—192. ill. Kria. 8:o.
- Norman, Philip*, The Hanseatic settlement at Bergen in Norway. (The archaeological Journal LXXI, 275—85. ill.)
- Olrik, Axel*, Brávellir. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen. 297—312. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 297—312; jfr. 321.)
- Orpen, Goddard H.*, The effects of Norman rule in Ireland 1169—1333. (The American hist. Review XIX, 245—56.)

- Rozniecki, Stan.*, Varægiske minder i den russiske heltedigtning. Kbh. 8:o. 307 s.
- Schneidler, Bernhard*, Neuere Literatur über Adam von Bremen. (Ztschr. d. Vereins für Lübeck. Gesch. XVI, 111—21.)
- Schück, H.*, Den äldsta kristna konungalängden i Sverige. Upps. 8:o. 26 + 41 s. (Univ.-progr.)
- Schäfer, Dietrich*, Zur Schlacht bei Bornhöved. (Hansische Geschichtsblätter XX, 301—03.)
- Skovgaard, Johanne*, Den hellige Birgitta og Maribo Kloster. (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarbog for 1914. 34—134. ill.)
- Svenska folkets historia. Av *Henrik Schück, Helge Almquist, Arthur Stille* och *Carl Hallendorff*. Rikt ill. Lund. 8:o. Bd. 1. *Schück, Henrik*, Forntiden och medeltiden. 1:a avd. Forntiden och den äldre medeltiden. XII + 419 s.
- Thoroddsen, Th.*, Islands Klima i Oldtiden. (Geogr. T. XXII, 204—16.)
- Tunberg, Sven*, En romersk källa om Norden vid 1100-talets början. [En latinsk Fortegnelse over Pavestolens Provinser.] (Språkvetensk. Sällsk. i Upps. Förhandl. 1910—12. Upps. 1913. 14—34; 96—98.)
- Weibull, Lauritz*, Den skånska kyrkans älsta historia. (Hist. T. f. Skåneland V, 109—55 [forts.])
- Aakjær, Jeppe*, Omkring Astrup Vig. (Hist. Aarb. f. Skive og Omegn VI, 93—135.)
- Skives Ildebrande. (Hist. Aarb. f. Skive og Omegn VI, 41—81.)
- Almgren, Oscar*, Hvar låg Läbyvad på Gustaf Vasas tid? (Upplands FmfT. XXIX, 149—50.)
- Ambrosiani, Sune*, Tärnö slott. In memoriam. Jämtne en undersökning om "Gustaf Vasas stock". Sthm. 4:o. 38 s. + 2 pl.
- (*Andersen, Friedrich, Haupt und Sauermann*.) Die St. Johannis-Kirche in Flensburg. Flensburg. 8:o. 31 s. ill.
- Anderson, William*, Sölvesborg. (Sveriges Städer VII, 56—64. ill.)
- Karlshamn. (Sveriges Städer VII, 45—55. ill.)
- Andresen, Kr. G.*, Sarpsborg. Fremstilling af byens historie indtil 1914. Frederikshald. 8:o. 529 s. ill.
- Beckman, K.*, Linköping. (Sveriges Städer IV, 1—32. ill.)
- Berg, Wilhelm*, Dynge ruin. (= Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns historia. H. 35 (bd. 9, h. 1.))
- Bjarnarson, Björn*, Um örnefni. (Árbók h. isl. fornleifafélags 1914. 9—16.)
- Björkman, Rudolf*, Det forna Jönköping. (Medd. f. Norra Smålands Fmf. III, 71—93.)
- [*Bojsen, Fr.*] Magleby kirke. (Aarb. f. Hist. Samf. for Præstø Amt II, 71—82. ill.)
- Borre kirke. (Aarb. f. Hist. Samf. for Præstø Amt II, 62—71. ill.)
- Elmelunde kirke. (Aarb. f. Hist. Samf. for Præstø Amt. II, 49—62. ill.)

- Bojsen, Fr.*, Mønske kirker. [Keldby kirke. — Spejlsby kloster og kapel. — Faneffjord kirke. — Damsholte kirke. — Bogø kirke. — Nyords kirke.] (Aarb. f. Hist. Samf. f. Præstø Amt III, 33—83. ill. [sluttet].)
- Briem, Eiríkur*, Landnám í Reykjavík og þeir sem þar bjuggu fyrst. (Árbók h. ísl. fornleifafélags 1914. 1—8.)
- Bull, Edv.*, Akers historie. 1. del. Til anlægget av Kristiania (1624). Kria. 8:o. 144 s.
- Christensen, Chr.*, Kjær Herreds Skove i gamle Dage — navnlig i det 17. Aarhundrede. (Fra Himmerland og Kjær Herred I, 436—67. [fortsættes].)
- Christensen, P.*, Hinge By historisk fremstillet til henved Aar 1700. (Fra Randers Amt VIII, 16—36.)
- Christensen, Villads*, Brokkensbod. (Hist. Medd. om Kbh. IV, 305—18.) — Knardrup Klosters Historie. (Fra Frederiksborg Amt 1914. 72—99.)
- Dahlman, Axel*, Karlstad. (Sveriges Städer XIV, 1—25. ill.)
- Egeberg, Edv.*, Linæa Sogn i gamle Dage. (Aarhus Stifts Aarbøger VII, 116—53.)
- Elander, Rud.*, Innebördén af Stockholms läge vid tiden för stadens uppkomst. (Ymer 1914. 271—76.)
- Eliassen, P.*, En Beskrivelse af Højen fra Reformationstiden. (Vejle Amts Aarbøger 1914. 94—98.) — Fra Indherrederne. Livsbilleder fra 17. og 18. Aarhundrede fra Egnen mellem Kolding, Fredericia og Vejle. (Vejle Amts Aarbøger 1914. 109—81.)
- Enghoff, Karl*, Kristianstad 1614—1914. Kristianstad (tr. i Lund). 8:o. XI + 583 s. + 3 pl.
- Erdmann, Domenico*, Østre Porsgrund kirke. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1913. 191—96. ill.)
- Eriksson, J. V.*, Studier öfver Upplands förhistoriska geografi. (Upplands FmfT. XXIX, 59—105.)
- Finne-Grønn, S. H.*, Elverum. En bygdebeskrivelse. I, 2 halvbind. Gaardshistorie med ættetavler. Kria. 8:o. S. 349—773. jfr Bibliografien 1909.
- Fischer, Gerhard*, Fra Førde. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1913. 168—77. ill.)
- Haglund, O.*, Garpenbergs socken i Dalarna. Från äldsta tider till och med 1909. Hedemora. 292 s. ill.
- Heilskov, Chr.*, Bidrag til Pedersborgs ældre Historie. (Aarb. f. Hist. Samf. f. Sorø Amt III, 23—51.)
- Hjort, F.*, Bidrag til Frøbjergs Historie. (Aarboeg f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter 1914. 221—55.)
- Hulting, Johan*, Norrköping. (Sveriges Städer IV, 33—64 [forts.]. ill.)
- Ingstad, Olof*, Ronneby. (Sveriges Städer. VII, 33—44. ill.)
- Islandsmoen, Olaus*, Søre Aurdal og Etnedalen. Noko tilfang til ei bygdesoga um Valdres. Kria. 178 s.

- Jakobsen, Anton*, Den hellige Kilde i Understed. (Vendsyssel Folk og Land VI, 34—39.)
- Johnsen, Nils*, Eker. Træk av en storbygd's saga. Kria. 654 s. ill.
- Johnsson, Pehr*, Några blad ur Kristianstads historia. (Svenska Turistf. s Årsskrift 1914. 241—58. ill.)
- Jónsson, Finnur*, Tvö heimildarrit um bygd í Öræfum, með athugasemdum. (Afmælisrit til Dr. phil. Kr. Kálunds 34—47.)
- Jørgensen, Chr.*, Fra Fredericia Havns ældste Dage. (Vejle Amts Aarbøger 1914. 211—15.)
- Kallstenius, Gottfrid*, Filipstad. (Sveriges Städer XIV, 41—54. ill.)
- Kjellberg, Carl M.*, Något om Norrköpings namn och uppkomst. (Medd. f. Östergötl.'s fmf. 1913—14. 90—95.)
- S:ta Katarinas gravsten. (Fornvännen 1914. 246—50. ill.)
- Klätgaard, C.*, Vendsyssels hellige Kilder og Markeder. (Vendsyssel Folk og Land VI, 12—33.)
- Knudsen, Gunnar*, Vaarby Aa. (Aarb. f. Hist. Samf. f. Sorø Amt III, 77—97.)
- Kolsrud, Oluf*, Olavskyrkja i Trondheim. (Norske folkeskrifter nr. 63.) Oslo. 8:o. 132 s.
- To hittil ukjendte hov i Løten. (Maal og Minne 1914. 95—100.)
- Källor til Sigtuna stads och Sigtunabygdens historia. (Utg. af *Olof Palme*). Sigtuna. 8:o. 1. Sigtuna stads privilegier. XV + 104 s.
- Lagergren, Helmer*, Kristinehamn. (Sveriges Städer XIV, 26—40. ill.)
- Lampa, Sven*, Gräfsnäs historia i dess tidigare skede. (Hyllningsskrift tillägn. Adolf Noreen 272—80. — Ogsaa i Namn och Bygd II, 272—80.)
- Larsen, Henry*, Skamstrup Kirke. (Fra Holbæk Amt VIII, 109—48. ill.)
- Larsson, Hugo*, Karlskrona. (Sveriges Städer VII, 1—32. ill.)
- Leth, Harald*, Lidt om Livø. (Fra Himmerland og Kjær Herred I, 336—55.)
- Lüsberg, Bering*, Rosenberg og Lysthusene i Kongens Have. Kbh. 4:o. 273 s.
- Lundberg, Oskar*, og *Anders Grape*, Byar och bönder i Alunda för 600 år sedan. (Upplands FmfT. XXIX, 106—48.)
- Madsen Emil*, Jylland i det 16. Aarh. Udg. af Selskabet for jydsk Hist. og Top. Aarhus. 8:o. 266 s.
- Om Skovene ved Frederiksborg. (Fra Frederiksborg Amt 1914. 21—71.)
- Malmberg, L. P.*, Arvika. (Sveriges Städer XIV, 55—64. ill.)
- Mannerfelt, O.*, Skara domkyrka. IV. Soopska grafmonumentet. (Västergötl.'s FmfT. III, h. 7—8. S. 111—39. ill.)
- Matthiessen, Hugo*, En middelalderlig Kirketomt i Holbæk. (Fra Holbæk Amt VIII. 5—38. ill.)
- Meyer, Johan*, Kristkirken i Nidaros. Domkirken i Trondhjem under bygning, forfald og gjenreisning. Trondhjem. ill.

- Møller, John M.*, Historiske Oplysninger om Slaugs Herred. Kolding. 8:o. (8) + 368 s.
- Nicolaissen, O.*, Kirkeundersøkelser i Nordland. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1913. 186—90. ill. — Ogsaa i Tromsø Museums Aarshefter XXXV—XXXVI, 171—77.)
- Indskrifter paa gamle kirkeklokker i Nordland og Finmarken. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1913. 178—85. ill. — Ogsaa i Tromsø Museums Aarshefter XXXV—XXXVI, 161—70.)
- Nogle Optegnelser fra Middelfart ved *C. Klitgaard*. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter 1914. 219—20.)
- Norderhov. En fremstilling av herredets udvikling til 1914. Kria. 664 s. ill.
- Olrik, Jørgen og Axel*, Asgård. (Danske Studier 1914. 1—8. ill.)
- Petersen, L. P.*, "Fra Amtets Nordøstgrænse". (Rudegaard og Rudersdals Kro). (Aarvog udg. af Hist. Samf. for Københavns Amt 1914. 5—18.)
- Om nogle fund fra Æbelholt kloster. (Fra Arkiv og Museum V, 366—79. ill.)
- Poulsen, Holger*, Et Brudstykke af Fanøs Historie i den første Tredjedel af det 19. Aarhundrede særlig angaaende Søfart. (Fra Ribe Amt 1914. 764—70.)
- Rasmussen, Karl*, Lidt om nedlagte Byer. — Grænges Historie. (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarvog for 1914. 161—64.)
- Ravn, J.*, Et gammelt Kort over Skærup. (Vejle Amts Aarbøger 1914. 98—105.)
- Reddelien, H.*, Stubbekøbing Apotek. (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarvog for 1914. 135—44.)
- Ridderstad, Anton*, Östergötland I: Östergötlands historia från äldsta intill nuvarande tid. H. 3—8. S. 129—607 + XII s., ill.
- Roosval, Johnny*, Till frågan om Gottlands kyrkornas kronologi. Med anledning af D:r E. Ekhooffs forskningar [Fornvännen 1913]. (Kyrkohist. Årsskrift XIV, 7—28.)
- Schiøtt, Fr.*, Christian VII's og Christian VIII's Hofteater. En Skitse. (Architekten. XVI, 313—20. 321—27. ill.)
- Schmidt, Joh. Chr.*, Nørhald Herred. (Fra Randers Amt VIII, 10—15.)
- Schnitler, Carl W.*, Fredriksværn. Et norsk militæranlæg fra rokokotiden. Kria. 4:o. 51 s. — Ogsaa i Festskrift til William Nygaard. Kria. 1913. 291—325. ill.)
- Silfving, J. L.*, Södra Råda ödekyrka i Värmland. Särtr. ur Värmlands historia från äldsta tider intill nuvarande. Falköping. 8:o. 35 s. + 5 pl.
- Stenbock, C. M.*, Ransakningar om antikviteterna 1667—84. Östergötland. (Medd. f. Östergötl.'s fmf. 1913—14. 23—51.)
- Sundbo, Arne*, Til Jerne Sogns Historie. (Fra Ribe Amt 1914. 642—75 [fortsættes].)
- Svedelius, Julia*, Fiholm. En Stormansgård. (Svenska Turistf.'s Årsskrift. 1914. 36—59. ill.)

- Söderköpings stads wijd forna och senare tjdhers beskaffenhet av *Jöns Pärsson Anstronius* och Itt samtal melan twenna gode wänner utg. med inledning av *Sigurd Erixon*. (Medd. f. Östergötl.'s fmf. 1913—14. 54—86.)
- Sørensen, Aage*, Ommestrup Hovedgaard i Mørke Sogn. II. (Fra Randers Amt VIII, 96—122 [fortsættes].)
- Trøstrup, J. A., Jørgen Jacobsen, Ole Andersen og Lauritz Olesen*, Gamle Minder fra Hammerum Herred. (Hardsyssels Aarvog VIII, 1—165.)
- Westling, G.*, Om Linköpings stift under förra hälften af 1600-talet. (Kyrkohist. Arsskrift XV, 155—269.)
- Vogelius, M.*, Magistratens Blegdamsskole. Københavns ældste offentlige Skole. (Hist. Medd. om Kbh. IV, 532—44.)

Tillæg.

- Björkman, E.*, Nordische Personennamen in England in alt- und frühmittelenglischer Zeit. Halle 1910. (Anm. Danske Studier 1914. 48 af *Marius Kristensen*.)
- Classen, E.*, On vowel alliteration in the old Germanic languages. Manchester 1913. 8:o. (Anm. Beiblatt zur Anglia XXV, 164—66 af *Fr. Klaeber*. — The Journal of Engl. and Germ. Phil. XIII, 449—51 af *B. Q. Morgan*.)
- Craigie, W. A.*, The Icelandic sagas. Cambridge 1913. 8:o. (Anm. Beiblatt zur Anglia XXV, 97—99 af *E. Mogk*. — DLz. XXXV, 228—29 af *W. H. Vogt*.)
- Det Arnamagnæanske Haandskrift 81 a Fol. H. 1 og 2. Kria. 1910—11. (Anm. Litbl. XXXV, 193 af *Aug. Gebhardt*.)
- Die Geschichte von den Leuten aus dem Lachswassertal. Übertr. von Rudolf Meissner. Jena. 1913. (= Thule VI.) (Anm. DLz. XXXV, 1830—31 af *Hans Naumann*.)
- Die Lieder der älteren Edda (Sæmundar Edda). Hrsg. v. Karl Hildebrand, völlig umgearbeitet v. Hugo Gering. 3 Aufl. Paderborn. 1912. 8:o. (Anm. Museum XXI, 255—56 af *R. C. Boer*.)
- Die prosaische Edda im Auszuge. Hrsg. von *Ernst Wilken*. Paderborn 1912. 8:o. (Anm. Beiblatt zur Anglia XXV, 99—101 af *E. Mogk*. — Museum XXI, 326—27 af *R. C. Boer*.)
- Edda. I. Heldendichtung. Übertr. von *Felix Genzmer*. (= Thule I.) Jena. 1912. 8:o. (Anm. Ztschr. f. d. österr. Gymnasien LXV, 511—14 af *Richard Findeis*.)
- Forsstrand, Carl*, Spåkvinnor och trollkarlar. Sthm. 1913. 8:o. (Anm. Finsk T. LXXVII, 278—83 af *R. F. v. Willebrand*.)
- Grönbeck, Vilh.*, Vor Folkeæt i Oldtiden. Bd. 2—4. Kbh. 8:o. 1912. (Anm. Danske Studier 1914. 173—81 af *Henrik Ussing*.)
- Religionsskiftet i Norden. Kbh. 8:o. 1913. (Anm. Smst. af Samme.
- HTda. 8 r. V, 106—20 af *Erik Arup*.)
- Grönländer und Färinger Geschichten. Übertr. v. Erich von Men-

- delssohn. Jena. 1912. 8:o. (= Thule XIII.) (Anm. DLz. XXXV, 1374—75 af *Aug. Gebhardt.*)
- Güntert, Hermann*, Über altisländische Berserker-Geschichten. Heidelberg. 1912. 4:o. (Anm. DLz. XXXV, 1765—66 af *W. Ranisch.*)
- Hartmann, Jakob Wittmer*, The Gøngu-Hrólfssaga. New-York. 1912. 8:o. (Anm. ZfdPh. XLVI, 121—22 af *August Gebhardt.* — Zbl. 1914. 1326 af —bh—.)
- Helm, Karl*, Altgermanische Religionsgeschichte. Bd. 1. Heidelberg 1913. 8:o. (Anm. Museum XXI, 268—69 af *C. C. Uhlenbeck.* — Litbl. XXXVI, 127—28 af *A. Abt.*)
- Heusler, Andreas*, Altisländisches Elementarbuch. Heidelberg. 1913. 8:o. (Anm. The Journal of Eng. and Germ. Phil. XIII, 318—19 af *Hermann Almstedt.*)
- Hofker, Cornille Frédéric*, De Fóstbrædrasaga. Groningen. 1908. 8:o. (Anm. AfdA. XXXVII, 14—20 af *Gustav Neckel.*)
- Islandica I—VII 1908—14. (Anm. Nord. t. f. bok- och biblioteksväsen I, 93—95, 386—87 af *Sigfús Blöndal.* — V—VI, 1912—13 anm. DLz. XXXV, Sp. 715—17 af *Aug. Gebhardt.* — VI, 1913 anm. Revue critique LXXVII, 77 af *Léon Pineau.* — III—IV, 1910—11 anm. Litbl. XXXV, 150—51 af *Aug. Gebhardt.*)
- Jacobsen, Jis*, Sprogets Forandring. Bearbejdet efter *Åxel Kock*: Om språkets förändring. Kbh. 1913. 8:o. (Anm. Museum XXI, 361—64 af *M. van Blankenstein.*)
- Runeindskrifter i Danmark. (Aarb. 1913. 106—68.) (Anm. Tff. 4 r. III, 73—77 af *Marius Kristensen.* — Danske Studier 1914. 167—69 af *Gunnar Knudsen.*)
- Kvinde og Mand. Kbh. 1912. 8:o. (Anm. Zbl. 1914. 699 af —bh—. Ark. XXXI, 96—106 af *Johs. Brøndum-Nielsen.*)
- Jónsson, Finnur*, Goðafræði Norðmanna og Íslendinga eftir heimildum. Rvík 1913. 8:o. (Anm. Skirnir LXXXVIII, 321—24 af *H. Ussing.*)
- Kock, Axel*, Etymologisk belysning av några nordiska ord och uttryck. (Progr.) Lund. 1911. 8:o. (Anm. Litbl. XXXV, 13—14 af *Aug. Gebhardt.*)
- Svensk ljudhistoria II, 2. Lund. 1911. (Anm. Litbl. XXXV, 151—52 af *Aug. Gebhardt.*)
- Köpke, Johannes*, Altnordische Personennamen bei den Angelsachsen. I. Berlin. 1909 (1910). (Anm. Danske Studier 1914. 39 af *Åxel Olrik.*)
- Lindkvist, Hurald*, Middle-English placenames of Scandinavian origin. Upps. 1912. 8:o. (Anm. Beiblatt zur Anglia. XXV, 193—98 af *Eilert Ekwall.*)
- Loewe, Richard*, Germanische Pflanzennamen. Heidelberg. 1913. 8:o. (Anm. Museum XXI, 252—55 af *M. Schönfeld.* — DLz. XXXV, Sp. 866—68 af *Heinrich Marzell.*)
- Lorenzen, Vilh.*, De danske Helligaandsklostres Bygningshistorie. Kbh.

1912. 4:o. (Anm. Architekten XVI, 357—64 af *Chr. Axel Jensen.*)
- Lundegård, Axel*, Om Engelbrekt, Erik Puke och Karl Knutsson, som blef kung. Sthm. 1913. (Anm. HTsv. XXXIV, Öfersikter och granskningar 29—31 af *S. T-g.*)
- Mawer, Allen*, The Vikings. Cambridge 1913. 8:o. (Anm. Beiblatt zur Anglia XXV, 97—99 af *E. Mogk.*)
- Naumann, Hans*, Altnordische namenstudien. Berlin 1912. 8:o. (Anm. Danske Studier 1914. 38—39 af *Axel Olrik.*)
- Niedner, Felix*, Islands Kultur zur Wikingerzeit. (Thule, Einleitungsband.) Jena 1913. 8:o. (Anm. Ztschr. f. d. österreich. Gymnasien LXV, 511—14 af *Richard Findeis.*)
- Noreen, Adolf*, Vårt språk. Lund 1909—11. (Anm. Litbl. XXXV, 50—51 af *Aug. Gebhardt.*)
- Ólafsson, Jón*, Orðabók íslenzkrar tungu að fornu og nýju. Rvík. 4:o. 1912. (Anm. Eimreiðin XX, 226—27 af *Valtýr Guðmundsson.*)
- Olson, Magnus*, Stedsnavne-Studier. Kria. 1912. 8:o. (Anm. IFAnz. XXXIII, 65—67 af *M. Schönfeld.*)
- Palladius, Peder*, Danske Skrifter. I. Kbh. 1911—12. (Anm. Ark. XXXI, 96—106 af *Johs. Brøndum-Nielsen.*)
- Phillpotts, Bertha Surtees*, Kindred and clan in the middle ages and after. Cambridge. 1913. 8:o. (Anm. Eimreiðin XX, 151—53 af *Valtýr Guðmundsson.* — Skirnir LXXXVIII, 211—16 af *B. M. Ó.* — HTda. 8 r. V, 134—36 af *Johannes Steenstrup.* — Z. d. Savigny Stiftung, Germ. Abt. XXXV. 477—80 af *v. Schwerin.*)
- Reimer, Christine*, Nordfynsk Bondeliv i Mands Minde. III. Odense. 1913. 8:o. (Anm. Danske Studier 1914. 194 af *Jørgen Olrik.*)
- Romdahl, Axel L.*, og *Johnny Roosvål*, Svensk konsthistoria. Sthm. 1913. 4:o. (Anm. Finsk T. LXXVI, 65—69 af *Jac. Ahrenberg.*)
- Saksæ Danesaga I—IV. Oversat af *Jørgen Olrik*. Kbh. 1908—12. (Anm. Hist. T. f. Skåneland V, 93—95 af *C. W-ll.*)
- Schaefer, Heinr.*, Waffenstudien zur Thidrekssaga. Berlin. 1912. 8:o. (Anm. ZfdPh. XLVI, 119—21 af *August Gebhardt.*)
- Setälä, E. N.*, Bibliographisches verzeichnis der in der literatur behandelten älteren germanischen bestandteile in den ostseefinnischen sprachen. (Finnisch-ugrische Forschungen XIII, 345—475.) (Anm. DLz. XXXV, Sp. 344—49 af *Hugo Suolahti.*)
- Sturlunga saga. Udg. af det kgl. nordiske Oldskriftselskab. I—II. 1906—11. (Anm. Ark. XXXI, 111—14 af *Sigurður Nordal.*)
- Tunberg, Sven*, Västerås riksdag 1527. Upps. 1913. 8:o. (Anm. HTsv. XXXIV, Öfersikter och granskningar 31—36 af *Ehd.* — Kyrkohist. Årsskrift XIV. Medd. och aktstycken 99—114 af *Knut B. Westman.*)
- Xenia Lideniaua*. Sthm. 1912. 8:o. (Anm. Ark. XXXI, 214—26 af *Emil Olson.*)